

quod justus odit, et tamen facit, est concupiscentia, quam justus naturaliter, sed involuntarie operatur; vel potius patitur et sentit invitus; bonum vero quod justus non agit, cum tamen velit, est bonum opus facere alacriter, et totis viribus sine concupiscentia repugnante. Vel brevius, non concupiscere bonum est, quod vult et optat justus; malum vero, quod odit, est concupiscere, q. d. Paulus: Vellem non concupiscere, et nollem concupiscere, et tamen concupisco.

Nota: *Facio* significat hic actionem hominis imperfectam, id est actum concupiscendi appetitus, citra rationis assensum, idque patet ex phrasi Hebræorum, de qua dixi *can.* 32. Præsertim quia motus concupiscentiæ non tantum sunt in appetitu sensitivo, sed et in voluntate, quæ naturaliter ex origine sua in Adamo vitata propendet in bona delectabilia, honorifica et curiosa. Unde explicans subdit Apostolus: « Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » Hic actus concupiscendi non est meus, non est humanus, quia non est liber et deliberatus, sed est actus inhabitantis in me peccati, id est concupiscentiæ. Hinc S. Augustinus in *Sententiis*, sent. 383: « Approbare, inquit, falsa pro veris, ut erres invitus, et resistente repugnatione carnalis vinculi, non posse ab illicitis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed poena damnati. »

Voluntas
in Adamo
vitata
propendet
in bona
delectabilia,
honorifica
et curiosa.

Vers. 16. 16. SI AUTEM QUOD NOLO, ILLUD FACIO (id est si concupisco, quod tamen nolo et nolens facio, vel potius patior), CONSENTIO LEGI (id est ratione et voluntate approbo), QUONIAM (quod lex in se) BONA EST. — Unde Syrus vertit, *suffragium fero legi, quod bona est*, quasi dicat: Si concupisco nolens et invitus, mens et voluntas mea integra est et intacta, quia legi adheret et cum ea consentit (1).

Vers. 17. 17. NUNC AUTEM (nunc ergo) JAM NON EGO OPEROR ILLUD (scilicet humane, id est deliberate), SED QUOD HABITAT IN ME PECCATEM. — Id est concupiscentia, ut dixi vers. 14, hæc enim habitat in carne mea, non autem ipsa virtus et bonum, id est bonitas. Hoc est enim quod subdit Apostolus.

Vers. 18. 18. SCIO QUIA NON HABITAT IN ME, HOC EST IN CARNE MEA, BONUM. NAM VELLE, ADJACET MIHI: PERIFICERE AUTEM BONUM, NON INVENIO. — q. d. Facultas et bona voluntas volendi id quod bonum est, est in me justificato; sed vix, et non nisi difficulter illud perficere possum: *Spiritus enim promptus est, caro autem infirma*, imo reluctans spiritui. Ita S. Augustinus, Anselmus, S. Thomas, Primasius et Syrus. Idem explicat, repetit et inculcat Apostolus, vers. 21. Vere S. Bernardus, serm. 84 in *Cantica*: « Jacet, inquit, voluntas, ubi non suppetit

(1) Rectius, ut videtur: *Si vero non quod volo, hoc idem efficio, tacitus assentior legi, eamque bonam esse testor*. Verum hoc esse experientia docet, sepe enim fatentur homines, hoc vel illud recte prohibitum esse, et tamen affectibus abrepti, faciunt quod illicitum esse fatentur.

facultas. » Et S. Augustinus, lib. X *Confess.*, cap. XL, in terra gemens et suspirans ad cælum: « Recido, inquit, in hæc ærumnosis ponderibus, et resorbeor solitis, et teneor, et multum fleo, sed multum teneor. Tantum consuetudinis sarcina degravat. Hic esse valeo, nec volo; illic volo, nec valeo: miser utrobique. »

Merito S. Gregorius Nazianzenus, in Carmine ad virgines, carnem vocat echeneida, sive remoram pisciculum. Sicut enim remora navis, ita caro hominis in cælum cursum inhibet et sistit. Hanc ergo remoram amovendam esse docet, dum canit:

Ne vitæ ipsa tuæ immittas echeneida, carnem,
Quæ velut injecta properantem compepe puppim
Detinet, ac tantum cogit subsistere molem.

Vide et Abbatem Theonam apud Cassianum, *Colat.* 23, ubi fuse hanc Apostoli sententiam pertractat.

21. INVENIO IGITUR (in meipso) LEGEM (quæ sequitur scilicet), QUONIAM (quod) MIHI VOLENTI FACERE BONUM, MALUM ADJACET, — et inest, malum, inquam, concupiscentiæ mihi innatæ, quæ bono et legi Dei repugnat. Adverte hic, et in teipso experire, cum bonum aliquod, præsertim heroicum vis aggredi, maxime seatiens insurgentem et sese opponentem concupiscentiam.

Nota hic Hebraicam trajectionem: VOX enim *trajectio Hebraica* quoniam, quam postponit Paulus dicens: « Invenio, volenti bonum facere, quoniam mihi malum adjacet, » præponenda est hoc modo, « Invenio, quoniam mihi volenti bonum facere, malum adjacet. » Aliter alii hæc explicant, quos vide, si lubet, apud Toletum.

22. CONDELECTOR LEGI DEI SECUNDUM INTERIOREM HOMINEM. — Quæres, quis dicatur interior, quis exterior homo? *Primo*, Manichæi ex hoc loco docuerunt in homine duas esse animas, unam bonam, a qua virtutes; secundam malam, a qua vitia manant; ac consequenter in ipso homine esse quasi duos homines, unum interiorem, alterum exteriorem. *Error Manichæorum de interiori et exteriori homine.*

Secundo, Illyricus rigidus Lutheranus: « Interior homo, inquit, est anima et spiritus Dei; exterior homo est peccatum originale, quod quasi forma substantialis animam afficit. » Putat enim ipse peccatum non esse accidens, sed formam et substantiam quamdam tetram et horridam, talemque qualem vulgo imaginamur diabolum. *Circa idem error Illyrici Lutherani.*

Tertio, Calvinus: « Interior homo, inquit, est superior pars animæ, sive mens consentiens legi Dei; exterior est eadem mens quatenus concupiscit mala. » Putat enim Calvinus in eadem omnino animæ portione et facultate hanc esse pugnam, ideoque hominem etiam justum simpliciter tam esse peccatorem, quam justum; quod implicat. Porro hæc ejus doctrina sequitur ex altero ejus principio, quo homini re ipsa vere et

Delirium
Calvini
circa duplicem
hominem.

Tollit
Calvinus
liberum
arbitrium.

proprie partem superiorem, id est rationem et liberum arbitrium, adimit: tunc enim necessario sequitur, quod in parte inferiori tam dominetur concupiscentia, quam virtus; quodque inferior hæc pars, non re ipsa, sed nomine tenus in superiorem et inferiorem dividatur. Verum hæc omnia *ἀδύναται* sunt, erronea et hæretica.

Explicatio
Photii
et Toleti.

Quarto, Photius et Toletus sic explicant: Homo interior est ratio, quæ etiam in peccatoribus relictatur exteriori, id est sensui et appetitui.

Verum nota: In homine una tantum est anima, quæ simul est rationalis et sensitiva; et post privationem iustitiæ originalis peccato contractam, hæc contra illam, scilicet sensitiva contra rationalem, maxime gratia imbutam, adeoque ipsa anima contrariis appetitibus secum pugnat, etiam in homine justificato: ita ut ex operationibus ejus duplex in eo videatur esse anima et duplex homo. Cujus rei causa est eminentia animæ rationalis, quæ virtute in se continet animam sensitivam et vegetativam, facitque in homine una anima, quod in tribus, scilicet in planta, in equo, in homine faciunt tres animæ, scilicet vegetativa, sensitiva et rationalis.

Unde
oriatur
pugna et
contrarietas
in
anima?

Unus homo
ratione
diversorum
statuum
vocatur
exterior
vel interior.

Dico ergo, unus idemque est homo, sed ratione diversorum statuum, affectionum et operationum, dicitur exterior vel interior. Interiorem Apostolus nunc novum vocat, nunc renovatum, scilicet a Christo, nunc spiritualem, nunc mentem: exteriorem, animalem vocat, vel veterem, quem scilicet a veteri Adamo traximus; eundem vocat carnem, vel membra synechdochice et metonymice: quia scilicet, maxime vim suam ostendit in membris, carne et appetitu sensitivo. Hæc enim corruptio derivata ex carnali Adamo, maxime se pandit et exerit in carne et carnalibus desideriis, imo per ea animam sollicitat et commovet, licet proprie in anima resideat. Hinc Apostolus, *Galat. v.*, superbiam, invidiam, rixas, vocat opera carnis, id est concupiscentiæ et veteris hominis.

Interioris
hominis
anima, lex,
operatio.

Interior homo est mens, ut recte Cajetanus; vel aptius, ipse homo gratia, charitate et spiritu Dei imbutus et vivens: hujus anima, est gratia et charitas: hujus lex, est lex divina ejusque dictamen, ut, Esto castus, sobrius, humilis, obediens, Deum time et ama: hujus vitalis operatio, est Deum amare, colere, obedire.

Exterioris
hominis
pulschra
descriptio
et
proprietas.

Exterior, sive vetus homo est concupiscentia, seu vitiositas, omnibus animæ potentiis, ipsique etiam menti et voluntati insidens; vel est mens, aut potius est ipse homo omnibus suis potentiis vitiatus et corruptus: hujus anima, est concupiscentia: hujus lex, est vitiosa inclinatio, vel aliquod dictamen concupiscibile, Dei legi contrarium, v. g.: Inebria te, fornicare, superbi: hujus operatio vitalis, est concupiscere vinum, opes, delicias, amicas. Concupiscentia ergo et homo exterior est in anima, voluntate et mente; sed qua parte naturaliter agunt, et in objecta sua

feruntur motu naturali; virtus vero et homo interior est in eadem anima voluntate et mente, sed qua parte ratione et libertate utitur, et suis actibus, ipsique concupiscentiæ dominatur, maxime cum gratia Dei pollet.

Est hic locus moralis pro lucta concupiscentiæ et spiritus, quam graphice depingit in se S. Augustinus, lib. VIII *Confess.*, cap. XI, et serm. 45 *De Tempore*, tom. X. Ascribam hic verba S. Augustini, quia rem hanc plane ob oculos ponunt, ut qui in se hanc luctam cum Paulo et S. Augustino sentiunt, sed explicare nequeunt, in Augustino expressam et explicatam videant, discantque qua ratione victoria potiri possint, præsertim cum vitam commutare et a statu peccati ad statum gratiæ transire moliantur. « Dicebam, inquit, apud me intus: Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo jam ibam in placitum, jam pene faciebam, et non faciebam; nec relabebar tamen in pristina, sed de proximo stabam et respirabam; et item conabar, et paulo minus ibi eram; et paulo minus jam jamque attingebam et tenebam; et non ibi eram, nec attingebam, nec tenebam, hæsitans mori morti, et vitæ vivere; plusque in me valebat deterius inolitum, quam melius insolitum: punctumque ipsum temporis, quo aliud futurus eram, quanto propius admovebatur, tanto ampliore incutiebat horrorem; sed non recutiebat retro, nec avertebat, sed suspendebat. » Hactenus audivimus primum concupiscentiæ insultum in Augustino.

Locus
moralis
de lucta
concupiscentiæ
et
spiritus.

Primum
concupiscentiæ
insultus.

Sequitur secundus. « Retinebant me nuge nugarum, et vanitates vanitatum, antiquæ amicæ meæ, et succutiebant vestem meam carneam, et submurmurabant: Dimittisne nos? et a momento isto non erimus tecum ultra in æternum? et a momento non tibi licebit hoc et istud, ultra in æternum? Et quæ suggerebant in eo, quod dixi, Hoc et istud! quæ suggerebant, Deus meus, avertat ab anima servi tui misericordia tua: quas sordes suggerebant, quæ dedecora! Et audiebam eas jam longe minus quam dimidius, non tanquam libere contradicentes eundo in obviam, sed veluti a dorso mussitantes, et discedentem quasi furtim vellicantes ut respicerem; retardabant tamen me cunctantem abripere atque excutere ab eis, et transilire quo vocabar, cum diceret mihi consuetudo violenta: Putasne sine istis poteris? »

Secundus
concupiscentiæ
insultus.

En tertius concupiscentiæ insultus, sed remissior, prævalente gratia et constantia S. Augustini. « Sed jam tepidissime hoc dicebat. Aperiebatur enim ab ea parte, qua intenderam faciem, et quo transire trepidabam, casta dignitas continentiæ, serena, et non dissolute hilaris, honeste blandiens, ut venirem, neque dubitarem, et extendens ad me suscipiendum et amplectendum piæ manus, plenas gregibus honorum exemplorum. Ibi tot pueri et puellæ, ibi juvenus multa, et omnis ætas, et graves viduæ, et virgines anus, et in

Tertius
concupiscentiæ
insultus.

omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fecunda mater filiorum gaudiorum de marito te, Domine. Et irridebat me derisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris, quod isti et istæ? An vero isti et istæ in semetipsis hoc possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas et non stas? Projice te in eum, noli metuere; non se subtrahet, ut cadas. Projice te securus, excipiet te, sanabit te. Et erubesceram nimis, quia illarum nugarum murmur adhuc audiebam, et cunctabundus pendebam. Et rursus illa quasi diceret: Obsurdesce adversus immunda illa membra tua, super terram, ut mortificentur. Narrant tibi delectationes, sed non sicut lex Domini Dei tui. Ista controversia in corde meo, non nisi de meipso adversus meipsum. » Hæc Augustinus.

Effecit ad virtutem et continentiam exhortatio.

Lucta spiritualis utilitas.

Secundo, lucta hujus utilitatem docet S. Gregorius, lib. XIX *Moral.*, VI: « Optima, ait, virtutis custos est infirmitas, vel pressurarum, vel tentationum: et fit certo moderamine, ut, dum quisque Sanctorum jam quidem interius ad summa rapitur, sed adhuc tentatur exterius, nec desperationis lapsum, nec elationis incurrat; sicque cognoscimus in profectu, quod accepimus; in defectu, quid sumus; et sic subtilissima interni iudicii moderatione infra summa, et supra infima, in quodam medio anima libratur. » Et S. Bernardus, serm. in cæna Domini, *De Baptismo et Sacramento altaris*: « Ad humiliandos nos ipsam (concupiscentiam) adhuc patitur vivere in nobis, et graviter affligere nos, ut sentiamus quid nobis gratia præstet, et semper ad illius auxilium recurramus: sic et de minoribus istis peccatis pia dispensatione nobiscum agitur, ut non penitus auferantur, sed in illis nos erudiat Deus, ut, cum minima cavere non possumus, certisimus quod non nostris viribus majora superemus, semperque timorati et omnino solliciti simus quomodo ejus gratiam non amittamus, quam nobis tam multipliciter necessariam esse sentimus. »

Vers. 23.

23. VIDEO ALIAM LEGEM IN MEMBRIS MEIS, REPUGNANTEM LEGI MENTIS MEÆ, ET CAPTIVANTEM ME IN LEGE PECCATI. — « Repugnantem, » græce ἀντιπαρταμένην, id est contra militantem, rebellantem. Est metaphora a lucta et pugna.

Vitiosas inclinationes sentire coguntur et justis.

Rursum, « captivantem me, » non voluntatis consensione, ut vult Chrysostomus (putat enim ipse hæc omnia de statu peccati et de peccatore dici), sed commotione, ait S. Augustinus, ut scilicet captivus reddat et subiciat legi peccati, id est concupiscentiæ; ita ut etiam invitus et reluctans, vitiosas ejus inclinationes, dictamina, impulsus sentire cogat, et ejus laqueos et motus evadere non possim.

Aliqui ex S. Augustino sic explicant: « Captivantem, » id est captivare conantem; sed græce est ἀχρηστώνουσα, id est capientem me; et Syriace est *ܫܒܠܝܢ* *sabeli*, id est quod captivum me reddat.

De facto enim omnes, non sub peccato, sed sub concupiscentia quasi captivi tenemur.

Nota hic hebraismum, « in lege peccati, » id est *sibi ipsi*. Eadem enim est lex peccati et membrorum, scilicet concupiscentia, ut dixi. Sic dicitur *Genes. xix, 24*: « Pluit Dominus a Domino, » id est a seipso. Dicitur concupiscentia lex peccati, quia est fomes ad peccatum sollicitans, peccatum dictans et suggerens.

24. INFELIX (græce ταλιπώρος, id est miser, ærumnosus) EGO HOMO, QUIS ME LIBERABIT DE CORPORE MORTIS HUIUS? — id est a congerie omnium peccatorum, inquit Calvinus; vel, ut Commentarius Ambrosii, ab universitate vitiorum. Sed hæc expositio impropria, remota et aliena est. Unde dico, « de corpore mortis, » id est a corpore moribundo, et peccandi affectibus, ac consequenter morti et corruptioni obnoxio; quodque, ut ait S. Hieronymus, tum corporalem, tum, ut Photius, animæ sæpe spirituales mortem inducit. Ita S. Augustinus, lib. I *Contra duas epist. Pelag.*, XI. Est metalepsis. « Liberari a corpore mortis, inquit S. Augustinus, est omni sanato languore concupiscentiæ carnis, non ad pœnam recipere corpus, sed ad gloriam. Non enim a corpore mortis impii liberabuntur unquam, quibus in resurrectione eadem corpora ad æterna tormenta reddentur. »

Nota, mors Hebræis per metonymiam et catachresin sæpe morbum, pestem, luem et afflictionem quamlibet gravem significat. Sic Pharao, *Exod. x, 17*: « Rogate, inquit, Dominum, ut auferat a me mortem istam: mortem, id est plagam locustarum depascentium herbas et germina. Sic IV *Reg. iv, 40*, dicitur: *Mors*, id est amaricities colocyntidarum, in olla est. Pari modo hic corpus mortis accipi potest corpus obnoxium multis morbis, afflictionibus et ærumnis. Est hoc ardens Apostoli ex hoc misero et mortali corpore ad beatam et cœlestem vitam anhelantis suspirium.

Audi pari modo suspirantem auctorem (Hugonem Victorinum, si credimus Trithemio) lib. *De Spir. et Anima*, qui extat tom. III operum S. Augustini, cap. LXII: « Audi, inquit, o anima, qualis sis: onerata es peccatis, irretita vitiis, capta illecebris, affixa membris, confixa curis, distenta negotiis, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, suspicionibus inquieta, sollicitudinibus anxia, advena in terra inimicorum, coinquinata cum mortuis, deputata cum iis qui in inferno sunt. » Et cap. LX: « Quando veniam et apparebo ante faciem Domini, ad videndum eum in bonitate electorum suorum, ad lætandum in lætitia gentis suæ, ut laudetur cum hæreditate sua? Quando videbo civitatem illam, de qua dictum est: Plateæ tuæ, Jerusalem, sternentur auro mundo, et in te cantabitur canticum lætitiæ, et per omnes vicos tuos ab universis dicetur Alleluia? O civitas sancta, civitas speciosa, de longinquo te saluto, ad te clamo, te requiro; desi-

Vers. 24.

Per mortem Hebræi quamvis afflictionem et plagam intelligunt.

Animæ suspirantis propositio.

Civitatis superas

immensa
felicitas
et gaudi-
um.

dero enim videre te, et requiescere in te : sed non sinor carne retentus. O civitas desiderabilis! muri tui lapis unus, custos tuus ipse Deus, cives tui semper læti; semper enim gratulantur in visione Dei, » etc.

Vers. 23.

23. GRATIA DEI PER JESUM CHRISTUM. — Supple, liberabit me quandoque a corpore mortis hujus, puta in futura resurrectione, dando mihi corpus immortale et gloriosum.

Nota, pro *gratia Dei*, noster Interpretes legit in Græco χάρις τοῦ Θεοῦ. Ita quoque legit S. Ambrosius, Origenes, Hieronymus, S. Augustinus et alii. Verum S. Chrysostomus, Theodoretus, Œcumenius, Theophylactus, Hieronymus *ad Algasiam*, et Græci codices jam legunt ἐλευθερωθῆναι τῷ Θεῷ, gratias ago Deo, qui scilicet me liberabit a corpore mortis, per Jesum Christum.

Gratia-
rum actio
non futu-
rum, sed
præteri-
tum res-
picit.

Verum nostra lectio aptior, ideoque verior est; nec enim gratiarum actio, sed gratia respicit futurum. Nam gratiæ proprie non aguntur pro beneficio futuro et accipiendo, sed præterito et jam accepto : τὸ autem *liberabit* hic est *futurum*, non *præteritum*.

Adde, τὸ *gratia Dei* tacite includit τὸ *gratias ago Deo*. Nam dicere : gratia Dei per Christum me liberabit, hancque gratiam confiteri et celebrare, est re ipsa gratias agere Deo.

IGITUR EGO IPSE MENTE SERVIO LEGI DEI; CARNE AUTEM, LEGI PECCATI, — eo sensu, quem jam dedi vers. 22 et 23. Totum hunc Apostoli locum de lucta carnis et spiritus, sive concupiscentiæ et continentiæ, egregie tractat S. Augustinus, lib. *De Continentia*, tom. IV; hunc enim librum non esse Hugonis Victorini, ut suspicatur Erasmus, sed ipsius Augustini, ex Beda, Possidonio et aliis docent DD. Lovanienses, qui accurate et correctissime opera omnia S. Augustini ediderunt.

Inhaerit
ta perpe-
tua nobis
lucta car-
nis et spi-
ritus.

In illo ergo libro docet *primo* Augustinus, sub fine cap. II, in hac vita perpetuam esse hanc luctam, et sufficere nobis, si non consentiamus malis concupiscentiæ, itaque futurum ut in altera beata vita illam non sentiamus. « Nunc quamdium, inquit, concupiscit caro adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, sat est nobis non consentire malis, quæ sentimus in nobis. Nam ipsa continentia cum frænâ cohibetque libidines, simul et appetit bonum, ad cujus immortalitatem tendimus, et respuit malum, cum quo in hac mortalitate contendimus. »

Deinde docet eos tantum hanc luctam sentire, qui concupiscentiæ reluctanter, non autem eos qui illi cedunt et consentiunt. « Hanc pugnam, inquit, non experiuntur in semetipsis nisi bellatores virtutum, debellatoresque vitiorum. Non expugnat concupiscentiæ malum, nisi continentia bonum. Sunt autem qui legem Dei omnino nescientes, malas concupiscentias nec in hostibus deputant, eisque miserabili cæcitate servientes, insuper etiam beatos se putant satiendo eas, potius quam domando. »

Luctam
carnis
et spi-
ritus non
sentiant
qui carni
non resis-
tant.

Tertio, docet Christianos quasi Christi milites ad hanc pugnam ab Apostolo accendi, ut non permittant concupiscentiam in se regnare, quod fit, cum illi obediunt; sed illi resistent, eamque resistendo doment et minuant, licet eam extinguere nequeant; sic enim ait : « Milites Christianos Apostolica tuba isto sonitu accendit in prælium : Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus. Tunc autem regnare ostenditur, si desideriis ejus obeditur, quibus non est obediendum, ne obedientibus regnet. Cum hortatur Apostolus, ut spiritu facta carnis mortificemus, tuba utique canit; bellum, in quo versamur, ostendit, et ut acriter dimicemus, et hostes nostros mortificemus, ne ab eis mortificemur, accendit. »

Tuba
Apostoli-
ca ad bel-
lum spi-
ritus ad-
versus
carnem.

Quarto, hostes nostros describit, et hujus pugnae milites utrimque recenset : hinc scilicet opera carnis, inde fructus spiritus in aciem producens. « Hostes autem nostri, inquit, opera sunt carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, etc. In hoc prælio adversus carnalem exercitum velut aliam producens aciem spiritalem : Fructus spiritus est, inquit, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Hæc est actio continentia, si opera carnis mortificantur. »

Hostes
nostri, et
hujus pu-
gnæ cam
carnis mi-
lites.

Quinto, cap. VII, docet non esse duas in homine naturas ex contrariis inter se principiis ortas, et inter se assidue confligentes, unam boni, alteram mali, ut voluerunt Manichæi. Sed hoc bellum oriri ex languore concupiscentiæ, quam peccatum in naturam hominis bonam, et bene a bono Deo conditam invexit. « Languorem autem istum, inquit, culpa meruit, natura non habuit; quam sane culpam per lavacrum regenerationis Dei gratia fidelibus jam remisit, sed sub ejusdem medici manibus adhuc natura cum suo languore confligit. In tali autem pugna sanitas erit tota victoria, cum justus dicet : Benedic, anima mea Domino, qui sanat omnes languores tuos. »

In homi-
ne non
sunt due
naturæ,
una a bo-
no Deo,
et altera
a malo,
ut voluit
Mani-
chæi.

Sexto, ostendit carni ipsi bonum esse, ut ejus pravis desideriis resistatur, ut ita ipsa caro a suis vitis purgetur. « Audi, inquit, Apostolum dicentem : Scio quod non habitat in me (quod ut exponeret, addit), hoc est, in carne mea, bonum. Se itaque dixit esse carnem suam. Non ergo est ipsa inimica nostra; et quando ejus vitis resistitur, ipsa amatur, quia ipsa curatur : nemo enim unquam carnem suam odio habuit, ut ipse Apostolus dicit. Et ipse alio loco, ait : Mente servio legi Dei; carne, legi peccati. Quomodo carne, legi peccati? numquid concupiscentiæ consentiendo carnali? Absit : sed motus desideriorum illic habendo, quos habere volebat, et tamen habebat; sed eis non consentiendo, mente serviebat legi Dei, et tenebat membra, ne fierent arma peccati. »

Bonum
est carni,
ut ei re-
sistatur.

Septimo, ostendit quo sensu dicat Apostolus se Quo sen-

su Pau-
lus dicat
se velle
bonum,
non ta-
men per-
ficere?

propter concupiscentiam, velle quidem bonum, non tamen perficere. « Fiunt, inquit, itaque in nobis concupiscentiæ malæ, quando id quod non licet, libet: sed non perficiuntur, cum legi Dei mente serviente libidines continentur, et bonum fit, cum id, quod male libet, vincente bona delectatione non fit: sed boni perfectio non impletur, quamdiu legi peccati carne serviente libido illic, quamvis contineatur, tamen movetur; non enim opus esset ut contineretur, nisi moveretur. Erit ergo perfectio boni, quando erit consumptio mali; illud erit summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur; tunc enim erit, quando mors non erit, sed summum bonum erit, » etc.

Continen-
tia non
tantum
contra li-
bidinem,
sed etiam
contra
quoslibet
alios con-
cupiscen-
tiæ mo-
tus luc-
tatur.

Octavo, cap. XIII, docet continentiam luctari non solum contra libidinem, verum etiam contra quoslibet alios concupiscentiæ motus, eamque illos frænare et compescere. « Continentia, inquit, omnibus prorsus delectationibus concupiscentiæ, quæ adversantur dilectioni sapientiæ; coercendis atque sanandis invigilat, ut homo non secundum hominem vivens, jam possit dicere: Vivo autem non ego, vivit vero in me Christus; ubi enim non ego, ibi felicius ego, ut quando secundum hominem reprobis ullis motus exurgit, cui non consentit, qui mente legi Dei servit, dicat etiam illud: Jam non ego operor illud. »

Mortifi-
candi
mali mo-
tus tum
ne in
opibus ex-
eant, tum
ne volun-

Nono denique, demonstrat per continentiam mortificandos esse concupiscentiæ motus, tum ne in opus exeant, tum ne voluntas in mente et cogitatione iis inhereat et consentiat, ut iis mortui, Christo et justitiæ vivamus. « Mortificate, inquit Apostolus, membra vestra, quæ sunt super

terram, fornicationem, immunditiam, etc. Et quomodo ista mortificantur opere continentiae, nisi cum eis mente non consentitur, neque exhibentur eis arma corporis membra? Et quod est vigilantia majore continentiae curandum, ipsa etiam nostra cogitatio, si eorum quadam suggestione et quasi susurratione tangatur, tamen ab eis, ne oblectetur, avertitur. »

Præsentissimum porro concupiscentiæ antidotum est cogitatio et inspectio mortis, et morientium, ac mortuorum.

Abbas Elias, apud Sophronium, in *Prato Spirituali*, cap. x, narrat de se, quod visitatus a femina religiosa, post ejus abitum, gravem senserit tentationem libidinis, a qua victus exiverit ad eam cum illa explendam. « Cum vero, inquit, ferme uno stadio ab ejus adhuc spelæo distarem, urente graviter æstu libidinis, repente factus in extasi, vidi apertam terram, et me hiato terræ absorptum. Aspicioque illic cadavera putrida jacentia et resoluta, et incredibili fœtore plena, quemdamque reverendi habitus virum ea mihi demonstrantem, ac dicentem: Ecce istud mulieris est, istud viri, istud pueri; fruiere jam ut vis, et quantum libet concupiscentia tua: hujus tamen voluptatis gratia vide quot labores emittere voluisti: vide propter quod peccatum vos ipsos privare vultis regno cœlorum. Væ humanæ miseriæ! propter unius horæ voluptatem tanti laboris mercede frustramini. Ego autem præ nimio fœtore in terra corruui. Tunc accedens vir ille venerabilis, qui mihi apparuerat, erexit me. Et gratias agens Deo, reversus sum in locum meum. » Plura vide *Numer. xi, 20 et 34.*

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hactenus explicavit Apostolus infirmitatem legis, peccati et concupiscentiæ: hic vires gratiæ et spiritus Christi explicat, seu quanta bona justis per Christum Christique spiritum dentur.

Primo ergo ex dictis concludit eos qui Christo per fidem et gratiam sunt insiti, ab omni culpa et damnatione esse liberos, eos scilicet, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum vivunt.

Unde secundo, vers. 12, multis probat nos secundum spiritum, quem accepimus, debere vivere, spiritum, inquam, adoptionis, in quo clamamus: Abba, Pater, qui nos Dei filios ac futuræ gloriæ cum Christo cohæredes efficit.

Inde tertio, vers. 19, ostendit, quanta, quamque ambienda sit hæc gloria, utpote ad quam suspiret non solum omnis creatura, quæ in hac vita vanitati subjecta est, sed et hi, qui spiritus primitias acceperunt. Unde, vers. 26, asserit spiritum adjuvare infirmitatem nostram, et postulare pro nobis.

Denique, vers. 28, exaggerat charitatem Dei erga se diligentes, qua omnia eis cooperantur in bonum, utpote, quos præscivit et prædestinavit conformes fieri Christo, et pro quibus tradidit Christum in mortem. Ex quo, vers. 35, concludit: Quis ergo nos separabit a charitate Christi?

1. Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant. 2. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et

mortis. 3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, 4. ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. 5. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt; qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus, sentiunt. 6. Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax. 7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. 8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. 9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. 10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem. 11. Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. 12. Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. 13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. 14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. 15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater). 16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. 17. Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, ut et conglorificemur. 18. Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. 19. Nam exspectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei exspectat. 20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe: 21. quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. 22. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc. 23. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri. 24. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid sperat? 25. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus. 26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 27. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis. 28. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. 29. Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. 30. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit. 31. Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos? 32. Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? 33. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. 34. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. 35. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? 36. (Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis.) 37. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. 38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, 39. neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

Vers. 1. 1. NIBIL ERGO DAMNATIONIS (nihil damnatione dignum, nihil damnabile, nulla damnabilis culpa: ita Concilium Tridentinum, *sess. III, can. 5*, etiam si motus concupiscentiæ sentiant) EST IIS, QUI SUNT IN CHRISTO JESU, — id est, qui sunt justificati, Christoque in baptismo insiti per fidem, spem et charitatem. Cum justitia ergo non consistit reatus culpæ damnabilis, sed bene reatus pœnæ, puta obligatio ad pœnam temporalem. Hinc patet *primo*, nec concupiscentiam, nec aliud quippiam in renatis esse peccatum damnatione dignum; *secundo*, gratiam justificantem et baptismum non tantum tegere aut radere peccata, sed eradere omnino et tollere, ac *tertio*, vere nos justificari, non tecte, non imputative.

Dices: Quomodo ergo dicit S. Augustinus, lib. I *Contra duas epist. Pelag.*, cap. XIII, concupiscentiam in justis transire reatu, manere actu?

Respondeo: Sensus est, concupiscentiam, quæ peccatum originale erat, vel potius cum eo conjuncta erat, reatu peccati hujus in baptismo absorto, remanere actu. Patet enim culpa peccati originalis in baptismo remissa, concupiscentiam actu remanere ad luctam. Videtur enim S. Augustinus putasse concupiscentiam in non renatis esse peccatum originale, cujus contrarium multi doctores docent, idque videtur verius. Videtur enim peccatum originale, uti et habituale, consistere non in ipsa concupiscentia, sed in morali aversione a Deo, quæ remanet ex actu præterito, vel Adæ, vel proprio; sicque explicari potest S. Augustinus, ut hanc aversionem vocet reatum cum concupiscentia conjunctum, qui transit; cum in baptismo tollitur et remittitur, remanente nihilominus ipsa concupiscentia.

Vers. 2. 2. LEX SPIRITUS VITÆ IN CHRISTO JESU (id est, per Christum Jesum) LIBERAVIT ME A LEGE PECCATI ET MORTIS. — Pro *liberavit* Tertullianus, lib. *De Resurrect. carn.*, cap. XLVI, legit *manumisit*. Fuimus enim quasi mancipia peccati et mortis, sed a Christo manumissi et libertate donati sumus.

Jam « lex spiritus vitæ, » id est *lex spiritus vivificantis*, puta, lex gratiæ et charitatis per Christum liberavit me a lege peccati et mortis, hoc est, a dictamine, jure, dominatu, reatu concupiscentiæ; ut, licet eam sentiam, non tamen consentiam. Ita S. Augustinus, lib. I *Contra duas epist. Pelag.*, cap. X, Theophylactus, Anselmus et alii. Est enim concupiscentia lex peccati, quia est fomes, ut dixi, ad peccatum sollicitans: consequenter est lex mortis, quia *stipendium peccati est mors*.

Alii, « a lege peccati, » id est, inquit, a lege Mosis, quæ occasio erat peccati et mortis. Sic enim eam vocat cap. VII, vers. 6. Verum prior sensus videtur planior et germanior; nam paulo ante, cap. præced. vers. 23 et ultim., concupiscentiam vocavit legem peccati; de lege vero proprie dicta absolute subdit Apostolus dicens:

Vers. 3. 3. NAM QUOD IMPOSSIBILE ERAT LEGI (Mosaicæ, etiam naturali et decalogo), IN QUO INFIRMABATUR

PER CARNEM, — q. d. Quatenus lex impotens erat et invalida propter carnem nostram peccato et concupiscentia infectam, quæ sanare non poterat. Ita Theophylactus. Aliter Origenes, qui per « carnem » intelligit crassam, litteralem et carnalem legis intelligentiam; atque istam legis infirmitatem et impotentiam in eo collocat, quod impossibile fuerit legis cæremonias omnes secundum carnem, id est secundum litteram, observare. Verum hic sensus impertinens videtur et improprius. Ista enim infirmitas non legis erat, sed hominis.

DEUS FILIUM SUUM MITTENS (Græce *πέμψας*, id est cum *misisset*, q. d. misso Filio) IN SIMILITUDINEM CARNIS PECCATI, — id est, *carnis peccatrici*, q. d. Deus mittens Filium suum, præstitit et supplevit legis et carnis impotentiam; vel hebraismo, mittens, id est misit Christum, ut assumeret carnem humanam similem carni peccatrici aliorum hominum. Ita Theophylactus. Scilicet Christus natus est mortalis, vitæ nostræ ærumnas mortemque est passus, quæ debentur peccatoribus. Unde et per æneum serpentem a Mose erectum, Num. XXI, præsignatus est, utpote qui cum videretur habere venenum peccati, revera tamen non haberet.

Quare non bene Commentarius Hieronymo ascriptus: caro peccati, id est, ait, in qua erat non peccatum, sed proclivitas ad peccatum. Perperam etiam Manichæi similitudinem carnis peccati, carnem non veram, sed apparentem et similem veræ interpretantur: quia Christus, inquit, non veram, sed phantasticam carnem assumpsit. Nam, ut bene annotavit S. Basilius, *epist. 63*, non ait Apostolus: in similitudinem carnis humanæ, sed carnis peccati; et Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.*, cap. XIV: « Similitudo, inquit, ad titulum peccati pertinet, non ad substantiæ mendacium. Nam nec addidisset, *peccati*, si substantiæ similitudinem vellet intelligi, ut negaret veritatem. Tantum enim *carnis* posuisset, non et *peccati*: cum vero sic struxit, *carnis peccati*, et substantiam confirmavit, id est carnem, et similitudinem ad vitium substantiæ retulit, id est ad peccatum. » Et paulo ante: « Voluit Deus peccati carnem simili substantia redimere, id est carnea, quæ peccatrici carni similis esset, cum peccatrix ipsa non esset. Nam et hæc erit Dei virtus, in substantia pari perficere salutem. »

ET DE PECCATO DAMNAVIT PECCATUM IN CARNE. — Tres Augustini expositiones in hæc verba. Tres Augustini expositiones in hæc verba. Tres Augustini expositiones in hæc verba. Tres Augustini expositiones in hæc verba. Tres Augustini expositiones in hæc verba.

Secunda est: « de peccato, » id est, *per peccatum*

Baptizati vere justificantur, sine ulla peccati reliqua.

Peccatum originale non consistit in ipsa concupiscentia, sed in morali aversione a Deo.

Lex peccati duo significare potest.

Christus serpens æneus cum videretur habere venenum peccati, non habuit. Commentarius pseudo Hieronymi, et Manichæorum et Marcionis hæreses circa Christi humanitatem jugulantur.

Tres Augustini expositiones in hæc verba.

Judeorum, quo Christum crucifixerunt, deletum est peccatum.

Tertia, « de peccato, » id est, *per carnem Christi*, quæ similis erat carni peccati, deleuit peccatum. Sed repugnat Græcum $\pi\epsilon\pi\tau\iota$, quod non *per*, sed *de* significat.

Quarta expositio Anselmi. *Quarta* est Anselmi : « de peccato, » id est *morte sua*, quæ erat peccati effectus, Christus damnavit peccatum. Sed et hoc remotum et alienum est.

Quinta Theophylacti. *Quinta* est Theophylacti : « de peccato, » id est, *pro peccato*, vel propter peccatum expugnandum et abolendum, « damnavit, » id est destruxit et sustulit « peccatum in carne » sua moriens (1) : sed Græcum $\pi\epsilon\pi\tau\iota$ non significat *propter*. Adde, quod hic sensus tautologicus videatur.

Sexta Hilarii. *Sexto*, Hilarius in *Psal. LXVII* : Christus, inquit, damnavit peccatum, id est *diabolum*, « de peccato, » in carnem Christi admissio, quia ejus mortis fuit auctor. Sed hoc quoque incommodum et durum videtur, ut scilicet ipse dæmon dicatur peccatum, cum peccatum paulo ante et passim hic proprie capiatur.

Septima et optima expositio. *Septimo*, optime S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus : Christus, inquit, in carne patiens et moriens damnavit et sustulit peccatum, quasi reum peccati, eo quod injuste vim intulerit Christo, illumque occiderit innocentem, eo quod videret eum habere similitudinem carnis peccati : hac enim de causa justo peccatum suo dominio, quod habebat in alios homines, privatum est. Qui enim manum extendit in aliena, juste privatur suis. Est prosopopœia : peccatum enim quasi tyrannus hic regno privatur. Sic Christus morte sua damnavit et occidit mortem. Simile est *Joan. XVI, 8*, ubi dicitur, quod Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, de justitia et de judicio.

Vers. 4. 4. UT JUSTIFICATIO LEGIS IMPLERETUR IN NOBIS. — *q. d.* Ut totum quod lex præcipit, quasi justum et debitum, implemus. Alii $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\mu\alpha$ pro $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\sigma\iota$ accipiunt, *q. d.* Ut justificatio a peccatis quam lex exigebat, impleretur in nobis, et hoc planius est. Hinc patet per solam naturam et legem, sine gratia Christi, hominem in hac corruptione non posse totam legem totumque decalogum implere.

Vers. 5. 5. QUI SECUNDUM CARNEM SUNT, QUÆ CARNIS SUNT, SAPIUNT (id est cogitant, amant, quærunt, iisque se pascunt et oblectant); QUI VERO SECUNDUM SPIRITUM SUNT (homines spirituales, secundum spiritum viventes), QUÆ SUNT SPIRITUS, SENTIUNT, — id est, *sapiunt* : Græce enim idem est verbum quod ante, scilicet $\varphi\varphi\omicron\nu\epsilon\iota\sigma\iota\nu$, *q. d.* Homines carnales bona carnalia sectantur, probant, eligunt, ambiunt : spirituales vero spiritualia ambiunt, ut scilicet per legem charitatis sua studia, curas et actiones di-

Carnalium et spiritualium diversia studia.

(1) Ita et Allioli : Et peccati causa (ad explenda peccata) condemnavit, vi sua privavit peccatum (concupiscentiam) quod se per carnem exserit, id est, destruxit vim pravarum cupiditatum in nobis.

rigant; ut motibus et instinctibus Spiritus Sancti obsecundent, et secundum illos vitam et mores componant; ut bona non terrena, sed spiritualia et æterna adament, omnique studio conquirant; $\tau\iota$ enim *sentire et sapere* hic actiones sunt non tam intellectus, quam appetitus et voluntatis.

6. NAM PRUDENTIA CARNIS, MORS EST, — id est *sapere ac vivere secundum carnem mortem* affert tum corporis, tum animæ; tum præsentem, tum maxime æternam. Hic sensus patet ex textu græco, vers. 5, ubi $\varphi\varphi\omicron\nu\epsilon\iota\nu\ \tau\alpha\ \tau\epsilon\iota\ \sigma\alpha\varphi\alpha\iota\iota$, est *sapere carnalia*. Unde $\varphi\varphi\omicron\nu\epsilon\iota\mu\alpha$, vocat hanc prudentiam, sive sapientiam, id est hoc sapere. Sic prudentia spiritus est sapere et vivere secundum spiritum. Unde eandem prudentiam, vers. seq., *sapientiam* vocat. Ibi enim in Græco idem est $\varphi\varphi\omicron\nu\epsilon\iota\mu\alpha$. Idem ergo hic sunt hæc quatuor, scilicet sapere, sentire, sapientia et prudentia : quæ non aliud significant quam amorem, affectum, curam et studium carnis, id est rerum carnalium; vel spiritus, id est rerum spiritualium.

Prudentia carnis est sapere carnalia.

Nota vocem causalem *nam* : ex illa enim patet Apostolum hic dare causam præcedentium, scilicet illius quod dixit vers. 4, justificationem legis impleri in iis qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant. Causa hæc est, quod prudentia, id est, amor et studium carnis mortem afferat : inde enim sequitur eandem, non justitiam; sed peccatum afferre : peccatum enim mortis est causa, et inseparabiliter cum morte conjunctum; prudentia vero et studium spiritus, vitam et pacem affert : inde enim sequitur eandem afferre quoque justitiam, utpote quæ vitæ est causa, et necessario cum vita et pace conjuncta est.

Prudentia carnis mortem, prudentia spiritus vitam operatur.

« Prudentia carnis, inquit Anselmus, est cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt fallacia demonstrare, honorum culmina quærere, adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere, irrogata ab aliis mala multipliciter reddere; cum vires suppetunt, nullis resistentibus cedere; cum virtutis possibilitas deest, quidquid explere per malitiam non valet, hoc impacifica bonitate simulare. Prudentia vero spiritus, id est justorum sapientia, est nihil per ostensiones fingere, sensum verbis aperire, vera, ut sunt, diligere, falsa evitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere, nullam injuriæ ultionem quærere, pro veritate contumelias pati, lucrum putare. » Ubi nota, hæc tantum esse partem prudentiæ carnis, illaque apud Latinos proprie vocari prudentiam carnis : nam Græcum $\varphi\varphi\omicron\nu\epsilon\iota\mu\alpha$, ut dixi, ad omnes carnales affectiones, sapes et amores se extendit.

Prudentia carnis pulchre describitur.

PRUDENTIA AUTEM SPIRITUS (est) VITA ET PAX. — Id est, sapere, amare, sectari spiritualia, vitam æternam et pacem, id est omnium honorum proventum et tranquillam possessionem conciliat, *Rom. II, 7*.

Prudentia spiritus quid sit?

PRUDENTIA AUTEM SPIRITUS (est) VITA ET PAX. —

Id est, sapere, amare, sectari spiritualia, vitam æternam et pacem, id est omnium honorum proventum et tranquillam possessionem conciliat, *Rom. II, 7*.

7. QUONIAM SAPIENTIA CARNIS (sapere carnalia) Vers. 7.

INIMICA EST DEO. — Dat hic causam cur prudentia et sapientia carnis non vitam, sed mortem afferrat, quia nimirum ipsa inimica est Deo et legi divinæ: vita autem nostra animæ, maxime beata, a Deo pendet, et donatur Dei amicis, non inimicis; nam inimicos suos Deus æterna morte punit.

Vers. 8. 8. QUI AUTEM IN CARNE SUNT (qui carnis affectibus serviunt eosque explent, qui carnaliter vivunt), DEO PLACERE NON POSSUNT. — Tò autem capitur pro enim (1): dat enim hic causam cur prudentia et sapientia carnis inimica sit Deo, quia nimirum Deus, qui purissimus est spiritus, impuros carnis affectus et opera odit et execratur, quo fit, ut ii qui carnales sunt, Deo placere non possint.

Vers. 9. 9. VOS IN CARNE NON ESTIS, SED IN SPIRITU. — q. d. Vos carnales non estis, carnalia non quæritis, non amatis, sed spiritualia: anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. Ita S. Leo, serm. 4 De Resurrectione: « Quamvis, inquit, spe salvi facti sumus, et corruptibilem adhuc carnem mortalemque gestamus, recte tamen dicimur in carne non esse, si carnales nobis non dominantur affectus; et merito ejus rei deponimus nuncupationem, cujus non sequimur voluntatem. »

SI TAMEN SPIRITUS DEI HABITAT IN VOBIS. — Ecce quid sit esse in spiritu, nimirum Spiritum Dei non transire, sed habitare sedemque permanentem figere in aliquo.

Spiritus Sanctus hic et dona ipsius per spiritum significatur. Nota, Spiritus hic tam Spiritum Sanctum, quam spiritum charitatis et gratiæ nobis a Spiritu Sancto communicatum et infusum significat: hic enim ab illo separari nequit; nam Spiritus Sanctus per spiritum gratiæ inhabitat in anima nostra. Pulchre S. Augustinus in Sententiis, num. 168: « Sicut, ait, non est a carne, sed supra carnem, quod facit eam vivere; sic non est ab anima, sed supra animam, quod eam facit beate vivere: quia ut vita carnis anima est, ita beata vita hominis Deus est. »

SI QUIS AUTEM SPIRITUM CHRISTI NON HABET, HIC NON EST EJUS. — Nota hic, eundem esse Spiritum Christi et Dei, et consequenter Christum esse Deum. Rursum, si hic est Spiritus Christi, æque ac Dei, ergo Spiritus Sanctus a Filio æque ac a Patre procedit, inquit S. Ambrosius, lib. III De Spiritu Sancto, cap. IX. Examine hic quisque, an sentiat in se spiritum, affectus, amores et studia, quos in se habuit vitæque sua expressit Christus, ut videat an ipse sit Christi, an vero mundi, vel

Differen- tia inter spiritum Christi, diaboli et mundi. diaboli. Spiritus enim Christi humilis et cælestis est; spiritus mundi vanus, terrenus et carnalis; spiritus diaboli superbus est, arrogans et invidus.

SI CHRISTUS IN VOBIS EST, — per Spiritum suum Sanctum, ejusque gratiam et charitatem.

Vers. 10. 10. CORPUS QUIDEM MORTUUM EST PROPTER PECCA-

TUM. — « Corpus mortuum, » Græce est νεκρόν, id est mortale, mortis necessitati subiectum.

Notat S. Augustinus, contra Pelagianos et Philosophos, qui docent hominem etiam ante lapsum moriturum, et mori ex naturæ necessitate (quod idem docuit Eugubinus in Genes. II), hic ab Apostolo dici corpus mortuum, non propter naturam, sed propter peccatum. Secundo, dici mortuum, non mortale, quia ante lapsum poterat esse mortale, licet non moriturum, si nimirum in innocentia persisteret. Mortuum ergo est post peccatum, id est mortis necessitati factum est obnoxium, ita brevi et certo, ut quasi jam habeatur et dicatur mortuum. Ita S. Augustinus, lib. I De Peccat. meritis, cap. IV.

SPIRITUS VERO VIVIT PROPTER JUSTIFICATIONEM. — Legit noster Interpres ζῆ, id est vivit. Jam legunt ζωή, id est vita, q. d. Spiritus Sanctus, qui in se est vivens, ipsaque vitæ essentialis et increata, est causa vitæ nostræ spiritualis, eamque nobis communicat, dum nos facit vivere vitam non carnis, sed spiritus in charitate et gratia. Ita legunt et intelligunt S. Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus et alii: et huic sensui favent sequentia. Nam vers. seq., spiritus intelligitur non noster, sed Spiritus Sanctus idem, ut videtur, qui hic.

Verum noster Interpres, Origenes et Theodoretus legunt, « spiritus vivit, » id est mens nostra vivit, tum jam vitæ gratiæ; tum vivit, id est vivet vitæ gloriæ in resurrectione: sicut corpus jam mortuum est propter peccatum. Vivit, inquam, « propter justificationem: » Græce διὰ δικαιοσύνης, id est propter justitiam, ut nimirum serviat justitiæ, inquit Origenes. Putat enim ipse τὸ propter significare hic causam finalem. Verum aptius τὸ propter, vel propter (utrovis enim modo veritas) significat vel causam formalem (vitæ enim spiritualis causa formalis est justitia, sive gratia infusa), vel meritoriam, hoc sensu, q. d. Vivit, id est vivet, corpus nostrum in resurrectione et cælo propter justitiam. Justitia enim meretur hanc vitam, illius enim merces et præmium est gloria et vitæ æterna. Pari enim modo dicitur corpus mortuum propter peccatum, quia scilicet merito, vel potius demerito peccati pœnam mortis incurrimus.

Vers. 11. 11. QUOD SI SPIRITUS EJUS (Spiritus Patris) HABITAT IN VOBIS: QUI SUSCITAVIT JESUM A MORTUIS (ipse Deus Pater), VIVIFICABIT ET MORTALIA CORPORA VESTRA, PROPTER INHABITANTEM SPIRITUM EJUS IN VOBIS. — « Vivificabit, » nimirum in resurrectione, hoc est, donabit vobis corpora immortalia et gloriosa: nam alioquin et reprobi tunc vivificabuntur, sed ad pœnam.

Nota τὸ propter inhabitantem Spiritum. Hinc enim patet Spiritum Sanctum per spiritum charitatis in nobis inhabitantem esse causam resurrectionis et vitæ gloriosæ. Est enim hic Spiritus in se vita, Justitia, et Spiritus Sanctus sicut Christi corpus, ita et nostrum vivificabit in ti gratia

Homo non natura, sed peccati necessitate morti est obnoxius.

Tò propter hic causam non finalem, sed formalem et meritoriam significat.

(1) Rectius, pro igitur: deducuntur enim hæc e superioribus. Ita Allioli.

In nobis resurrectione, si ipse in nobis inhabitet. Significat ergo hic Paulus justitiam esse causam moralem et meritoriam resurrectionis. Ita Molina *De Opere sex dierum*, disp. XXVIII (1).

Vers. 12. 12. ERGO DEBITORES SUMUS NON CARNI, UT SECUNDUM CARNEM VIVAMUS. — Supple, sed debitores sumus spiritui, ut secundum spiritum vivamus.

Christo obstricti tanquam capiti spirituali, spiritualiter vivere debemus. Nota \Rightarrow ergo: colligit enim Apostolus hanc conclusionem ex dictis, q. d. Dixi haec tenus vos non esse in carne, sed in spiritu, et a Christo translatos esse a carne ad spiritum: Christus enim novam spiritus vitam induxit. Ergo cum in baptismo nos obstrinxerimus Christo, quasi parenti et capiti nostro, sequitur pariter nos obstrictos et debitores esse non carni, ut carnaliter, sed spiritui, ut spiritualiter vivamus: Christus enim est et vivit non in carne, sed spiritu.

Vers. 13. 13. SI SECUNDUM CARNEM VIXERITIS, MORIEMINI; SI AUTEM SPIRITU (per spiritum) FACTA CARNIS MORTIFICAVERITIS, VIVETIS. — Probat hic Apostolus sex argumentis, Christianis esse vivendum non secundum carnem, sed secundum spiritum; eaque proponit sex seqq. versibus. Primum est hoc versu: quia si secundum carnem vivant, morientur morte gehennae et aeternae; si autem secundum spiritum vivant, non morientur, sed vivent vita beata et aeterna.

Secundum est vers. 14, quia si secundum spiritum vivant, et dicentur et erunt filii Dei.

Tertium est vers. 15, quia ad hoc acceperunt spiritum adoptionis, ut nimirum secundum spiritum vivant.

Quartum est vers. 17, quia si id faciant, erunt haeredes Dei.

Quintum est vers. 18, quia non sunt condignae passiones, quas pro vita spirituali tuenda patimur, ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.

Sextum. Sextum indicat vers. 20, quia alias, si non spiritui, sed carni et creaturis serviant, servient vanitati: omnis enim caro et creatura vanitati et corruptioni subjecta est.

Pulchre S. Augustinus, serm. 13 *De Verbis Apostoli*: « Epicurei, inquit, posuerunt suam beatitudinem in carne carnisque voluptatibus; Stoici in anima, puta in virtute sua. Dicebat Epicureus: Mihi frui carne bonum est; dicebat Stoicus: Mihi frui mea mente bonum est; dicebat Apostolus: Mihi autem adherere Deo bonum est. Errat Epicureus, fallitur Stoicus. Tunc enim recte anima vivit, si non secundum carnem, nec secundum seipsam, sed secundum Deum vivat. Sicut enim anima carnis; ita Deus animae est vita. »

Nota \Rightarrow mortificaveritis. Vivunt enim in appetitu nostro carnalia desideria actusque concupiscentiae, quibus vitaliter concupiscentissimus vicia,

(1) Alii: corpus, id est natura vestra vitiosa, vos morti addicit propter peccatum, id est concupiscentiam; sed spiritus, pars nobilior, vivit propter justificationis gratiam.

veneres, honores aliasque res carnales. Sed haec ipsa per continentiam et mortificationem demandanda, frenanda, eradicanda sunt, iis scilicet resistendo, eaque supprimendo; quod fieri nequit, nisi haec desideria mortificemus, id est mortem iis afferamus. Mori enim debent, ut amplius non vivant, sed vivat in nobis virtus et continentia. Atque hinc est quod haec concupiscentiae, utpote vitales, sine magno animae sensu et dolore mortificari nequeant. Magis enim vitaliter inhaerent animae, quam dens capiti, imo quam anima ipsi corpori: si ergo dens a maxilla, et anima a corpore evelli nequit sine ingenti dolore, sequitur concupiscentias quoque has vitales ex appetitu et anima sine ingenti dolore evelli non posse: necesse est enim, ut tam hic, quam ibi mors et dolor mortis interveniat.

14. QUICUNQUE SPIRITU DEI AGUNTUR (non ut bruta, sed ut homines ratione et libertate praediti), II SUNT FILII DEI. — Unde S. Augustinus, serm. 13 *De Verbis Apostoli*: « Dicit, inquit, mihi aliquis: Ergo agimur, non agimus. Respondeo, imo et agis et ageris; et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei, qui te agit, adjutor est agentibus. Nemo autem agitur, si ab illo nihil agatur. Spiritus enim adjuvat infirmitatem nostram. » Idem, lib. *De Corrept. et Gratia*, cap. II: « Intelligent, inquit, si filii Dei sunt, se spiritu Dei agi, ut quod agendum est agant; et cum egerint, illi a quo aguntur, gratias agant. Aguntur enim, ut agant, non ut ipsi nihil agant, et ad hoc eis ostenditur, quid agere debeant; ut quando id agunt, sicut agendum est, id est cum dilectione et delectatione justitiae, suaviter quam dedit Dominus, ut terra eorum daret fructum suum, accepisse se gaudeant. » Vide eundem de *Pugna animae*, tom. IX. Sicut ergo Samson ad heroica fortitudinis opera patranda spiritu Dei correptus agebatur, unde antequam ea aggrediretur Samson, dicit sacra Scriptura: « Irruit spiritus Domini in Samson; » ita pariter justus et sanctus ad spiritualia opera, utpote heroica opera, spiritu Dei aguntur.

15. NON ACCEPTISTIS SPIRITUM SERVITUTIS IN TIMORE. — Graece εις φόβον, id est ad timorem, q. d. ait S. Chrysostomus et Theodoretus: Non accepistis spiritum servorum ad timendum, ut Judaei, qui metu poenae a peccatis coerebantur; ut timore suppliciorum adigendi sitis ad legem Dei implendam.

Quaeres: Quis sit hic spiritus timoris? Est lex, ait S. Augustinus, serm. 13 *De Verbis Apostoli*. Secundo et planius, est Spiritus Sanctus, inquit Anselmus, qui Judaeis dedit legem timoris, quasi servis; nobis autem dat spiritum amoris, gratiam et veniam, quasi filiis. Tertio et planissime, spiritus timoris est spiritus servilis, quem acceperunt Judaei, ut quasi servi legi obedirent. Spiritus ergo timoris est ipse timor Judaeis a Deo injectus, qui eos quasi servos agebat et impellebat, ad implendum id quod praecipuum erat, quique

Quia concupiscentia nobis vitaliter inhaerent, sine magno animae dolore evelli nequeant.

ers. 11.

Agimur et agimus; non agimur, nisi agamus.

Vers. 15.

Spiritus timoris triplicem patitur hic sensum.

eos cohibebat ab opere externo contra legem patrandō; sed internam cupiditatem compescere et evellere non poterat.

ACCEPTISTIS SPIRITUM ADOPTIONIS FILIORUM, IN QUO CLAMAMES: ABBA, PATER. — « Spiritum adoptionis, » id est *charitatem et gratiam Spiritus Sancti*, vel potius ipsūmet Spiritum Sanctum, per quem adepti sumus in filios Dei. Nam de Spiritu Sancto subdit, quod *testimonium reddat spiritui nostro, quod sumus filii Dei*. Unde ex hoc loco nota: Filiatio et adoptio nostra in eo videtur consistere, quod, sicuti Deus Christo homini dedit seipsum, id est deitatem et Verbum, ut hunc hominem qui dicitur Christus, faceret Filium Dei: ita nobis dat Spiritum Sanctum, ejusque deitatem, ut nos faciat suos filios, nosque adoptet. Sic enim apud homines pater dicitur, qui naturam suam filio communicat. Cum ergo pari modo Deus dando nobis Spiritum Sanctum, naturam suam divinam nobis communicet, sequitur eum

tunc nos facere et adoptare in filios. In Eucharistia dat quidem nobis seipsum Filius, suamque naturam, sed ad cibum proprie, non autem ad generationem, vel adoptionem, uti in justificatione facit Deus et Spiritus Sanctus. Porro Spiritus Sanctus nos sibi in filios adoptat dupliciter: *primo*, per gratiam, quasi accidentaliter; *secundo*, per naturam, quasi substantialiter. In justificatione enim ipsa natura et substantia deitatis se homini communicat, miroque modo eidem se unit, uti docet Franciscus Suarez, lib. XII *De Deo trino et uno*, cap. v. De qua re plura dixi *Osee*, cap. 1, 10, ac rursum dicam II *Petri* 1, 4, ad illud: « Ut efficiamini divinæ consortes naturæ. »

IN QUO (per quem Spiritum Sanctum) CLAMAMUS (non voce, sed filiali et fiduciali affectu): ABBA (id est), PATER, — præ dulcedine et teneritudine amoris, quasi infantes teneri, qui carissimum parentem balbutientes blandula et iterata vocula compellere solent: Pater, pater. Hinc et maxime ex vers. 23 patet, ait S. Augustinus, *epist.* 105: « Quod sicut sine spiritu fidei non est quisquam recte crediturus, ita sine spiritu orationis nemo est salubriter oraturus. »

Nota hic, gratiam et adoptionem, ejusque operationes et effectus, licet communes sint SS. Trinitati, appropriari tamen Spiritui Sancto, quia Spiritus Sanctus procedit per voluntatem et amorem, et primus ac notionalis est amor: alioqui re ipsa, sicut se dat et communicat justis Spiritus Sanctus, sic et Pater et Filius, eosque SS. Trinitas sibi in filios adoptat, in iisque habitat. Hoc est enim quod dicitur *Joan.* XIV, 23: « Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. »

ABBA, PATER, — *אבא*, id est pater, est nominativus, quem ad auxesin, pro vocativo hic poni putat Syrus. Vertit enim ipse *אבא אבא* *abba, abun*, id est abba, pater noster.

Secundo et proprie, *q. d.* Paulus: *Abba*, quod significat *pater*. Pater enim nominativi est casus,

additurque ut explicet Hebræum, vel potius Chaldaicum *Abba*. Unde Biblia Regia et Romana *pater* includunt parenthesi. Sic dicitur *Joan.* 1, 38: « Rabbi (quod dicitur interpretatum magister); » et *Joan.* IX, 7: « Siloe (quod interpretatur Missus). » Alludit enim Paulus hic ad Evangelium S. Marci, quod Romæ sciebat esse conscriptum notumque Romanis. Nam *Marci* XIV, 36, dicitur *Abba* (scilicet id est), *pater*. Christus enim non dixit Græce, vel Latine *pater*, sed tantum dixit Hebraice, vel potius Syro-chaldaice, *Abba*, quod explicat Marcus dicens, *pater*. Tangit autem has duas linguas Apostolus hic, et ad *Galat.* IV, 6, ait S. Augustinus, *De Spirit. et Litt.*, cap. XXXII, et Anselmus, ad hoc ut significetur idem esse Deus, eademque apud Deum esse adoptio Judæorum et Gentium. *Abba* enim Judæorum, *pater* Græcorum et Gentium est idioma et vox.

16. ISE SPIRITUS TESTIMONIUM REDDIT SPIRITUI NOSTRO, QUOD SUMUS FILII DEI. — « Testimonium reddit, » Græce *μαρτυρεῖ*, id est *contestificatur spiritui nostro*. Quod *primo*, sic potest accipi, quasi verbum compositum ponatur pro simplici, ut *contestificatur* idem sit, quod *testificatur*, uti vertit noster Interpres, et Græci.

Secundo, potest accipi proprie, ut *contestificatur* idem sit, quod *simul cum spiritu nostro testatur*, quasi duos hic testes filiationis nostræ producat Paulus, nimirum Spiritum Sanctum et spiritum nostrum, *q. d.* Spiritus Sanctus simul cum spiritu nostro *testificatur* nos esse filios Dei, scilicet dum nos excitat et spiritum nostrum, ut dicamus: *Abba, pater*.

« Spiritus Sanctus, inquit Bernardus, serm. 2 *in Pentecost.*, donat animæ, *primo*, pignus salutis, scilicet testimonium quod filius Dei sis; *secundo*, robor vite, ut in laboribus, vigiliis et in omnibus observantiis delectabiliter incedas; *tertio*, scientiæ lumen, ut cum omnia bene feceris, te servum inutilem putes, et quidquid boni in te inveneris, illi tribuas, a quo omne bonum est. »

Nota: hoc testimonium Spiritus Sancti, quo nobis testatur nos esse filios Dei, non est certum certitudine fidei, ut volunt hæretici; hoc enim damnat Concilium Tridentinum, et Apostolus, I *Cor.* IV, 3, et alibi; nec etiam certum est certitudine infallibili, ut volunt Catharinus et Cajetanus; sed tantum certum est certitudine conjecturali, quæ tamen certitudo eum sanctitate crescit, adeo ut Andreas Vega, Ruardus, et eos secutus Pererius putent aliquos viros valde sanctos sine speciali Dei revelatione, ex signis et affectibus Spiritus Sancti, quos valde crebros, claros et efficaces in se experiuntur, habere certitudinem non quidem infallibilem, ita ut ausint jurare se esse in gratia Dei, sed talem et tantam, quæ omnem metum et formidinem oppositi excludat non solum ab affectu et fiducia, sed etiam ab intellectu et persuasionem: ita ut tales tam certo sciant se esse in gratia Dei, quam certo scimus

Spiritus Sanctus, ut nos adoptet in filios, se nobis communicat.

Quid requiratur ad spiritualem generationem?

Adoptio, et gratiæ collatio cur appropriatur Spiritui Sancto?

Deus pater est Judæorum et Gentium.

Vers. 16.

Triplex bonum, quod animæ justæ donat Spiritus Sanctus.

Testimonium: Spiritus Sancti, quo nobis testatur nos esse filios Dei, non adfert certitudinem fidei contra hæreticos.

Quantam certitudinem habent perfectiores de suasalute?

et credimus Constantinopolim vel Alexandriam esse, ex eo quod passim omnes dicunt illas urbes esse et existere.

Dices : Testimonium hoc est a Spiritu Sancto, ergo est omnino certum.

Testimonium Spiritus Sancti et spes conjuncta habet incertitudinem et timorem. Respondeo : In se quidem est certum, nobis tamen non est certum; quia non sumus certi omnino illud esse a Spiritu Sancto, non autem a diabolo. Unde I *Joan.* iv, 1, dicitur : « Probate spiritus, si ex Deo sint, » an diabolo, a natura et a *φύσει*. Experientia enim quotidiana docet plurimos hic falli. Nam hæretici omnes jactant Spiritum Sanctum; qui tamen contraria docent et credunt, suntque in sectas quam plurimas divisi, et quisque certo sibi persuadet se agi et illuminari a Spiritu Sancto, cum constet plerisque, imo omnes falli : nec enim Spiritus Sanctus contraria, præsertim erronea et hæretica, docet vel inspirat. Si in fide et certitudine fidei suæ falli possunt, multo magis in certitudine gratiæ et charitatis falli possunt. Unde I *Cor.* iv, 4, Apostolus de se dubitat dicens : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. » Apostolus ergo hic per hoc testimonium Spiritus Sancti, non vult inducere fidem specialem justitiæ ejusque fidelis, sed tantum vult corroborare spem nostram. Spes autem non exigit sui objecti plenam certitudinem, sed potius cum incertitudine et timore illud amittendi conjuncta est.

Quæres : Quodnam est hoc testimonium? Respondet *primo* Origenes, esse hoc, quod experimur nos ex amore legem Dei implere, non ex timore.

Secundo, Ambrosius et Anselmus respondent esse imitationem Dei et Christi; per illam enim fimus similes Deo, ac consequenter filii Dei.

Tertio, Theodoretus respondet testimonium hoc esse sacram doctrinam, quæ docet Deo, quasi patri obedientes, eumque invocantes esse filios Dei.

Quarto, Sedulius respondet esse Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Hic enim testatur nos esse filios Dei.

Quinto, optime S. Chrysostomus et Toletus respondent, testimonium hoc esse clamorem, de quo locutus est Apostolus vers. præced.; dum enim clamamus filiali affectu : *Abba, pater*, per Spiritum Sanctum, ipse clamor noster, et Spiritus Sanctus, auctor hujus clamoris, nobiscum testatur, ut habet Græcus, spiritui, id est menti nostræ, nos esse filios Dei, maxime si accedat pia vita, mundi contemptus, cœlestium desiderium, innocentia, pax conscientiæ, libenter audire et cogitare de Deo et rebus salutis, zelus honoris Dei et salutis animarum, pro Deo multa pati, ac præsertim, si, ut Cajetanus solerter annotavit, quis in se hæc duo sentiat : *primo*, amorem Dei, ad prompte obediendum Spiritui Sancto; *secundo*, continuam Dei gubernationem, quasi paternam, qua se ad bona opera dirigat, et a peccatis gra-

Quatuor efficacia testimonio, quod quis sit filius Dei.

violibus custodiat; addit *tertio* S. Gregorius, lib. I *Dialog.* cap. 1, humilitatem, si illa cum aliis virtutibus jungatur; addit *quarto* S. Basilius, odium ingens peccati, ac zelum ad illud in se et in aliis extirpandum. Ita enim ipse, interrog. 296 in *Regul. Brevioribus*, querit : « Qua ratione, inquit, persuaderi possit animæ cuiquam, quod a peccatis sit libera » et expurgata, ac consequenter quod Dei sit amica et filia? ac respondet : « Si quis in seipso animi affectionem illam similem David inesse animadverterit, apud quem est : Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; aut assecutum se præceptum illud Apostoli, qui dixit : Mortificate igitur membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem; concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis; ut vere dicere illud possit : Non adhæsit mihi cor prævum, declinantem a me malignum non cognoscebam. » Deinde hujus odii peccati hoc dat signum : « Porro intelligit aliquis se in hujusmodi affectione positum, si etiam adversus peccantes admirabilem et horrore plenam sanctorum virorum misericordiam illam imitatus sit, velut David quidem, apud quem est : Vidi prævaricantes, et tabescebam; Apostoli vero, qui ait : Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Quandocumque igitur quis vel in suis, vel in alienis peccatis eo modo, quo diximus, animo affectum se esse animadverterit, tunc sine dubio credat se liberum esse a peccato, » ac consequenter se esse in gratia, adeoque esse filium Dei.

Denique tria his similia signa dat S. Bernardus, serm. *De quatuor orandi modis* : « At fortasse quæras, inquit, unde aut quomodo nosse poteris, utrum hanc consecutus sis indulgentiam. Sic nimirum conservandæ humilitatis gratia, divina solet pietas ordinare, ut quanto quis plus proficit, eo minus se reputet profecisse. » Ac post pauca : « Tunc ait Dominus paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et ambula. Et tu ergo *primo*, si jam surgis desiderio supernorum; *secundo*, si grabatum tollis, corpus scilicet a terrenis elevans voluptatibus, ut jam non feratur anima concupiscentiis ejus, sed magis ipsa, ut dignum est, regat illud, et ferat quo non vult; *tertio*, si demum ambulas, quæ retro sunt obliviscens, et ad ea quæ ante sunt te extendens, desiderio et proposito proficiendi : curatum te esse non dubites; neque enim surgere poteris, si non aliquatenus onus esset alleviatum, nec grabatum tollere, nisi exoneratus magis; quia nec ambulare in fervore conversationis cum peccatorum gravi mole possibile est. »

Ex hisce signis et testimoniis oritur in anima nostra certitudo conjecturalis justitiæ et sanctitatis nostræ, quæ nobis sufficere debet, nec alia querenda est : Deus enim vult nostram spem

Detestari et abominari peccatum in se et aliis est signum status gratiæ.

Tria signa a S. Bernardo adferantur status gratiæ.

Certitudo conjecturalis justitiæ, et sanctitatis, et

tis cur
nobis
sufficere
debeat?

mixtam esse formidine, nosque sollicitos ac suspensos tenere, ut securitate non torpescamus, sed cum metu et tremore, vigilanter et studiose nostram salutem operemur. Unde pulchre S. Gregorius, *epist.* 186, quæ est libri sexti 22, ad Gregoriam, cubiculariam Augustæ, petentem sibi dari plenam certitudinem (qualem pollicentur Novantes nostri) et revelationem de remissione peccatorum suorum, ita rescribit: « Quod vero dulcedo tua in suis epistolis subjunxit, importunam se mihi existere, quoadusque scribam mihi esse revelatum, quia peccata tua dimissa sunt, rem et difficilem, etiam et inutilem, postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui revelatio fieri debeat: inutilem vero, quia secunda de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousque veniat, suspecta semper ac semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. » Deinde idipsum exemplo S. Pauli confirmat dicens: « Certe Paulus Apostolus jam ad tertium cælum ascenderat, in paradysum quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quæ homini loqui non liceret; et tamen adhuc trepidans dicebat: Castigo corpus meum, et servituti subicio, ne forte aliis predicans, ipse reprobus efficiar. Adhuc timet, qui jam ad cælum ducitur, et jam timere non vult, qui adhuc in terra conversatur? » Denique causam hujus incertitudinis subdit, dum ait: « Perpende, dulcissima filia, quia mater negligentiae solet esse securitas: habere ergo in hac vita non debes securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: Beatus vir qui semper est pavidus. Et rursus scriptum est: Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. In paucis ergo hujus vitæ tempore mentem vestram necesse est ut tremor teneat; quatenus per securitatis gaudium sine fine postmodum exultet. »

Vers. 17.

17. SI ACTEN FILII (Dei sumus, ergo) ET HEREDES — Dei sumus. Dices: Ergo non opus est bonis operibus. Si enim vita æterna nobis obtingit ex hereditate, ergo non ex meritis honorum operum.

Filiatio
Dei et
jus hæ-
reditatis
cælestis
stabilien-
dum ho-
nis operi-
bus.

Respondeo: Nego consequentiam, quia filiatio hæc accepta in baptismo, et consequenter jus ad hereditatem cælestem, conservanda et augenda sunt per bona opera, præsertim patientiæ; quibus eandem hereditatem et gloriam, atque gloriæ augmentum mereamur. Sic enim Deus ordinavit, ut qui facit justitiam, justus sit et hæres Dei, utque tanta felicitas et gloria non nisi per labores, dolores et crucēs, magnamque et multam patientiam, cum Christo nobis obtingat. Unde subdit Apostolus: « Si tamen compatimur (pati-mur cum Christo), ut et (cum eo) conglorificemur. » Nervose S. Cyprianus, *serm.* 2 *De Zelo et livore*: « Si hominibus, ait, lætum est et gloriosum filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles

successive respondeat: quanto magis in Deo Patre lætitia est, cum quis sic spiritualiter nascitur, ut actibus ejus et laudibus divina generositas prædicetur? » Et S. Augustinus, *epist.* 83 *ad Consentium*: « Cogitemus nos tanto similiore Deo, quanto esse poterimus ejus participatione justiores. »

Nota: Apostolus duodecim hic argumentis hortatur fideles ad patientiam, et opera patientiæ: singula enim ejus verba pondus habent, et plerumque novam rationem et stimulum suggerunt.

Primo enim ait: Si tamen compatimur, *q. d.* Christus dux noster in cruce præit, quidni eum quasi milites generosi sub crucis vexillo subsequamur?

Secundum est, cum subdit: Ut et conglorificemur, *q. d.* Non qualem qualem, sed ipsam Christi Filii Dei gloriam, pro præmio assequemur, ut, sicut communis fuit nobis passio cum Christo, ita communis sit et gloria.

Tertium est, quod ait vers. 1: Non sunt condignæ passiones, *q. d.* Modica passione emes gloriam immensam; quasi si obolo emeris totum orbem. Si quis etiam hostis coronatus aut gemmas in dorsum tuum conjiceret, non doleres, sed gauderes, colligeres eas; et, ut aiebat S. Juniperus: Talibus lapidibus lapidari vellem Parisiis Aureliam usque. Hæ gemmæ, hi lapides pretiosi, sunt tribulationes.

Quartum est, quod ibidem addit: Hujus temporis, *q. d.* Momentanea passione emes beatam æternitatem.

Quintum est, vers. 19: Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat, *q. d.* Omnes creaturæ nobiscum patiuntur et expectant, ut per nostram patientiam nobiscum gloriam et renovationem adipiscantur. Ergo pati oportet illarum tam exemplo, quam commodo, quia nostra patientia omnibus hanc gloriam conciliabimus.

Sextum est, quod ait ibidem: Revelationem filiorum Dei expectat, *q. d.* Cœpimus esse filii Dei, sed perficere oportet hanc filiationem, ut per patientiam adoptionem et hereditatem filiorum Dei in cælis assequamur.

Septimum est, quod affert vers. 22: Omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc, *q. d.* Aliæ creaturæ ab exordio mundi hucusque patiuntur, homo autem brevi tempore vitæ suæ: quidni ergo fortiter ferat brevem crucem, quam constantem creaturæ aliæ per tot sæcula tulerunt?

Octavum, quod habet vers. 23: Expectantes redemptionem corporis nostri, *q. d.* Corpus hoc miserum et ærumnosum per patientiam fiet impassibile et gloriosum: patientiam ergo hanc animose amplectamur.

Nonum est, vers. 24: Spe, inquit, salvi facti sumus, *q. d.* Certam habemus spem, nos brevi omni passione liberandos: spes hæc animos excitet ad dura quævis toleranda. « O passi gra-

Duode-
cim argu-
menta in-
citantia
ad patientiam
adferuntur
ab Aposto-
lo.
Primum.

Secun-
dum.

Tertium.

Tribula-
tiones,
gemmae
et lapides
pretiosi,
quibus
Sancti la-
pidantur.
Quartum.

Quin-
tum.

Sextum.

Septi-
mum.

Octavum.

Nonum.

viora, dabit Deus his quoque finem, » et finem celerem.

Decimum. *Decimum* est : Spiritus, inquit, adjuvat infirmitatem nostram, et postulat pro nobis : quidni ergo tali adiutore et succollatore fortiter crucem nostram humeris excipiamus?

Undecimum. *Undecimum* est, vers. 28 et seqq. : Diligentibus, inquit, Deum omnia cooperantur in bonum. Feramus ergo alacriter infamiam, morbos, famem, ærumnas, persecutiones, mala omnia; quia hæc omnia nobis Deus in bonum convertet.

Duodecimum. *Duodecimum* est, vers. 29, quod patientes sint prædestinati : Deus enim suos amicos et electos prædestinavit, ut sint conformes Filio suo, tam in patientia, quam in gloria. Denique si Deus pro nobis, quis contra nos?

Vers. 18. 18. NON SENT CONDIGNÆ (S. Augustinus legit *indignæ sunt*) PASSIONES HUIUS TEMPORIS AD FUTURAM GLORIAM (1), — scilicet quatenus passiones

humanae sunt et temporaneæ : eodem tamen ad gloriam futuram condignæ sunt, quatenus sunt passiones gratiæ Christi meritis innixæ, seu quatenus hæc passiones per gratiam Christi suscipiuntur et tolerantur. Explico : si passionum nostrarum naturam, vim, dignitatem, in se, et ut nostri sunt arbitrii, cum libere et voluntarie sufferuntur; si earundem acerbiter, multitudinem, durationem aliasque circumstantias naturales spectes; non sunt condignæ ad futuram gloriam; si vero passiones hasce spectes, prout gratia et charitate Dei informantur, ab eaque manant, sive prout ex Dei amore, fide, spe, cultu, obedientia et patientia Christiana suscipiuntur et tolerantur, sic condignæ sunt ad futuram gloriam : sic enim sunt actus gratiæ, charitatis, patientiæ, etc.; gratia autem semen est gloriæ. Itaque sicut semen, licet in se exiguum, vim tamen et efficaciam seminalem habet producendi flores, frondes et fructus : ita tam passio, quam actio manans ex gratia et charitate Dei licet in se exigua sit, vim tamen habet et efficaciam producendi tum physice et dispositive (est enim gratia dispositio ad gloriam, illique connaturalis), tum potius moraliter et meritorie gloriam cœlestem et beatam. Hujus sententiæ et axiomatis parallela

(1) Apostolus, laudatis superius atque commendatis insignibus beneficiis a Christo et Christianismo allatis, pergit ad caput de miseris quibus anguntur Christiani. Obiici poterat, cum tanta Christianæ religionis laude haud facile conciliari posse pressuras et calamitates ubique obvias. Hanc offensam removet Paulus, tum admonitione, quod nondum omnimoda felicitas obtingere possit hominibus, quæ potius futuro tempore reservetur, ac spe tantum capiatur, vers. 19-25; tum commendatione præsentis fructus, quem inter ipsas miseras religio Christiana afferat, 26-39, quum nos certos reddit, secundum ordinationem divinam piis Dei cultoribus etiam mala ad bonum cedere, vers. 28, eosque olim fore felicissimos, exemplo Christi, cui non nisi per miseras bujus vitæ aditus ad summum felicitatis dignitatisque culmen pervenisset, vers. 29 seqq.

est ista quam S. Furseus auditur concinentes angelos : « Nullus labor durus, nullum tempus longum quo gloria æternitatis acquiritur, » uti refert Venerabilis Beda, lib. III *Historiæ Anglicæ*, cap. XIX.

Ergo nihil hic habent hæretici ut tollant meritum; nam eodem modo de Christo dicere poterat, imo dixit Apostolus : « Non sunt condignæ passiones huius temporis, tam Christi, quam nostræ scilicet, ad futuram gloriam. » Sicut ergo modicum auri valet equum aut bovem, tum sui valore et pretio, tum ex institutione et æstimatione hominum : sic modicum in se opus ex gratia factum, meretur vitam æternam, tum sua ipsius dignitate et pretio; tum ex promissione et institutione Dei. Pari modo non sunt condignæ voluptates huius sæculi ad pœnas æternas, quas tamen juste eos mereri qui iis indulgent, nemo negat.

Hisce tamen jam dictis ad plenam explicationem sententiæ hujus Paulinæ adde : etiamsi opus bonum spectes, quatenus ex gratia et charitate fit, adhuc tamen proprie et adæquate non est condignum ad tantam gloriam : licet enim cum ea proportionem quãdam habeat, non tamen æquam dignitatem; quæ enim proportio est inter terrenam passionem et martyrium unius horæ, cum æterna et immensa gloria cœlesti?

Audi S. Augustinum in *Sententiis*, num. 272 : « Seviat, ait, et fremat mundus, increpet linguis, coruscet armis; quidquid fecerit, quantum illud erit ad illud quod accepturi sumus? Appendo quod patior contra id quod spero : hoc quidem sentio, illud spero; et tamen incomparabiliter majus est quod speratur, quam quod auferitur. Quidquid est quod contra Christi nomen sævit, si potest vinci, tolerabile est : si non potest, proficit præmio citius consequendo; et fidelis fine temporalis mali, transit in perceptionem æterni boni. » Eodem dilemmate S. Sebastianus martyr (ut habetur in ejus Actis) SS. Marco et Marcelliano acerrime tentatis a suis parentibus, et jam nutantibus, persuasit constantiam in fide et martyrio, dicens : Omnis labor et dolor huius vitæ obitus pro Christo, aut lentus et longus est, aut acer et intensus. Si acer, brevis est, et diu durare nequit mortemque accelerat; si lentus, tolerabilis est. State ergo fortiter, tolerate et lentos et acres dolores, quia hi parient vobis coronam et gaudium immensum æque ac æternum.

Rursum : « Si quotidie, ait idem Augustinus, serm. 2 *De Festo omnium Sanct.*, oporteret nos tormenta perferre, si gehennam ipsam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni essemus venientem in gloria, et Sanctorum ejus numero sociari, nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tanti boni tanteque gloriæ participes haberemur! » Vide eundem serm. 37 et 44 *De Sanctis*. Hinc aiebat S. Franciscus : « Tanta est gloria, quam exspecto, ut omnis me pœna delectet, omnis morbus, humiliatio omnis, persecutio omnis,

Passio et opus bonum quam proportionem habeat cum æterna gloria.

SS. Francisci et Abibi de passio-

num to-
lerantia
illustra
apo-
phtheg-
mata.

mortificatio omnis.» Et Aibus, diaconus et martyr, ut habetur in Actis ejus, cum in persecutione Licinii sub annum Christi 316, Edessenam civitatem obiret, omnes confirmans ad pietatem et constantiam in fide, captus a Lysania, unguis laceratus, suspensus, omnibusque membris distortus atque luxatus, rogatus a Præsidente, quamnam ei utilitatem tormenta conciliarent, quæ corpus illius tantum consumebant, respondit Christi Martyr: « Non ad præsens usque tempus, inquit, nostra consistunt, nec ea solum sequimur, quæ cernuntur. Quod si tu quoque volueris aspicere ad spem et promissam nobis remunerationem, forte etiam dices cum Paulo: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.» Qua de causa in ignem conjectus ore flammam excipiens, spiritum martyr Deo reddidit.

Huc quoque pertinet illud S. Gregorii, lib. VI *Moral.*, cap. viii: « Sancti viri, inquit, foris despecti sunt, et velut indigni omnia tolerant, sed dignos se supernis sedibus confidentes, æternitatis gloriam cum certitudine expectant.» Refert Joannes Moschus in *Prato spirit.* (qui liber in II Nicæna Synodo generali citatur), cap. cxxx, quod Abbas Athanasius audierit choros laudantium Deum, cumque vellet ad eos ingredi, audiit: « Nemo huc ingreditur negligens: abite, certate, contemnente vanitatem sæculi.»

Pulchre et apposite S. Bernardus, *De Conversione ad Cleric.*, cap. xxx: « Non sunt condignæ, ait, passiones hujus temporis ad præteritam culpam quæ remittitur, ad præsentem consolationis gratiam quæ immittitur, ad futuram gloriam quæ promittitur nobis.» Et alibi: « Propter quatuor totam vitam nostram debemus Christo. Totos nos debemus satisfactioni pro peccatis præteritis, totos creatori, totos redemptori, totos futuræ gloriæ. Ecce quatuor creditores, quibus nos totos debemus.»

Vers. 19. 19. NAM EXPECTATIO CREATURE REVELATIONEM FILIORUM DEI EXPECTAT. — Nota, *nam* dat rationem præcedentium, *q. d.* Certissimo in nobis, totique mundo revelabitur hæc gloria, quia omnis creatura eam avidissime expectat: videturque innatum et insitum a Deo illi hoc desiderium: quod sicut Deus illi inseruit, ita et explebit.

Qualis in
creaturis
sit ex-
pectatio
gloriæ?

EXPECTATIO. — Græce ἀπεκροδοσία, id est sollicita, anxia, ut ait Theophylactus, et quasi erecto exsertoque capite expectatio. S. Hilarius, lib. XII *De Trinitat.*, vertit, *longinqua*; Ambrosius, *frequens expectatio*, scilicet ab origine mundi. Componitur enim hæc Græca vox, ex ἀπε, id est a, et κροδο, id est caput, et δροδο, id est videre; quia qui valde aliquid videre desiderant, porrecto capite, subinde illud prospiciunt aut suspiciunt in altum, uti in montes aut in cælum, quasi rem desideratam inde expectant.

Nota emphasisim: Non dicit: Creatura expectat, sed, Expectatio creaturæ expectat; *q. d.* Crea-

turæ ita avidè hanc gloriam expectant, ut videantur esse ipsa expectatio.

CREATURE. — *Primo*, Origenes, Theodoretus et Nazianzenus, orat. 1 *Contra Julian.*, et Cyrillus, lib. III *Thesauri*, cap. I et VII, per *creaturam* intelligunt angelos, qui vanitati et servituti corruptionis non suæ, sed hominum, maxime electorum serviunt, et ab hac servitute liberabuntur in hominum resurrectione. Verum hæc expositio distorta et pene violenta videtur: nec enim angeli, cum sint beati, propter hominum vanitatem proprie dici possunt subjecti vanitati, et in ea esse invitati, ab eaque fore liberandi, ut recte annotavit D. Thomas.

Per crea-
turam
non intel-
liguntur
angeli,
ut qui-
dam.

Secundo, S. Augustinus hic in expositione proposita supra, et lib. LXXXIII *Quæstionum*, Quæst. LXVII; Anselmus, Gregorius, lib. IV *Moral.*, cap. XII; Andreas Masius, in *Josue* cap. VI, vers. 15; Catharinus et Cajetanus hic: *omnis creatura*, inquit, id est omnis homo, qui est nodus et vinculum omnis creaturæ, et microcosmus, et mundi miraculum, ut aiebat Trismegistus: quia nimirum homo ab omnibus creaturis aliquid participat, scilicet ab elementis esse, a plantis vegetari, ab animalibus sentire, ab angelis ratiocinari; et sic omnes creaturæ in homine et cum homine patiuntur, optantque inde liberari. Homo enim, qui constantiæ statum volens deseruit, pressus justo mortalitatis pondere, nolens vanitati, id est mutabilitati corruptionis suæ servit. Sic creatura capitur pro *homine*, *Marci* cap. ult., vers. 13. Aliter etiam S. Augustinus supra: *Creatura*, inquit, id est homo infidelis, liberabitur a servitute corruptionis, id est a peccato; quia vocabitur ad fidem, fietque filius, ut postea libertatem gloriæ filiorum assequatur. Verum Apostolus loquitur hic de liberatione a corruptione, non peccati in hac vita, sed mortalitatis in futura.

Per crea-
turam
alii intel-
ligunt
hominem
microcos-
mum partici-
pantem ali-
quid de
omnibus
creaturis.

Tertio, et optime *creatura* hic proprie accipitur. Nam, vers. 22, opponitur hominibus et filiis Dei. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambrosius, lib. IV *Hexameron*; Hilarius, lib. XII *De Trinit.*; Sotus, Adamus, Pererius et Toletus. *Creatura* ergo hic sunt cæli, elementa omniaque creata; ut sit prosopopœia, *q. d.* Paulus: Omnes creaturæ avidissime naturali appetitu expectant tempus, quo filii Dei gloria donabuntur, ut cum eis quibus servierunt, quasi dominis, ipsæ quoque suam gloriam, renovationem ac perfectionem, tanquam famuli accipiant. Sic arbor per appetitum, non rationalem, nec animale, sed naturalem, dicitur expectare suum fructum, et semen suam messem, *q. d.* Apostolus: Atque hoc magnum est argumentum, gloriam illam nobis præparatam ingentem esse et inæstimabilem, quod omnes creaturæ etiam insensibiles totæ ad illam anhelent.

Per crea-
turam in-
telligit
Paulus
cælos,
elementa
et omnia
creata,
quæ re-
novationem
suam in
hominis
resurrec-
tione ex-
spectant.

20. VANITATI CREATURA SUBJECTA EST NON VOLENS, Vers. 20. SED PROPTER EUM, QUI SUBJECTA EAM IN SPE. — « Vanitas » hic est defectus mutabilitatis, et opera ser-

vilis, labores, passiones et corruptiones, quibus creaturæ occupantur propter hominem, ut patet ex sequent. (1). Hinc Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus et Oecumenius aiunt cœlos esse corruptibiles, intellige qualitate, non substantia.

Secundo, Erasmus Græcum *παρὰ τὴν φύσιν*, vertit *frustrationem*, *q. d.* Natura non assequitur quod intendit, dum unum individuum ex alio propagat, ne species intercitat, ea re moliens quasi immortalitatem quamdam; sed frustra: nec enim cam assequetur ante resurrectionem nostram.

Tertio, Origenes, lib. I *Periarchon*, vii: Vanitas, inquit, hæc sunt corpora, in quæ animæ ante corpus existentes ob peccata sua sunt destrusæ; et talia corpora sunt etiam sol, luna, imo et terra et cœli. Hæc enim omnia habent animas, quæ ante ea extiterunt, ac consequenter possunt ipsa peccare, iudiciumque Christi æque ac homines subibunt. Hæc ergo corpora proprie expectant resurrectionem, et ut a corruptione liberentur, proprie sperant et ingemiscunt. Hæc est Origenis hæresis, de qua Epiphanius, *hæresi* 64, et S. Hieronymus *ad Avitum*, absona sane et absurda. Est enim contra omnem rationem, philosophiam, experientiam.

NON VOLENS, — id est, *non sponte* (uti legit Comment. S. Hieronymo ascriptus, et Hilarius superior citatus), hoc est, non ex naturali inclinatione: quæque enim creatura naturaliter amat suum esse, et conservari, suamque perfectionem, ideoque abhorret ab hac vanitate et corruptione. Ita D. Thomas. Creatura ergo vanitati huic subjecta est non sponte sua, sed propter eum (Deum Deique ordinationem) qui huic vanitati eam subiecit, propter hominem, ut scilicet illi serviat in hoc mortali statu.

IN SPE, — sub spe liberationis et commutationis in melius in communi hominum rerumque omnium resurrectione et renovatione.

21. CREATURA LIBERABITUR A SERVITUTE CORRUPTIONIS, IN LIBERTATEM GLORIÆ FILIORUM DEI. — *Primo*, Ambrosius legit *in libertate*, cum scilicet in illa crit, *q. d.* Cum libertatem, id est incorruptionem, adepti fuerit. Sic et Theodoretus.

Secundo, S. Chrysostomus: in, id est *propter*, vel in commendationem libertatis et gloriæ filiorum Dei. Sicut enim nutrix pueri regii, cum puer coronatur, et ipsa propter ipsum de bonis regis participat: ita pariter, cum homo gloria donabitur, hanc ejus gloriam cæteræ creaturæ, quæ homini servierunt, participabunt, inquit Chrysostomus.

Tertio et planius, « in libertatem, » id est in imitationem, vel ad exemplum libertatis filiorum Dei, ut similem quamdam libertatem, stabilitatem et immortalitatem creaturæ aliæ accipiant. *In* ergo

(1) V. g., solem et lunam pro numine habuere; aurum et argentum irritamentum sunt cupiditatis, et multa alia, usui congruo data, superbix, gulæ, luxuriæ inseruiunt.

exemplarem, vel etiam finalem causam significat. Ita Pererius et Toletus (2).

Nota: Libertas gloriæ hic idem est, quod libertas gloriosa. *Secundo*, libertas hæc non naturæ, nec gratiæ, sed gloriæ, est liberatio ab omni miseria, infirmitate, afflictione, corruptione, adeoque ab omni malo animi et corporis, culpæ et pœnæ.

22. SCIMUS QUOD OMNIS CREATURA INGEMISCIT ET PARTURIT USQUE ADHUC. — Hinc hæretici quidam apud S. Augustinum, *Quæst.* LXVII inter LXXXIII, multa impia et inepta de angelis tradiderunt, v. g. quod omnes in dolore et gemitibus sint, donec nos homines penitus ab omni miseria liberemur. Verum hæc frivola sunt; et Apostolus non loquitur de angelis, ut dixi, sed de creaturis inanimis et irrationabilibus; *q. d.* Omnes creature inanimæ anxie, et magno cum dolore finem malorum expectant. Est enim prosopopœia, ut notat S. Chrysostomus et Theophylactus, per quam Apostolus duo significat: *primo*, continuas et magnas passiones, corruptiones et mutabilitates creaturarum; *secundo*, ab eis vehementem aversionem, ita ut si haberent sensum, gementur quasi parturientes, idque ab exordio mundi et lapsus hominis, usque nunc.

23. SED ET NOS IPSI PRIMITIAS SPIRITUS HABENTES, ET IPSI INTRA NOS GEMIMUS, ADOPTIONEM FILIORUM DEI EXPECTANTES. — Nota *primitias spiritus habentes*. *Primo* S. Augustinus, lib. LXXXIII *Quæst.*, *Quæst.* LXVII, sic explicat, *q. d.* Nos Christiani, qui nos quasi primitias Deo obtulimus.

Secundo et melius, S. Ambrosius et Anselmus, *q. d.* Nos Apostoli, qui prima et potiora Spiritus Sancti dona accepimus, videmurque vobis admirabiles, gemimus tamen sub hoc onere corporis.

Tertio et optime, S. Chrysostomus, Theodoretus et Cyrillus, lib. XIV *Thesaur.* cap. I: Omnes, inquit, Christiani (præsertim primitivæ illius Ecclesiæ) cum justitia accipiunt primitias spiritus, quia primos fructus et pinguedinem spiritus, scilicet veram Dei cognitionem, et amorem, ac veræ felicitatis spem habent et prælibant, idque sæpe cum affluentia divinæ consolationis; hæc enim gratia et hæc vita pia et christiana, sunt primitivæ redemptionis et liberationis a peccato, cui accedet consummata gratia, scilicet felicitatis et gloriæ, et perfecta redemptio ac liberatio ab omni malo, quæ fiet in resurrectione: hæc enim erit corporis nostri redemptio a morte omnique miseria, ad quam gemimus et anhelamus. Nam Paulus hic non solis Apostolis, sed omnibus Christianis loquitur, ut patet vers. 15 et 21.

ADOPTIONEM. — Nota: In primo instanti justificationis infunditur homini charitas et gratia, per quam homo particeps fit divinæ naturæ, et consequenter acceptus ad gloriam, et hæres Dei;

(2) Alii, *et*, pro *in*, id est, eo tempore quo filii Dei gloriosa fruuntur libertate.

Triplex
hujus lo-
ci expli-
catio.

Hæresis
Origenis
soli, lu-
næ, cœ-
lis et ele-
mentis
animam
tribuen-
tis.

Vanitas
et muta-
bilitas a
creaturæ
inclinati-
one a-
liena.

Vers. 21.
Triplex
hujus lo-
ci sensus.

Vers. 22.
Aliquo-
rum hæ-
resis di-
centium
angelos
gемere
et versari
in dolo-
re.

Creata-
ræ ge-
munt
dum cor-
rumpuntur
et mutantur.

Vers. 23.

Triplex
sensus
verborum.

Dulcedo
spiritus
et consola-
tionis
primitivæ
Eccle-
siæ.

ideoque hoc ipso fit filius Dei adoptivus, sicut Christus est Filius Dei naturalis, ut patet vers. 17. Itaque adoptio nostra, qua adoptamur in filios et hæredes Dei, contingit nobis in ipsa justificatione.

Adoptio nostra contingit in justificatione.

Quod ergo hic Apostolus ait, in cœlis demum dandam esse hanc adoptionem, intellige consummatam, quæ est ipsa possessio juris et hæreditatis, ad quam adoptati sumus, videlicet redemptio corporis nostri, quæ partim erit liberatio a mortalitate et concupiscentia, partim gloria corporis ex animæ gloria dimanans: ita S. Chrysostomus et S. Ambrosius, *epist.* 22. Adoptio ergo inchoata fit hic, sed perfecta erit in cœlo. Pari modo de salute bifariam loquitur Apostolus; nam ad *Titum*, III, 5, dicit: «Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis;» e contrario vero hic ait: «Spe salvi facti sumus.» Eadem enim ratio est salutis, quæ adoptionis, scilicet salus inchoata est justitia, qua salvamur a morte animæ, puta a peccato; hæc nobis contingit in baptismo, ut ipse dicit ad *Titum*, III. Perfecta vero salus ab omni miseria et malo continget nobis in cœlo: unde eam necdum habemus, sed speramus; et hoc est quod hic ait: «Spe salvi facti sumus,» *q. d.* Speramus salutem, quam hic per gratiam inchoavimus, complendam fore in nobis per gloriam in cœlo (1).

Adoptio et salus duplex, inchoata et perfecta.

Vers. 24. Non tantum fides, sed et spes necessaria ad salutem.

24. SPE ENIM SALVI FACTI SUMUS. — *Tò enim* dat causam cur dixerit nos expectare hanc adoptionem filiorum in cœlis, quia scilicet necdum re, sed tantum spe salvi facti sumus: per spem enim tendimus ad salutem, quam speramus nos adepturos in cœlo. Hinc patet non solam fidem, sed et spem requiri ad salutem.

Tropologice vide S. Augustinum, serm. 23 *De Verbis Apostoli*, de longanimitate et constanti spe.

SPES ACTEM QUÆ VIDETUR, NON EST SPES. — *q. d.* Spes, id est *res sperata*, si adsit, si possideatur, non amplius speratur. Transit Apostolus ab actu et habitu spei, ad ejus objectum; unum enim cum altero connexum est. Pendent hæc a sequentibus. Hisce enim verbis solatur Apostolus fideles, qui hic multa patiuntur, ob spem gloriæ; suggerit enim sæpe mens afflicta homini afflicto: Ubi est quod speras? vides tua mala quæ pateris, non vides gloriam propter quam pateris. Huic suggestioni occurrit hic Apostolus dicens, nos mala præsentia videre, sed futura bona necdum videre, verum ea sperare, et per patientiam expectare debere.

Dona invisibilia speranda pro malis præsentibus.

NAM QUOD VIDET QUIS, QUID SPERAT? — Cur speret? *q. d.* Frustra quis sperat id quod jam videt, tenet et possidet. Est enim hic catachresis in verbo *videt*; videre enim hic ponitur pro quovis sentire, cognoscere, frui, possidere. Sic vulgo dicitur quispiam cernere hæreditatem, id est eam adire et possidere. Est enim visus sensuum omnium

(1) «Redemptionem corporis nostri,» id est liberationem ab ejus fragilitate et miseriis in resurrectione gloriosa.

certissimus et nobilissimus; per quem mens obiecta visa quasi tangit et possidet. Loquitur enim Apostolus non de visione Dei, sed de gloria corporis possidenda: hæc enim est redemptio corporis nostri, uti dixi.

Nota: hæc Apostoli verba pari modo recte interpretare contra fidem specialem hæreticorum, si videlicet sic argumenteris: Peccator pœnitens sperare jubetur in Scriptura veniam per Christum, non ergo certus est de ea: quod enim videt quis, quid sperat? Pulchre S. Augustinus, serm. 29 *De Verbis Apostoli*, spem comparat ovo: «Spes enim, inquit, nondum pervenit ad rem, et ovum est aliquid, sed nondum est pulvis (2).»

Jugulatur fides specialis hæreticorum.

26. SIMILITER ET SPIRITUS ADJUVAT INFIRMITATEM NOSTRAM (3). — Queritur hic, quo pertineat *et similiter*. Respondeo, pertinet ad omnes effectus et dona Spiritus Sancti, quæ toto hoc cap. hucusque recensuit Apostolus. Dixit enim vers. 11, quod «Spiritus Sanctus habitans in nobis, vivificabit mortalia corpora nostra,» et vers. 14, quod «Spiritus nos faciat filios et hæredes Dei.» Rursum ibidem dixit, quod Spiritus Sanctus faciat nos clamare: Abba; pater. Denique vers. 23 (ad quem maxime hic respicit Apostolus) dixit, quod nos primitias Spiritus habentes gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes. Jam ulterius dicit, quod præterea Spiritus Sanctus adjuvet nostram infirmitatem quam patimur. *q. d.* Dixi hactenus Spiritum Sanctum varia in nobis operari, ac præsertim facere ut gemamus et suspiremus ad gloriam cœlestem: jam dico eundem Spiritum, sicuti jam dicta in nobis operatur, ita similiter operari in nobis robur et auxilium, quo adjuvat infirmitatem nostram.

Spiritus Sanctus operatur in nobis gemitum, robur, auxilium, et scientiam bene orandi.

Rursum *et* hic idem est, quod præter vel *insuper*, *q. d.* Spiritus Sanctus præter gemitum, spem et patientiam, quæ in nobis operatur, insuper adjuvat etiam in hoc gemitu infirmitatem nostram, ut scilicet magna alacritate et fortitudine toleremus infirmitates animæ et corporis, vitæque hujus corruptibilis, propter quas gemimus et suspiramus ad cœlum, utque eas constanter superemus, maxime per orationem. Docet enim nos Spiritus Sanctus quid orare, et a quibus infirmitatibus liberari, a quibus non liberari, sed in iis confortari, petere et orare debeamus. De infirmitate enim orandi hic vel maxime agi patet ex vocula causali *nam*, quam subdit dicens: «Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus.»

(2) Commatum 24 et 25 sensum hunc dat Allioli: spe enim felices et beati (nunc) sumus (non tantum fide, nisi fide quæ spem charitatemque amplectatur); atqui spes necessario futurum aliquid intendit, patientiam ergo et fortitudinem supponit ac requirit.

(3) Jam progreditur Paulus ad alium fructum, *presentem* scilicet, quem inter ipsas miseras religio Christiana afferat, quæ sunt consolationes Spiritus Sancti cordibus nostris inhabitantis.

Oratio enim proprium remedium est infirmitatum nostrarum ad eas superandas.

Est hic decimum argumentum, ut dixi vers. 17, quo fideles excitat Apostolus ad patientiam, scilicet, quod in omni passione et infirmitate habeamus opem et auxilium Spiritus Sancti, qui nos roborat et consolatur in omni tribulatione, quique postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Proprium est Dei nos adjuvare.

Nota primo: Spiritus Sancti et Dei proprium est nos adjuvare. Hinc Cicero, lib. II *De Natura deor.*: « Jupiter, inquit, id est juvenis pater, a Poetis pater divumque hominumque dicitur, a majoribus autem nostris optimus maximus; et quidem ante optimus, id est beneficentissimus, quam maximus: quia majus est, certeque gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere. »

Novem præcipue hominis infirmitates orta ex peccato.

Nota secundo: Novem sunt præcipue hominis infirmitates orta ex peccato, contra quas roborat Spiritus Sanctus. *Prima*, sunt morbi, ærumnæ et mala quævis illata corpori vel animo; in his roborat nos Spiritus Sanctus, ut ea de manu Dei accipiamus, Deumque in eis laudemus.

Secunda est in intellectu ignorantia, quid hic et nunc agere aut fugere oporteat; et improvidentia, quid in futurum providere aut cavere homo debeat.

Tertia est in voluntate infirmitas ad amandum bona, solida et æterna, quæ nobis sunt abscondita; et ad contemnendum bona præsentia et caduca, quæ sensus feriunt et alliciunt.

Quarta est in memoria infirmitas, ut recorderemur tum beneficiorum Dei, ut iis grati simus; tum judiciorum Dei, quibus malos punit, bonos præmiat; tum præceptorum Dei; tum peccatorum nostrorum, ut iis compungamur et poeniteamus.

Quinta infirmitas est in spiritu et appetitu concupiscibili, ut spiritus concupiscentiæ carnis reluctetur.

Sexta est in irascibili; ut iram, odium et vindictam contra eos, qui nobis malefaciunt aut maledicunt, compescamus.

Septima infirmitas est ad aggrediendum opera ardua et heroica.

Octava est ad perseverandum in Dei obsequio et primo fervore.

Nona est ad orandum Deum, sicut oportet. De nona hac maxime, ut dixi, agit hic Apostolus.

Sex modis in orando erratur.

NAM QUID OREMUS, SICUT OPORTET, NESCIMUS, — quia sex modis in orando erratur: *Primo*, si bonum temporale petamus animæ nociturum. Quocirca S. Augustinus in *Sententiis*, sent. 212: « Fideliter, ait, supplicans Deo pro necessitatibus hujus vitæ, misericorditer non auditur. Quid enim infirmo utile sit, magis novit medicus quam ægrotus. Si enim id postulat quod Deus præcipit et promittit, fiet omnino quod poscit; quia accipiet charitas quod parat veritas. *Secundo*, si ten-

tatione aut malo aliquo (uti Paulus stimulo carnis) quod prosit nobis ad humilitatem et alias virtutes, liberari oremus. *Tertio*, si quid petamus ex ambitione, uti filii Zebedæi petebant primas in regno Christi. *Quarto*, si quid petamus ex zelo indiscreto, uti iidem optarunt ignem de cælo mitti in Samaritanos Christum respuentes. *Quinto*, si petatur id quod utilius est differri, ut per hanc dilationem studium orationis et meritum perseverantiæ ac virtutis in nobis accrescat. *Sexto*, et maxime, si petamus statum, aut vitam, modumque certum: v. g. vivere in Religione, sacerdotio, matrimonio, cum Deus sciat alium statum nobis et nostræ complexionis magis convenire, ut in eo salvemur, vel plus gloriæ adipiscamur. Plurimi enim in matrimonio et in sæculo damnantur, qui in cælibatu salvarentur, et contra. Hinc optima oratio est, petere quotidie ut Deus iis mediis et viis nos regat et ducat, quæ peccati non habent scandalum; quibus prævidet nos recta ad finem, id est vitam æternam, perventuros, et in ea sanctiores ac beatiore futuros, ut in omni negotio, priusquam illud aggrediamur, oremus cum Propheta: « Domine, quid me vis facere? paratum cor meum, Deus; vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me; » et cum Josaphat rege, II *Paral.* **xx**, 12: « Cum ignoremus, Domine, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te; » tu me dirige per illas vias, officia, exercitia, actiones et passiones, quibus prævides me ad cælum majoremque gloriam perventurum: hæc pie et sapienter Pererius et Salmeron.

IPSE SPIRITUS POSTULAT PRO NOBIS GEMITIBUS INENARRABILIBUS. — Quæres quis sit hic « spiritus? » Respondet primo, Lyranus, esse angelum: angelus enim custos postulat pro nobis. Verum toto hoc capite angeli non meminit Paulus, et cum toto hoc capite sæpius nominavit spiritum, nunquam tamen intellexit angelum.

Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, per *spiritum* accipiunt virum spiritualem, puta ministrum Ecclesiæ, cui in primitiva Ecclesia gratia orandi pro populo, qui sæpe inutilia postulasset, data erat a Spiritu Sancto, qualis jam est sacerdos vel diaconus; illi enim ministro primitivæ Ecclesiæ jam successit diaconus pro populo supplicans, et ministrans sacerdoti et Ecclesiæ.

Tertio, S. Augustinus, tract. 6 in *Joan.*: « Spiritus, inquit, id est charitas ipsa gemit, charitas ipsa orat; » contra hanc aures claudere non novit, qui illam dedit. Sic etiam explicat S. Anselmus Augustinum de more secutus.

Quarto, Theodoretus vult *spiritum* esse gratiam Spiritus Sancti, qua excitati oramus; vel esse spiritum orationis.

Quinto, alii volunt *spiritum* esse superiorem animæ portionem gratia Dei illustratam et adju-

Animo resignato et indifferenti orandum est ut Deus nos ducat in omnibus iis viis et modis, quibus præcitat nos ad salutem perventuros. Per spiritum hic Lyranus intelligit angelum.

Alii ministrum Ecclesiæ.

Alii charitatem.

Alii gratiam Spiritus Sancti, alii superiorem

anima portio- nem gra- tia illus- tratam. tam, quæ *spiritus* vocatur, et carni contraria est, *Galat. v, 17*. Hæc enim pars docet nos, ut petamus *secundum Deum*, id est ea quæ Deo placent, et ut respuamus ea quæ carni grata sunt; et quanto magis caro suas voluptates concupiscit, tanto magis *spiritus* gemit et petit pro nobis instantius ea quæ nobis videt esse salutaria: unde Ethnici dicunt mentem deprecari semper ad optima. Hic sensus aptus est et commodus: sic enim sæpe etiam hoc nomen « *spiritus* » accipit Apostolus.

Ipsæ et Spiritus Sanctus optime hic intel- ligitur. *Sexto*, optime et planissime *spiritus* hic est ipse Spiritus Sanctus: hic enim est qui adjuvat infirmitatem nostram, quique docet nos quid orare debeamus, cum ipsi hoc sæpe nesciamus: unde Apostolus hunc Spiritum opponit nobis, sive spiritui nostro, quæ noster, id est naturalis et humanus est. Hic sensus est plurimorum Patrum, ut Origenis hic, Nazianzeni, orat. 5 *De Theologia*; Ambrosii, epist. 23 *ad Horont.*; Hilarii, in Ps. LXIV; Augustini, epist. 121, quæ est *De orando Deo*, xv, et aliorum.

Arii et Macedo- nii hæ- resis de Spiritu Sancto. Quæres *secundo*, quomodo Spiritus Sanctus postulet pro nobis? Respondent *primo* Arius et Macedonius, quia Spiritus Sanctus non est Deus, sed minor Patre, ideoque proprie Patrem orat et postulat pro nobis. Hanc hæresim refellit S. Augustinus, lib. I *Contra Maxim.*, post initium, et alii.

Spiritus Sanctus non postulat, sed postulare nos facit. *Secundo*, S. Augustinus, epist. 121 *De orando Deo*, cap. xv; Gregorius, lib. II *Moral.*, cap. xxii, et Anselmus: Spiritus Sanctus, inquit, *postulat*, id est postulare et gemere nos facit, ut sit hebraismus, quo *cal* ponitur pro *hephil*. Sic *Matth. x, 20*, dicitur: « Spiritus Patris, qui loquitur in vobis, » id est qui loqui vos facit. Pulchra similitudine hunc sensum illustrat Origenes hic: « Sicut, inquit, magister ut rudem plane discipulum litteras doceat, ad ejus ruditatem se dimittit, primusque litteras pronuntiat, pueroque præit, ut puer repetens id quod pronuntiavit magister, idipsum addiscat: ita Spiritus Sanctus, ubi perturbationibus carnis perturbari nostrum spiritum viderit et nescientem quid orare debeat, uti oportet, ipse quasi magister orationem præmittit, animoque nostro immittit, quam noster spiritus (si tamen discipulus esse Spiritus Sancti desiderat) prosequatur; ipse gemitus proponit et excitat in nobis, quibus noster spiritus discat ingemiscere, ut repropitiet sibi Deum. » Hæc et plura Origenes.

Alia hujus loci scholastica et genuina explicatio. *Tertio* et genuine, Spiritus Sanctus postulat, id est, desideria amicorum suorum eorumque gemitus inenarrabiles in consistorio SS. Trinitatis quasi *paracletus*, id est advocatus noster, exponit magna instantia, magno pondere et magna auctoritate. Hæc enim omnia significat Græcum *ὑπερ-επιπροσέχων*, id est, *superexpostulat*: nam *ὑπερ* notat præminentiam Spiritus Sancti in postulando, quasi ipse præsit omnibus postulationibus, sitque quasi magister et præfectus libellorum sup-

plium nostrorum apud Deum: et Latinum postulare, inquit Ulpianus, lib. I tit. *De postulando*, est desiderium suum, vel amici sui in jure apud eum qui juris dictioni præest, exponere. Simili modo, vers. 34, dicitur Filius interpellare pro nobis. Ita Nazianzenus, orat. 2 *De Filio*, qui pro *ὑπερπροσέχων*, vertit, *προσέχων*, id est legatione fungitur, legatum agit, et tanquam legatus, inter-nuntius et interpret noster postulat pro nobis Spiritus Sanctus. Ita quoque exponit D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XXI, art. 4.

Exponit autem Spiritus Sanctus hæc vota et hos gemitus nostros Sanctissimæ Trinitati, hoc ipso, quo illa per intellectionem divinam cognoscit, et intellectu ea proloquitur cum affectu et amore coram SS. Trinitate: licet enim intellectio hæc et locutio essentialis sit et tribus personis communis, attribuitur tamen vel Filio, cum nuda est et sola; vel Spiritui Sancto, cum jungitur amori, et ex eo promanat, ut hic fit. Charitas enim, amor et gratia attribuuntur Spiritui Sancto, ut sapientia attribuitur Filio, potentia Patri. Vide D. Thomam et Doctores, I *part.*, *Quæst.* XXXVII et XXXVIII.

GEMITIBUS INENARRABILIBUS. — *Primo*, S. Ambrosius, epist. 23: « inenarrabilibus, » inquit, id est *caelestibus et divinis*: hi enim gemitus sunt Spiritus Sancti, cujus potentia, efficacia et modus agendi ac postulandi est inenarrabilis.

Secundo, S. Augustinus loco jam citato: « inenarrabilibus, » inquit, id est *ignotis*: geminus enim et suspiramus ad gloriam, quam non videmus, nec agnoscimus. Sic et Anselmus.

Tertio, Toletus: « inenarrabilibus, » inquit, id est *occultis et inexplicabilibus*; quia nimirum Spiritus Sanctus sæpe per nostros gemitus alia petit et impetrat, imo contraria iis quæ nos cupimus et petimus. Viæ enim particulares, quæ cuique ut in cælum recta tendat, convenientes sunt et congruæ, homini sæpe ignotæ sunt et ineffabiles, solique Spiritui Sancto cognitæ. Unde de eo subdit Apostolus dicens: « Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus. »

Quarto proprie et genuine, hi gemitus, quos in nobis excitat, et excitatos proponit SS. Trinitati ipse Spiritus Sanctus, dicuntur *inenarrabiles*, quia major est affectus interior charitatis suscitans illos gemitus, omni externo sermone; adeo ut eum viri sancti effari et sæpe eloqui non possint, maxime dum cælestem gloriam ejusque perfectissimam pacem flagrantissimo gemitu desiderant. Sic Apostolus gemit ineffabiliter, *primo*, ex tædio exilii et corporis hujus moribundi, dicens: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » *Secundo*, ex desiderio cæli, dicens: « Cupio dissolvi et esse cum Christo. » *Tertio*, ex dolore et desiderio salutis aliorum, et pereuntium, dicens: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? » et: « Optabam anathema esse pro fratribus. » Ex dictis patet, hos gemitus inenarrabi-

Spiritus Sanctus quomodo SS. Trinitati orationes nostras exponat?

Quid intelligatur per gemitus inenarrabiles?

Gemitus dicuntur inenarrabiles, quia major est affectus interior illos suscitans omni externo sermone.

les in nobis esse subjective; in Spiritu Sancto vero eos esse partim effective, quia eos efficit in nobis, partim objective, quia eos ipse sibi totique SS. Trinitati objicit et proponit, dum postulat pro nobis.

Vis orationis in quo consistat.

Rursum, ex hoc loco discite donum et efficaciam orationis, non in verbis, sed gemitu, affectu, desiderio, orationibus jaculatoriis et suspiriis ignitis consistere.

Vers. 27.

27. QUI SCRUTATUR CORDA (puta Deus Pater), SCIT QUID DESIDERET SPIRITUS: QUIA SECUNDUM DEUM POSTULAT PRO SANCTIS. — Pendent hæc ab immediate præcedentibus, *q. d.* Dixi nos nescire quid oremus, sed Spiritum Sanctum inspirare nobis orationes nostras easque offerre Deo, ac postulare pro nobis: idque nobis convenit et perutile est. Nam nos ipsi sæpe non intelligimus orationes nostras, et per eas petimus res nobis noxias vel inutilis: Spiritus Sanctus autem eas intelligit, et per eas non intendit impetrare nobis nisi id quod nobis proficuum et salutare est. Deus autem scit; respicit et attendit, non quid nos desideremus, sed quid desideret et intendat Spiritus impetrare nobis a Deo, per preces quas nobis suggerit. Porro Spiritum Sanctum tantum intendere id quod nobis bonum est et salutare, patet ex eo, quod ipse « secundum Deum postulat pro sanctis, » quia nimirum illis postulat ea, quæ sunt secundum Deum Deique mentem et voluntatem, quæque Deo grata, sancta et accepta sunt; hæc autem nobis salutaria sunt. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius. Aliter Origenes: Spiritus Sanctus, inquit, postulat secundum divinitatem, seu quatenus ipse Deus est: Christus vero postulat secundum humanitatem, seu quatenus homo est. Sed hoc alienius est, nec satis cohæret cum præcedentibus; quæ enim hæc est ratio: Pater scit quid desideret Spiritus, quia ipse Spiritus, quia Deus est, postulat pro sanctis?

Vers. 28.

28. SCIMUS AUTEM QUONIAM DILIGENTIBUS DEUM OMNIA COOPERANTUR IN BONUM IIS, QUI SECUNDUM PROPOSITUM VOCATI SUNT SANCTI. — Toletus hæc connectit proxime præcedentibus, *q. d.* Paulus: Quod postulatio Spiritus Sancti sit efficax, et proficua ipsis Sanctis, patet ex effectu: nam sive detur sanctis, sive negetur id, quod ipsi petunt, Spiritus tamen impetrat semper et efficit ut omnia eis cooperentur in bonum, uti de facto fieri scimus et experimur. Verum juxta hunc sensum, pro *scimus autem*, dicendum fuisset, *scimus enim*, vel *unde et scimus*. Potius ergo videtur Apostolus hæc connectere cum vers. 17, 18 et seq., ubi agit de passionibus, afflictionibus, vanitate, corruptione et ærumnis, quas Sancti patiuntur in hac vita, et propter quas gemunt et suspirant ad cælum, *q. d.* Multa, ut dixi, Sancti patiuntur in hac vita, verum tamen iis omnia cooperantur in bonum: animose ergo et læto animo omnia ista perferant. Est enim hic undecimum Apostoli argumentum, quo fideles incitat ad patientiam, ut dixi vers. 17. « Omnia » ergo, id est omnes tribulationes, inquit Am-

Omnes tribulationes et passiones Sanctis cooperantur in bonum.

brosius et Hieronymus, de his enim hactenus egit Apostolus. S. Augustinus, lib. *De Correp. et Grat.* cap. 1, addit « omnia, » etiam peccata Sanctis cooperari in bonum. « Nam prædestinati, ait, ex casu humiliores, cautiores et ferventiores resurgunt; » ita etiam explicat Anselmus et S. Thomas, S. Augustinum secuti. Sic e contrario S. Augustinus, serm. 78 *De Temp. et Soliloq.*, cap. XXVIII: « Improbis, ait, et reprobis omnia cooperantur in malum, et ipsa oratio eorum vertitur eis in peccatum. » Quod intellige non proprie et perse, sed per accidens, quia scilicet omnis gratia omniaque dona Dei, ac consequenter ipsa etiam oratio cedit reprobis in graviores culpam, et graviores damnationem, hoc ipso, quo hisce Dei donis abutuntur, dum iis uti et per illa se convertere suamque salutem procurare nolunt. Est enim hæc ingens eorum ingratitude, neglectus et contemptus gratiæ Dei.

Prædestinatis quo modo omnia etiam peccata cooperantur in bonum, reprobis etiam virtutes in malum?

Adde, reprobos sæpe orare perperam, scilicet illa quæ faciunt ad explendas suas concupiscentias et libidines: aut, si orent ea quæ bona sunt, non serio tamen orare, sed esse in sua impietate obstinatos, in eaque indies se magis obdurare; itaque ex oratione omnibusque rebus adeo nihil proficere, ut potius peiores fiant, itaque omnia vertant in majorem duritiem, et consequenter damnationem suam. Verum hæc sunt præter mentem Apostoli, qui hic non de peccatis, sed de tribulationibus agit, ut dixi. Ipsius enim mens est hortari fideles et Sanctos ad omnes tribulationes fortiter perferendas, ex eo quod eis cedant et cooperentur in bonum.

Mens et intentio Apostoli in hisce verbis.

Nota, Græcum *συνεργῶν*, tam verti potest in singulari *cooperatur*, quam in plurali *cooperantur*, ut sensus sit: Spiritus Sanctus diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum, facitque ut omnia quantumvis tristia et adversa, eis cedant in bonum; ita legit et intelligit Theodoretus.

Notat S. Bernardus, serm. *De Fallacia vitæ præsentis*, Sanctis omnia cooperari, non ad libitum, non ad voluptatem, sed ad bonum. Quia sæpe sibi suoque appetitui contraria, dura et molesta perferre coguntur; hæc tamen ipsa, puta molestia, dolor, morbi, mors omniaque acerba Sanctis, licet non ad voluptatem, ad bonum tamen eorum, sive patientiæ, sive humilitatis, sive continentiæ, sive aliarum virtutum, et ad bonum gloriæ tam præsentis, quam æternæ cooperantur. Ita persecutiones Martyribus in bonum heroicæ fortitudinis et laureæ martyrii cesserunt, atque aliis in exemplum et stimulum, ut iis semper creverit Ecclesia. Hinc canit Prudentius, hymno 4 in *Cæsaraugust. Martyr.*:

Ad quale bonum omnia Sanctis cooperantur.

Nec furor quisquam sine laude nostram
Cessit, aut clari vacuus cruoris:
Martyrum semper numerus sub omni
Grædine crescit.

« Plures efficimur, ait Tertullianus in *Apologet.* »

quoties metimur a vobis : semen est sanguis Christianorum. » Et S. Hieronymus, epist. ad Theophilum : « Persecutionibus, ait, Ecclesia crevit, martyriis coronata est. » Et S. Cyprianus, serm. 3 De Lapsis : « Adest, ait, militum Christi cohors candida, qui persecutionis urgentis ferociam stabili congressione fregerunt, parati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis. Repugnastis fortiter sæculo, spectaculum gloriosum præbistis Deo, secuturis fratribus fuistis exemplo. Quam vos læto sinu excipit mater Ecclesia de præliis revertentes! quam beata, quam gaudens portas suas aperit, ut adunatis agminibus intretis de hoste prostrato trophæa referentes! Cum triumphantibus viris et feminae veniunt, quæ cum sæculo dimicantes, sexum quoque vicerunt. Veniunt geminata militiæ suæ gloria virgines, et pueri annos suos virtutibus transeuntes, nec non et circumstantium cætera multitudo vestram sequitur, » etc.

Atque hos triumphos sæpe in hac vita Deus miraculis illustravit. S. Joanni Damasceno Leo Isaurus Imperator amputari jussit manum, qua pro SS. imaginum cultu scripserat: recisam hanc ei ad imaginem suam oranti restituit B. Virgo. Ariani in Africa orthodoxos Confessores lingua mutilarunt : hi postea, Dei miraculo, sine lingua æque ut ante locuti, Christi divinitatem celebrarunt. Theophilus Imperator, iconoclasta, monachum quemdam Lazarum, pictorem tunc celeberrimum, crudelibus excruciatum modis coniecit in vincula, eo quod sanctas imagines pinxisset : qui cum ex plagis recreatus, iterum pio picturarum operi se dedisset, ignitis laminis ei manus aduri jussit : sed Dei nutu factum est, ut nihilominus postea probe pinxerit, ac si nihil passus esset.

Quisquis ergo inique pateris calumnias, opprobria, verbera, damna, morbos, etc., tolera, supera : hæc adversa fac instrumenta virtutis et gloriæ. « Electi, inquit S. Gregorius, in tentatione proficiunt, et quod eis diabolus præparat ad ruinam, hoc Deus eis convertit in gloriam. » Fallere enim nequit Apostolus, imo Spiritus Sanctus per eum promittens ac dicens : « Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. » Quocirca S. Augustinus in *Sententiis*, sent. 158 : « Inimici Ecclesiæ, ait, si accipiant corporaliter potestatem affligendi, exercent ejus patientiam : si tantummodo male sentiendo adversantur, exercent ejus sapientiam; et ut etiam inimici diligantur, exercent ejus benevolentiam : quia Deus iis qui eum diligunt, omnia cooperantur in bonum. »

IS QUI SECUNDUM PROPOSITUM VOCATI SUNT SANCTI, — id est, iis qui vocati sunt ad sanctitatem. Vide dicta cap. I, vers. 1.

Quæres, quodnam sit hoc « propositum, » et quinam dicantur « vocati secundum propositum. »

Primo, Origenes, Theodoretus et Commentarii S. Ambrosio et Hieronymo ascripti hæc sic ex-

plicant : omnia diligentibus Deum cooperantur in bonum, iis scilicet, qui ad hanc dilectionem vocati sunt a Deo secundum propositum non Dei, sed suum; quia scilicet Deus eos solos vocavit ad fidem, gratiam et amicitiam suam, quos propositum suo, id est prompta sua voluntate, fidem hanc et gratiam a Deo oblatam acceptaturos prævidit. Verum hoc quasi dogma Pelagianum passim, sed maxime in lib. *De Prædest. Sanctorum*, egregie refellit et confutat S. Augustinus.

Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius, pari modo intelligunt hic propositum non Dei, sed ipsorum hominum, qui a Deo vocati sunt; ita ut bonum hoc eorum propositum non quidem sit causa et ratio cur a Deo vocati sint, sed tamen sit conditio et determinatio eorum qui vocati sunt, q. d. Paulus : Non omnibus vocatis omnia cooperantur in bonum, sed iis qui suo proposito vocationi Dei consentiunt et obediunt : hoc sine errore dicitur, sed præter mentem Apostoli. Nec enim Apostolus hic propositum hominum, sed Dei ipsius intelligit.

Unde tertio optime S. Augustinus, lib. *De Corrupt. et Grat.*, cap. VII, et passim alibi, Anselmus et alii per propositum hoc accipiunt æternum Dei beneplacitum, liberale decretum, voluntariam et gratuitam Dei constitutionem, quæ Actor. II, 23, vocatur definitum consilium, idque vel ex eo patet, quod II *Tim.* I, 9, et alibi, Paulus opponit opera nostra huic proposito liberali et gratiæ Dei. Propositum ergo est liberale et gratuitum Dei consilium et decretum, quo proposuit, statuit et decrevit Deus ab æterno ex mera sua bonitate et clementia, homines peccato perditos per Christum vocare ad gratiam et sanctitatem, sine ullo eorum merito, uti fuse explicat Apostolus, *Ephes.* I.

Nota : TERTIUM secundum propositum est epitheton significans causam dilectionis, directionis et protectionis justorum, cur videlicet eis omnia cooperentur in bonum, quia scilicet Deus illos amat, dirigit et protegit, secundum propositum, id est serio, ex corde et certo proposito. Unde iidem hic sunt diligentes Deum, et ii « qui secundum propositum vocati sunt sancti, » ut patet ex Græco τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, et τοῖς κατὰ πρόθεσιν δικαίοις. q. d. Diligentibus Deum, et vicissim dilectis a Deo, utpote vocatis a Deo ad fidem et dilectionem ex benevoli cordis proposito, omnia, Deo dirigente ad suorum dilectorum commodum, cooperantur in bonum. Nec Græcum πρόθεσιν, nec latine propositum aliud includit aut innuit. Sic enim dicimus : Proposui hoc facere, id est statui, decrevi, hoc est meum propositum, ut te vocem ad prandium; quos rex diligit ex proposito, nemo eos lædere aut nocere potest. Hinc Apostolus, II *Timoth.* I, 9; *Ephes.* I, 5, 9, 11; *Roman.* IV, 5, et alibi, expresse propositum hocce Dei opponit operibus quæ jactabant Judæi.

Cum ergo ait nos vocatos secundum propositum, tantum vult excludere meritum operum, q. d. Vocatio prima est

Propositum hominum, non Dei, intelligunt hic aliqui.

Propositum hic significat æternum Dei beneplacitum, et liberale decretum, definitum consilium. Quid sit hoc Dei decretum et propositum?

Tertium secundum propositum causam directionis et protectionis justorum significat.

fidem a solo Deo, non a meritis nostris. Quod sumus vocati ad fidem, gratiam, sanctimoniam, est tribuendum liberali Dei proposito, voluntati et gratiæ, non nostris meritis. Sic Luc. II, dicitur : « Pax (sit) hominibus bonæ voluntatis, » Græce εὐδοκίας, id est beneplaciti et benevolentiae divinæ, ubi τὸ bonæ voluntatis non est particula limitans τὰ hominibus, q. d. Pax sit hominibus, non omnibus, sed iis tantum qui sunt bonæ voluntatis, uti aliqui explicant : sed est particula causalis. Dat enim causam cur nato Christo pax optanda et danda sit hominibus ; quia nimirum Deus suam bonam voluntatem, id est benevolentiam, reconciliationem et amicitiam hominibus jam per Christum exhibere destinavit et decrevit. Ita Theophylactus, Euthymius et alii ibidem. Quod enim Apostolus hic vocat προῖσταιν, id est *propositum* ; Lucas, cap. II, vocat εὐδοκίαν, id est *beneplacitum*.

Vers. 29. 29. NAM QUOS PRÆSCIVIT ET PRÆDESTINAVIT CONFORMES FIERI IMAGINIS FILII SUI, UT SIT IPSE PRIMOGENITUS IN MULTIS FRATRIBUS. — *Primo*, Pelagiani, quibus hic favere videtur Theodoretus, Chrysostomus et Theophylactus, sic explicabant hunc locum, q. d. Paulus : Quos Deus præscivit et prævidit, sua vocatione et gratia, si illa eis daretur, bene per liberum suum arbitrium usuros, hos prædestinavit ad hanc vocationem, gratiam, justitiam et vitæ sanctitatem, ut in ea conformentur Christo. Verum hunc errorem acriter passim scribens contra Pelagianos, sed maxime lib. *De Prædest. Sanctorum*, confutat S. Augustinus. Et ratio est, quia prima gratia est mera gratia, nec Deus eam dat nobis, quia prævidet nos fore sanctos, sed ut simus sancti, ut ait Apostolus, *Ephes. cap. I, vers. 4*.

Secundo, aliqui Scholastici, *I part., Quæst. XXIII*, sic explicant, q. d. Paulus : Quibus gratis Deus dare gloriam decrevit ante prævisa merita, hos prædestinavit, ut merita ad eam promerendam acciperent. Verum hac ratione alii cum Ambrosio et Haymone, pari jure contrarium supplent, hoc modo : quos Deus præscivit fore devotos, sanctos et conformes Christo in vita et passionibus, hos prædestinavit ut sint Christo conformes in gloria ; hoc enim proprie innuit verbum *præscivit*. Præscientia enim est rerum nostrarum et operum, quæ facimus, sicut prædestinatio est Dei et divini arbitrii ac voluntatis.

Tertio, alii hunc locum exponunt de Dei præscientia conditionata. Ita Dionysius Carthusianus et Ludovicus Molina, *I part., Quæst. XXIII, art. 4, disp. I, memb. 11, q. d. Paulus* : Quos Deus præscivit per præscientiam conditionatam, futuros pro sui arbitrii libertate, in sanctitate conformes Christo ; futuros, inquam, tales non absolute, sed ex hypothesi, si nimirum ex parte sua Deus vellet eis dare gratiam suam, eaque auxilia, quæ eis misericorditer postea dedit : hos et prædestinavit, ut tales forent, discernendo nimirum absolute illam gratiam illaque auxilia suo tempore

illis dare et exhibere, quibus de facto sanctificarentur et conformarentur Christo.

Quarto, non improbabiliiter satisque apposite Gabriel Vasquez, *I part., Quæst. XXIII*, sic explicat : Quos Deus præscivit sibi amicos et dilectos per gratiam suam futuros, hos etiam prædestinavit ad hoc, ut paterentur et fierent conformes Filio suo in patientia, utpote qui pro nobis tot labores et ærumnas sustinuit. Jam hinc colligendum relinquit Apostolus, quod sicut Deus omnes passiones et cruces Christi fecit ei cooperari in bonum et gloriam, ita pariter sanctorum et dilectorum suorum passiones, ad quas eos cum Christo prædestinavit, convertet illis in bonum et gloriam. Ita Origenes et Cyrillus apud Oecumenium. Hoc enim intendit hic probare Apostolus : nam hoc capite hortatur fideles ad passionum tolerantiam ex spe secuturi fructus et gloriæ, patet vers. 17, 18 et omnibus seq. Subdit deinde Apostolus : « Quos autem prædestinavit, hos et vocavit ; et quos vocavit, hos et justificavit ; quos autem justificavit, illos et glorificavit ; » Quibus verbis recenset omnia media per quæ Deus ipsos fideles ad hunc finem patiendi pro Christo, et ad hanc conformitatem, qua Christo patienti sunt conformes, perduxit. Ad hanc enim patientiam et conformitatem Christi primo illos Deus vocavit : deinde per tribulationes eos magis magisque justificavit et sanctificavit ; ac denique tot laboribus et ærumnis fortiter superatis, eosdem cum Christo gloriosos, celebres et magnos effecit. Græcum enim ἐδέξασθαι, quod noster Interpres vertit, *glorificavit*, alii vertunt, *magnificavit*, vel *nos magnos effecit* : ita Vasquez.

Quinto, Toletus sic explicat, q. d. Quos Deus præscivit fore suos, se diligentes, hos etiam prædestinavit, ut sint conformes Christo ; ut, sicut Christus est Filius Dei naturalis, ita ipsi sint filii Dei adoptivi, per gratiam, charitatem, amicitiam et patientiam in hac vita, et in iis perseverando, per gloriam in futura ; sicque conformentur Christo Filio Dei naturali in adoptione gratiæ, patientiæ et gloriæ.

Ubi nota : scire Dei, phrasi Apostoli et Scripturæ practicum est, et connotat favorem et affectum Dei, ut patet cap. II, 2 ; *Galat. IV, 9* ; *I Petr. I, 2*, et *II Tim. II, 19* ; unde « præscivit » est *prædilexit*, ait Origenes et S. Augustinus, et præsciti idem sunt quod prædilecti ; unde et alibi dicit Apostolus « novit, » id est *noscens diligit* « Dominus qui sunt ejus. » Præscivit ergo Deus hic proprie hosce fideles fore suos, quodque Deum essent dilecturi, et vicissim ipsos præscivit, id est eosdem suos amicos et dilectores fore præsciens, prædilexit, q. d. Omnia diligentibus Deum Deique amicis cooperantur in bonum, quia Deus eos præscivit fore suos, suique dilectores, eosque tales fore præsciens, prædilexit : atque hac de causa eosdem prædestinavit, ut sint conformes Filio suo, tam in gratia et patientia, quam in glo-

Explicatio appositae Gabrielis Vasquez.

Ordo medicorum, per quos Deus ipse fideles ad patiendum cum Christo conformitatem destinavit.

Explicatio Toletii.

Scire Dei practicum est, et connotat favorem et affectum Dei, ut patet cap. II, 2 ; Galat. IV, 9 ; I Petr. I, 2, et II Tim. II, 19 ; unde « præscivit » est prædilexit, ait Origenes et S. Augustinus, et præsciti idem sunt quod prædilecti ; unde et alibi dicit Apostolus « novit, » id est noscens diligit « Dominus qui sunt ejus. » Præscivit ergo Deus hic proprie hosce fideles fore suos, quodque Deum essent dilecturi, et vicissim ipsos præscivit, id est eosdem suos amicos et dilectores fore præsciens, prædilexit, q. d. Omnia diligentibus Deum Deique amicis cooperantur in bonum, quia Deus eos præscivit fore suos, suique dilectores, eosque tales fore præsciens, prædilexit : atque hac de causa eosdem prædestinavit, ut sint conformes Filio suo, tam in gratia et patientia, quam in glo-

ria. Sicut ergo Deus Filio suo etiam tormenta acerbissima cooperatus est, et convertit in bonum: sic et his filiis suis adoptivis omnia quantumvis dura et acerbissima cooperabitur et convertet idem Deus in bonum.

Expositio
et sententia
auctoris.

Verum mihi sæpius et diutius hunc locum expendenti, hic visus est esse sensus planissimus, maximeque obvius et congruus, ideoque genuinus: ut nimirum hic versus et hæc sententia jungatur cum versu et sententia proxime sequenti, quasi ab eo pendeat, ibique sensus ejus expleatur, quia enim de more exspatiatur hic Apostolus in verbo *prædestinavit*, ut explicet qualis et quanta sit hæc prædestinatio, atque ad quid eos Deus prædestinavit, nimirum ad hoc, ut sint conformes Filio suo: hac de causa hoc versu ceptum sermonem incidit, quem ut perficiat, vers. seq. eundem resumit dicens: « Quos autem prædestinavit, » *q. d.* Quos, inquam, præscivit et prædestinavit, ut dixi vers. præcedenti, hos et vocavit.

Paulus
hoc versum
captum
sermonem
in
terrum-
pit,
quem re-
sumit
vers. seq.

Hunc esse sensum probatur *primo*, quia dispar est modus loquendi hic, et vers. sequenti; hic enim ait: « Quos præscivit et prædestinavit; » vers. seq. vero ait: « Quos prædestinavit, hos et justificavit. » Ergo *præscivit et prædestinavit* non divellenda, sed jungenda sunt, et referenda ad idem, scilicet ad *conformes fieri Filio suo*. Alioqui enim dixisset Apostolus: « Quos præscivit, hos et prædestinavit, » sicuti paulo post dixit: « Quos prædestinavit, hos et vocavit. »

Secundo, hunc esse sensum patet, quia hoc sensu nihil supplendum est, sed ipse sensus seipso consistit, et per se plenus ac perspicuus est; cum alii multa supplere debeant, ut « quos præscivit, » scilicet fore diligentes Deum: ubi rursum supplere debent *hos et prædestinavit*.

Satisfit
objectio-
ni.

Tertio, quia hic sensus respondet mori et spiritui Paulino, qui ita excurrere et abripi, atque post multa redire, et prius dicta resumere solet, ut ostendi cap. v, vers. 12. Tantum huic expositioni objici posset, quod hoc sensu vox *autem* ponatur pro *inquam*: quod novum et inusitatum videtur. Verum facile ad hoc respondetur, hanc adverbiorum enallagen non esse novam, sed frequentem Apostolo, ut ostendi *Can.* 23.

Copula
et hic
causam
vel au-
xesin si-
gnificat.

Nota *primo*, copulam *et* hic dare auxesin, vel causam, idemque valere quod *imo vero*, *imo etiam*, vel *quia*, *quoniam*, *q. d.* Quos Deus præscivit, imo vero prædestinavit ad hoc, ut sint conformes Filio suo; vel quos Deus fore præscivit conformes Filio suo, quia eos ad hoc prædestinavit: præscientia enim hæc, utpote absoluta, posterior est prædestinatione, tanquam effectus sua causa: ideo enim præscit Deus nos fore conformes Filio suo, quia ad hoc nos prædestinavit, suaque gratia vocavit et deduxit. Utrumque ergo verbum, scilicet tam *præscivit*, quam *prædestinavit*, directe et expresse respicit *conformes fieri Filio suo*; indirecte vero, oblique et tacite *præscivit* respicit diligentes Deum: *prædestinavit* vero respicit pro-

positum, de quibus egit Apostolus vers. præced., hoc enim Dei propositum æternum est ipsa æterna Dei prædestinatio.

Unde nota *secundo*: vox *nam* dat hic causam cur diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum; simulque explicat, qui sint « sancti vocati secundum propositum, » scilicet ii, quos Deus præscivit et prædestinavit, ut sint conformes Christo quasi imagini, id est exemplari suo. Ubi advertit: non dicit Apostolus: « Quos præscivit, hos et prædestinavit, » sed tantum: « Quos præscivit et prædestinavit, » ut innuat eosdem esse præscitos et prædestinatos, scilicet diligentes Deum et sanctos, vocatos secundum propositum et beneplacitum Dei. Hi enim diligentes Deum et sancti vocati secundum Dei propositum sunt præsciti et prædestinati a Deo, ad hoc ut sint conformes Filio.

Vox *nam*
dat causam
cur
diligenti-
bus
Deum
omnia
cooperen-
tur in
bonum.

Sensus ergo est: Diligentibus Deum et sanctis vocatis secundum propositum, omnia etiam tristissima cooperantur in bonum, quia hi sunt illi, quos Deus ab æterno præscivit et prædestinavit fore conformes Filio suo, tam in dilectione hac, sanctitate, patientia et gratia, quam in futura gloria: si nimirum ipsi in dilectione, sanctitate, gratia et patientia sua perseverent. Atque sicuti hos ab æterno præscivit et prædestinavit Deus tales per gratiam suam fore: ita et in tempore eosdem eodem per gratiam suam vocavit; vocatos, vocationique obediens justificavit; justificatos vero, et in justitia constanter in omni tentatione et persecutione permanentes glorificabit. Vides ergo quomodo in bonum, nimirum ad gloriam celestem et æternam, diligentibus Deum, ipso Deo dirigente, omnia cooperentur.

Unde nota *tertio* tria argumenta et incitamenta patientiæ, quæ fidelibus tacite suggerit et objicit hic Apostolus, scilicet *primum*, quod ait: « Præscivit et prædestinavit, » *q. d.* Passiones, cruces et ærumnas nostras non carni, non dæmoni, non hosti, sed Deo ascribere debemus. Ipse enim ab æterno eas præscivit, imo prædestinavit, et cuique suas dare decrevit, ut per eas quisque conformetur Christo patienti et resurgenti. Deus ergo,

Tria ar-
gumenta
et incita-
menta
patientiæ
fidelibus
a Paulo
suggeruntur.

qui omnia constituit in numero, pondere et mensura, ipse ab æterno cuique diligenti se, suam crucem definivit et limitavit, ut tantum, non minus, nec amplius pateretur. Ipse per crucem eum in patientia, puritate, gratia et charitate expolire et perficere decrevit; ipse per crucem ad gloriam eum deducere constituit. Quis ergo horreat aut fugiat crucem a Deo patre amantissimo sibi ab æterno decretam et admensam? *Secundum* argumentum patientiæ suggerit *conformes Filio*, *q. d.* Per crucem conformamur Filio Dei et Christo crucifixo: quæ ingens est dignitas et utilitas. Similitudo enim hic conformamur Christo in tribulatione, ita conformabimur eidem in beatitudine. Quis ergo non ambiat crucem cum Christo? *Tertium* argumentum patientiæ innuit vox *fratribus*,

Deus no-
bis nos-
tras pas-
siones et
cruces ab
æterno
consti-
tuit.

Similitu-
do et fra-
ternitas
cum
Christo
expatien-

q. d. Per crucem non tantum fimus conformes, sed et fratres Christi, ac consequenter fimus filii et hæredes Dei. Quis ergo non optet crucem? quis patientiam, quæ tanti boni est causa, non amplectatur et exosculetur? Unde Syrus vertit, et a principio cognovit eos, et ipsos obsignavit in similitudine Filii sui.

CONFORMES FIERI IMAGINIS FILII SUI.—D. Thomas et Adamus hæc verba exponunt de Filio, quatenus Deus est, q. d. Nos filii adoptivi imitabimur Filium Dei naturalem. Prædestinavit enim nos Deus, ut illi simus conformes in gloria. Unde et Origenes sic explicat: Prædestinavit nos Deus, ut in sapientia, justitia et veritate Deo simus conformes.

Verum melius S. Chrysostomus, Hieronymus, Anselmus et alii passim per *filium* hic intelligunt Christum, qua homo est, quia Christus ut homo primogenitus est in multis fratribus. Simile est *Philip. III*, vers. ult., q. d. Paulus: Electi omnes Christo homini conformes erunt in gratia et gloria, idque hoc fine, ut nimirum ipse Christus sit tanquam prima mensura, primaque imago, id est exemplar cæterorum.

Unde ulterius nota: Origenes per « imaginem Filii, » primo, Christi animam accipit, quæ speciali ratione imago Filii Dei dicitur, quia Filium, sive Verbum Dei in se integre suscipit, illumque perfectissime refert sua sapientia et gratia.

Secundo, Theodoretus, Ambrosius et Hieronymus: Imago, inquit, hæc est corpus, vel humanitas Christi gloriosa.

Tertio, S. Athanasius ad Serap, *De Spiritu Sancto*, et S. Basilius, lib. V *Contra Eunom.*: Imago, inquit, hæc est Spiritus Sanctus, qui est imago Filii, q. d. Prædestinavit suos Deus, ut sint conformes imagini Filii, id est, ut sint conformes ipsi Spiritui Sancto, ut nimirum sint puri et sancti, sicuti Spiritus Sanctus purissimus et sanctissimus est. Verum hæc, licet ingeniosa, obscuriora tamen et alieniora a phrasi et mente Pauli esse videntur.

Dico ergo plane et simpliciter, imago Filii Dei est exemplar Filii Dei, puta est ipse Filius Dei, qui est nostrum exemplar, ex quo gratia nostra et gloria, quasi imago ex suo exemplari expressa est. Christus enim qui est Filius Dei naturalis, omnibus sanctis hominibus, qui sunt filii Dei adoptivi, est exemplar sanctitatis, gratiæ, virtutum, consequenter et gloriæ ac felicitatis æternæ, adeoque omnis nostra sanctitas, dilectio, patientia, gratia et gloria quasi imago ex Christi sanctitate, dilectione, patientia, gratia et gloria, quasi ex suo exemplari depicta et expressa est. « Imago » ergo hic metonymice capitur pro suo exemplari, cujus est imago, uti et capitur *Gen. I*, 26, cum dicitur: « Faciamus hominem ad imaginem (id est exemplar) et similitudinem nostram. » Potest tamen « imago » hic proprie capi, uti capit Tolemtus, ut Filius hic dicatur « imago, » non respectu nostri, sed respectu Patris æterni. Christus enim

Assimilabimur in gloria Christo, qua homo est, non qua Deus: hæc enim est homogenea nostra similitudo. Triplex explicatio imaginis Filii Dei. Prima. Secunda. Tertia. Quarta et optima. Imago hic metonymice sumitur pro exemplari. Proprie etiam sumi potest hic no-

hoc ipso, quo est Filius Dei Patris naturalis, eo ipso est imago Dei Patris, q. d. Paulus: Prædestinavit nos Deus, ut simus conformes Filio Dei, in quantum ipse filius, et consequenter imago est patris, ut nimirum pari ratione nos ipsimet Patri per Filium assimilemur et conformemur.

UT SIT IPSE (Christus Dei Filius) PRIMOGENITUS IN MULTIS (in omnibus) FRATRIBUS, — puta fidelibus, sanctis, amicis, electis et dilectis Dei.

Nota: Christus filiorum Dei est primogenitus: primo, quia ipse est Filius Dei naturalis, cum cæteri sint tantum adoptivi; secundo, quia ante omnes prædestinatus fuit Christus ad hanc filiationem et unionem cum Verbo, et consequenter ad omnem suam gratiam et gloriam; tertio, quia Christus finis, scopus et exemplar fuit et est omnium prædestinatorum et electorum, uti ex hoc loco alisque docet S. Augustinus, lib. *De Prædest. Sanct.*, cap. xv.

30. QUOS AUTEM PRÆDESTINAVIT (ab æterno), HOS ET VOCAVIT, — in tempore, dando eis gratiam et vocationem, ad quam eos prædestinavit. *Vocavit*, inquam, eos tum vocatione externa, per exempla, flagella, conciones; tum maxime interna, per gratiam prævenientem et excitantem, quæ æternæ vocationi respondet et commensa est ex liberali Dei ordinatione.

Nota: « vocavit, » id est *vocat, vocavit* aut *vocabit*. Sic et *justificavit*, quod sequitur, idem est; quod *justificat, justificavit* aut *justificabit* et *glorificavit*, idem est quod *glorificat, glorificavit* aut *glorificabit*. Præterita enim hæc more Hebræo ponuntur pro quolibet tempore: utitur autem Apostolus potius præteritis, quam futuris, quia hæc præterita congrue, utpote in eodem tempore, respondent primo verbo et præterito *prædestinavit*, ex quo alia hæc præterita, quasi effectus ex sua causa certissimo, quantum ex est parte Dei, manantes, deducit et derivat Apostolus.

QUOS AUTEM JUSTIFICAVIT, ILLOS (in justitia ad finem vitæ perseverantes) ET GLORIFICAVIT. — S. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus et Commentarii S. Hieronymo et Ambrosio ascripti, gloriam hic accipiunt non æternam, sed præsentis vitæ, quod scilicet sint filii Dei; hæc enim ingens Sanctorum et justorum est gloria, puta adoptio et filiatio divina. Unde Græcum *θεογονία*, id est *glorificavit*, verti quoque potest, celebres, magnos, gloriosos reddidit, scilicet ærumnis, tentationibus, martyriis aliisque patientiæ et virtutum heroicis actibus et meritis. Origenes tamen, S. Augustinus, *De Prædest. Sanct.*; Fulgentius, *ad Monimum*, cap. xi, et jam passim Theologi, *glorificavit* accipiunt de gloria beatitudinis æternæ; qui sensus planior est, aptior et sublimior.

Hinc Scholastici tres ponunt effectus prædestinationis, nimirum vocationem, justificationem, glorificationem; ac consequenter colligunt gloriam et beatitudinem æternam esse effectum prædestinationis.

men imaginis respectu Patris.

Christus obtres rationes filiorum Dei primogenitus.

Vers. 30.

Verba præterita hic tam significant præsentem quam futuram.

Glorificationem hic æternam intelligit Paulus.

Tres effectus prædestinationis.

Vers. 31. 31. QUID ERGO DICEMUS AD HEC? SI DEUS PRO NOBIS, QUIS CONTRA NOS? — Ecce hic est scutum impene- trabile patientiæ Sanctorum, quo excipiunt et elidunt omnia hostium jacula: nimirum, « Si Deus pro nobis, quis contra nos, » scilicet, dæmonum vel hominum insurgat, ut nostram salutem impediatur, cum Deus eam curet per æternum propositum prædestinationis suæ, perque temporaneam vocationem, justificationem et glorificationem suam? Deo autem nemo est potentior, supple, si Deum sequi et obedire pergamus, nec impedire salutem nostram: Deus enim non vult nolentes, nec invitos salvare. « Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quis contra nos? » ait S. Chrysostomus. Terrarum orbis contra nos, et tyranni, et populi, et cognati, et cives, etc. Verum hi etsi contra nos stent, tantum abest ut nobis incommodent, ut vel nolentes coronarum nobis auctores existant, ipsa Dei sapientia illorum insidias in nostram salutem et gloriam convertente.» Plura vide apud eundem.

Tradunt Hebræi, uti R. Isaac Benhole, Reuchlinus, lib. III *Cabal.*; Marcerus, in *Abbreuiatur. Hebr.*; Sixtus Senensis, lib. I *Biblioth.*, et Genebrardus, in *Chronolog.*, simili emblemate pro scuto usos fuisse Machabæos, nimirum illo versiculo cantici et triumpho Hebræorum, merso Pharaone, *Exodi. xv, 11*: « Quis similis tui in fortibus, Domine? » quod quasi insigne belli et victoriæ ubique præferabant, hostesque fortissimos et numerosissimos parva manu prosternebant: indeque tradunt eos dictos esse hebr. מַכַּבִּי *Machabi*, id est *Machabæos*, nimirum a litteris Hebraicis, quæ sunt initiales singularum dictionum versiculi jam dicti, qui in Hebræo sic habet מִי כִכָּךְ נִאֲמָרִים *mi camocha baelim Jehova*. Si enim a prima dictione *mi* capias primam litteram M, a secunda primam C, a tertia primam B, a quarta I, easque conjungas, facies *Machabi*, id est *Machabæus*.

Vers. 32. 32. QUI ETIAM PROPRIO FILIO SVO NON PEPERCIT. — Hinc Adrianus Papa, epist. ad *Episc. Hispan.*, Concilium Francofurtiense et DD. docent Christum, in quantum homo est, id est secundum humanitatem, vere ac proprie esse Filium Dei, scilicet ob gratiam unionis cum Verbo, sive cum persona Filii Dei, quia in quantum homo traditus est pro nobis in mortem, quod de eo hic asserit Paulus.

QUOMODO NON ETIAM CUM ILLO OMNIA NOBIS DONAVIT? — « Omnia » quæ scilicet spectant vocationem, justificationem, glorificationem et salutem nostram, ut nulla adversa, vel prospera, nulli hostes, nulli persecutores eam impedire possint, nisi sponte iis cedamus et succumbamus (1).

Vers. 33. 33. QUIS ACCUSABIT ADVERSUS ELECTOS DEI? — « Electos » hic et alibi intelligit Paulus, non eos

(1) Quod in Abrahamo signum fuerat amoris in Deum, *Gen. xxi, 12*, id in Deo signum est benevolentiae erga homines. Populare dictum. Facilius est dare omne aliud, quam filium.

qui electi sunt efficaciter et immediate ad gloriam cœlestem, sed eos qui electi sunt ad fidem et gratiam Christianismi. Omnes ergo veri Christiani sunt electi, nimirum complete ad gratiam, inchoate vero ad gloriam, ut dixi vers. 28 et *Can. 13* unde sequitur;

33 et 34. DEUS QUI JUSTIFICAT; QUIS EST QUI CONDEMNET? — *q. d.* Deus est qui hosce electos, puta fideles suos verosque Christianos, a peccatis et ab intenta peccati et dæmonis actione absolvit justosque pronuntiat. « Quis ergo diabolus, ait Anselmus, vel homo contrariam damnationis sententiam in eos ferat? » *q. d.* Nemo, nisi frustra; aut quid noceant eis accusationes et damnationes hominum, cum Deus eos justificat? Alludit Paulus ad *Isaia L, 8* et 9, ubi sic dicitur: « Juxta est qui justificat me, quis contradicet mihi? Ecce Dominus Deus auxiliator meus, quis est qui condemnet me? » Pro *condemnet me*, hebraice est יִרְשָׁעִי *irascienti*, id est injustum vel impium me faciet, hoc est, impium me judicabit et declarabit; opponit enim hæc duo הַצַּדִּיק *hustidic*, quales tunc erant Ethnicus permulti, qui Christianos bonis et vita non raro spoliabant; ne ergo huic cedant, Deoque diffidant Christiani, opponit illi S. Paulus hic scutum divinum, dicens vers. 31: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » Alterum diffidentiae jaculum est interior metus et conscientiae anxietas ob peccata olim admissa, ne forte illa a nobis quandoque exigantur et repellantur, hoc hic elidit dicens: « Deus est qui justificat, quis est qui condemnet? »

CHRISTUS JESUS (supple, est), QUI (pro nobis) MORTUUS EST, IMO QUI RESURREXIT, QUI EST AD DEXTERAM DEI, QUI ETIAM INTERPELLAT PRO NOBIS. — Repete ex præcedentibus: « Quis ergo accusabit adversus electos Dei? quis eos condemnet? » *q. d.* Christus: Adeo eos non accusabit, ut pro eis mortuus sit, et resurrexit ad hoc, ut ad dexteram Dei sedens interpellet pro eis. Dixerat Apostolus, vers. 26, de Spiritu Sancto, quod adjuvet infirmitatem nostram, et postulet pro nobis. Dixerat quoque de Patre, vers. 32, quod proprium Filium traderit pro nobis. Supererat ipse Filius: de eo hic dicit, quod mortuus sit, quodque interpellet pro nobis, *q. d.* Tota ergo SS. Trinitas nos fideles suos impense amat, fovet, tuetur. Quid ergo timeamus, quem metuamus accusatorem? cum talem; imo tales habeamus advocatos et patronos, qui nos nostraque curant sedulo; ac consequenter efficiunt, ut omnia nobis cooperentur in bonum, cedantque nobis ad salutem et gloriam æternam.

Deo diffidentiae jacula elidit Paulus.

Tota Sanctissima Trinitas est pro nobis.

Notat Cajetanus, τ *pro nobis* referendum esse ad omnia præcedentia, scilicet ad τ *mortuus est*, et ad τ *resurrexit*, et ad τ *sedet ad dexteram Dei*. Magis tamen refertur ad τ *interpellat pro nobis*. Ubi adverte, τ *imo qui resurrexit* habere emphasisim et tacitam præoccupationem : ne quis enim diceret Christum quidem mortuum esse pro nobis, sed post mortem nihil amplius pro nobis pati vel agere, occurrit Apostolus dicens : imo vero post mortem magis satagit pro nobis, curatque nostra et nostram salutem; nam sicuti mortuus est pro nobis, ita multo magis pro nobis resurrexit, ut nimirum viam ad resurrectionem et beatitudinem cælestem nobis panderet, utque post resurrectionem scanderet in cælum, ibique sedens ad dexteram Patris interpellaret pro nobis.

Christus sicut pro nobis mortuus est, ita et resurrexit.

QUI ETIAM INTERPELLAT PRO NOBIS. — Quæres, quomodo Christus in cælis interpellat et oret pro nobis?

Orat Christus pro nobis oratione interpretativa.

Respondeo *primo* : Orat Christus oratione interpretativa, scilicet exhibendo se et cicatrices suas, quas in passione acceptas adhuc servat, et Patri ostentat; ac consequenter orat, sua merita, suos labores, et suas passionem allegando divino conspectui; et hoc est, quod ait Apostolus, *Hebr. ix, 24* : « Introivit (Christus) in ipsum cælum, ut appareat, nunc vultui Dei pro nobis. » Ita docet D. Thomas, *ibid.*; S. Gregorius, *lib. XXII Moral.*, cap. *xviii*; Rupertus, *lib. IX De Divinis officiis*, cap. *iii*, et alii.

Christus proprie et vere orat pro nobis quia homo.

Secundo, proprie Christus, qua homo, in cælis orat pro nobis, perinde ac in terra oravit. Est enim ibi, æque ut hic, advocatus, mediator et pontifex noster, cujus proprium est orare pro populo. Videtur id negare Rupertus loco citato : verum alii Patres passim id ipsum asserunt, imo Christus ipse *Joan. xiv, 13*, ubi loquens de sua ascensione ad Patrem in cælum : « Ego, inquit, ad Patrem vado, et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea servate; et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis. » Quid est *rogabo*, nisi postulabo, petam, precabor? Rursum id ipsum significat hic Paulus, cum ait : « Interpellat pro nobis. » Quid est enim *interpellat*, nisi intercedit, orat, obsecrat pro nobis? Idem patet *ad Hebr. vii, 27*. Unde Nazianzenus, *orat. 4 De Theolog.* : « interpellat, » inquit, id est pro nobis mediationis ratione supplicat. Et S. Gregorius in *Psal. v Pœnit.* : « Quotidie, inquit, orat Christus pro Ecclesia, de quo testatur Apostolus, quia sedens ad dexteram Patris interpellat pro nobis. » Idem docet S. Augustinus in *Psal. xxix*, Theodoretus, Chrysostomus, Theophylactus, Bonaventura, Abulensis, Sotus et alii, quos citat et sequitur Franciscus Suarez, *III part.*, disp. *xlvi*, sect. 2.

Differentia Christi et cælestis in hac vita, et jam

Ubi nota : Orat Christus in cælis pro nobis oratione proprie dicta, non qua denuo mereatur vel impetret aliquid, uti fecit in hac vita, in qua omnem suum meritum consummavit, omniaque quæ im-

petranda erant, impetravit, ac proinde nihil jam ei merendum vel impetrandum restat; sed qua petat exigendo jus suis meritis debitum, et præmium a Patre impetratum, scilicet gratiam et salutem nostram, dum illa quasi promerita sibi que a Patre promissa reipsa nobis dari, erogari et applicari poscit et exigit, ea tamen reverentia, humilitate et submissione, quam homo et creatura debet suo creatori. In hac ergo vita Christus oravit Patrem anxius, sollicitus et cum lacrymis, jam vero Patrem orat lætissimus, liberrimus et beatissimus. Omnis enim humilitas, anxietas et vilitas Christo glorificato indigna, jam ab ejus oratione removenda est, inquit Nazianzenus et Augustinus, loco citato.

Objicies : Christus est jam beatus, cui Pater omnia dedit in manus; ergo non est quod Patrem oret.

Respondeo : Licet Christus sit beatus, omniumque habens potestatem, tamen est et homo, et qua homo est creatura, quæ Deo creatori ac Domino suo debitum cultum religionis exhibere, eumque agnoscere, revereri et honorare tenetur, scilicet illum adorando, laudando, gratias agendo: cur non etiam interpellando proprie et postulando? hoc enim est advocati et pontificis, præsertim cum Christus, qua homo, omnem suam potestatem, dignitatem et gloriam a Deo continuo accipiat, totusque a Deo pendeat, omnisque gratia et gloria a Deo ad nos derivari et descendere debeat per merita et preces Christi. Sic ergo Deus Pater omnia dedit in manus Christi, quia Christo nihil negat, sed illi concedit quicquid petit, et sic Christus ut homo, omnia potest, non immediate et independenter; hoc enim est proprium Dei; sed mediate et dependenter a Deo, tanquam mediator et pontifex, cujus est a Deo sua petere et impetrare.

Christus etiam omnia acceperit a Deo, tamen dependet a Deo, qua creatura.

Objicies *secundo* : Si Christus in cælis oret pro nobis : ergo licebit orare hoc modo : « Christe, ora pro nobis. »

An liceat orare : Christe, ora pro nobis?

Respondeo licere, si intelligas Christe, qua homo; Ecclesia tamen ita non orat, quia Christo redemptori tribuit id quod habet dignius et præstantius, oratque Christum, non ut intercedat qua homo, sed ut det, qua Deus, id quod petitur.

33. QUIS ERGO NOS SEPARABIT A CHARITATE CHRISTI? *Vers. 35.*

— Quæres, quænam hic dicitur « charitas Christi? » an illa quæ est in ipso Christo, ipsoque Deo, qua scilicet Deus per Christum nos diligit : an vero illa quæ est in nobis, qua nos Christum Deumque diligimus? Hæretici, et nonnulli Catholici, uti Toletus et Pererius, intelligunt charitatem, non eam quæ est in nobis, sed eam quæ est in ipso Christo, ipsoque Deo, qua scilicet Deus nos amat per Christum mediatorem, quem pro nobis dedit in mortem, facitque dilectis suis omnia cooperari in bonum, qua scilicet eos prædestinat, vocat, justificat, glorificat : ut pergat Apostolus in commendanda charitate Dei erga dili-

Quidam hunc locum intelligunt de charitate quæ est in Deo.

gentes se, et vocatos secundum propositum, *q. d.* Nec gladius, nec fames, nec dæmon, nec angelus, nihil denique erit quod possit Deum revocare ab hoc amore, ut eos desinat diligere, regere, protegere, ut sinat eos a se et salute excidere.

Patres
intelli-
gunt de
nostra
chari-
tate.

Verum S. Chrysostomus; Origenes, Theodoretus, Ambrosius, Theophylactus, Anselmus et passim alii Patres, et recentiores intelligunt hic charitatem non quæ in Deo, sed quæ in nobis est, qua nos Christum et Deum diligimus: hanc enim elicit, protegit, conservat et accendit in nobis ipsa Christi et Dei charitas, *q. d.* Si ita (ut ostendi vers. 29 et sequent.) nos Christus et Deus dilexit et diligit, quomodo non vicissim eum diligemus et diligere pergemus? ecquid erit, quod nos ab ejus amicitia et amore divellat? Hunc esse sensum patet, quia sequentia ostendunt animos Pauli, et cujusvis sancti, amore Dei flagrantis. Nec enim recte dicitur, quod angustia, fames, nuditas, gladius charitatem, quæ in Deo est, separet a nobis, aut separare possit; de nostra autem charitate optime dicitur: nec fames, nec gladius me separabit ab amore Christi; hæc omnia superabo charitate Christi.

Secundo, quia si Paulus loqueretur de Christi amore erga nos, non diceret: « Quis nos separabit a charitate Christi? » sed, « Quis Christum separabit a charitate nostra? »

Tertio, quia de hac charitate, quæ in nobis est, mox subdit: « Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos; » et clarius vers. ult.: « Certus sum quod neque mors, neque vita, etc., poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo. » S. Bernardus, serm. *De Duplici baptism. et de relinquenda propria voluntate*, quærit: « Quis nos separabit a charitate Christi? » ac respondet: Neque mors, neque angeli, nec aliquid quod extra hominem est, sed sola propria hominis voluntas hanc separationem efficere potest. Verum hoc non est ad mentem Apostoli, quia Apostolus voluntate fervida, resoluta, constanti, de eaque non dubitans, asserit, quod nemo se sui que similes separabit a charitate Christi: perinde ac si amicus amicis ardentissime amans, et pro eo mori resolutus diceret: « Quis me separabit a te, quin te sequar usque ad mortem? » uti de Niso et Euryalo narrat Virgilius. Dicit ergo Apostolus, Christum tam fortiter, quam suaviter diligens: « Quis nos separabit a charitate Christi? »

TRIBULATIO? — Certe non, quia gloriamur in tribulationibus.

AN ANGSTIA? — Multo minus: quia licet foris instent pugnae, intus timores, in omnibus tamen superamus, propter eum, qui dilexit nos. Angustias omnes devorat, imo absorbet latitudo charitatis Christi; perinde ut balæna parvos deglutit pisciculos, et ignis maximus guttas aquæ vix sentiens haurit: aquæ enim multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.

AN FAMES? — Minime: quia meus cibus est

Christus, quocum semper vescar, non possum fame perire: imo fames, serpens; sitis, ardor, arenæ, dulcia virtuti, dulcia charitati. Charitas hæc omnia non fugit, non patitur, sed ambit et invadit.

Scribit Seneca de seipso, *epist.* 63: « In quacumque, inquit, positione mentis sim, cum lego Sextium, libet omnes casus provocare, libet exclamare: Quid cessas, fortuna? congregere, paratus sum; illius animum induo; qui quærit ubi se experiatur, ubi virtutem suam ostendat:

Spumantemque dari, pecora inter inertia, votis
optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cujus patientia exercear. » Hæc Ethnicus; quid hic dicat Christianus? quid Paulus? utique dicit: Cum Christum in cruce intueor, et lego purpureos toto corpore amoris mei characteres, libet exclamare: Veni inedia, veni dolor, veni crux, venite leones; vos ambio, ut amorem meum in Christum ostendam, ut amorem amori rependam: vobis gaudeo, vobis glorior, vobis exulto.

AN NUDITAS? — Neutiquam; quia vestit me charitas Christi, et libens sequar nudus eum, qui cum dives esset et amictus lumine sicut vestimento, propter me egenus et nudus fieri dignatus est.

AN PERICULUM? — Nequaquam; sum enim miles veteranus Christi, qui pericula non fugio, sed ambio; qui adversus principatus et potestates tenebrarum harum millies bella suscepi, pugnavi et vici; tot victoriis assuetus, hostes timere, in periculis trepidare non possum.

AN PERSECUTIO? — Nullo modo, persecuti sunt me Judæi, Gentiles, Barbari, Græci; principes, magistratus; lapidibus, virgis, verberibus multarunt: sed quid? Christum mihi adimere non potuerunt. Ecce vivo vegetior et fortior, Christo que intimius amore conjungor.

AN GLADIUS? — Minime gentium; resecet ille caput a corpore, ut anima ad Christum, qui amor meus est, evolet; mihi vivere Christus est, et mori lucrum. Omnibus his aliisque ærumnis et tormentis excelsior est charitas Christi: animus in cælis, in Christo, in æternitate defixus ridet omnia quæ sub cælo sunt, tanquam vilia et exilia; reges et tyrannos non pluris facit, quam pulices; plagas et verbera pulicum morsus æstimat, ut ait Chrysostomus; cruces et mortes, quasi brevem, facilem et certum ad Christum et beatitudinem transitum et januam reputat et ambit. Quid mirum ergo, si charitate Christi flagrans in tribulationibus non tribuletur, sed exultet; in angustis non coaretetur, sed consolatione diffluat; in fame non esuriat, non siliat, sed Christi gratia, patientia et fortitudine satur sit et ebrius; in nuditate non frigeat, sed caleat et aestuet charitate; in periculis non metuat, sed secure in Christi

Nota
ex-
celsita-
tem cha-
ritatis
Christi
omnibus
malis
majore.

Christi
charitas.

ut martyr la-
reatus,
inter om-
nia man-
di tor-
menta
trium-
phat.

non fugiat, sed iis cum Christo libere et intrepide se quasi athleta invictus offerat; in gladio et morte non doleat, non pereat, sed quasi martyr laureatus triumphet? Idipsum pulchre et pie canit Prosper in Epigram. *De Dilectione Christi*:

Et quid erit (*inquit*) quod me separet a Domino?
Ignem adhibe, rimare manu mea viscera tortor:
Effugiant pœnas membra soluta tuas.
Carcere si cæco claudar, nectarque catenis,
Liber in excessu mentis adibo Deum.
Si mucrone parat cervicem abscindere lictor,
Impavidum inveniet mors cita, pœna brevis.
Non metuo exilium, mundus domus omnibus una est;
Sperno famem, Domini fit mihi sermo cibus.

Contempserunt Philosophi Gentiles mortem studio humanæ vel virtutis, vel gloriæ. Ita Damindas conversus ad eos qui timebant Philippum Macedonem: « O semiviri, inquit, quid nobis acerbi potest accidere, qui mortem contemnimus? » testis est Plutarchus.

Alius tyranno necem comminanti: « Hemina, ait, sanguinis in tua est potestate, eam accipe, amplius quod mineri non habes. »

Theodorus Lysimacho tyranno mortem minitanti et crucem: « Nihil, ait, interest, humine an in sublimi putrescam. » Ac rursum: « Præclaram, inquit, rem effecisti, si cantharidis vim consecutus es. » Cantharis enim insectum et animalculum vilissimum suo veneno hominem occidere potest; testis est Cicero, *Tuscul.* cap. v.

Plura de Anaxarcho, Empedocle et aliis habet Tertullianus, *Apolog.* cap. l.

Quid ergo faciet philosophus et miles Christianus amore Dei et spe cœlestis gloriæ? Audi quid fecerint philosophi Christiani. S. Basilium cum a Valente Imperatore in exilium pro fide cogeretur, exhibitus est ad tribunal præfecti, terroribusque et minis maximis actus, ut, nisi præceptis principis obediret; sciret sibi impendere interitum, tum ille intrepidus ad præfectum: Atque utinam aliquid mihi esset digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Basilium de nodo follis hujus absolveret. Cumque daretur ei nox quæ erat media ad deliberandum, denuo respondit: Ego cras idem ero qui nunc sum, tu te utinam non mutares! Ita *Ecclesiast. Histor.* lib. I, cap. ix.

Tales tamque celsos et leoninos animos ostendit S. Chrysostomus, cum ab Eudoxia in exilium pelleretur, et extrema quæque metueret. Scribens enim *ad Cyriacum*, epist. 3, tom. V, ita ait: « Ego cum e civitate fugarer, nihil eorum curabam, sed dicebam intra memetipsum: Si quidem vult me regina exulem, agat in exilium: Domini est terra, et plenitudo ejus. Et si vult secare, secet: idem passus est Isaias, subscribat illi. Si vult in pelagus mittere, Jonæ recordabor. Si me lapidare vult, lapidet me: Stephanum habeo primum martyrem socium. Si et caput tollere vult, tollat: habeo socium Joannem Baptistam.

Et si substantiam auferre, auferat: nudus exivi de utero matris meæ, et nudus revertar illuc, » etc.

36. SICUT SCRIPTUM EST (*Ps. XLIII, vers. 22*): QUIA PROPTER TE MORTIFICAMUR (in mortem mortisque pericula, plagas et ærumnas tradimur: unde S. Cyprianus legit, *occidimur*) TOTA DIE, ÆSTIMATI SUMUS SICUT OVES OCCISIONIS.

Nota \rightarrow *propter te, q. d.* Propter fidem, amorem, confessionem et cultum nominis tui: sunt enim hæc verba Machabæorum aliorumque Judæorum ab Antiocho Epiphane afflictorum, et plagis ac morte mulctatorum; ut notat ibidem Theodoretus. Allegorice vero sunt hæc verba Ecclesiæ, Apostolorum et Martyrum, qui a persecutoribus et tyrannis vexantur, et carceribus, verberibus mortique traduntur. Hunc vers. ita legit Tertullianus, *Scorpiaci* cap. XIII: « Tui causa mortificamur tota die, deputati sumus, ut pecora jugulationis, » id est ut pecora certæ et proximæ neci destinata, et jamjam jugulanda.

37. SED IN HIS OMNIBUS SUPERAMUS (græce $\epsilon\upsilon\pi\epsilon\sigma\sigma\alpha\mu\epsilon\upsilon\varsigma$, id est *plus quam victores sumus*, supervincimus, scilicet, insigni et illustri victoria, ait Theophylactus et Oecumenius, quam consequimur, dum non resistendo, sed patiendo et moriendo, superamus hostes omnes et quævis adversa, in iisque gloriamur, idque) PROPTER EUM, id est amore et exemplo Christi; vel, ut Græci et Syrus habent, *per eum*, id est per auxilium gratiæ Christi), QUI DILEXIT NOS.

Triplicem ergo rationem hujus supervictoriæ affert hic Apostolus. *Prima* est a facilitate vincendi; quia sola ipsa tolerantia contra hostes ubique trophæa erigimus. *Secunda*, quia per ipsa tormenta et persecutiones superamus: quæ nova est et mira vincendi ratio. *Tertia*, ob victoriæ certitudinem: plusquam enim superare est, aliquem sic ad certamen descendere, quasi jam victoriæ dominus sit. Unde ait: « Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, » etc.

« Hoc, inquit Chrysostomus, hom. 23 in *Matth.*, testantur Apostoli, qui torrente totius orbis in se pariter irruente, tyrannorum scilicet atque populorum, Judæorum atque Gentium, suorum et alienorum, pulsata fluctibus rupe firmius constiterunt. » Et infra: « Hoc est enim maxime mirabile, quia cum plurimas illi paterentur insidias, maximeque in illos tempestatum turbines frequentes irruerent, nequaquam tamen eorum animos labefactare potuerunt, nec eis aliquem incutere incerorem. Exagitat te undique inimicus, et afflictionibus mille circumdat, sed clarior tibi profecto textit coronam. Quod autem præcipue mirandum est, non modo nihil omnino lædunt, qui talibus insidias machinantur, sed eos etiam faciunt oppugnatione meliores. » Deinde idipsum probat, eosdem apposite comparando adamantini, stimulo et igni, dicens: « Et qui adversus stimulum calcitrat, sine dubio ipse compungitur suisque propriis ictibus vulneratur; et qui im-

Vers. 36.

Vers. 37.

Triplex ratio victoriæ Christianorum.

pugnat virtutem tenentes, ipse profecto subruitur, et malitia tanto efficitur infirmior, quanto contra virtutem diutius præliatur. Et sicut qui ignem ligat in vestimento, illum quidem non extinguit, vestimentum vero comburit: ita etiam qui in virtute positos persequantur, comprehendebant, ac sæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, se autem perdebant.»

Vers. 38 et 39. Hæreticorum Novantium pro fide peculiarium illatio. **38 et 39. CERTUS SUM ENIM, QUIA NEQUE MORS, NEQUE VITA, etc., POTERIT NOS SEPARARE A CHARITATE DEI.** — « Certus sum; » ergo, aiunt hæretici, electi fide credunt esse se impeccabiles et ad gloriam electos. Respondent aliqui, Paulum de se loqui, eique revelatum fuisse se esse prædestinatum et confirmatum in gratia.

Alii putant Paulum hic loqui in persona electorum, *q. d.* Electi finaliter non possunt separari a charitate, aut mori in peccato.

Verum respondeo: pro *certus sum*, græce est *πίστευμαι*, id est certam in Domino spem habeo, persuasum habeo, confido, ut legit Ambrosius, Hieronymus, Quæst. IV *ad Algasiam*, Syrus, imo Erasmus, Beza et Vatablus. Hoc enim sensu τὸ πιστεύω usurpat Paulus cap. xv, vers. 14; *Hebr.* cap. vi, vers. 9, et II *Tim.* i, 5, et alibi. Significat ergo Paulus hisce verbis, ait S. Augustinus, lib. *De Moribus Eccles.*, cap. xi et seq., potentiam et efficaciam charitatis, *q. d.* Nullus est terror, qui possit permovere hominem, qui charitate flagrat, ut Deum offendat; tamen ibidem docet S. Augustinus, charitatem posse amitti, et diligentissime esse servandam. Sic miles animosus et ardore belli ac victoriæ accensus diceret: Certus et resolutus sum, quod nec tela, nec saxa, nec ignes me arceant a mœnibus, quin ea ascendam, uti de Sinone ait Virgilius:

In utrumque paratus,
Aut versare dolos, aut certæ occumbere morti.

[Ostenditur hunc locum nihil facere pro fide specialium hæreticorum. Adde, ipsos hæreticos, qui hunc locum pro sua fide speciali nobis objiciunt, aliosque Doctores Catholicos hæc accipere de charitate Dei, non nostra, *q. d.* Paulus: Charitas qua Deus suos dilectos amat, curat, dirigit ad salutem, ita fida, certa et immutabilis est, ut nulla omnino creatura ab ea nos possit divellere, aut efficere ut illa nos desinat amare, vel ut amor ejus frustretur suo effectu, puta gratia, justitia, salute nostra, « quæ est in Christo, » id est *per Christum*, qui hanc Dei charitatem, sua morte nobis conciliavit. Intellige, nisi nos sponte per peccatum ab ejus amore avellamus, et nolimus ab eo amari et regi. Et hoc est quod ait S. Bernardus: « Nulla creatura a Dei charitate separare nos potest, sed sola propria voluntas id ipsum potest. » Certitudo ergo hæc ex parte Dei summa est, estque certitudo fidei: sed ex parte nostra moralis tantum est certitudo, qualem affert firma resolutio firmumque propositum hominis; de quo loqui hic Apostolum verius est, ut dixi.

Exclamat hic S. Chrysostomus: « O animam furentem insania, sed quæ sobrietatem pariat! omnia quæ in cælis, quæ in terra, quæ sub terra, quæ supra cælos sunt, visibilia et invisibilia, præ amore Christi transcendens nihil aestimabat: unum hoc metuebat, ne a Christi dilectione excideret. » « Hac charitate Paulus ornatus; inquit idem Chrysostomus, homil. 2 *De Laudibus Pauli*, tyrannos ipsumque adeo Neronem, velut quosdam culices aestimabat, hac mortem, cruciatum et mille supplicia, ludum putabat esse puerorum; hac Paulus vinctus Jesu Christi, magis quam diademate coronatus, gloriatur: etenim coarctatus carcere cælum habitabat; hac libentius verbera excipiebat et vulnera, quam alii bravia diripiunt; hac labores non minus quam requiem, dolores non minus quam præmia, quam triumphales pompas et trophæa diligebat. Ego, inquit, in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus, » etc.

Hac charitate succensus S. Tiburtius martyr, ut habent ejus Acta, ad Torquatium judicem insultans, et quasi triumphans dicebat: « Applica equuleos, suspende Christianos, damna, percute, incende, universa denique supplicia adhibe: si exilium minaris; hoc philosophantibus est totus mundus; si mortis supplicium, evadimus mundi carcerem; si ignes, majora his in cupiditatibus incendia vincimus: decerne quidquid libet, omnis nobis vilis est pœna, ubi pura comes est conscientia. » Tiburtium mox secuti Marcus et Marcellianus fratres, cum pedes eorum clavibus acutis stipiti confixi essent, psallebant dicentes: « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum? nunquam tam bene epulati sumus, quia modo cœpimus esse fixi in amore Christi; utinam, o judex, nos sic esse permittas, quamdiu hujus corporis tegimur indumento! »

Pulchre de hac charitatis suavi vi et violentia, qua amantis cor totum in Deum quem amat, abripitur, S. Bernardus, serm. 79 *in Cant.*, in illud cap. iii, *Num quem diligit anima mea, vidistis?* « O amor, inquit, præceptus, vehemens, flagrans, impetuose, qui præter te aliud cogitare non sinis, fastidis cætera, contemnis omnia præter te; te contentus, captivam ducis rationem et intellectum, mirabiliter triumphum agens rerum omnium. En omne quod cogitat ista, quod loquitur, te sonat, te redolet, et aliud nihil: ita tibi ipsius et cor vindicasti et linguam. Num quem diligit anima mea, vidistis? Quasi vero hi sciunt quid cogitet ipsa, non explicat verbis sponsi nomen; ut perpendas amorem hunc sanctum non lingua aestimandum esse et verbo, sed opere et veritate. Et præterea quoniam sicut idioma Græcum, qui græce peritus non est, intelligere non valet; sic et proprios amoris terminos ac nomina solus amans intelligit: aliis autem illa loquens appareret barbarus. At isti vigiles, quia idioma amo-

Nota mirabilem charitatis suavitatem et violentiam in viris sanctis et martyribus.

Pulchra amoris a Bernardo, ejusque passionum descriptio.

Mira reciproci amoris divini vis.

ris callebant, docent dilectam. Tenui eum, nec dimittam. » Deinde idipsum exemplo Jacobi Patriarchæ declarat : « Dixit Jacob angelo, cum quo luctabatur usque mane, postulanti uti eum dimitteret, quia viderat appropinquantem auro-ram : Non dimittam te, nisi benedixeris mihi ; et benedixit ei in eodem loco, et post hoc dimisit illum. Sponsa autem etiam benedictionem consecuta, invento eo, quem diligit anima ejus, ait : Tenui eum, nec dimittam ; dimittere eum non vult, nec ille forsitan minus teneri vult, de quo dicitur : Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Quid hac copula fortius, quæ una duorum tam vehementi voluntate firmata est ? Tenui eum, nec dimittam, et tenetur illa, juxta illud : Tenuisti manum dexteram meam ; non teneret, nisi teneretur misericordia Dei. »

NEQUE FORITUDO. — Ita legunt Biblia Romana. Sed delent hoc Græca, Syra et Ambrosiana ; nec habet sibi respondens quid, uti habent cætera, quæ paria sunt : quodque enim suum habet compar, ut patet cum dicit : « Neque mors, neque vita, neque instantia (id est præsentia bona, vel mala, inquit Anselmus), neque futura. »

Vers. 39. Triplex hujus loci explicatio.

39. NEQUE ALTITUDO, NEQUE PROFUNDUM. — Id est nulla prosperitas, nulla adversitas, nulla gloriosa, vel humilia, inquit Oecumenius et ex eo Toletus.

Secundo, D. Thomas et Anselmus sic explicant : « Neque altitudo, » scilicet arcis et rupis, ex qua quis minaretur præcipitium, ni a Dei amore recedas ; « neque profundum, » puta mare aut flumen, in quo pari modo minaretur quis submer- sionem, nos separabit a charitate.

Tertio et efficacius, Theodoretus : « neque alti- tudo, neque profundum, » id est nec cœli, nec inferi, q. d. Etiamsi promittas regnum cœleste, etiamsi gehennam mineris Deum amanti, ut se- pares eum a charitate, nihil tamen apud eum effeceris, ait S. Chrysostomus. Est hyperbole. Subintelligitur enim, si videlicet hoc promittere, vel hoc minari tali conditione quis posset, q. d. Paulus : Hoc unum non tam timeo, quam adver- sor, abhorreo et detestor, scilicet separationem a charitate et dilectione Dei, « quæ est in Christo » (id est per Christum ; qua scilicet Deo per Chris- tum Christique fidem, gratiam et amorem jungi- mur et unimur : vide *Can.* 23) ; præ hac separa- tione omnia quasi ludicra contemno, nam separari a Christo ipsa gehenna mihi magis horren- dum est : sicut vicissim in Christi charitate perdu- rare quovis regno mihi jucundius est, ait S. Chry- sostomus.

Fulchra D. Augustini in hunc locum para- phrasis.

Pulchre, subtiliter et nervose sigillatim hæc explicans S. Augustinus, lib. I *De Moribus Ecclesiæ*, cap. xi, tom. I : « Nemo, inquit, nos separat a charitate Domini, minando mortem ; idipsum enim quod diligimus Deum, mori non potest, cum mors ipsa sit non diligere Deum. Nemo ab ea separat pollicendo vitam : nemo enim ab ipso fonte separat, pollicendo aquam. Non separat an-

gelus : non enim est angelus, cum inhæremus Deo, nostra mente potentior. Non separat virtus quæ potestate habet in hoc mundo : nam toto mundo omnino sublimior est mens inhærens Deo. » Pergit Augustinus : « Non separant instan- tes molestiæ : hoc enim leviores eas sentimus, quo ei unde nos separare moliantur, arctius inhæremus. Non separat promissio futurorum : nam et quidquid boni futurum est, certius pro- mittit Deus ; et nihil est ipso Deo melius, qui jam bene sibi inhærentibus præsens est. Non separat altitudo, neque profundum : quid enim mihi cœ- lum polliceatur, ut a cœli fabricatore sejungar ? aut quid terreat infernus, ut Deum deseram ? quem si nunquam deseruissem, inferna nescivis- sem. Postremo, quis me locus ab ejus charitate divellet, qui non ubique totus esset, si ullo con- tineretur loco ? »

Ita resoluta et solidata fuit in amore Christi præ aliis Sanctis S. Agatha, virginum heroina ; ut cum esset nobilissima, ditissima, honestissima et pul- cherrima, ac præses Siciliæ Quintianus ejus amore captus, non tam judicem ageret, quam procum, sed frustra, ideoque tandem eam tradidisset Aphrodisiæ, ut eam suis lenociniis flecteret præ- sidique obsequentem efficeret, illaque quasi siren nocte et die voluptates et delicias illi occineret, S. Agatha quasi surda mentem in Deo defigens immobilis persisteret : cumque illa finem sollici- tandi non faceret, demum ei virgo sancta respon- dit : « Tuas voces, Aphrodisia, tuamque linguam, non ut tuam, sed ut dæmonis organum et lin- guam accipio. Pudeat te mihi hæc foeda et indigna proponere. Si non pudet, cessa tamen : operam enim perdis, surdo canis. Ego enim ita fundata et firmata sum in amore Domini mei Jesu, tam- que constans in voto virginitatis meæ quod ipsi nuncupavi, ut per ipsius gratiam confidam quod prius soli deficiet sua lux, igni calor, nivis albedo, quam ego mutem meam voluntatem et proposi- tum. Præparet Quintianus leones, accendat ro- gum, distendat equuleos, aperiat portas inferni si potest, omnemque dæmonum vim et tormenta contra me concitet, libens omnia excipiam ut moriar Christiana et virgo. Nullam Quintiani vio- lentiam timeo, quia Deus, cui animam et corpus consecravi, me tutabitur. » Quocirca Aphrodisia referens ad Quintianum ea, quæ in Agatha vide- rat et exploraverat : « Facilius, ait, est lapides molles et teneros facere, aut ferrum in plumbum convertere, quam mentem Agathæ a Christi amore et castitate ad te traducere. Ego enim et filia meæ per triginta dies, noctu diuque nihil aliud egimus, quam ejus animum pulsare et tundere, nunc blanditiis, nunc minis, nunc promissis ; sed ipsa omnia quæ sub cœlo sunt, propter Christum non pluris facit quam terram quam pedibus cal- cat ; imo noctu diuque non aliud cogitat, non aliud somniat quam ut moriatur pro Christo. » Quintianus ergo Agatham accersens, novis modis

artibusque cunctis ejus rursus animum pertentavit, promittens ei quidquid desiderari potest in hoc mundo, si sibi obsequeretur. Cui sancta : « Ego extra Christum nec vitam, nec salutem, nec quid aliud opto aut desidero. Nec est, o Quintiane, quod putes me tuis minis, sævitia et tormentis percellere. Scias enim non esse cervam fessam et sitibundam, quæ ita desideret limpida aquam, atque ego desidero et sitio tua tormenta, ut per ea Christum meum amplectar eique uniar. Si velis in me stringere gladium, ecce collum meum; si flagella, ecce dorsum

meum; si ignem, ecce totum meum corpus. Ecce meas manus, meos pedes, membra mea omnia tibi offero, excrucia ea ut lubet. Ure, seca, stringe, lacera, distende, liga, excrucia, occide : quanto in me eris crudelior, tanto majus in me beneficium conferes, tanto plus consolationis et gloriæ a dulci meo sponso accipiam. Quid tardas? quid moraris? animo sitiendi omnis mora longa est. » Dixit, et præstitit; nam mamillæ abscissionem; ignes, testas aliaque dira tormenta alacri fortique animo perpessa, martyr in cælum evolavit die 5 februarii.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet Judæos rejectos esse a justitia et salute ob infidelitatem; Gentes vero ad eam ascitas esse propter fidem.

Primo ergo ostendit hic Paulus suum amorem in Judæos, et dolorem de eorum ruina et repulsa.

Secundo, vers. 6, ostendit non propterea irritas esse promissiones a Deo Abrahæ ejusque filiis, sive Israelitis, factas, eo quod illæ non pertineant ad filios carnis, puta Judæos, sed ad filios promissionis et electionis divinæ, puta ad Christianos, qui credendo in Christum Abrahæ fidem imitantur.

Tertio, vers. 14, docet hoc non esse iniquum, eo quod Deus, cum sit omnium Dominus, cujus vult misereatur, et quem vult induret : induret, inquam, non duritiem eis immittendo, sed sustinendo eos in multa patientia, quasi vasa iræ apta in interitum, ut ipse Apostolus explicans ait vers. 22.

Quarto, vers. 24, hos filios promissionis docet partim esse Judæos credentes in Christum, sed paucos, partim Gentes, easque plurimas.

Denique, vers. 30, propriam, directam et adæquatam dat causam, cur Judæi a justitia et salute sint repulsi, Gentes vero ad eam ascitæ; nimirum quod Judæi noluerint credere in Christum, Gentes vero in eum crediderint. Omnis enim justificatio et salus nostra (Deo ita volente et decernente) ab uno Christo petenda et expectanda est.

1. Veritatem dico in Christo, non mentior : testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto : 2. quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo. 3. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, 4. qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa : 5. quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. 6. Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ : 7. neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen : 3. id est, non qui filii carnis, hi filii Dei : sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. 9. Promissionis enim verbum hoc est : Secundum hoc tempus veniam ; et erit Saræ filius. 10. Non solum autem illa ; sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri. 11. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), 12. non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei : 13. Quia major serviet minori, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui. 14. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit. 15. Moysi enim dicit : Miserebor cujus misereor; et misericordiam præstabo cui miserebor. 16. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. 17. Dicit enim Scriptura Pharaoni : Quia in

hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam; et ut annuntietur nomen meum in universa terra. 18. Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat. 19. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit? 20. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic? 21. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? 22. Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, 23. ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. 24. Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus, 25. sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. 26. Et erit: In loco, ubi dictum est eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi. 27. Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fient. 28. Verbum enim consummans et abbrevians in æquitate: quia verbum brevium faciet Dominus super terram; 29. et sicut prædixit Isaias: Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuisset. 30. Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: justitiam autem, quæ ex fide est. 31. Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. 32. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis, 33. sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali et omnis; qui credit in eum, non confundetur.

Cur Ju-
dæi re-
jecti a fi-
de et via
salutis.

Descendit hic Apostolus a thesi ad hypothesin. Hactenus enim docuit, non legalia, sed fidem Christi unicam esse viam ad justitiam et salutem: nunc tribus capitibus sequentibus (1) docet Gentes electas esse ad hanc justitiam et salutem, quia hanc fidei Christi viam iniverunt: Judæos vero ab eadem rejectos esse non defectu vocationis, ut patet cap. x, vers. 12, vel gratiæ, utpote quam

(1) « Novum argumentum tractat Paulus ab hoc cap. ix usque ad finem cap. xi, nempe de gentis Judaicæ statu ac conditione misera, de causis unde ea sit repentina, de fine denique in quem aliquando sit exitura. Causam hæc scribendi Apostolus habuisse videtur hanc, quod Judæi, non tantum in veteri sua religione perseverantes, sed etiam ipsi e Judæis Christiani ægre ferrent, Ethnicos paribus juribus cum Judæis frui. Hoc enim vehementer pugnabat cum iis opinionibus quas Judæi ex magistris suis hauserant: posteros Abrahami, Isaaci et Jacobi semper præcipuo apud Deum loco fore, et, quamvis multa delinquerent, Deum ista condonaturum, tum ob majorum virtutes, tum ob professionem veræ religionis. Ostendit ergo Apostolus, Deum et in puniendo et beneficiando semper esse justissimum acquissimumque, et magnæ esse temeritatis disputare contra id, quod Deus faciat, cap. ix, vers. 6-18; deinde vero docet, Judæis hæc mala accidere ipsa eorum culpa, propter suam improbitatem, superbiam et incredulitatem, ix, 19; x, 21; denique etiam solatur Christianorum animos ea cogitatione, multos Judæorum jam Christo nomen dedisse, et fore aliquando tempus, quo universa gens Judaica ad religionem Christi sit accessura, cap. xi. Ac primum, quia credi poterat Paulus aut infensus Judæis, aut propensor in Christianos e Gentibus vocatos, suspensionem hanc longe a se amolitur ix, 1-5, et quidem jurejurando adhibito per Christum. » Hæc apposite Rosenmullerus.

maximam, imo Christum ipsum totum soli ipsi habuerunt; sed quia carnali patri Abrahamo et Mosi legislatori, legisque operibus præfisi, inde sibi salutem et justitiam arrogarunt; Christi vero, quasi hominis abjecti fidem et gratiam contempserunt. Id diserte patet cap. xi, vers. 20, 30 et seq.

Hoc ergo cap. docet primo, idipsum non esse contra promissa, nec etiam contra justitiam Dei; nam Abrahamæ semen, id est filii, cui benedictio, id est justitia, amicitia, Dei protectio et salus promissa fuit a Deo, non intelliguntur filii secundum carnem, puta Judæi, sed secundum spiritum et fidem, puta Christiani.

Secundo, docet causam cur Deus filiis non carnis, sed spiritus, id est non Judæis, sed Christianis promissam hanc benedictionem consignari voluerit, esse non illorum demeritum, vel horum meritum; sed puram voluntatem, electionem et misericordiam Dei, qui novam posteritatem, non carnalem, sed spiritualem, scilicet fidelium Christianorum, eligere et adoptare voluit ad hæc promissa; cum ad eadem carnalem Abrahamæ posteritatem, puta Judæos, adoptare potuisset si voluisset (uti eos in lege veteri adoptavit sibi in filios), vel alium ordinem et viam benedictionis et justificationis instituere.

Unde patet, Apostolum hoc cap. proprie et directe non agere de vocatione Judæorum et Gentium ad fidem, sed hanc utrorumque vocationem præsupponere; nec rursus agere eum de gratia præveniente, ejusque disparitate, quasi docere velit Judæis minorem datam esse gratiam, Genti-

Filiis non carnalibus Abrahamæ, sed spiritualibus promissa benedictio.

Cur Deus filios Abrahamæ non carnales, sed spirituales adoptaverit?

Judæis non de fuere gratia interna et externa.

Agit
Apostolus de
gratia
justificante,
non præveniente.
Prob.
Primo.

bus majorem; Judæis inefficacem, Gentibus efficacem: sed agere de gratia justificante, ut patet toto cap. præced. et aliis omnibus, hucusque. Vide et lege præ aliis caput III et IV, et ita esse videbis. Totius enim epistolæ quæstio est hæc: unde justificetur homo? Cui respondet Apostolus, hominem justificari per fidem et gratiam Christi, non per cæremonias aut opera legis. Ex qua responsione recte hoc cap. et seq. inferri et concludit Gentes justificatas esse, quia fidem et gratiam Christi amplexæ sunt, non autem Judæos, utpote qui eam amplecti noluerunt.

Secundo.

Secundo, idipsum, scilicet quod Apostolus non agat hic de gratia præveniente, sed justificante, patet ex eo, quia hæc est benedictio promissa Abrahæ et semini ejus, scilicet: «Ero Deus tuus et seminis tui,» nimirum ad hoc, ut te et posteros tuos secundum fidem et spiritum, quasi justos, filios et amicos meos amem, protegam, complectar: ergo benedictio hæc Abrahæ non est aliud quam justitia et amicitia Dei.

Tertio.

Tertio, idipsum patet, ex eo quod hæc benedictio jam dicta præsupponat et requirat, ut jam natus quis sit filius Abrahæ, non secundum carnem, sed secundum spiritum, puta, ut quis per fidem et baptismum renatus sit in Christo: hic enim est filius Abrahæ et hæres benedictionis, id est, justitiæ et salutis. Promissa ergo hæc Abrahæ benedictio non est fides, nec vocatio, aut gratia præveniens, utpote quam jam filius hic et hæres præsupponitur habere: per hanc enim debet nasci quis filius spiritualis Abrahæ, ut capax fiat hujus benedictionis ejusdem, perinde ac in humanis aliquis prius debet nasci, fierique filius patris sui, antequam ejusdem hæres fieri, vel jus ad hereditatem acquirere possit.

Quarto.

Quarto, idipsum clare patet ex conclusione totius hujus disputationis, quam colligit Apostolus hoc cap. vers. 30 et seq., ubi concludit Gentes justitiam adeptas esse, quia crediderunt Christo, Judæos vero ab ea excidisse, quia eam non in fide Christi, sed in lege Mosis quaesiverunt. Ex his omnibus patet Apostolum hoc cap. et seq. proprie non agere de gratia præveniente congrua, vel incongrua, multo minus de electione et electis ad gloriam, deque reprobatione et reprobis ad pœnas æternas; sed agere de gratia justificante, quam per fidem Christi adeptæ sunt Gentes, a qua Judæi exclusi sunt propter incredulitatem. Atque hoc punctum maxime hic notandum est: ex illo enim pendet genuina applicatio pariter et explicatio totius capituli, omniumque illius antithesium, adeoque tota mens Apostoli, uti fusius ipso capitis decursu declarabo.

Vers. 1.

1. VERITATEM DICO IN CHRISTO, NON MENTIOR, TESTIMONIUM MIHI PERHIBENTE CONSCIENTIA MEA IN SPIRITU SANCTO. — Nota in Christo, q. d. Veritatem dico, uti facere par est eum, qui Christum revereatur; vel «in Christo,» id est per Christum, quem testem invoco, q. d. Testor Christum, juro

per Christum me verum dicere. Beth enim, id est in, apud Hebræos subinde est nota et vox jurantis, ut patet Genes. XXII, 16; Josue II, 12. Addunt Theophylactus et Oecumenius, Paulum hic per tres testes jurare, scilicet per Christum, per conscientiam, per Spiritum Sanctum. Verum illud, «testimonium perhibente mihi conscientia,» non videtur esse juramentum, sed tantum asseveratio se non mentiri, cum conscientia hoc illi dicitur et attestetur; conscientia, inquam, mota et excitata ac impulsæ a Spiritu Sancto: hoc enim significat in Spiritu Sancto, quod idem valet ac per Spiritum Sanctum.

Paulus hic non jurat per conscientiam, sed per Christum.

2. QUONIAM (QUOD) TRISTITIA MIHI MAGNA EST, ET CONTINUIS DOLOR CORDI MEO. — Scilicet ob rejectionem et reprobationem Judæorum a justitia et salute. Hanc enim causam doloris sui in seq. exprimit Paulus; sed hic initio eandem artificiose celat et tegit, ut prius ostendat suum in Judæos affectum, itaque eos sibi devinciat, ne putent eum ex odio legis et Judæorum hæc dicere, neve initio statim eos tam tristi nuntio percellat.

Vers. 2. Tristitia Pauli ob Judæorum reprobationem.

3. OPTABAM EGO IPSE ANATHEMA ESSE A CHRISTO PRO FRATRIBUS MEIS. — «Optabam» S. Chrysostomus, Origenes et Theophylactus vertunt, optarem, vel optarim, si videlicet possibile esset, et si divina dispositio id pateretur. Intelligunt ipsi in Græco εἶναι, et videntur legisse ὀψάμεναι. Nam ὀψάμεναι, uti jam legitur, non video quomodo aliud esse possit, quam præteritum imperfectum, optabam (1). Optabam ergo, idem est ac si dicat: jam pridem optavi et continuo opto, et, ut ait Anselmus, jamdiu optare cœpi. Cajetanus vero sic explicat, q. d. Modo non opto, sed optabam in judaismo existens, esse anathema, id est separari a Christo.

Vers. 3.

Verum non recte: nec enim optat quis separari ab eo, a quo omnino jam separatus est: Paulus autem in judaismo plane erat separatus a Christo, Christique hostis acerrimus. Adde, non recte probare Paulum amorem suum in Judæos præsentem ex præterito. Nam dixissent Judæi: Tu quidem, Judæus existens, nos Judæos amasti, sed jam cum religione affectum in nos mutasti.

Cajetani explicatio hic refutatur.

Nota: Quia Paulus hic dicturus erat ea quæ Judæis sciebat fore valde odiosa, scilicet eorum repudium a Deo et justitia, hinc eos initio sibi conciliat tot tamque gravibus verbis, intimum animi sui dolorem et sensum, indeque eximium suum in eos amorem ostendens; unde optat pro eis fieri anathema.

ANATHEMA ESSE. — Primo, aliqui apud Oecumenium sic explicant: Optarim me nondum esse ad Christum conversum, sed adhuc esse anathema a Christo, si hoc ad fidem Judæorum conferret. Sed hoc votum est illicitum et impium.

Quintuplex horum verborum expositio

(1) ὀψάμεναι legit S. Chrysostomus, nam imperfectum pro optativo frequens est Græcis, sive addito, sive non addito ἄ.

Secundo, S. Thomas et Lyranus sic explicant: Opto diutius abesse a Christi gloria, ut vivens in hac vita Judæis prosim.

Tertio, Ambrosius, Anselmus et Toletus hunc dant sensum: Cum essem Judæus, eram Christi hostis, adeo ut anathema et velut execratio ac maledictio a Christo et Christianis haberi vellem. Verum huic sensui obstant ea, quæ paulo ante produxi.

Quarto, Dionysius Carthusianus et Abulensis, in cap. xxxii Exodi, censent esse hyperbolen, quæ tantum Paulus velit significare et testari eximium suum in Judæos amorem, quo quidvis pro eis optet perpeti.

Quinto, Origenes et S. Hieronymus ad Algas, Quæst. IX: Optabam, inquiunt, esse anathema, id est occisionem et martyrismum, ac mortem corporis pro Judæis subire. Sed huic expositioni repugnat vox a Christo. Mors enim separat hominem a vita, sed non a Christo: quin imo martyrem cum Christo maxime conjungit.

Verum omnes hi sensus pectus et amorem Paulinum non explent, non satisfaciunt illius incenso zelo et spiritui, ut recte annotavit S. Chrysostomus, Oecumenius et Theodoretus.

Unde nota: «Anathema» Syrus vertit, חרמה *cherma*; alludit enim Apostolus ad votum חרם *cherem*, quod Septuaginta vertunt et vocant anathema, quo res Deo consecrata moriebatur, aut civiliter, aut naturaliter, atque in æternum separabatur a domino suo et usibus profanis.

Pro quo advertite, Hebræum *cherem* significare occisionem, excisionem, succisionem, a radice חרם *charam*, id est, occidit, excidit, succidit. Inde votum *cherem* dicebatur votum maximum, quo res vota Deo ita consecrabatur, ut destrui vel occidi deberet. *Cherem* ergo idem est, quod occisio, interfectio, consecratio, anathema, sive res ita Deo devota et in totum consecrata, ut in ejus honorem vel occidi, vel consumi debeat. Patet hoc Levit. xxvii, 28: «Omne, inquit, quod Domino consecratur (hebraice omne *cherem*, quod יחרם *ia-charom*, id est plane et plene consecrabitur Domino tanquam *cherem*), sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non veniet (non vendetur), nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum (hoc voto et hac consecratione *cherem*, id est anathematis), sanctum sanctorum (id est omnino sanctum et consecratum) erit Domino. Et omnis consecratio (hebraice omne *cherem*, id est anathema) quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.» Cujus exemplum est Numer.

xxi, 2: «At Israel, inquit, voto *cherem* se Domino obligans ait: Si tradideris populum istum (chananæum) in manu mea, delebo (והחרמתי *vehacharanti*, id est succidam, excidam) urbes ejus. Exaudivitque Dominus preces Israel, et tradidit Chananæum, quem ille interfecit, subversis urbibus ejus, et vocavit nomen loci ejus Horma (sive *Cherem*, chet enim Hebræum alii pronuntiat

per *h*, alii per *ch*: unde alii dicunt *herem* et *horma*, alii vero *cherem* et *chorma*), id est anathema.» Vide dicta Levit. xxvii, 28.

Significat itaque *cherem* vel *anathema*, teste Budaëo, separationem, succisionem, exitium æternum et extremum. Optat ergo Paulus heroico quodam excessu, quasi cæcæ charitatis, quæ abstrahit, nec considerat an res sit possibilis, an secundum Dei ordinationem, nec ne: vel si non abstrahit, optat sub tacita conditione, si Deus vellet et si fieri posset (ita S. Chrysostomus, Origenes, Theophylactus, qui legunt *optarem*); optat, inquam, sibi *cherem* et *anathema*, id est æternam separationem, non a charitate, sed a beatitudine et gloria futura cum Christo (id enim significat vox, a Christo), ut Judæi salventur. Ita Theodoretus, Oecumenius, Anselmus, Theophylactus, Sotus, Catharinus; imo optat, ait Chrysostomus, in æternum perire; et, ut Cassianus ait Collat. 32, cap. vi, æternis addici pœnis, idque tum pro gloria Dei, ut ait Chrysostomus, ne scilicet Deus a Judæis blasphemetur, sed in æternum laudetur; tum pro salute ipsorum Judæorum. Optat ergo hic Paulus illud idem, quod in simili casu optavit Moses, Exodi xxxiii, 31, dicens: «Aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.»

Hinc patet cuilibet viro sancto idem licere optare, scilicet, ut deleatur de libro vitæ et separaretur a fruitione et beata societate Christi et Sanctorum in cælis, sine tamen sua culpa, dummodo hac ratione et conditione posita, multi alii Deum agnoscerent, diligerent et bearentur, ut inter alios docet Ludovicus Molina, I part., Quæst. XXIV, in fine. Hoc enim majus est Dei bonum et gloria, quam sit mea unius beatitudo; et consequenter hoc optare non minuit, sed auget charitatem et propriam perfectionem, ad quam magis inclinatur charitas, quam ad propriam gloriam et beatitudinem: præsertim quia ipsa novit et scit Deum, utpote liberalissimum, tam liberali animo, qui sua commoda suamque beatitudinem divinæ gloriæ et fratrum salutis posthabet et postponit, liberaliter quoque charitatis, gratiarum et aliorum donorum cumulos et incrementa repensurum, nec passurum ut liberalitate suæ creaturæ vincatur.

Nota hic illustre exemplum pro dignitate et nobilitate animarum earumque zelo. «Quid ais, Paule? ait Chrysostomus; nonne jam dixisti: Quis nos separabit a charitate Christi? imo ait: Quia amo Christum, cupio separari a fruitione Christi, ut plures, imo omnes eum ament et laudent.» Addit S. Chrysostomus: «Quia nos, inquit, longe sumus ab hac dilectione, idcirco intelligere hæc ejus dicta non possumus.» Sic Christus fieri voluit pro nobis maledictum. «Et quid mirum, inquit Origenes, si, cum Dominus (Christus) pro servis maledictum sit factus, servus (Paulus) pro fratribus anathema fiat?» Optatio ergo hæc Pauli

Paulus optat sibi *cherem* et *anathema* a beatitudine; imo damnationem æternam, exemplo Moysis.

Licet optare pro multorum salute æternam damnationem.

Illustra exemplum pro dignitate et zelo animarum.

Alludit Apostolus ad votum *cherem*, quod votum erat maximum.

Votum *cherem*, et anathema quid sit? perque ipsum civiliter vel naturaliter res devota mori debebat.

Optatio
hæc Pauli
non fuit
absoluta,
ut pote
ordina-
tioni Dei
repugnans.

Vers. 4.

pia, sancta et efficax fuit ex parte et voluntate ipsius; ex parte tamen objecti, non fuit omnino absoluta et efficax. Optabat enim rem impossibilem et repugnantem ordinationi divinæ. Deus enim ordinavit ut mea salus et beatitudo sit medium ad Dei gloriam et salutem, ac beatitudinem proximorum promovendam et augendam; non autem ordinavit ut privato beatitudinis meæ sit medium et procuratio salutis alienæ, idque optime sciebat Paulus: unde simpliciter loquendo actus hic, sive votum et optatio hæc in eo non potuit esse plane absoluta et efficax.

4. QUI SUNT COGNATI MEI SECUNDUM CARNEM, QUI SUNT ISRAELITÆ, — qui sunt posterii Israelis, sive Jacobi magni illius Patriarchæ. Omnia enim hæc quæ hic sequuntur, spectant ad laudem Judæorum, iisque se Paulus ad eorum amorem mirifice accendi insinuat.

QUORUM ADOPTIO EST FILIORUM. — Quos Deus adoptavit in filios, cum sibi suoque cultui eos addixit, *Exodi* iv, 22, dicens: « Filius meus primogenitus Israel; » et jam per Christum vult eosdem sibi adoptare præ omnibus in filios et hæredes.

Gloria
Israeli-
tarum
triplici-
ter hic
potest ac-
cipi.

ET GLORIA. — Judæorum gloria, inquit Chrysostomus et Anselmus, est hæc, quod ipsi soli præ omnibus gentibus vocati sint, et reipsa fuerint populus et Ecclesia Dei.

Secundo, Theodoretus: Judæorum, inquit, gloria hæc est, quod Deus Judæis solis seipsum per tot tamque gloriosa miracula et prophetias, atque per tam singularem protectionem et providentiam, perque tot tantaque beneficia, tamquam patrem amantissimum, et tanquam Deum gloriosum, potentissimum æque ac clementissimum se ostendit et exhibuit.

Tertio, Toletus: Judæorum gloria, inquit, erat arca Testamenti, quæ Dei potentiam et gloriam referebat: Deus enim gloriosus in templo Judæorum sedebat super propitiatorio sustentato a Cherubinibus, ita ut arcam haberet pro scabello pedum suorum. Unde arca a Philistæis capta, uxor Phinees parturiens filium quem peperit, vocavit Ichabod, id est *ubi gloria?* dicens: « Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, » *I Reg.* iv, 21, *q. d.* « Fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens gloria Teucrorum, » puta *Israelitarum*. Omnes hi sensus accommodati sunt; secundus tamen planior est et plenior.

ET TESTAMENTUM. — *q. d.* Quibuscum pactum sæpius Deus iniit, græce enim est διαθήκη, id est *testamenta*; vel quibus datum est vetus testamentum, et novum promissum. Tertio, simplicius Noster vertit, « testamentum, » vetus scilicet. Græcum enim διαθήκη, cum significat testamentum, plerumque pluriter usurpatur, inquit Budæus.

Testa-
mentum
et pac-
tum in
Scriptu-

Nota: Græcum διαθήκη et *testamentum* et *pactum* significat. Hinc sæpe noster Interpres testamentum usurpat pro quovis pacto, ut dicam ad *Hebr.* ix, 15.

LEGISLATIO. — *q. d.* Qui (scilicet Judæi) præ cæteris gentibus legem a Deo, e cælo, in Sina acceperunt, et jam novam accipiunt in Sion. Nam cui populo data est lex vetus, eidem nova promissa est, et per Christum exhibita, indeque per omnes gentes propagata.

OBSEQUIUM. — Græce λατρεία, id est *cultus et religio Dei*, Deoque soli competens et debitus, *q. d.* Deus solis Judæis dedit verum sui cultum veramque religionem.

PROMISSA. — *q. d.* Benedictio Abrahamæ promissa, omnesque aliæ promissiones Dei, quas ipse tam veteri, quam novo Testamento hominibus fecit, primo et primario ante omnes alias gentes spectant ad Judæos. Harum autem promissionum maxima est ipse Messias, sive Christus, puta redemptio, justitia ac salus præstanda per Christum.

ra pro
eodem
sæpe
usurpan-
tur.

Maxima
promis-
sionum
veteris
Testa-
menti
Christus.

Vers. 5.

5. QUORUM PATRES (scilicet sunt illi inelyti et insignes patriarchæ Abraham, Isaac et Jacob; qui primo mira virtutum facinora ediderunt) ET (secundo) EX QUIBUS EST CHRISTUS. — *q. d.* Judæorum patres sunt etiam parentes Christi. Secundo et aptius, « quorum, » supple parentes, sunt patres, id est Patriarchæ nostri celebres, puta Abraham, Isaac et Jacob. Hi enim antonomastice vocantur et sunt patres.

ET EX QUIBUS (scilicet Israelitis) EST CHRISTUS SECUNDUM CARNEM. — Mira enim dignitas Judæorum est, quod Christus ex eis sit natus. Ita distinguit hæc Syrus, ut *quorum patres* referat ad præcedentem versum; ex *quibus vero et ex quibus est Christus*, inchoet seq. vers.; cum ergo ait: « Ex quibus, » supple, non patribus, sed Judæis sive Israelitis, de quibus egit vers. 4 hucusque, atque hæc ita dividi et explicari postulat conjunctio et.

QUI (CHRISTUS) EST SUPER OMNIA. — Supple, quæ sunt extra Deum. Non ergo est Christus supra Spiritum Sanctum. Ita S. Gregorius, hom. 8 in *Ezech.*, Ambrosius et alii. Male ergo hinc inferebant Macedoniani, Spiritum Sanctum esse Deo Christoque minorem, esseque creaturam.

QUI EST SUPER OMNIA DEUS BENEDICTUS IN SÆCULA. — Hinc S. Athanasius, Augustinus, Hilarius, Tertullianus, et alii passim probant contra Arium, Filium esse Deum. Respondet Erasmus; vocem « Deus » forte esse additam; nam Hilarius, in *Psal.* cxxii, et S. Cyprianus, lib. II *Contra Judæos*, illam non legunt. Sed errat; nam omnes codices Latini, Græci et Syrus legunt *Deus*. Ita quoque legunt Patres passim ac nominatim ipse Hilarius, lib. VIII *De Trinit.*, ubi integrum citat hoc testimonium: Cypriani quoque exemplaria antiqua extant, in quibus loco citato *Deus* legitur.

Error
Macedo-
niano-
rum ex
hoc loco
inferen-
tium Spi-
ritum
Sanctum
esse
Christo
minorem.
Contra
Arianos
et Eras-
mum
hinc os-
tentitur
Filium
esse
Deum.

Rursum Erasmus hic contra omnes ponit punctum post *omnia*, et sequentia ab eo divellit, *q. d.* Paulus: « Ex quibus est Christus, qui est super omnia, » punctum. « Deus (Pater) sit benedictus in sæcula. » Quis non videt hanc novam,

Vers. 6.

hiulcam, distortam et absonam esse diastolen? **6. NON AUTEM QUOD EXCIDERIT VERBUM DEI.** — « Non autem, » græce *ὅχι ἐκ τῆς θεῆς*, quod Photius vertit, *non taliter vero, vel non autem velut exciderit verbum Dei.*

Secundo, Toletus vertit, *non possibile est autem quod exciderit verbum Dei*, itaque explicat nostram versionem, *q. d.* « Non autem, » supple, fieri potest, quod exciderit verbum Dei. Verum prior Photii explicatio planior est, *q. d.* Paulus : Hæc autem quæ jam dixi de Judæorum repulsa et reprobatione a justitia et salute, dico, non quasi « exciderit, » id est irritum sit, verbum et promissum Dei : nimirum quasi Deus aliis, scilicet Judæis, promiserit justitiam et salutem per Christum; aliis vero, scilicet Gentibus, eandem dederit. Ita Theophylactus. Occurrit hic Paulus objectioni Judæorum, qui indigne ferebant in Ecclesia et Christianismo Gentes idololatrias sibi præferri, dictitantes hoc esse contra promissa Dei.

Non fuit
indi-
gnam
Gentes
idolola-
trias præ-
ferri in
Christia-
nismo Ju-
dæis.

Objiciebant ergo ipsi Paulo : Promissio Messiae, justitiæ et salutis a Deo facta est Abrahamæ et semini ejus; atqui nos Judæi sumus semen Abrahamæ, non autem Gentiles : ergo si hæc promissio a nobis ad Gentes (ut tu, o Paule, asseris et prædicas) translata est, sequitur quod promissio Dei revocata, cassata et irrita facta sit, quodque Deus sit instabilis et infidelis in suis promissis. Huic objectioni et cavillationi Judæorum respondet Apostolus vers. sequent., hanc promissionem factam esse posteris Abrahamæ, non carnalibus, sed spiritualibus, puta Christianis, non Judæis.

Promis-
sio Dei
non fuit
falsa,
quia pos-
teris
Abraham
non car-
nalibus,
sed spiri-
tualibus
facta.
Abraham
promissio
benedic-
tio fuit
justitia
et salus
per
Christum.

Nota : Hoc verbum, sive hæc promissa benedictio, est justitia, salus et vita æterna promissa credentibus in Christum, ejusque gratiam amplectentibus. Id patet primo, ex sequentibus : soli enim credentes censentur filii Abrahamæ, scilicet spirituales, ac consequenter hæredes ejus benedictionis. *Secundo*, idem patet ex cap. III ad Galat., vers. 14, et ex hac *epist.* cap. IV, vers. 3 et 24. *Tertio*, idem ostenditur ex eo, quod Apostolus non respiciat ad promissionem Abrahamæ factam de terra Chanaan possidenda, deque multiplicanda ejus sobole ad instar stellarum cæli : utrumque enim hoc etiam tempore Christi habebant Judæi, non Gentes : hæ enim nunquam possederunt terram Chanaan. Apostolus autem docet hic promissam Abrahamæ benedictionem non in Judæis, sed in Gentibus, puta Christianis, adimpletam esse. Ergo respicit ad promissionem, non illam temporalem jam dictam, sed ad aliam spiritua-lem, nimirum ad illam quæ continetur *Genes.* XII, 2, et *Genes.* XVII, 7, estque talis : « Benedicam tibi, erisque benedictus : ero Deus tuus, et seminis tui post te : » quia nimirum, ut sequitur *Genes.* XII, 3, et *Genes.* XXXII, 18, « in te, et in semine tuo, » scilicet in Christo, per fidem « benedicentur, » id est justitiam, gratiam, gloriam assequentur « omnes gentes. »

Ubi adverte, in Genesi, locis jamjam citatis,

Abrahamæ semini promissas esse duplices benedictiones : unas carnales, datas carnalibus Abrahamæ filiis, puta Judæis, de possidenda terra Chanaan, deque ejus fertilitate et copia prolis; secundas spirituales, promissas spiritualibus filiis, id est credentibus et fidelibus, ut sunt hæc quas hic citat Apostolus. Rursum utrasque benedictiones jam dictas in Genesi locis citatis miscet Scriptura, sicuti Prophetæ futuram Judæorum redemptionem et felicitatem temporalem miscerent cum spiritali. Hæreditas enim et possessio terræ Chanaan a Judæis inita significabat hæreditatem cæli, ad quam asciscuntur, et jus acquirunt credentes, in fide et baptismo Christi regenerati, quasi filii justificati et adoptati a Deo. Apostolus ergo, relicta temporali Abrahamæ benedictione (utpote de qua nulla erat inter Judæos et Gentiles contentio, quin ea solis Judæis cederet), solam spiritualem urget et persequitur : ad hanc enim asciti sunt Gentiles, Judæis exclusis.

Abraham
duplices
benedic-
tiones
promis-
sas.

NON ENIM OMNES QUI EX ISRAEL SUNT (qui ex Jacob Patriarcha prognati sunt), II SUNT ISRAELITE, — veri scilicet, secundum mentem Scripturæ, ad quos pertineat divina promissio spiritualis Abrahamæ et Israeli facta, de qua jam dixi. Pertinet enim hæc promissio non ad carnales, sed ad spirituales Abrahamæ et Israelis, sive Jacobi, filios, ad eos scilicet, qui Abrahamæ et Jacobi fidem imitantur, quos Apostolus, vers. 8, vocat « filios promissionis : » idque probat vers. 7 et 9, duobus similibus exemplis, scilicet Isaaci et Jacobi, ut ibi videbimus.

Filii pro-
missionis
hæc res
fili
Abraham
et Jacob.

7. NEQUE QUI SEMEN SUNT ABRAHÆ, OMNES FILII. Vers. 7. — *Neque qui*, græce *οὐδὲ οἱ*, neque quia semen sunt Abrahamæ. Sic quoque legunt Syrus et Ambrosius, estque hæc lectio nervosior, *q. d.* Non omnes qui ex semine Abrahamæ carnaliter sunt progeniti, eo ipso censentur filii Abrahamæ, tales nimirum ad quos pertineat benedictio et hæreditas Abrahamæ, nam, ut sequitur : SED, subaudi, dictum est *Genes.* XXI, 12, ad Abraham, id quod sequitur.

IN ISAAC VOCABITUR TIBI SEMEN. — Est hebraismus, *q. d.* Isaac erit et vocabitur tuum semen, id est verus et genuinus tuus filius, ac consequenter tuæ benedictionis hæres, non autem Ismael. Sic apud Hebræos, et in S. Scriptura super aliquem vocari semen aut nomen Jacob, est aliquem vocari filium Jacobi aut Jacobæum. Simili hebraismo dicitur hic vers. 8 : « Æstimantur in semine, » id est *æstimantur semen.*

Secundo et simplicius, « in Isaac, » id est in posteris Isaac, *q. d.* Posteritas tua, o Abraham, censebitur per Isaac, qui Dei promissione et virtute supernaturali natus est tibi seni et sterili Saræ; non per Ismael, qui filius est carnis, id est, sola naturali virtute generatus; ac consequenter Isaac et Isaacidæ erunt hæredes tui, non autem Ismael, nec Ismaelite, neque alii tui filii, quos ex Cetura genuisti, *q. d.* Paulus : Ita ergo etiam jam veri spirituales Israelitæ et filii Abrahamæ

Natura-
lis gene-
ratio ni-
hil facit
ad hære-
ditatem
et legiti-
mam pos-
teritatem
Abrahæ.

sunt, non quos naturalis generatio ejus, sed quos gratia et virtus promissionis spiritualis regeneravit per fidem et gratiam: et sic patet ex illis non excidisse promissam a Deo Abrahæ benedictionem, scilicet justitiam Dei, gratiam, amicitiam et salutem: hi enim eorum sunt hæredes, id est pauci Judæi, et plurimi e Gentibus, per baptismum in Christo renati.

Vers. 8.

8. ID EST, NON QUI FILII CARNIS, HI FILII DEI. — *q. d.* Non Ismael, nec alii carnaliter ex Abrahamo geniti, sunt filii Dei, quos scilicet Deus adoptavit et promisit Abrahæ, ut in iis suas promissiones, puta benedictiones Abrahæ et semini ejus promissas, adimpleret.

SED QUI FILII SUNT PROMISSIONIS, ÆSTIMANTUR IN SEMINE. — *q. d.* Sed filii a Deo Abrahæ promissi æstimantur « in semine, » id est æstimantur semen, sive filii et hæredes Abrahæ, et consequenter ipsius Dei divinæque promissionis Abrahæ factæ.

Duplex
hujus lo-
cisensus.

Nota: Duplex est hujus loci sensus. Loquitur enim Apostolus de utraque filiatione et promissione, scilicet tam de spirituali quam de temporali Abrahæ facta. Nam Isaac duplici modo fuit filius promissus Abrahæ: primo, temporalis, et sic ipse cum posteris Judæis, non autem Ismael hæres fuit terræ Chanaan aliarumque promissionum temporalium Abrahæ patri suo factarum; atque hoc sensu Isaac et Isaacidæ, sive Judæi, vocantur filii et hæredes Dei temporales.

Isaac
promis-
sus Abra-
hæ filius
tempora-
lis et spi-
ritualis.

Secundo, Isaac quoque fuit filius promissus Abrahæ spiritualis, tum quia Isaac secutus est fidem et gratiam patris sui Abrahæ, tum quia Isaac hæres fuit promissionum spiritualium, quas Deus Abrahæ pollicitus erat, nimirum in semine ejus (puta in Christo) benedicendas, id est justificandas et salvandas esse omnes Gentes. Christus enim ex Abrahamo per Isaac, non per Ismael descendit. Et hoc sensu omnes fideles et Christiani censentur filii Isaac æque ac Abrahæ; atque de hisce maxime loquitur Paulus. Ii enim vocantur proprie filii Dei, et hi sunt filii non carnis, sed promissionis, horumque typus fuit Isaac et Isaacidæ, sive Judæi ex Isaac temporaliter progenerati. Unde priorem sensum obiter solum perstringit, et quasi tantum ad eum alludit hic Apostolus, ut ex eo assurgat ad secundum, eumque stabiliat. Scopus enim ejus est probare benedictiones spirituales, puta justitiam et salutem Abrahæ ejusque posteris promissam, non promissam esse carnalibus Abrahæ filiis, puta Judæis; sed spiritualibus, puta Christianis (1).

(1) Sensum bene Noesseltus exprimit sic: *Filii promissi*, hoc est ii, qui in eo similes sunt Isaac, ut, quemadmodum is præter naturæ vim, solius divinæ promissionis virtute, Abrahamo atque Saræ natus erat, jam per ætatis imbecillitatem viribus ad procreandam sobolem destitutus, sic isti divina prorsus virtute gignantur, atque a Deo nati, et Abrahami, tanquam spiritualis patris sui, fide moribusque similes existant, isti damnum *λογισμοῦ* *ἐκείνου*, seu tanquam veri Abrahæ filii habentur.

Nota, fideles et Christianos esse filios promissionis, id est promissos a Deo: primo, quia promisit Deus per Prophetas fore Christianos, sive gentem Christianorum; secundo, quia eis a Deo per eosdem Prophetas promissa est justitia et salus, eo quod Christo credant et obediant: hæc enim fidelium generatio non naturalis est, sed libera, fitque per gratiam, quasi patrem; et per consensum voluntatis, quasi matrem.

Christiani
filii promissionis
ob duas
causas.

Nota secundo: Apostolus loquitur hic non de hoc, vel illo Christiano in particulari, sed in genere de Christianis in Christum credentibus: hi enim, rejectis Judæis incredulis, successerunt in spiritualem filiationem et familiam Abrahæ, et consequenter in hæreditatem benedictionis, puta justitiæ et salutis illi promissæ.

9. PROMISSIONIS ENIM VERBUM HOC EST, — scilicet quod sequitur, citaturque ex *Genes. xvii*. Probat hic Apostolus, id quod dixit, scilicet Isaac fuisse Abrahæ filium, non carnis, id est carnali virtute genitum; sed promissionis, id est, virtute divina a Deo promissa conceptum et genitum. Probat, inquam, ex eo quod dicitur *Genes. xviii*.

Vers. 9.

SECUNDUM HOC TEMPUS VENIAM, ET ERIT SARÆ FILIUS. — *q. d.* Anno proximo, sub hoc anni tempus veniam ad te, et tunc Sara conjux tua, licet sterilis et vetula, filium habebit. Sunt hæc verba angeli ad Abraham promittentis ei filium Isaac ex Sara conjuge sua, *Genes. xviii, 10*.

10. NON SOLUM AUTEM ILLA (Sara); SED ET REBECCA, — scilicet idipsum experta est, filios nimirum a Deo censi non carnaliter genitos, sed eos qui divinitus promittantur, eligantur et adoptentur. Nam Jacob filius ejus (Rebecca), licet junior, quia promissus et electus a Deo, prælatus fuit Esau seniori, factusque est successor et hæres Isaac patris sui.

Vers. 10.

EX UNO CONCUBITU HABENS, — scilicet conceptum vel foetum. Noster Interpres in Græco legit *ἐξ ἑνὸς κοιτοῦ*, ex uno cubili, vel concubitu. Et ita legit S. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Anselmus et alii passim. Jam Græci legunt *ἐξ ἑνὸς κοιτοῦ ἐγέννησεν*, id est ex uno, scilicet Isaac, « concubitum habens, » id est concipiens; unda Beza et Erasmus volunt nostrum textum hic esse corruptum. Sed verisimile est nostrum Interpretem habuisse emendatius exemplar Græcum, quia Patres eum sequuntur, estque versionis ipsius pressior sensus et ordinatior, *q. d.* Ne dicas Ismaelem neglectum a Deo, et ab Abrahamo, quia genitus est ex Agar serva; Isaac vero electum, quia ex Sara libera est natus; en Rebecca una ex uno eodemque concubitu simul duos edidit filios, e quibus tamen minor, scilicet Jacob, fuit dilectus et electus a Deo, Esau vero senior fuit neglectus et rejectus. Ita Chrysostomus et Theophylactus.

Sensus ergo est, *q. d.* Paulus: Gloriaris, o Judæe, te filium esse Abrahæ; arrogas tibi ejus benedictionem, justitiam et salutem, quia filius ejus es secundum carnem: falleris, nam filius

Ostendit
Aposto-
lus in Ju-
dæis in-
credulis

promissa carnis fuit et Ismael et Esau, hi tamen a familia Dei non excidisse. Abrahæ sunt exclusi: Isaac vero et Jacob electi et adsciti sunt ad eam, quia filii erant non carnis, sed promissionis divinæ. Quid miraris ergo, si jam Deus Judæos in filiatione carnali insistentes et gloriantes repellat, Christianos vero credentes, quasi filios promissionis, adsciscat in familiam Abrahæ, ut sint hæredes benedictionis, id est justitiæ et salutis Abrahæ promissæ? Nonne vides in hisce non excidisse promissa Dei; esto in Judæis incredulis ea exciderint, utpote quibus nunquam fuerunt promissa?

Vers. 11. 11. CUM NONDUM NATI FUISSENT (ex Rebecca Jacob et Esau), AUT ALIQUID BONI EGISSENT, AUT MALI. — Probat hic Paulus Rebeckæ filium juniorem, scilicet Jacob, prælatum esse Esau seniori, non ex præcellentia ætatis, nativitatibus aut etiam meritorum, sed ex electione et promissione divina, quia nimirum ante eorum nativitatem et operationem dictum est a Deo: Major, scilicet Esau, serviet minori, scilicet Jacobo.

Triplex hujus loci expositio. Prima, Theodoretii. UT SECUNDUM ELECTIONEM PROPOSITUM DEI MANERET. — Primo, Theodoretus sic explicat, q. d. Paulus: Ideo Jacob prælatus est Esau, ut electio divina, qua hos probat, illos reprobat, juxta ipsorum varia proposita bona vel mala prævisa, maneret firma. Sed hoc est contra mentem et verba Apostoli; ait enim ipse: « Ut propositum Dei, non hominum, maneret (firmum) secundum electionem; » utique non hominum, sed Dei pariter; illius enim est electio, cujus est propositum.

Secunda, Chrysostomi et Ambrosii. Secundo, SS. Chrysostomus et Ambrosius sic explicant: « Ut propositum, sive decretum Dei, quo Esau repulit, Jacob amavit, maneret secundum electionem; » quæ electio facta est ex præscientia, qua prævidit Esau malum, Jacob bonum fore. Electio enim, inquit ipsi, unius præ alio non potest esse, nisi sit distinctio in ipsis electis; et constat ex Malachia cap. I, Esauitis odio habitos esse a Deo ob sua peccata. Verum hic sensus pari fere modo, quo prior, verbis et magis scopo Apostoli repugnat, ut mox patebit.

Tertia, D. Augustini. Hinc tertio S. Augustinus, lib. III ad Simplicium, Quæst. II, eodem modo quidem electionem hanc intelligit; sed rō ut secundum electionem propositum maneret, necit præcedentibus: « Cum nondum aliquid boni egissent, aut mali, » quasi ea explicet, imo ex iis educatur, q. d. Elegit Deus Jacob, cum nondum aliquid boni egisset; et Esau repulit, cum nondum aliquid mali egisset: ita nimirum, ut propositum hoc Dei quo Jacob elegit præ Esau, non potuerit esse et manere secundum electionem operum; quia scilicet eligi solet is, qui est melior, sanctior et dignior.

Geni- nus et verus sensus Apostoli. Verum nota Dei electionem vers. seq. opponi operibus, ac consequenter eam versari circa paria, et æque digna vel indigna. Sensus ergo est: Deus Jacob ante nativitatem et ante ejus opera bona prætulit Esau, hæc de causa, ut nimirum

firmum esset id quod per se et sponte sua elegerat Deus, et secum constituerat, videlicet Jacob extollere et honorare præ Esau: ex tunc enim Deus suo decreto Jacobum præferbat Esau, q. d. Sicut Deus Jacobum, non quia ipse id merebatur, sed quia ipse filius erat electus et promissus a Deo, prætulit Esau fratri, quasi filio secundum carnem seniori et digniori, fecitque Jacobum solum hæredem benedictionum Abrahæ avi sui; ita allegorice, non carnales posteros Abrahæ, sed spirituales elegit idem Deus, qui essent filii Abrahæ et benedictionis ejus hæredes; idque non ex eorum merito prævio, sed ex libera sua electione et dignatione.

Si ergo quæras, o Judæe, cur Deus noluit posteritatem nostram carnalem, sed aliam, quæ secundum fidem esset, elegit? Respondeo, quia ita placuit eligere Deo. Si quæras, cur in posteris Abrahæ, non secundum carnem, puta in Judæis; sed secundum fidem, puta in Christianis; benedictiones promissas Abrahæ impleri voluit? Respondeo, id ita factum est, non quia Judæi id demeriti sunt, aut Christiani antequam essent Christiani, id meriti sunt; sed quia id ita Deo placuit. Ita Toletus, annot. 21 et seq., qui primus genuinum sensum Apostoli hic annotavit. Hunc verum esse sensum Apostoli patebit ex seq. (1).

12 et 13. NON EX OPERIBUS (Jacob et Esau præviis et a Deo prævisis), SED EX VOCANTE (ex gratuita Dei vocatione et electione) DICTUM EST EI (Rebeckæ matri): QUIA MAJOR SERVIET MINORI, — puta Esau Jacobo serviet, non in sua persona, sed in suis posteris: Judæi enim Jacobi posteris soli, quasi hæredes Abrahæ, possederunt terram promissam Chanaan, et beneficiis Dei locupletati sunt, eisque servierunt Idumæi, posteris Esau, tempore Davidis et Salomonis (ut patet II Reg. cap. VIII). Jam hæc Judæis sibi applicanda, et allegoriam Jacobi et Esau adaptandam relinquit Paulus, hoc modo, q. d. Pari ergo ratione qua Jacob et Esau, nec vos, o Judæi, propter opera legis aut naturæ adepti estis benedictionem Abrahæ, ut in justitia præferremini Gentibus; imo vero, ut dicetur vers. 31, quia operibus legis superbe præfisi estis, et fidem ac vocationem Christi respuistis, postpositi et rejecti estis. E contrario vero Gentes, quæ in Dei cognitione, cultu et Ecclesia vobis sunt juniores, quia non operibus suis confisæ, sed gratiæ et vocationi Dei obsecutæ sunt, vobis prælatæ sunt in hæreditaria benedictione salutis et justitiæ Abrahæ promissa, et per Christum exhibita, ut explicat ipse Paulus, vers. 30. Unde pariter et proportionaliter ad hunc sensum asserit S. Augustinus, lib. I ad Sim-

Vers. 12 et 13.

Causa rejections Judæorum, et electionis Gentium.

(1) Alii: Ut (ἀπεδεικτικῶς) benignitas (πρῆβεια; enim est propositum, voluntas, inde in specie benigna voluntas) libera (ἐλευθέρῃ est electio, libertas; κατὰ autem eleganter periphrasim facit adjectivi) Dei perstaret (appareret, constaret esse), non ex merito, sed ex benignitate largientis (καλεῖν enim est vocare, invitare, offerre).

plac., Quæst. II, quod Esau odio sit habitus et reprobatus, ex eo quod vocationem Dei contempserit.

Filii promissionis præfigurati a Jacob sunt Christiani, filii carnis sunt Judæi, quorum typus Esau.

Ut hæc plenius intelligas, nota *primo*, hic filios promissionis, quos significat Jacob, allegorice esse Christianos baptismo et gratia Christi renatos: filios vero carnis, quos significat Esau, esse Judæos. Cum ergo ait Paulus: « Major serviet minori, » sensus literalis est: Esau serviet Jacobo; sensus vero allegoricus, quem hic directe intendit Apostolus, est: Judæi servient et postponentur Christianis, perinde ac lex vetus servivit novæ. Ita S. Augustinus, lib. XVI *De Civitate*, cap. xxxv.

Nota *secundo*: Hæc promissio, uti et vocatio Dei, non excludit, sed potius includit liberum arbitrium, quod Dei vocationi respondet et consentit, ut filius promissionis nasci et adoptari possit. Opera enim quæ hic negat Paulus, non sunt ex fide et gratia facta; nec etiam est ipsum opus, quo fidelis fidem et gratiam acceptat, credit, sperat, prænitet, ut ad remissionem peccatorum et justitiam se præparet et disponat; sed per opera, quæ hic excludit Paulus, intelligit opera legis et naturæ sine fide et ante fidem ac gratiam Christi facta: hæc enim jactabant Judæi, quasi ob ea eligendi essent ad justitiam et salutem.

Dices: Jacob, utpote infans, vocatus est et electus sine ullis operibus; ergo allegorice Christiani, qui a Deo vocantur ut sint filii et hæredes Abrahamæ, sine ullis operibus et sine consensu liberi arbitrii vocantur.

Respondeo: Nego consequens, non enim per omnia hic est similitudo, sed in eo tantum quod neutri ex operibus, id est meritis præviis, sed utriusque, id est tam Jacob quam Christiani, ex Dei gratia vocentur, ut sint filii et hæredes Abrahamæ; ita tamen ut Christiani jam, utpote viri, vocationi Dei libere consentire debeant, itaque fieri filii Abrahamæ, quod Jacob, utpote infans, facere non potuit, ut nimirum suæ generationi et nativitati ex Abrahamo libere consentiret.

Rursum cum Apostolus ait: « Non ex operibus, sed ex vocante, » non tantum excludit opera jam actu facta, licet id velit S. Chrysostomus et Theodoretus: clarum enim est talia non potuisse esse tunc, cum nondum nati erant operantes; sed etiam excludit opera futura, quæ a Deo prævisa sunt. Hisce enim omnibus opponit vocationem et electionem Dei: alioqui enim vere ex operibus, et non ex pura vocatione et gratia facta esset hæc electio. Sicuti ex sententia Theologorum docentium, Deum nos elegisse ad gloriam ex prævisis meritis, falsum esset dicere electionem hanc factam esse ex vocante, et non ex operibus: licet enim non sit facta ex operibus actu existentibus, facta est tamen ex operibus futuris et prævisis, quæ in Dei præscientia quasi præsentia sunt et existunt; vere ergo et absolute dicendum est, quod hæc electio facta sit ex operibus, et non ex solo vocante Deo: pari ergo modo per opera hic,

non solum actu existentia; vel facta, sed etiam futura, quæ a Deo prævisa, intelligenda sunt.

Nota *tertio*, ex dictis duo hic tacite infert Apostolus. Primum, non esse irrita promissa Dei Abrahamæ facta, sed in Christianis, quibus promissa sunt, impleri. Hoc enim intendit probare a vers. 6 hucusque.

Secundum est, reconciliationem cum Deo obtingere homini non ex operibus justitiæ, sed gratis, per Dei vocationem et gratiam. Ex ea enim Deus jam non carnales posteros Abrahamæ, sed spirituales filios elegit et vocavit, qui essent filii Abrahamæ, ac consequenter justitiæ et benedictionis hæredes: hæc enim electio et adoptio est ex mera Dei voluntate, neutrius merito vel demerito; placuit tamen Deo eam Christianis et credentibus dare et consignare, cum æque eandem Judæis et circumcisis, posterisque Abrahamæ carnalibus dare et consignare potuisset, si voluisset.

Nota *quarto*: Non loquitur hic Apostolus, ut dixi initio capituli, de electione et vocatione ad gratiam prævenientem, sed ad filiationem, justitiam et salutem. Hæc enim est benedictio et hæreditas Abrahamæ, quæ proinde supponit illos nasci filios, non carnis, sed spiritus: filii autem spiritus nasci non possunt, nisi per fidem baptismo renascantur Christiani: hæc ergo præsupponuntur benedictioni et hæreditati, imo et filiationi a Deo jam institutæ et acceptatæ. Deus enim in filios suos jam adoptare et acceptare statuit eos solos, non qui circumcisione et lege, sed qui baptismo et fide Christi spiritualiter renascantur. Prius ergo natura sic renasci debent, quam a Deo in filios Abrahamæ adoptentur. Sicut olim Judæi prius ex Abraham nasci debebant, quam ejus filii secundum carnem esse possent.

SICUT SCRIPTUM EST (*Malachiæ* 1): JACOB DILEXI, ESAU AUTEM ODIO HABUI. — Probat hic Apostolus promissionem qua dixit: Major serviet minori, puta Esau serviet Jacobo, reipsa impletam esse, ex eo quod Malachias, vel potius Deus per Malachiam, dicit: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui. »

JACOB DILEXI. — *Primo*, S. Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus sic explicant, *q. d.* Jacob ad æternam vitam et coronam dilexi et elegi: Esau vero in æternum reprobavi, antequam quidquam boni vel mali actu et re ipsa egissent; quia hujus opera pessima, illius vero opera optima fore prævidi. Sed hoc est contrarium Apostoli, vers. 11 et 12. Patet enim non opera facta, quæ satis excludit, cum ait: « Cum nondum nati fuissent; » sed futura omnia a Deo prævisa ab eo hic excludi: his enim omnibus opponit unam Dei electionem. Ita S. Augustinus et passim alii.

Secundo, alii plane ex adverso prædestinationem et reprobationem, saltem quoad primum effectum, volunt esse ante omnem prævisionem operis et peccati etiam originalis, *q. d.* Seposita

Nota duo Apostoli corollaria.

Loquitur hic Apostolus de electione et vocatione ad filiationem et salutem, non ad gratiam prævenientem.

Quintuplex horum verborum explicatio. Prima, Chrysostomi et aliorum.

Secunda, Petri Lombardi.

omni praevisione peccati, etiam originalis, Jacob, id est praedestinos, elegi; Esau, id est reprobos, odio habui, id est permisi labi in peccatum et damnari. Ita Petrus Lombardus, lib. I *Sentent.*, dist. **XLI**, et alii.

tus ad litteram genuine explicatus.

Tertia, S. Thomas: « Jacob, inquit, dilexi, id est praedestinati sine ejus meritis; sed Esau odio habui, » id est reprobavi et damnare decrevi, sed ob praevisa ejus demerita. Hinc aliqui sic exponunt, *q. d.* Sine meritis Jacob ad gloriam dilexi et elegi, et hoc tantum, inquit, vult hic probare Apostolus; « Esau autem odio habui, » post praevisa demerita, id est Esau post praevisa ejus peccata reprobavi et damnavi. Ponunt enim ipsi duplicem reprobationem: Primam permissivam vel negativam, qua permittitur reprobos peccare et in peccato mori. Haec praedestinationi opponitur non contrarie, sed contradictorie, sicuti opponuntur miserere et non misereri. Secundam positivam, qua Deus mortuum in peccato reprobatur et damnatur. Jam priorem consent fieri ante demerita, secundam post demerita.

Duplex reprobatio, negativa et positiva.

Quarta, Cajetanus et alii multi: « Jacob dilexi, » id est, inquit, gratiam talem tamque congruam dare Jacobo decrevi, qua peccato originali omnique alio liberetur, et ad vitam aeternam perveniat; « Esau autem » ob peccatum originale « odio habui, » id est sibi permittere decrevi, ut in peccata labatur et damnatur; et utrumque hoc factum est ante praevisa utriusque merita. Huic sensui favere videtur S. Augustinus, *epist.* 103.

Quarta expositio Cajetani.

Pro genuino hujus loci sensu nota, nec Paulum, nec Malachiam loqui de Jacob et Esau personaliter tantum; sed et vel maxime de posteris eorum. Rursum, non loqui eum de singulis praedestinis et reprobis, nec de dilectione vel electione ad gloriam, et reprobatione ad infernum; sed ad litteram loquitur directe Malachias de posteris Jacob et Esau; atque illos dilectos et electos esse ad bona potissimum temporalia, praeposteris Esau, ut patet intuitu Malachiam. Nam verisimile est salvatum esse ipsum Esau; et multo magis Job ejusque filios, et alios oriundos ex Esau (Job enim prognatum esse ex Esau, docent S. Augustinus, Origenes, Chrysostomus, Ambrosius, Gregorius, Sedulius, Abulensis et alii, quos citat et sequitur Pineda in *Job*, cap. 1, vers. 1, n. 32). Idem patet intuitu Apostolum hic, maxime vers. praeced.; Apostolus tamen ex hac electione Jacobaeorum sive Judaeorum praep Idumaeis ad bonam temporalia, allegorice assurgit ad praedestinationem Christianorum praep Judaeis ad benedictionem et bona spiritualia.

Auctoritas sententia. Non loquitur Paulus de Jacob et Esau personaliter, sed de eorum posteris, nec de electione vel reprobatione ad salutem. Esau salvatus est, et nonnulli ejus posteris.

Sensus ergo est: Quod dixi Jacob praedestinatam a Deo vocante, et praelatam fuisse fratri Esau, sive quod « major serviet minori, » id patet ex eventu. Ita enim, ut alia priora taceam, evenisse docet suo tempore Malachias, videlicet quod; cum tam vos, o Judaei, quam Idumaeos propter peccata Chaldaeis vastandos tradidisset, vos ta-

Malachias hic ab Apostolo citatur.

men diligens dilectionemque pristinam conservans, ex captivitate Babylonica reduxerim, et in patriam restituerim: Idumaeos autem in vastitate et captivitate Babylonica reliquerim, et eorum terram in solitudinem redactam draconibus habitandam dederim, ut ait Malachias. Ecce hoc est ad litteram: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui. » Unde patet haec verba non referri ad vers. 11, « cum nondum nati fuissent, » quia tunc Malachias necdum scripserat, « Jacob dilexi; » sed ad illud vers. praeced., « non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Major serviet minori. » Quod enim haec vocatio et prophetia, quae dicit: « Major serviet minori, » vere impleta sit, probat ex eo quod de facto Deus dilexerit Jacob, postquam is natus est; Esau autem odio habuerit, ut testatur Malachias.

Dilexi ergo Jacob, non ex operibus, sed ex meae vocatione et dignatione, quia ante omnem praevisionem meritorum statui eum ejusque posteris eligere in populum et Ecclesiam meam, illosque ornare bonis temporalibus, adde et spiritualibus. Ex hac enim mea dilectione secuta est tanta Jacobaeorum multiplicatio, liberatio ex Aegypto, sustentatio per manna in deserto, ducatus per columnam ignis et nubis, legislatio, instructio, sacerdotium, protectio singularis in mille difficultatibus, tot revelationes, ut Deus inter eos assidue versari videretur, tot victoriae, spolia, tot regnorum ejectionis incolis fortissimis possessiones, tot judices, sacerdotes sancti, Prophetae. Hanc dilectionem in vos, o Judaei, ego Deus vester continuo, et in ea pergo, uti ipsemet assevero per Malachiam; cum e captivitate vos reduco in patriam, cumque ibi vos protego, et deinceps protegam evehamque per Machabaeos, ac denique dabo vobis Christum Sanctum sanctorum, cum matre ejus dilecta et electa, cumque Apostolis aliisque primis Christianis et sanctis: hi enim ex Judaeis sunt orti. Pari modo allegorice ante omnem praevisionem meritorum « dilexi Jacob, » id est Christianos, qui sunt posteris Abrahamae et Jacobi secundum fidem et spiritum, donando scilicet eos mea justitia, gratia, amicitia, ac tandem si in ea perseverent, vita aeterna, uti mox fusius dicam.

Litteralis et allegoricus sensus horum verborum: Jacob dilexi.

ESAU AUTEM ODIO HABUI. — Id est neglexi. Sic Lia dicitur a Jacobo « odio habita, » id est neglecta praep Rachele, *Genes.* **XXIX**, 31. Sic *Luce* **XIV**, 26, jubemur odio habere, id est minus diligere et postponere patrem, matrem, uxorem et animam Christo et amori Christi, *q. d.* Non elegi in populum et Ecclesiam meam Idumaeos, et coegi eos servire Judaeis, dedique eis terram sterilem, montes Seir, et proprie eos odio habui, cum ob peccata eos Chaldaeis vastandos tradidi et in captivitate dereliqui, quod proprie intendit Malachias.

Verus et litteralis sensus horum verborum: Esau odio habui.

Dices: Si ob peccata derelicti et odio habitati sunt Idumaei, ergo non ex vocante, sed ex ope-

Idumaei quomodo.

ante et
post pec-
cata odio
habiti?

ribus odio sunt habiti : quod negat Apostolus
vers. præced.

Respondeo : Etiam ante peccata neglecti fuerunt a Deo Idumæi præ Jacobæis, ut dixi; post peccata tamen proprie sunt odio habiti et derelicti : sed æquæ et forte magis peccarunt Judæi quam Idumæi; unde et eadem captivitate Babylonica cum eis puniti sunt. Non ergo ex operibus, id est ex discrimine operum fuit quod Jacob dilexerit, et e captivitate reduxerit; Esau vero odio habuerit et in captivitate reliquerit, cum utrique hæc misericordia indigni essent. Sed hæc discretio et electio Jacobæorum facta est ex gratia et vocatione Dei, qui Jacob ejusque posteros dilexit et diligere perrexit etiam post peccata male de se meritis; Esau autem neglexit et negligere perrexit.

Paulus
tantam
intendit
ostende-
re cur
rejecit
Judæi,
Gentes
electæ.

Hinc allegorice tacite infert Apostolus : Sic etiam jam Jacob, id est credentes Christianos, qui sunt filii promissionis, et semen spirituale Abrahamæ et Jacobi, per fidem et gratiam generatos, quasi filios dilexi, quia eos ad justitiam et viam salutis promovi; Esau vero, id est semen carnis, puta Judæos de operibus et patre Abraham gloriantes et Christi fidem spernentes, a justitia et salute repuli et rejeci. Ita S. Augustinus, lib. XVI *De Civit.*, cap. xxxv. Idque « non ex operibus, » quia tam Christiani ante fidem, quam Judæi, nulla habebant operum merita : nam utrique erant in peccatis; sed ex gratia et vocatione Christi, quam amplexati sunt Christiani, ideoque dilecti; respuerunt Judæi, et ideo odio sunt habiti. Apostolus enim hic totus in eo est, et hoc tantum intendit ostendere, cur scilicet Gentes justitiam sint adeptæ, Judæi vero ab ea sint rejecti et reprobati, uti probavi initio capitis.

Rursum idem patet ex eo, quod hic versus uti et alii præced. et sequentes pendeant et educantur ex vers. 6. Omnes enim eo diriguntur, ut demonstrent filios, non carnis, sed fidei et spiritus, puta fideles Christianos, esse filios et hæredes benedictionis, id est justitiæ Abrahamæ promissæ; ideoque non excidisse promissa Dei Abrahamæ facta, utpote quæ filiis Abrahamæ spiritualibus, non autem carnalibus, promissa et præstita a Deo sint. Hæc autem promissa benedictio facta Abrahamæ ejusque filiis secundum fidem et spiritum, non est alia quam justitia et amicitia cum Deo, uti initio capitis ostendi : ergo dilectio hæc Jacobi præ Esau pariter est justitia et amicitia cum Deo. Nam Deus dilexit Jacob ad hoc, ut eum benedictionis Abrahamæ faceret hæredem : « Jacob ergo dilexi, » id est Jacobo et Jacobi filiis secundum fidem et spiritum, puta Christianis, contuli benedictionem Abrahamæ, hoc est, eos in Christum credentes justificavi, sanctificavi, et in filios meos adoptavi; « Esau autem odio habui, » id est Idumæos, Judæos aliosque infideles, qui sunt posterii Abrahamæ secundum carnem, et quorum typus fuit Esau, repuli a mea justitia, sanctitate et adoptione.

Non ergo intendit hic Apostolus ostendere, ut recte docet Toletus, *annot. 21*, cur aliquis in particulari, Petrus, v. g.; electus sit ad gloriam, Judas vero reprobatus sit ad gehennam.

Huic tamen speciali prædestinationi et electioni nonnulli hæc verba Apostoli sic accommodant : Ante prævisionem meritorum Petrum dilexi, id est, Petro gratiam prædestinationis dedi, scilicet talem, cui prævidebam eum cooperaturum, perseveraturum, et consequenter salvandum : Judam vero odio habui, id est Judæ gratiam non dedi talem, sed aliam, cum qua prævidebam eum non perseveraturum, sed casurum et damnandum, licet hoc non intenderem : quia serio et sincere dedi ei gratiam, sicuti dedi Petro, intendens ut et ipse cooperaretur et perseveraret, quod ipse tam facile ac Petrus facere poterat, si voluisset; sed præsciebam ipsum hoc non facturum, idque ex mera sua libertate. Hæc enim præscientia futuræ vel non futuræ cooperationis et effectus, distinguit gratiam prædestinationis, quæ datur electis, a gratia communi, quæ datur reprobis. Hæc autem gratia prædestinationis non datur ex operibus, sed ex gratia et liberali voluntate, proposito et intentione Dei. Verum, uti jam dixi, hic sensus est accommodatitius, non autem proprie destinatus vel intentus ab Apostolo.

14. QUID ERGO DICEMUS? NUMQUID INIQUITAS (Græce *ἀδικία*, id est *injustitia*) EST APUD DEUM? — Apostolus hic occurrit tacite objectioni : Si Deus sine merito Jacob dilexit, Esau vero illi æqualem odio habuit; ergo injustus videtur : hoc autem dicere est impium. Respondet Apostolus : ABSIT, et rationem reddens, atque objectionem solvens subdit :

15. MOYSI ENIM DICIT (*Exodi xxxiii, 19*) : MISEREOR CUIUS MISEREOR, — id est cuius voluero misereri. Est hæc generalis Mosis sententia ubique vera; Apostolus tamen eam applicat ad suum propositum, *q. d.* Prædestinatio hæc et electio Jacobi præ Esau, et allegorice filiorum fidei Abrahamæ, id est Christianorum, præ filiis carnis, id est Judæis, non est cuiuspiam debita, nec opus justitiæ, sed misericordiæ, ac consequenter mihi liberum et gratuitum; nunquam ergo iniquum, *q. d.* Ergo nulla est iniquitas in carnalium Judæorum repulsa, et credentium acceptatione ad justitiam, gratiam et salutem, quæ sunt benedictio Abrahamæ et semini ejus promissa, quia acceptatio hæc nulli est debita, sed plane est in Dei arbitrio, ut eam det gratis et gratiose, cui voluerit; non ergo Judæis feci injuriam, cum Gentibus feci misericordiam; potui enim, prout volui, in fide collocare benedictionem Abrahamæ : sicut poteram in carnali generatione et circumcissione eandem collocare; sed nolui : volui enim tam Gentes, quam Judæos per fidem facere Ecclesiam meam. Quare non genuine, nec ad mentem Apostoli Anselmus hæc sic explicat, *q. d.* Cujus miserebor per vocationem, ejusdem miserebor per

Specialem aliquid in particulari prædestinationem, vel reprobationem hic locus non concernit. Potest applicari prædestinationi Petri, et Judæ reprobationi.

Vers. 14.

Vers. 15.

Nulla in Deo iniquitas, quando Judæos rejecit, Gentes vero elegerit.

operationem, id est faciam ut talis credat et recte operetur (1).

Vers. 16. **16. IGITUR NON VOLENTIS, NEQUE CURRENTIS, SED MISERENTIS EST DEI.** — Tollitur, inquit Calvinus, hic cooperatio liberi arbitrii, interior per *volentis*, exterior per *currentis*, quia totum opus bonum est « miserentis, » id est gratiæ Dei. Respondeo : Verum est, in hac causa et quæstione quam hic agit Apostolus, tollitur liberum arbitrium, quia hæc causa et quæstio solum Deum tangit, non hominem, uti mox ostendam : ergone illud ipsum in humanis operibus, meritis, consiliis, quæ humani sunt arbitrii et electionis, tollendum est?

Secunda, *Secundo*, Origenes, Ambrosius et Hieronymus, Quæst. X ad *Hedibiam*, volunt hæc esse verba obijcientis Judæi. Unde et S. Chrysostomus et Theodoretus aiunt Paulum his verbis augere quæstionem.

Tertia, *Tertio*, Photius et Chrysostomus sic explicant : Non est *volentis*, neque *currentis* tantum, sed etiam Dei *miserentis*. Verum hoc refellit D. Augustinus, quia sic pariter dicere potuisset Paulus : Non est Dei *miserentis*, scilicet tantum, sed et hominis *volentis*, atque *currentis*; intelligit ergo S. Augustinus id, quod hic ait Paulus, solius Dei *miserentis* esse. Sed responderi posset S. Chrysostomus S. Augustino, Paulum non pari ratione hoc dicere potuisse, quia potiores partes in bono opere, conversione et justificatione sunt gratiæ et Dei *miserentis* ac *prævenientis*; non hominis *volentis*; hocque tantum hac phrasi Hebraica Paulum significare voluisse. Hebræi enim ita comparisonem suam efferre solent, ut quod majus est affirmant, quod minus est negent; ut « misericordiam volo, non sacrificium, » id est misericordiam magis volo, quam sacrificium. Vide *Canonem* 36.

Quarta, *Quarto*, aliqui Doctores Scholastici ex S. Augustino, *epist.* 105, aptant hæc ad prædestinationem singulorum, quæ non est ex operum prævisione, sed ex sola Dei voluntate. Misereri enim, inquiunt, est dare gratiam congruam, cum qua videt Deus hominem cooperaturum et salvandum : ut autem Deus det talem gratiam nobis, non aliam incongruam, cum qua prævidet nos non cooperaturos, hoc mereri non possumus.

Quinto, Ludovicus Molina ex S. Augustino, *En-*

chiridii cap. xxxii, exponit : « Non est *volentis*, scilicet velle; neque *currentis*, scilicet currere; sed Dei, qui sua gratia et misericordia nos excitat ad velle eique cooperatur : nam velle etiam nostrum est; sed præparatur ut velit voluntas, a Domino, » *q. d.* Velle id quod bonum est, hoc, inquam, velle non est virium naturæ, sed gratiæ, quæ tamen gratia et misericordia non excludit, sed includit liberum gratiæ amplexum, sive liberum arbitrium gratiæ consentiens, et per gratiam operans : est enim hic liber gratiæ amplexus gratiæ prævenientis effectus; gratiæ vero cooperantis et comitantis concausa, vel potius concausatio.

Verum ex dictis patet, omnes hæc expositiones directe non tangere scopum et sensum S. Pauli. Non enim ipse hic disputat de causa boni operis, nec etiam de prædestinatione ad gloriam vel ad gratiam congruam; sed disputat de justitia et gratia justificante, quæritque unde ea nobis obveniat, an a nostra bona voluntate et conatu, an vero a gratia et misericordia Dei?

Sexto, ergo optime et planissime ad litteram Anastasius, in *Quæst. S. Scripturæ*, Quæst. LIX, sic explicat, *q. d.* Paulus : Benedictio Abrahæ et Isaac non fuit Esau *volentis* et *currentis* in campum ad venandum, ut, cum ex sua venatione comedisset pater, benediceret ei; sed fuit Jacobi, cujus Deus misertus est, ut in eum caderet, non in Esau, licet is senior esset et primogenitus. Rursum, ut recte explicat Toletus, Jacob benedictionem, et ex ea filiationem hæreditatemque Isaaci patris sui, et consequenter Abrahæ avi sui, est consecutus, ut nimirum Abrahæ et Isaaci familia censeretur esse familia Jacob et Jacobæorum, non autem familia Esau et Idumæorum; idque obtinuit Jacob, non ex eo quod ipse monitu matris suæ volens et currens citius attulit hædum quam Esau, sed quia Deus ita voluit et misertus est ejus, non Esau.

Pari modo allegorice, quod populus Christianus, cujus typus fuit Jacob, ex Gentibus et Judæis adunatus per fidem Christi, in posteritatem Abrahæ reciperetur, ut nimirum ipse esset Ecclesia et populus Dei, et consequenter hæres justitiæ et salutis, indeque hæres donorum Spiritus Sancti, amicitiae et protectionis Dei (quæ fuit benedictio Abrahæ promissa); Judæi vero carnales rejicerentur a justitia, ac consequenter a populo et Ecclesia Dei, ut non essent ex amicis et ex filiis Dei; hoc, inquam, non contigit ex voluntate, aut præviis operibus horum, vel istorum; sed ex sola Dei voluntate, cui placuit in fide Christi collocare benedictionem et filiationem Abrahæ, ut fideles Christiani sint populus, filii et Ecclesia Dei; sicut olim erant Judæi secundum carnem ex Abraham nati, quia tunc ita placebat Deo : nunc autem aliter illi visum est.

Opera ergo quæ hic excludit Apostolus, quibusque negat nos meruisse hanc benedictionem

ex mera Dei voluntate. Quinta, Ludovici Molina ex Sancto Augustino.

Sexta, Anastasii.

Toletii expositio.

Sensus allegoricus.

(1) Dixit Deus hæc, quum Moses rogaret ut Deus se ipsi manifestaret, in signum futuri favoris. Est igitur h. l. sermo de eximio quodam et plane extraordinario beneficio, cujus non quivis homo potest fieri particeps. Itaque non affert hæc Apostolus quasi suæ disputationis alias reddere rationes non possit, nam reddet aliquas (sub finem capitis); sed quod prius quam eo veniat, edomare vult contradictoris audaciam. Nam in tota hac disputatione agit cum hominibus superbis, hypocritis, suamque dignitatem non ex veræ virtutis studio, sed externarum rerum vanitate metientibus; igitur contra hos initio potestatem et jus Dei magna vi et auctoritate defendit.

Per opera legat.

lia non meruerunt benedictionem Judaici.

et justitiam, sunt, non opera ex fide facta, sed circumcisio aliaque opera lege Mosaica præs Scripta, ex quibus Judæi hanc filiationem et benedictionem Abrahæ sibi debere putabant, sed falso. Unde hisce eorum operibus opponit Apostolus Dei vocationem, dilectionem, misericordiam, gratiam et fidem per Christum exhibitam et propositam, atque ex hac, non autem ex operibus Mosaicis jam dictis, nos justificari et salvari docet, urget et inculcat. Hic enim est scopus totius capituli, imo totius epistolæ, uti dixi initio.

Licet de congruo fides et dispositio mereatur justificationem, tamen justificatio est vero gratia.

Dices: In Christianis fides est dispositio ad justitiam, et meretur de congruo ipsam justificationem; nam, ut ait S. Augustinus, *epist.* 105: «Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, sed fides hanc impetrat.» Et *epist.* 106: «Si quis, inquit, dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imo vero gratissime confitemur.» Ergo justificatio non est mere gratiæ, nec solius miserentis Dei.

Respondeo: Nego consequentiam, quia meritum hoc de congruo non aliud est quam dispositio; dispositio autem proprie non dat meritum, nec vim justificandi, sed tantum est dispositio ad justitiam, quia Deus ita voluit, cum posset aliter statuere; quinimo sine dispositione posset nos justificare. Fidelis ergo licet et pœnitens quis sit, gratis tamen et misericorditer, ac indebite accipit remissionem peccatorum, et justificatur, quia ita placuit Deo miserenti. Sicuti si rex reis læsæ majestatis daret veniam, restitueretque in suam gratiam et pristinam dignitatem, sed eos solos qui ad aulam regiam venirent et veniam peterent: omnes rei ita veniam adepti, non suo labori aut petitioni, sed regis misericordiæ veniam hanc et restitutionem attribuerent: ita et hic cum Deo res nostra se habet.

Distinctio inter currentem virtutem naturæ et gratiæ.

Adde $\dot{\nu}$ miserentis opponi $\dot{\nu}$ volentis et currentis, scilicet viribus nature, et suis, non vero opponi volenti et currenti viribus gratiæ et misericordiæ Dei, sed potius illud includere aut præsупponere. Non enim miseretur, id est justificat Deus aliquem, nisi quem nasci secundum spiritum, id est fidelem et pœnitentem viderit. Hic enim solus est Abrahæ filius, cui hæc misericordia promissa est.

Vers. 17.

17. DICIT SCRIPTURA (*Exodi ix, 40*) PHARAONI: QUIA IN HOC IPSUM EXCITAVI TE, UT OSTENDAM IN TE VIRTUTEM MEAM. — Probavit Apostolus, vers. 13 et 16 præced., non esse iniquum quod Deus gratuita electione et voluntate Jacob dilexerit, ejusque misertus sit, sine illius operibus et meritis. Hic probat secundam antithesis suæ partem, scilicet quod Esau odio habuerit; et noluerit ejus misereri, id non ex demeritis Esau præ Jacob accidisse, sed ex Dei voluntate, qui noluit ejus misereri. Est enim hoc Deo liberum, ut patet in Pharaone, quem quia obduratus erat in suis peccatis, sibi suisque peccatis permisit et dimisit, ac tandem punivit mergendo eum in mari Rubro;

Ratio ob quam Deus non misereri Esau et Pharaonis.

cum tamen misertus sit Nabuchodonosoris et aliorum, qui æque ut Pharao mali et obdurati fuerunt.

EXCITAVI TE; — te, o Pharao, regem constitui, sustinui, ut verit Chaldæus et Septuaginta, conservavi, permisique ut in populum meum tyrannus insurgeres; ut ego vicissim in te, quasi hostem, tot plagis potentissimis insurgerem, tandemque te mergerem in mari Rubro: ut sic omnes meam justitiam ac potentiam agnoscant, timeant et colant. Ita S. Chrysostomus et Photius.

Aliter Anselmus: Excitavi, inquit, tuam malitiam sopitam per mea signa et plagas, ut durior fieres. Sic etiam explicat D. Thomas et S. Augustinus, lib. III *Contra Julian.*, cap. II.

UT OSTENDAM IN TE VIRTUTEM MEAM. — Nota: Hæc non prima et præcipua, sed una inter alias et ultima causa fuit cur Deus excitavit Pharaonem. Prima enim causa fuit, ut Pharao Deo creatori suo obediret, et bene beateque viveret, qui finis est omni homini a Deo præstitutus; sed quia prævidebat Deus eum contumaciter monitis suis et potentiæ oblectaturum, hinc hanc ejus malitiam ordinavit ad suam gloriam, ut eum per miraculosas plagas castigando comprimeret, corrigeret et converteret. Sed cum iis magis indurari cernebat, plagas plagis addere decrevit, et tandem cum suis mergere eum in mari Rubro, ad hoc, ut hæc plagæ et clades omnibus hominibus Dei virtutem, non longanimitatem, ut interpretatur Oecumenius, sed ut Græce est, δύναμις, id est potentiam, ob oculos ponerent, atque impiis et rebellibus metum Dei incuterent.

Nota, Pharaonem et impios tolerari a Deo primaria voluntate ad hoc, ut se corrigant et salventur. Id enim docet Paulus, *Roman. II, 4*. Vocula ergo ut hic eventum vel causam remotam significat, uti jam explicui. Vide *Can. 24*.

18. ERGO CUIUS VULT MISERETUR, ET QUEM VULT INDURAT. — Hinc horrendum suum dogma de reprobatione et prædestinatione deducit Calvinus; docetque quod Deus post lapsum Adæ, ut efficaciter singulos electos elegit et destinavit ad gloriam, quasi ad finem suum, et consequenter eosdem destinavit ad fidem et gratiam quasi ad media tali fini congrua: ita pariter singulos reprobos ante omnem prævisionem operum et demeritorum destinavit ad pœnas æternas, quasi ad finem suum, et consequenter eosdem destinavit ad actus malos, quibus has pœnas mererentur; atque ex hac prædestinatione, inquit ipse, manat executio efficacis gratiæ et gloriæ in bonis et electis, in malis vero et reprobis manat certus et necessarius lapsus in peccata quælibet, atque in iis obduratio, excæcatio, mors et damnatio æterna, ita ut homo in negotio salutis vel damnationis suæ æternæ nihil libere agat, sed agat actus et adactus in omnibus a Deo: perinde ac agitur et adigitur globus a rotante, securis a secante, lutum a figulo, cui reniti nequit, imo a quo non tam agit,

Duæ causæ ob quas Deus excitavit Pharaonem.

Impii a Deo tolerantur ut salventur.

Vers. 18.

Horrendum dogma Calvinus de prædestinatione et reprobatione.

quam agitur et patitur. Hoc est fatum Calvini longe generalius, efficacius et violentius fato Stoicorum.

Fatum Calvini violentius fato Stoicorum refutatur.

Verum si hoc fatum demus, ut taceam illius impietatem in Deum, recte reprobi dicent cum Luciano in *Jove confutato*: « Si Parca omnium rerum est causa: ergo si quis patrem occiderit, Parca in culpa est. Si Minos recte velit uti iudicio, multo æquius fatum pro Sisypho puniet, et Parcam pro Tantalo. Quid enim illi injuste egerunt, quando jussi dicto audientes fuerunt? » Sæpe mirari soleo, quomodo tam atrox blasphemia, tam horribilis sententia, imo quævis aliæ hominibus a Calvino persuaderi potuerint; cum ex hoc uno quasi ex ungue leonem agnoscere possint et debeant. Hinc enim sequitur, ut alia omit- tam, hominem necessario velit nolit peccare, quoties peccat; necessario blasphemare et execrari Deum, quoties blasphematur et execratur; ac consequenter omnes eos qui damnantur, damnationem hanc non potuisse avertere, sed necessario et inevitabiliter damnari, et æternis ignibus cruciari. Hoc enim Dei decretum prævium, quod ponit Calvinus, homini reprobo est inevitabile et ineluctabile, ejusque pariter executio ineluctabilis est.

Absurda quæ sequuntur ex Calvinis hæresi de reprobatione.

Imo ex hoc ejus principio et fato sequitur non hominem, qui tantum motum Dei necessario recipit, sed Deum solum, qui motum imprimi, te ad actum malum impellit et prædeterminat ex mera et libera sua voluntate; Deum, inquam, solum causare actum peccati; et consequenter solum peccare. Quæ est blasphemia a sæculis non audita, nimirum quod aliquis Deum, qui ipsissima est bonitas per essentiam et omnis boni fons, faceret omnis malitiæ fontem, id est ex Deo faceret dæmonem, hoc nostro sæculo fecit Calvinus. O tempora! o monstra! horruit hoc Manes et Manichæi, et ne Deo bono tam essent injurii, illi Deum quemdam malum opposuerunt, quasi fontem omnis mali. Longe hoc erat tolerabilius.

Manes et Manichæos impietate et blasphemis superavit Calvinus dum Deum facit auctorem peccati.

Omitto quod hoc fatum Calvini hominem in desperationem adigat: si enim quos libuit Deus damnationi et gehennæ addixit, sine ullo præviso eorum demerito, quis non timeat, non percellatur? quis non semper anxius decretum hoc Dei capiti suo imminens suspiciat, dicatque: Quid si Deus damnationi me addixerit? quis scit an inter reprobos me collocarit? Si ita est, actum est de me: perii, æternum ero miser et damnatus, ut quid de bona vita laboro? pereundum mihi est, imo peccandum. Ad hoc urgeor Dei fato, cui reluctari, a quo me subducere tam est impossibile, quam contra Deum pugnare.

Pulchre et graviter S. Augustinus, cap. xxiii *De Gratia et Libero arbit.*: « Deus, inquit, reddit mala pro malis, quia justus est; bona pro malis, quia bonus est; bona pro bonis, quia bonus et justus est: solum non reddit mala bonis, quia injustus non est. »

Nota: *reddidit* non prædefinit, non prævenit, non prædeterminat. Quod ergo ad verum et orthodoxum sententiæ Paulinæ sensum attinet, putant aliqui hanc ejus illationem: « Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat, » non inferri ex mente ipsius Pauli, sed ex mente Judæorum, Paulo adversantium et obstrepentium, qui hanc sententiam, quasi ingens absurdum, ex dictis Pauli colligant, illique objectent. Ita censent Origenes et Hieronymus *ad Hedibiam*, Quæst. X.

Executur sensus horum verborum, Cujus vult miseretur, et quem vult indurat.

Verum non hæc, sed proxime sequentia verba esse objicientium Judæorum, patet ex iis ipsis. Sequitur enim: « Dicis itaque mihi, » etc.

Dico ergo: Apostolus hic ex illo testimonio, « Miserebor cujus misereor, » scilicet Jacobi, et allegorice populi fidelis, sive Christiani, quem dilexi, infert: « Ergo cujus vult miseretur. » Ex illo vero, « In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, » infert et colligit: « Ergo quem vult indurat, » scilicet Pharaonem; et per consequens non ex operibus, sed quia vult, odio habet Esau, et allegorice carnales Judæos, quos repellit a benedictione Abrahæ. Hoc enim est, quod toto hoc capite probare contendit, scilicet Dei voluntate credentes adscitos, et Judæos repulsos esse a benedictione Abrahæ. Omnes ergo hæ sententiæ pendent, et connexæ ac concatenate sunt cum vers. 13; deducuntur enim omnes hæ antitheses ex prima illa vers. 13: « Jacob dilexi, Esau autem odio habui, » illiusque probatio et explicatio sunt.

Omnes hæ sententiæ Pauli connexæ sunt cum versu 13, eumque explicat.

Nota primo: Deus « indurat, » id est indurat proprie, et consequenter odio habet, ut Esau, et punit ac punivit, uti Pharaonem; ad hos enim omnes jam dictos, puta Esau, Pharaonem, etc., se extendit *indurat* per metalepsin.

Nota secundo: Deus indurat peccatorem, quia ejus non miseretur, sed eum in sua duritia et peccatis relinquit; eamque aut indulgentem aut flagellando augeri permittit, opponit enim Apostolus hæc duo misereri et indurare. Ergo indurare est non misereri: cum ergo misereri sit liberare a peccato (peccatum enim maxima est miseria, quæ maxima indiget misericordia) et justificare, sequitur, quod non misereri sive indurare, sit idem quod in justitia et peccatis duritiæque sua peccatorem relinquere et negligere: sic enim se explicat Apostolus vers. 22. Nam peccatores se sua malitia proprie et directe obdurare docet Isaias, cap. 1, 16, et David, *Psalm.* xciv, 8. Idem patet in Pharaone, qui in Scriptura quasi speculum et exemplar obdurationis proponitur, de quo proprie hic loquitur Apostolus. Quod enim Pharaon non a Deo, sed a seipso suaque malitia proprie et directe sit obduratus, demonstratur,

Deum indurare peccatorem nihil est aliud quam ejus non misereri, eumque in peccato relinquere.

Primo, ex eo quod Deus, misso Moyse, Pharaoni decies præcepit dimissionem populi Judaici; ergo voluit ut missum faceret populum; non ergo eum obdurare voluit. Hoc enim proprie velle, est

Probat ut quæ tripliciter.

velle efficaciter ut Pharaonem nolit populum dimittere : velle autem ut dimittat, idque præcipere, ac rursus efficaciter id nolle, ideoque obdurare, manifeste inter se pugnant. Rursus, si Dei voluntas erat obdurare Pharaonem, ergo Pharaonem ei se conformans non peccabat : Dei enim voluntas omnis bonæ voluntatis mensura est.

Secundo, Deus reluctantem Pharaonem gravissime punivit; atqui « Deus non est auctor eorum, quorum est ultor, » inquit S. Fulgentius, lib. I ad *Monimum*, cap. III.

Tertio, Pharaonem ipse paulatim Deo, Moysi et Hebræis cessit, dum *primo*, eos sine prolibus et armentis; *secundo*, cum prolibus, sed sine armentis; *tertio*, omnino cum suis abire permisit : ergo ipse se flectebat et obdurabat; quia vero Pharaonem ipse non tam impius fuit ut duritiei suæ causam in Deum evomeret, sed sibi eam tribuit, *Exodi* cap. x, vers. 16 : « Peccavi, inquit, in Dominum. »

Calvinus peccatum Pharaoni, obdurationem Deo impie et imperite tribuit. Quod enim Calvinus Deum culpa liberare contendat, peccatum Pharaoni, obdurationem Deo tribuendo, tam impie quam imperite id facit : si enim durities Pharaonis peccatum est, cur pariter peccatum non sit obduratio, quæ duritiei est causa? Causa enim ad peccatum impellens utique peccat, *Joan.* VIII, 34, *Rom.* I, 32; et vel maxime tunc, cum efficaciter impellit, ut ei alter resistere nequeat. At instat Calvinus : obdurare in Deo non esse culpam, quia justum hoc Dei iudicium est; sed frivola est et inanis hæc larva, si enim durities culpa est, quocumque fine, quocumque iudicio ad eam impellas, culpam admittis : quod enim in se malum est et culpa, nullo fine licet, ideoque non justum est hoc, sed impium Calvini iudicium; tantumque est dicere ac si aperta pronunties : Deus peccati auctor est, sed hoc fine, ut iudicium suum et præcedentium peccatorum vindictam exercent.

Pharaoni culpam et obdurationem tribuit Scriptura. *Quarto*, non Pharaonem tantum sibi, sed et Scripturam culpam et obdurationem eidem tribuit, cum eum iam immunem et liberum a pœna, ad ingenium sponte rediisse narrat *Exodi* VIII, 13 : « Videns, inquit, Pharaon quod data esset requies, ingravit cor suum. » Et cap. IX, vers. 34 : « Videns Pharaon quod cessasset pluvia, auxit peccatum, et ingravitum est cor ejus, » id est, ut habetur in Hebræo, לִבּוֹ יִכְבֵּד *iachbed libbo*, id est *aggravavit ipse cor suum*. Idem patet cap. VII, vers. ult. in Hebræo. Unde quoties noster Interpretes in *Exodo* vertit, « ingravitum est, » accipe, ingravitum se cor, id est voluntas Pharaonis; sic enim Hebræa ubique veritas. Ipse ergo Pharaonem proprie et positive se induravit, Deus vero permissive et negative : quia cum voluntatem ejus sua manu contineret, illam a malo non compescuit, sed illi laxavit frenam, ad Hebræorum oppressionem : sicut qui canem venaticum funibus ligatum tenet, in leporem eum dicitur immittere, si eum vinculis solvat, et in leporem ferri sinat. Rursus Deus subtrahendo et suspendendo fla-

Dens permissive et negative se habuit ad indurationem Pharaonis.

gella sua, quæ Pharaonem mollebant, eum induravit, quia; iis cessantibus, ipse mox ad ingenium et duritiam suam rediit. Quando enim Deus plagas infligebat Pharaoni, Pharaonem promittebat quod dimitteret Hebræos; quando vero plagas subducebat, rursus indurabatur Pharaonem. Unde *Exodi* VIII, 13, dicitur : « Videns Pharaon quod data esset requies, ingravit cor suum. » Ita Anastasius Nicenus in *Questionibus S. Scripturæ*, quæst. XXIX.

Dens subtrahendo flagella induravit Pharaonem.

Adde : Sicut pueri nequam verberibus fiunt duriores, sic et Pharaonem verberibus Dei indies factus est durior. Unde sicut præceptor flagellando puerum perveracem, dicitur eum flagellis suis obdurare, magisque perveracem efficere : ita Deus suis plagis dicitur indurasse et durius reddidisse cor Pharaonis durum et perveracem, non effective, sed objective, id est non efficiendo et immittendo illi duritiam, sed objiciendo flagella, quibus ipse magis seipsum obduravit, fortiusque Deo restitit. Ita explicant hunc locum Patres omnes et interpretes Catholici.

Item flagellis, ut pueri, induravit Pharaonem.

Nota *tertio* : « Misereri » hic in Apostolo generale est; sed Apostolus illud applicat Jacobo, quod scilicet Deus e captivitate Babylonica eum redierit; et allegorice credentibus, quod scilicet ipsi a servitute peccati a Deo gratis sint liberati et justificati, ut dixi. Poterat enim Deus, si voluisset, credentes, imo et pœnitentes, non justificare, id est eorum non misereri.

Misereri hic generale est, et significat liberationem e captivitate Babylonica.

Nota *quarto* : Ut omnia dicta in unum colligamus, hæc omnes antitheses, quas Apostolus a vers. 7 hucusque conglomerat, applicandæ et explicandæ sunt per hoc, quod Christiani, qui sunt filii spiritus, promissionis, gratiæ et fidei, credendo in Christum eique obediendo, benedictionem Abraham, id est justitiam, sint adepti : Judæi vero, qui sunt filii carnis, id est carnaliter nati ex Abraham, quique ex operibus vi legis et naturæ factis, id est humanis et carnalibus, justitiam quærebant, eamque parere et producere contendebant, repellendo fidem Christi, a benedictione pariter et justitia, ac via salutis sint repulsi. Quod ut clarius demonstrarem, applicabo singulas antitheses.

Anacephalosis antitheseon Pauli in hoc capite.

Prima est, vers. 7. Non Ismael filius carnis, sed Isaac filius promissionis æstimatur filius Abraham et hæres : sic non Judæi filii carnis increduli, sed Christiani credentes, quasi filii promissionis æstimantur filii et hæres benedictionis et justitiæ Abraham.

Prima antitheseis ejus applicatio.

Secunda est, vers. 13 : « Major serviet minori, » id est Judæi postponentur et servient Christianis.

Secunda.

Tertia est ibidem : « Jacob dilexi, Esau odio habui, » hoc est Christianos credentes dilexi, Judæos incredulos odio habui.

Tertia.

Quarta est, vers. 16 : « Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei; » id est, justitia non est Judæi volentis et currentis ad eam naturæ

Quarta.

viribus et operibus, sed est Christiani credentis, cui Deus justitiam misericorditer largiri et donare voluit.

Quinta. Quinta est, vers. 18: « Cujus vult, » v. g. Isaaci, Jacobi, Nabuchodonosoris, « miseretur; quem vult, » v. g. Ismael, Esau eorumque posteris et Pharaonem, « obdurat. » Id est, Deus miseretur populi Christiani fidelis, dando ei justitiam; Judæos vero fidei rebelles indurat, id est in sua injustitia, duritia, rebellionem permittit ac deserit, et a vera justitia ac salute arcet et repellit.

Sexta. Sexta est, vers. 21, 22, 23, ubi Apostolus Christianos credentes vocat « vasa in honorem, et vasa misericordiæ; » Judæos vero incredulos vocat vasa in contumeliam, vasa iræ, apta in interitum. »

Mens et scopus Apostoli est ostendere Christianos obfidelectos, Judæos ob incredulitatem rejectos. Ubi nota quinto, Judæos semper hic accipi debere incredulos, et fidem Christi repellentes, suæque legi insistentes: sicut in Christianis involvitur acceptatio fidei et gratiæ, et obedientia erga Christum; nec enim Christiani electi sunt ad justitiam, nisi prius prævisa fuerit eorum fides et obedientia: nec Judæi ante rejecti a justitia, quam prævisi sunt fidem et gratiam Christi repellere. Sicut ergo in Christianis fides præsupponitur eorum dilectioni et benedictioni, id est justificationi, ita in Judæis semper includitur et præsupponitur eorum incredulitas, quasi objectum odii. Ob incredulitatem enim suam a Deo rejecti et odio habiti sunt: ita ut a parte rei prius sit eos esse incredulos, quam odio haberi a Deo; sicuti vice versa, prius est Christianos credere et obedire Christo, quam diligere et justificari a Deo. Hæc est ergo perpetua antithesis Apostoli, quam tot probat exemplis: nimirum, « Judæi increduli repulsi sunt a justitia, Christiani vero credentes justitia donati sunt. » Ad hanc omnia collimant, per hanc resolvenda sunt omnia, hic est scopus, hæc mens Apostoli.

Misericordiæ Dei est in fide constituere justitiam. Nota sexto: Apostolus utrumque horum dicit factum esse ex vocante et miserente Deo, non ex operibus præviis: quia quod credentes justificentur, alii vero non credentes repellantur a justitia, est misericordiæ Dei, cui placuit in fide constituere justitiam, et credentes gratis justificare; cum potuisset non credentes in Christum justificare, et alia in re justitiam constituere, aliumque justificationis modum præscribere; v. g. circumcisionem, aut naturalem descensum ex Abraham, milleque alios modos, quos Deus ipse habet in thesauris suæ sapientiæ et providentiæ.

Apostolus hic non agit de vocatione congrua vel incongrua. Ex dictis clarum est, Apostolum non agere hic de vocatione congrua vel incongrua ad primam gratiam vel gloriam; nec de gratia efficaci, vel inefficaci: sed agere de vocatione ad justitiam.

Nota septimo: Apostolus primario hic intendit ostendere, quod Isaac Ismaeli, Jacob Esau fratri suo, id est Christiani Judæis sint prælati et prædicti, non esse ex meritis eorum præviis; secun-

dario tamen ostendit, quod Ismael, Esau et Judæi sint odio habiti, id est neglecti; postpositi et repulsi a familia, benedictione et justitia Abraham, id non accidisse ex eorum demerito prævio; prævio, inquam, ante fidem vel repulsam fidei, quasi in judaismo demeruerint præ Gentibus repelli, sed utrumque hoc fuisse voluntatis et electionis Dei, qui ante omne meritum utriuslibet voluit Isaac præ Ismael censi et esse filium et hæredem Abraham, ac Jacobum præ Esau benedicti ab Isaac, ejusque et per illum Abraham censi filium et hæredem; ac consequenter utriusque posteris, Isaacidas scilicet et Jacobæos, præ Ismaelitis et Idumæis, filios esse et hæredes Abraham.

Si dicas, postea Idumæos odio esse habitos ob peccata, cum, ut ait Malachias, capti et eversi sunt, respondebit Paulus, et Jacobæos peccasse, et captos esse ob sua peccata. Non ergo ex operibus et demeritis, in quibus erant pares, hi præ illis dilecti et reducti sunt; sed quia hos, et horum parentes præ illis dilexit et elegit Deus in populum et Ecclesiam suam. Similiter quod Pharaonem præ Nabuchodonosore et aliis induravit, id est in sua malitia et duritia reliquerit et oppresserit Deus, non fuit ex demerito Pharaonis, quasi durior et deterior fuerit Nabuchodonosore et aliis similiter obduratis: sed quod voluerit Nabuchodonosoris misereri eique regnum restituere, Pharaoni noluerit. Ita plane in sensu allegorico (quem maxime hic significare intendit Apostolus, ita tamen ut priorem sensum litteralem tantum obiter quasi perstringat, et præsupponat suæ allegoriæ), quod Judæos incredulos præ Christianis credentibus repulerit, et odio habuerit idem Deus, non fuit ex demeritis præviis, quasi Judæi in judaismo præ Gentibus in gentilismo id demeruerint, cum utriusque fuerint in peccatis, et magis Gentes; sed fuit ex voluntate Dei, qui voluit credentes eligere ad justitiam, incredulos ab ea repellere.

Si ergo quæras cur Christiani electi sint ad justitiam, Judæi vero ab ea repulsi? Respondet Apostolus, vers. 30 et seq., quia Christiani fidem Christi amplexi sunt, Judæi eam repulerunt. Si pergas quærere cur Judæi fidem repellentes rejecti sint, Christiani vero amplectentes fidem electi? Respondit semper hucusque Apostolus causam esse, quod Christiani credentes sunt filii promissionis; quos elegit Deus, eisque promisit misericordiam, puta justitiam: hoc est, quia placuit Deo in fide Christi collocare benedictionem et filiationem Abraham, ipsam scilicet justitiam; non autem quia Gentes hoc meruerunt, vel Judæi in judaismo demeruerunt, aut meruerunt ea privari præ Gentibus. Ecce hoc est quod toties per tot sententias hic volvit, revolvit et inculcat Apostolus.

19. DICIS ITAQUE MIHI: QUID ADHUC QUERITUR? — Græce *μῆμεται*, id est *queritur, conqueritur*; non autem *quæritur, conqueritur*, licet ita legat

Electio Isaaci et Jacobi non fuit ex meritis præviis, nec Ismael et Esau repulsi ex demeritis.

Sensus allegoricus in his omnibus a Paulo intentus.

Placuit Deo in fide Christi collocare benedictionem.

Vers. 19.

et intelligat S. Thomas. Est occupatio querula. Objiciet enim quis : Si Deus «cujus vult miseretur, et quem vult indurat,» cur ergo queritur, conqueritur et succenset Deus Pharaoni aliisque impiis per Prophetas, eosque punit? Ipse enim Deus, ut ais, o Paule, eos indurat.

VOLUNTATI ENIM EJUS QUIS RESISTIT? — aut, ut Græce est, ἀνίσταται, id est *resistit unquam*. Hanc objectionem Apostolus primo retundit objectu absoluti dominii et majestatis Dei, contra quam nemo queri possit aut debeat; deinde directe illi respondet vers. 22.

Nota : statim illi respondere potuisset Paulus, Deum juste queri de impiis, quia propria voluntate peccant. Verum quia agit contra superbos et querulos impios, qui irreverenter et arroganter queruntur, seque opponunt Deo, Deique voluntati et judiciis; hinc primo, eorum superbiam et superbam querelam retundit objectu reverentiae et celsitudinis divinæ, maxime quia hoc ipso, licet non respondeat ad ipsam eorum interrogationem et objectionem, ad originem tamen et causam ejusdem respondet.

Causa hæc est, quod impii nolint subesse voluntati divinæ ejusque imperio, illudque vellent excutere si possent, utpote per quod sciunt se plectendos et damnandos. Dicunt ergo ipsi : Si Deus cujus vult miseretur, et quem vult indurat, quid mirum est nos esse miseros et induratos? voluntate enim Dei tales sumus : voluntati autem ejus quis resistit? Hanc causam aufert et elidit Apostolus dicens, voluntatis divinæ, utpote sapientissimæ, optimæ et eminentissimæ a creatura non esse quærendam rationem; neminem enim de ea queri, vel illi obstrepere debere, sed illam omnes silentio venerari, illique summa humilitate et reverentia se submittere debere. Ait ergo :

Vers. 20. 20. O HOMO (Græce *ὁ ἄνθρωπος*, atqui o homo), TU QUIS ES, QUI RESPONDEAS DEO? — Pulchre S. Gregorius, lib. IX *Moral.*, cap. VIII, inquit : « Respondere Deo non posse convincitur, qui homo nominatur; qui per hoc quod de humo sumptus est, judicia superna discutere dignus non est. »

Vers. 21. 21. NUMQUID DICIT FIGMENTUM EI QUI SE FINXIT : QUID ME FECISTI SIC? AN NON HABET POTESTATEM FIGULUS LUTI, EX EADEN MASSA FACERE ALIUD QUIDEM VAS IN HONOREM, ALIUD VERO IN CONTUMELIAM? — Pergit Apostolus retundere et reprimere importunam et arrogantem impiorum contra Deum objectionem, dicens quod non magis Deo factori et creatori suo resistere vel oggannire debeant, quam lutum figulo.

Nota *primo* : Apostolus hic Deum comparat figulo, et homines luto, non quasi homines, æque ac lutum, electione et libera voluntate destituantur; contrarium enim hic significat Apostolus, vers. 22 et vers. 24, et quia alioqui pari ratione homines, æque ac lutum, anima et ratione carent, inquit S. Chrysostomus; sed ut significet quod homines non magis Deo miserenti vel in-

duranti, punienti vel præmianti obstrepere debeant, quam lutum figulo, ut statim planius ostendam. Ad hoc enim tantum inducitur hæc figuli et luti similitudo; nam alludit hic Paulus ad *Jerem. XVIII, 6*, ubi sic ait Dominus : « Ecce sicut lutum in manu figuli, ita et vos in manu mea, » *q. d.* Sicut vas luteum est in manu figuli, ut illud frangat, et ex eo faciat aliud vas, vel prius renovet : sic et ego vos, o Judei, a me destinatos Chaldaico excidio, si penitueritis, reformabo, mutabo sententiam, et calamitatem vestram in felicitatem convertam : ita Theodoretus, ut ex vasis contumeliæ, id est ingloriis, flatibus vasa in honorem, id est honorifica.

Nota *secundo* : S. Augustinus et alii censent Apostolum hic loqui de massa, id est communitate hominum non tantum originali, sed et actuali peccato respersa (loquitur enim hic Paulus de impiis et incredulis Judæis), ex qua hos Deus liberat et eligit ad gloriam, alios relinquit et destinat ad pœnam æternam. Ita S. Augustinus, lib. I *ad Simplician.*, Quæst. II, et Fulgentius, *ad Monimum*, lib. I, cap. XXVI.

Ubi advertite : ex massa peccati originalis, Deus non intendit positive facere aliquem vas in contumeliam, uti demonstravi vers. 13, sed tantum permissive; imo Deus intendit, quantum est ex parte sua, omnes ex hac massa corrupta et perditâ eripere et salvare per Christum. Ideo enim Christum mediatorem omnibus dedit, volens quantum est ex parte sua, ut per Christum omnes salventur. Ex massa vero et complemento peccatorum actualium, quæ peccatores ipsi faciunt et adjiciunt peccato originali, etiam positive facit Deus vasa in contumeliam; quia destinat eos ad pœnam et opprobrium æternum, quos videt in peccatis hisce suis mori. Ex hoc ergo Apostoli loco etiam juxta mentem S. Augustini intellecto, non recte elicitur aut concluditur Deum aliquem reprobasse, vel decrevisse a regno cœlorum excludere ob solum prævisum peccatum originale ejus, vel ante actualia ejus peccata, in quibus prævidebatur ipse moriturus. Imo Gregorius de Valentia, *part. I, Quæst. XXIII*, puncto 3, col. 463, docet ad hanc perditionis massam ex mente S. Augustini pertinere, et in eam recidere eos, qui post originale peccatum sibi remissum, actualia peccata committunt. Hoc est enim quod ait S. Augustinus, *Enchir. XXIX* : « Creatura rationalis quæ in hominibus erat, peccatis atque supplicis, et originalibus, et propriis tota perierat. » Et *epist. 103* : « Una, ait, est ex Adam massa peccatorum et impiorum, in qua et Judei et Gentes, remota gratia Dei, ad unam pertinent conspersionem. » Lib. I *ad Simplician.*, Quæst. II : « Propter hoc, ait, inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis. » Et paulo post : « In vasis, inquit, propter meritum massæ, in contumeliam debitam factis (id est, in omnibus iis qui ob peccata

Sensus litteralis excutitur : est que de captivitate Babylonica ex Jeremia cap. XIII.

An Deus ex massa hominum peccatis respersa destinet alia vasa in honorem, alia in contumeliam?

Deus ex hac massa intendit omnes salvare.

Non potest concludi ex hoc loco Deum ob solum peccatum originale aliquos reprobasse.

destinati sunt ad gehennam) iniquitatem damnare novit Deus, non facere. » Et lib. LXXXIII *Quæst.*, Quæst. LXVIII, docet reprobos non posse dicere Deo : Cur me fecisti vas in contumeliam ? quia jam sunt massa luti, id est peccati, post Adæ prævaricationem. Et concludit : « Si vis hoc posse dicere Deo : Cur me fecisti ? noli esse lutum, sed fieri filius Dei per ipsius misericordiam. » Quocirca graves theologi, ex mente S. Augustini, censent Deum neminem reprobasse, id est cœlo exclusisse, et destinasse gehennæ, nisi post prævisum ejus finale peccatum, quod scilicet, in originali, vel actuali peccato moreretur. Audi Cardinalem Bellarminum, lib. II *De Gratia et Lib. arbitr.*, cap. XVI : « Dicimus, inquit, causam reprobationis esse prævisionem peccati originalis vel actualis ; quia non omnes Deus reprobatur propter originale peccatum, cum illud vere nonnullis reprobis per baptismi gratiam remittatur ; sed alios propter originale tantum, ut parvulos non baptizatos ; alios propter actuale tantum, ut baptizatos adultos ; alios propter utrumque, ut infideles adultos, de qua re vide Augustinum, *De Correp. et Grat.*, cap. XIII, et Prosperum, in *Respons.* ad cap. II Gallorum. » Verum quidquid sit de hac massa peccatorum, eorumque electione et reprobatione, dico de ea non loqui hic Apostolum.

Verus et genuinus Apostoli sensus.

Ut ergo genuinam Apostoli mentem explicem, assero Deum tantum in eo comparari hic figulo, quod, sicut figulus potest ex eodem luto facere vas unum in honorem, aliud in contumeliam : ita Deus ex eadem massa hominum, cujus vult miseretur et quem vult indurat. Cujus ergo miseretur, id est quem a peccato liberat et justificat, uti Christianos credentes, hos facit vasa in honorem : quem vero indurat, uti Pharaonem et Judæos incredulos, hos facit vasa in contumeliam ; sed sicuti Deus positive et directe miseretur, sic positive et directe facit vasa in honorem ; et sicut permissive et indirecte tantum indurat, sic permissive et indirecte tantum facit vasa in contumeliam. Non ergo vas in honorem hic est electus ad gloriam, nec vas in contumeliam est reprobatus ad gehennam ; sed vas in honorem est justificatus, vas in contumeliam est impius qui est in peccato.

Quid hic intelligatur per vas in honorem, et vas in contumeliam ?

Duplex sensus.

Posset secundo, *re misereri* temporaliter accipi pro dare bona et præmia temporalia, qualia Deus dedit Jacobo et Judæis ; *indurare* vero per metalepsim, ut dixi, pro punire et malis afficere, ut plagis affectus Deus Pharaonem. Unde Toletus censet Apostolum hac similitudine tantum velle significare, quod Deus pro libito nulla alia causa ex jure dominii summi et potentie eminentissimæ, quam habet in homines, possit quævis bona vel mala cuilibet immittere, sicut figulus pro libito vasa facit aut vilia aut honorifica, et sic vas in contumeliam non est peccator formaliter : sic enim Deus non facit vas in contumeliam ; sed est is cui Deus pœnas et mala irrogat, uti Pharaonem, Esau, Judæi : contra is est vas in honorem, cui Deus bona et beneficia confert, uti Jacob et Christiani. Sed prior sensus quem dedit, pressior est, profundior et præcedentibus magis connexus.

Denique in hac antithesi Græce elegans est paronomasia. Vocatur enim *καλὸς εἰς τὸν καὶ καλὸς εἰς ἀτιμίαν*, id est *vas decoris et vas dedecoris*.

Sensus tropologicus.

Tropologicè nota : Lutum est homo, quia ex limo factus, ut cum timore et humilitate Deo se subdat, in cujus manu est status noster, gloria, divitiæ, virtus, salus et omne bonum nostrum ; nimirum ut discat homo totus pendere a Deo, quasi figulo suo, illique se totum restituat, cujus potestatem effugere non potest. Sic ergo hac phrasi tacite jubet et monet nos Deus, ut cum *Jerem.* cap. XVIII, jam citato, sæpe descendamus ad domum figuli, ut videamus originem patris nostri Adami ex luto, hebraice Adami ex Adama, lutei ex luto, nobisque dicamus : Quid superbis, terra et cinis, imo lutum vilissimum, quod pecudum pedibus calcatur ?

Sæpe descendendum homini ad domum figuli, et originem suam.

Secundo : sicut lutum tantum est lutum, sed ex manu figuli hanc vel illam formam sortitur : ita homo ex sua humo nil nisi humum et lutum habet ; sed ex Deo habet quod sit homo rationalis, dives, nobilis, sapiens, felix, gratus. Deus enim cuique dat suam formam, et « cuique dividit sua dona prout vult, » *Eccli.* XXXIII, 14 ; ipse enim fecit nos, non ipsi nos.

Tertio : hinc sequitur quod quisque sua sorte contentus esse debeat ; sicut enim lutum non potest dicere figulo : Cur me fecisti sic ? sic nec nos Deo dicere possumus : Cur nos fecisti pauperes, ignobiles, rudes, infirmos ; illos vero divites, nobiles, sapientes, validos et fortes ?

22 et 23. QUOD SI DEUS VOLENS OSTENDERE IRAM, ET NOTAM FACERE POTENTIAM SUAM, SUSTINUIT IN MULTA PATIENTIA VASA IRE, APTA IN INTERITUM : UT OSTENDERET DIVITIAS GLORIE SUE IN VASA MISERICORDIE, QUÆ PREPARAVIT IN GLORIAM. — Apostolus hic perfecte respondet querelæ quam proposuit vers. 19. Si Deus homines indurat, cur queritur et induratos punit ? Respondet ergo hic hoc modo, q. d. Indurati ipsi positive se fecerunt et aptarunt vasa iræ ; Deus ergo non fecit eos, sed « sustinuit, » id est patienter peccare permisit, differens diu supplicium, sicque eos indurasse dicitur. Idque duplici de causa : *Prior* est, ut iram, id est justam et potentem suam vindictam in eos ostenderet, uti fecit, dum Pharaonem mersit in mari Rubro : putabat enim Pharaon Dei patientiam, per quam non puniebat eum Deus, impotentiam esse. *Posterior* est, ut ex hac severitate Dei in induratos appareat gloriosa Dei misericordia, opulentia et liberalitas « in vasa misericordiarum, » id est in sanctos et electos, quibus non pœnam, sed gloriam præparavit.

Vers. 23 et 23.

Duplici de causa Deus permissive se habet erga peccantes.

Nota *primo* : « Quod si Deus sustinuit vasa iræ ; »

supple, quid ad te? vel, tu quis es, qui respondeas Deo? quid habes quod queri possis? Est enim hic aposiopesis, sive reticentia, frequens Apostolo.

Vasa misericordie non sunt efficaciter electi ad gloriam. Nota secundo: « Vasa misericordie » hic non vocantur efficaciter electi ad gloriam, sed credentes et iusti, quos gratia sua dirigit et ordinat Deus ad gloriam, ut patet ex sequentibus: consequenter vasa irae sunt mali et indurati, qui se ordinant et disponunt ad iram et poenam aeternam.

Nota tertio: « Vasa misericordie » eadem sunt cum iis quae vers. praeced. vocantur « vasa in honorem; » sic « vasa irae » vocantur ea quae sunt « in contumeliam. »

Vasa irae propria culpa aptata sunt ad interitum. Nota quarto: « Vasa irae » non aptavit Deus, sed apta, Graece κατασκευάζω, id est aptata et apparatus, propria scilicet culpa et impoenitentia (ita Graeci Patres, D. Thomas et passim interpretes) ad interitum et condemnationem; unde et Deus non fecit, sed sustinuit ea in multa patientia, patienter scilicet exspectans eorum resipiscentiam et poenitentiam: quam utique non exspectasset, nisi ipsa in illorum fuisset manu et potestate; quia scilicet paratus erat Deus eos sua gratia adjuvare, si eam illi implorare eique cooperari voluissent. E contrario, vasa misericordie Deus praeparavit in gloriam. Bonum enim et praedestinatio a Deo est, malum vero et reprobatio a nobis est; homo solus peccare potest et peccat, Deus vero solus a peccato liberat.

Vers. 24. 24. QUOS ET VOCAVIT NOS NON SOLUM EX JUDEIS, SED ETIAM EX GENTIBUS. — Nota, quod quos refert « vasa misericordie, » quae praecesserunt, puta sanctos: quod quos ergo idem est ac si dicat, haec vasa misericordie, non Iudaea, sed humana, sunt ii quos Deus ad se, suamque gratiam; amicitiam et filiationem « vocavit, » nempe nos fideles, tum ex Iudaeis, tum ex Gentibus. Putabant Iudaei se solos a Messia vocandos esse ad ejus regnum, Ecclesiam et bona omnia. Contrarium hic probat Apostolus ex Prophetis, nimirum Gentes quoque ab eo ad eadem bona vocandas esse.

Vers. 25. 25. SICUT IN OSEE DICIT: VOCABO NON PLEBEM MEAM, PLEBEM MEAM. — q. d. Vocabo Gentes idolatras, quae non fuerunt plebs mea, ad meam fidem et cultum, ut, cum fuerint ad me conversae, vocem eas plebem meam. S. Paulum recte citare Osee locum, eumque de Gentibus explicare ostendi Osee 1, 10.

ET NON MISERICORDIAM CONSECTAM, MISERICORDIAM CONSECTAM. — Delent hoc Graeca, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Sedulius et alii; sed legunt Biblia Romana aliaque Latina, et S. Hieronymus in Osee 1, ibique habent illud Hebraea. Illud vero « non dilectam, dilectam, » quod non habet Syrus, nec Hebraeus, habent Septuaginta quoad sensum in Osee, et Graeca ac Latina hic. Vide Notationes Francisci Lucæ in S. Scripturam. Jam sensus hic planus est. Gentes enim, quas paulo ante dixit ex non

plebe factas esse plebem Dei, hic ex statu derelictionis dicit esse translatas in statum misericordie et gratiae Dei; ut plebs Gentilis, quae antea non erat misericordiam consecuta, jam vocaretur misericordiam consecuta.

26. ET ERIT: IN LOCO UBI DICTUM EST EIS: NON PLEBS MEA VOS; IBI VOCABUNTUR FILII DEI, — q. d. In loco, ubi antea non erat plebs mea, puta in Italia, Gallia, Germania, India, « ibi vocabuntur, » id est erunt filii Dei. Tamen enim vocari per metonymiam saepe in Scriptura significat esse. Quod enim re ipsa tale est, hoc per sermonem tale dici et vocari potest.

27. ISAIAS AUTEM CLAMAT PRO ISRAEL. — Probat hic Paulus ex Isaia priorem partem vers. 24, scilicet quod Deus ad se suamque gratiam vocabit per Christum Iudaeos ad Christum convertendos, sed paucos. Plerique enim omnes, ut ait Paulus vers. 32, offenderunt in lapidem offensionis, puta in Christum. Posteriorem partem vers. 24, de Gentibus ad Christum vocandis et convertendis, jam probavit Paulus, vers. 23, ex Osee propheta. Ait ergo Isaias:

SI FUERIT NUMERUS FILIORUM ISRAEL TANQUAM ARENA MARIS (innumerabilis), RELIQUIE (id est pauci) SALVE FIENT. — Isaias habet, convertentur ad Dominum. Unde patet caeteros omnes Iudaeos rejectos esse, uti hactenus docuit Paulus, et in eorum locum Gentes surrogatas accepisse promissa Dei, ac proinde ea non excidisse, sed in Gentibus impleta esse, quod a vers. 6 hucusque probare intendit et contendit Apostolus.

28. VERBUM ENIM CONSUMMANS ET ABBREVIANS IN AEQUITATE, — supple, Deus est, ut patet ex Graeco, ubi consummans est nominativi casus, verbum vero accusativi. Sic enim habet Graecus ὁ θεὸς ἡμεῶν κατατελέσει καὶ συντέμνει, q. d. Deus consummabit et abbreviabit verbum, id est rem, puta numerum fidelium ex Israel brevem, id est exiguum conficiet, idque « in aequitate » et justitia: tum quia juste incredulos et impios Iudaeos ita abbreviavit, consumpsit et attrivit (quod proprie hic spectat Paulus); tum quia vice versa primos credentes piosque Iudaeos, puta Apostolos, et per eos omnes gentes fecit abundare aequitate, justitia et sanctimonia. Sicut enim Deus justus est in infideles et impios, eos puniendo et consumendo: ita justus est in fideles et pios, eos praemiando, faciendo scilicet ut in eis et per eos in aliis gentibus abundent gratia et justitia. Utrumque hunc sensum, sed magis posteriorem, significant verba Isaiae, qui habet: « Consummatio abbreviata inundabit justitiam (1). »

Pro quo nota: citat hic Paulus Isaiam, cap. x,

(1) Vers. 23: Perficiet enim Deus et subito absolvit rem pro veracitate sua: rem sic decretam exsequetur Dominus in terra. Sententia in utroque membro eadem est, aliis tantum verbis expressa. Tamen quia in Vulgato interprete, Hebr. כִּי, redundat vel exponendum utique, profecto.

Gentes quomodo non plebs factae sint plebs Dei?

Vers. 26

Vers. 27

Cur tam pauci Iudaeorum ad Christum convertendi?

Vers. 28

Vers. 28

Isaias hic illustrat cap. x.

Loquitur
Isaias de
Judæis
reliquis
ex vasta-
tione Sen-
nacherib.

Sensus
allegori-
cus hic
a Paulo
præcipue
intentus.

Verbum
abbrevia-
tum tri-
plittter
intelligi
potest.

Ob tres
rationes
idem
verbum
dicitur
consum-
matum.

Verbum
abbrevia-
tum est
Verbum
incarna-
tum.

Vers. 29.

qui ad litteram loquitur de Judæis ex vastatione Sennacherib reliquis, de eisque ait : « Consummatio abbreviata inundabit justitiam, » *q. d.* Tempore Ezechie vastatio illa Sennacherib, quæ plurimos Judæorum consumpsit et abbreviavit, id est paucos fecit, faciet ut in paucis reliquis Judæorum superstitibus « inundet, » id est instar aquarum exundantium abundet justitia, tum puniens impietatem, tum præmians pios, quos hoc terrore et clade percussos ad Deum verum invocandum et colendum compellet; uti re ipsa evenisse patet II *Paralip.* xxx, 7. Hinc allegorice (quod maxime hic intendit Spiritus Sanctus) hanc sententiam de suis Judæis explicat S. Paulus, *q. d.* « Consummatio abbreviata inundabit justitiam, » id est *consumam faciamque finem*, et quidem brevissimum, judaismi et Judæorum per Titum, ita tamen ut pauci ex iis relinquuntur et convertantur ad Christum; et tum justitia, quæ ex fide est, inundabit et propagabitur per omnes gentes, orbemque pietatis quasi altero diluvio obruet. Hoc est ergo « verbum brevium, quod faciet Dominus super terram, » uti prædixit Isaias.

Secundo, « verbum abbreviatum » hoc accipi potest brevissimum Evangelicæ fidei et electionis præceptum, quod pro cunctis laciniosæ et sinuosæ legis cæremoniis et prophetiis successit. Ita Origenes, Augustinus, Anselmus, Œcumenius et alii veteres. Evangelium enim est compendium legis, quia ex duobus ejus præceptis : « Diliges Deum et proximum, tota lex pendet et prophetæ. » Addit S. Chrysostomus, idem verbum dici consummatum in justitia, quia justitiam quam lex dare non poterat, dat Evangelium; aut, ut Ambrosius, quia verbum hoc fidei et Evangelii consummationem attulit peccatorum; vel, ut Photius, quia Evangelio non succedit aliud Evangelium sicuti legi successit Evangelium, quia Evangelium plenam docet justitiam et perfectionem hominis.

Tertio, S. Hieronymus, *ad Algasiam*, Quæst. X, et S. Cyprianus, lib. II *Contra Judæos*, cap. III : « Verbum incarnatum, inquit, est verbum ad hominis usque naturam abbreviatum et exinatum, ut quod cælo non capiebatur, præsepio caperetur, » ait S. Bernardus, quod salvas fecit reliquias Israel, quodque absolvit et consummavit tot promissiones dilatas, tot historias acephalas, tantarum rerum initia et elementa vix delineata veteri Testamento, et justitiæ exundationem induxit orbi. Addit Haymo consummationem abbreviatam esse passionem Christi, quæ tribus diebus fuit consummata, itaque abbreviata, per quam justitia et sanctitas totum orbem inundavit. Rursum, in passione Christus omnia consummavit, dixitque : « Consummatum est : » ipse quoque tunc fuit abbreviatus in fama et vita, et capite quasi minutus.

29. ET SICUT PRÆDIXIT ISAIAS : NISI DOMINUS SA-
BAOTH RELIQUISET NOBIS SEMEN, SICUT SODOMA

FACTI ESSEMU, ET SICUT GOMORRHA SIMILES FUISSE-
MUS. — *q. d.* Nisi Dominus reliquisset nobis semen; id est aliquos superstites, fuisset justus, ut Sodoma, omnino deleti. Loquitur Isaias ad litteram de Judæis qui superfuerunt captivitati Babylonicæ. Allegorice S. Paulus idipsum explicat hic de paucis Judæis, qui in communi cæterorum infidelitate crediderunt in Christum, *q. d.* Nisi tempore Christi parum reliquiarum, videlicet B. Virginem, Apostolos et paucos electos ex Judæis credentes elegisset Deus, reprobatus fuisset totus Israel ob infidelitatem, et periisset, uti Sodoma. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertus, Haymo in *Isaiæ* 1, et S. Augustinus, lib. I *ad Simplician.*, Quæst. II (1).

Hoc tropologicè sibi applicet dicatque pœnitens, et grata Deo anima : Nisi semen gratiæ et sanctarum inspirationum reliquisset Deus in me, periissem in peccatis meis, ut Sodoma.

Alii, ut Origenes et Photius apud Œcumenium, per « semen » hoc accipiunt Christum vel doctrinam Christi.

30 et 31. QUID ERGO DICEMUS? QUOD GENTES, QUÆ
NON SECTABANTUR JUSTITIAM, APPREHENDERUNT JUSTI-
TIAM : JUSTITIAM AUTEM QUÆ EX FIDE EST. ISRAEL
VERO SECTANDO LEGEM JUSTITIE, IN LEGEM JUSTITIE
NON PERVENIT. — *q. d.* Judæi sectantes « legem justitiæ, » id est legem ipsorum opinione justificantem, « in legem justitiæ, » id est in legem vere justificantem, venerunt quidem, hoc est (per legem quasi radicem) venire cœperunt, sed non pervenerunt, *q. d.* Falsus est Israel putans se habere legem justitiæ, cum lex justitiæ non sit lex vetus, sed lex gratiæ.

Græca pro « non pervenit, » habent *ὅτι ἐπέβη*, id est proprie, *non antevertit, non prævenit*, scilicet Israel Gentes in acquirenda justitia.

Nota : hic Apostolus post longam totius capituli disputationem resolvit quæestionem, et dat propriam causam cur rejecti sint Judæi a justitia et salute, Gentes vero ad eam sint ascitæ et electæ : nimirum quia Judæi eam quæsierunt ubi non debebant, scilicet in operibus legis, non in fide Christi, ubi eam posuit Deus : hoc est enim quod subdit Apostolus.

32. QUARE? QUIA NON EX FIDE, SED QUASI EX
OPERIBUS, — supple, justitiam quæsierunt Judæi; Gentes vero fidem Christi amplexæ sunt, et per hanc fidem quæsierunt et invenerunt veram justitiam. Hic versiculus cum sequenti diligentissime notandus et perpendendus est : directe enim solvit nodum litis et controversiæ Judæorum et Gentium.

(1) Aliis hic Isaiæ locus non est vaticinium de rebus Nov. Test., sed ab Apostolo positus ideo, quod satis declaret non esse quod Judæi tam jactarent Dei benevolentiam in omnes eos, qui se Judæos profiterentur; neque enim hos caros esse Deo universos, sed exosos potius et interneconi quasi datos, nisi proborum hominum pietas severitatem Dei quodammodo retardaret.

Littera-
lissensus
Isaiæ, et
allego-
ricus a
Paulo in-
tentus.

Sensus
tropolo-
gicus.

Vers. 30
et 31.

Lex jus-
titie non
est lex
vetus,
sed lex
gratiæ.

Propria
causa ob
quam Ju-
dæi a
justitia
rejecti.

Vers. 32.

To quasi non est comparativum, sed assertivum. Nota : Cum ait Paulus, « quasi ex operibus, » *To quasi* non est similitudinis, nec comparativum, sed assertivum. Adde *To quasi* sonare præsumptionem vel fastum : præsuebant siquidem Judæi sibi propter opera legis deberi justitiam, sed falso.

Vers. 33. 33. OFFENDERUNT ENIM IN LAPIDEM OFFENSIONIS (in Christum), SICUT SCRIPTUM EST : ECCE PONO IN SION LAPIDEM OFFENSIONIS, ET PETRAM SCANDALI. — Citat Paulus *Isaiæ* XXVIII, 16 et VIII, 14. Cap. XXVIII, sic habet *Isaias* : « Ecce ego mittam in fundamentis Sion, » id est *Ecclesiæ*, quæ in Pentecoste cæpit in Sion, « lapidem angularem. » Cap. vero VIII, sic habet : « Timorem ejus (scilicet regis Syriæ Rasin) ne timeatis, neque paveatis : Dominum exercituum sanctificate (id est glorificate, sperando in eum, illique placendo et obediendo, sicque vobis eum conciliando); ipse (sit) pavor vester, et ipse terror vester (tum passive, quem ut terribilem revereamini; tum active, qui faciat vos regi Syriæ et hostibus terribiles), et erit vobis in sanctificationem, » *q. d.* Dominus credentes et sperantes in se sanctificabit, et ut sanctos suos proteget, eritque eis quasi sanctuarium et asylum. Hoc enim significat Hebræum *מקדש* *miedas*. « Incredulis autem ex duabus domibus, » hoc est, ex duobus regnis, puta Juda et Israel, sive duarum et decem tribuum Israel, erit « in lapidem offensionis, » in quem impingant. Dicent enim : Deus noster non est tam potens et fortis, quam putabamus, non potest liberare nos, itaque ab hoste conteremur. Est metaphora ab iis sumpta, qui per viam incedentes, in lapides quos non vident, pedibus impingunt.

Varia loca Isaiæ explicata et illustrata. Variæ loca *Isaiæ* explicata et illustrata.

Allegorice sensus hic a Paulo intentus. Allegorice Apostolus hic hæc verba *Isaiæ* de Christo explicat. Nam Christus Judæis fuit lapis offensionis; quia videntes Judæi Christi humilitatem, paupertatem, mortem, noluerunt eum agnoscere Messiam, offensi ejus abjectione; expectabant enim Messiam, quasi filium Davidis et Salomonis opulentum et magnificentem, qui eadem pompa regali veniret et Judæos ditaret et bearet. Sed iste modus, utpote nimis carnalis, non placuit Deo. Hinc alium modum justificandi et salutis elegit, scilicet proponere Christum pauperem et crucifixum mediatorem, ut per eum justitiam

et salutem speremus, cum mille alios modos eligere potuisset. Et sic originaliter et remote est electionis Dei, proxime vero et immediate est culpa Judæorum, quod ipsi sunt rejecti a justitia et salute. Sicut e contrario, obedientia et fides in Christum in Gentibus causa est quod ipsæ sint acceptæ et electæ ad justitiam et salutem.

Nota : idem hic est « lapis offensionis, et petra scandali. » Augustinus tamen, in *Psal.* XLV, hæc duo distinguit : Christus, inquit, in vita fuit lapis offensionis, in quem sua incredulitate impegerunt Judæi; post resurrectionem vero fuit eisdem petra scandali, quando ut gravis petra cecidit supra Judæos, eosque per Titum et Vespasianum contrivit.

Lapis offensionis et petra scandali quomodo dicitur?

OMNIS QUI CREDIT IN EUM, NON CONFUNDETUR. — Citat Paulus *Isaiæ* XXVIII, 16, ubi pro « non confundetur, » Interpres noster vertit, « non festinet, » scilicet fidelis, volens sibi statim Christum ab *Isaiæ* et Prophetis promissum exhiberi; sed expectet patienter, quia certissime ego Deus promissionem meam de Christo complebo. Septuaginta vero, et ex iis S. Petrus, *I. epist.* II, 7, et Paulus hic vertunt, *non confundetur*, scilicet tum hic, tum in die judicii, *q. d.* Qui credit in Christum, non confundetur, non pudebit, sua fide et spe non frustrabitur; sed certo videbit et assequetur ea quæ de Christo credidit et speravit, scilicet justitiam et gratiam in hac vita, et salutem ac gloriam in futura. Hoc enim sensu dixit Apostolus cap. V, quod spes in Christum non confundat.

Atque hoc idem est, quod significat *Isaias* dicens : « Qui crediderit in eum (Christum), non festinet, » *q. d.* Fidelis non discurrat huc illuc, ad quærendum et videndum Christum, uti solent discurrere homines anxii et metu trepidi. « Non festinet » ergo idem est ac si dicat, « non trepidet : » non enim confundetur, sed certo consequetur rem a se creditam et speratam. Itaque in verbo « festinet » est metalepsis. Simili modo loquitur *Virgilius* de apibus :

Fidei et spei Christianæ inconfutabilis certitudo.

Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
Discurrunt.

Qui enim trepidant, festini huc illucque discurrunt, uti faciunt apes.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Veram causam repulsæ Judæorum a justitia, quam cœpit dare cap. præced. vers. 30, puta Judæorum infidelitatem in Christum, hoc cap. persequitur et perurget Apostolus. Unde primo, usque ad vers. 12, justitiæ legis opponit et anteponit justitiam Dei, eamque sitam esse docet in fide Christi.

Secundo, a vers. 12, ad finem ostendit Deum ad hanc fidem et justitiam vocasse, non solos Judæos, sed omnes Gentes, ac proinde eis prædicari debuisse Evangelium, idque probat testimonio Isaïæ, Davidis et Mosis.

Denique vers. ultimo, ex Isaia probat Deum vocare Judæos ad Christum, sed eos Christo nolle credere, eique contradicere.

1. Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem. 2. Testimonium enim perhibeo illis quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. 3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. 4. Finis enim legis, Christus ad justitiam omni credenti. 5. Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. 6. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cælum? id est, Christum deducere. 7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum a mortuis revocare. 8. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod prædicamus. 9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. 10. Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. 11. Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur. 12. Non enim est distinctio Judæi et Græci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. 13. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. 14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? 15. Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! 16. Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaïas enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? 17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi? 18. Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. 19. Sed dico: Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam. 20. Isaïas autem audet, et dicit: Inventus sum a non quærentibus me: palam apparui iis, qui me non interrogabant. 21. Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.

Vers. 1. 1. FRATRES, VOLUNTAS QUIDEM CORDIS MEI, ET OBSECRATIO AD DEUM, FIT PRO ILLIS (Judæis) IN SALUTEM.—Pro voluntas græce est εὐδοκία, id est propensus animi affectus, et vehemens desiderium mihi est erga Judæos, ut salventur. Unde oro et obsecro pro illis, idque, ne putent ipsi hæc tristitia de ipsorum repudio et repulsa a Christo me dixisse ex odio, sed potius ex commiseratione. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius.

2. TESTIMONIUM ENIM PERHIBEO ILLIS, QUOD ÆMULATIONEM DEI HABENT, SED NON SECUNDUM SCIENTIAM, — verum secundum errorem, q. d. Judæi zelum errantem pro lege Mosaica tuenda habent, putantque se agi zelo Dei, sed errant; quia vere contra Dei honorem et veritatem agunt, cum fidem et legem Christi, quæ vera est lex Dei, oppugnant.

3. IGNORANTES ENIM JUSTITIAM DEI, ET SUAM QUÆ-

Vers. 2. Judæorum erroret et ex-citas

Vers. 3.

RENTES STATUERE, JUSTITIAE DEI NON SUNT SUBJECTI. — « Justitiam Dei » Paulus intelligit eam, quae nos facit justos, non coram hominibus, sed coram Deo; quae sita est in reconciliatione hominis cum Deo; per fidem Christi, sicuti Judaeorum justitia sita erat in impletione legis coram hominibus. Unde eam Paulus vocat « justitiam suam, » id est ex suis et naturae viribus et legis operibus partam: huic enim opponitur « justitia Dei, » id est a Deo et Dei gratia proveniens. Pro « non sunt subjecti, » Graeca clarius habent, *ὡς ὑπετάγησαν*, non subdiderunt se illi, non obediunt, *q. d.* Quia Judaei suam justitiam ex lege quaesierunt, hinc noluerunt se subdere fidei Christi, ac consequenter nec verae justitiae Dei. Hanc enim Deus in fide et obedientia Christi constituit. Unde sequitur:

Vers. 4. **4. FINIS ENIM LEGIS (est) CHRISTUS, AD JUSTITIAM OMNI CREDENTI.** — Quaes, quomodo finis legis sit Christus? Respondet primo S. Augustinus, quia Christus legis umbras implens eam terminavit et cessare fecit. Ita ipse lib. II *Contra advers. legis et Prophet.*, cap. VII, et S. Gregorius, hom. 16 in *Ezech.*

Secundo, Chrysostomus et Photius: « Finis, » inquit, id est perfectio et consummatio legis est Christus, quia quod lex non potuit, scilicet justum facere hominem, hoc fecit Christus. Hebraeum enim *כלה* *cala*, perinde ut Graecum *τέλος*; (id est finis) tam consummationem, quam consumptionem significat.

Tertio, Anselmus: « Finis, » inquit, id est perfectio, legis est Christus, quia scilicet sine fide Christi, lex perfici et impleri non potuit, nec potest.

Quarto et aptissime, Theodoretus, « Finis, » id est, ut Syrus vertit, *סכּה* *sache*, hoc est scopus legis est Christus, quia tota lex ad Christum, quasi ad finem, terminum et scopum suum, refertur, tendit, ducit et vocat. Alludit hic eleganter et ingeniose Paulus in Hebraea voce *טורה* *tora*, id est lex, ad radicem *ירה* *iana*, id est jacere, sagittare, quasi lex sit sagitta, quae collimat in Christum, quasi scopum suum; idque « ad justitiam omni credenti, » ut scilicet per fidem Christi omnes credentes in eum justitiam assequantur. Fidem hic intellige non nudam et solam, sed quae se in proles spei, poenitentiae et honorum operum, quasi mater fecunda porrigit et extendit, vide *Can. 3.*

Moraliter S. Augustinus, in *Sentent.*, num. 106: « Finis, ait, fidelium Christus est, ad quem cum pervenerit currentis intentio, non habet quod possit amplius invenire, sed habet in quo debeat permanere. »

Vers. 5. **5. MOYSES ENIM SCRIPSIT (Levit. XVIII, 5), QUONIAM JUSTITIAM, QUAE EX LEGE EST, QUI FECERIT HOMO, VIVET IN EA.** — Probat hic Apostolus id quod dixit *vers. 3.* nimirum Judaeos, eo quod suam ex lege justitiam velint statuere, justitiae Dei, quae sola vera est justitia, non esse subjectos. Probat autem

idipsum ex eo, quod justitia ex lege plane diversa, imo adversa et opposita sit justitiae Dei: tum quia hanc suam justitiam Deus constituit non in lege, sed in fide Christi; tum (quod proprie hic urget Apostolus) quia Moses justitiae legali et justis secundum legem promisit tantum vitam temporalem: Deus vero justitiae fidei, sive fidelibus suis justis promittit salutem et vitam aeternam (1).

Nota: « Facere justitiam quae ex lege est, » sive facere justitiam legalem, est facere et implere praecipua legis. Haec enim praecipua sunt justitiae legalis objectiva, id est sunt ipsum justum legale, sive justum et aequum, quod lex praescribit, quodque legaliter et civice observantem facit justum, ex eo, quod ipse se suae legi et regulae conformet. Hanc ergo « justitiam » legalem « qui fecerit homo, vivet in ea: » vita nimirum spirituali, per justificationem, inquit S. Augustinus, *q. d.* Paulus: Atqui lex sine fide Christi impleri non potest; ergo tacite monet et indicat lex ipsa, ut Christi gratiam flagitemus: hanc enim subsumptionem intelligendam hic et supplendam relinquere Apostolum, censet S. Augustinus; lib. *De Spiritu et Littera*, cap. XXIX. Sic fere explicat quoque S. Chrysostomus et Oecumenius.

Verum aptius Theodoretus, Ambrosius, Anselmus sic explicant, *q. d.* Paulus: Qui fecerit justitiam legis, puta justum, quod lege praescriptum est, hic vivet in ea; hoc est, hic non punietur morte, quam lex transgressoribus sui saepe intendit; vivetque vita temporali prospera, quam lex servantibus se promittit, *Ezech. XX, Levit. XVIII*; supple hic alteram antitheseos partem, *q. d.* E contrario vero, qui fidem Christi amplexus fuerit, hic vivet vita justitiae in hoc mundo, et in futuro vivet vita salutis, gloriae et felicitatis aeternae. Hanc enim antithesim tacite Paulus significat hic, et *vers. 9.*

6 et 7. NE DIXERIS IN CORDE TEO: QUIS ASCENDET IN COELUM? ID EST CHRISTUM DEDUCERE: AUT QUIS DESCENDET IN ABYSSUM? HOC EST CHRISTUM A MORTUIS REVOCARE. — Nota: *Tō id est*, vel, ut graece est, *τοῦτος*, hoc est, hoc significat, explicat verba *Deuter. XXX, 14*, per significationem allegoricam, uti mox explanabo, *q. d.* Moses dixit: « Quis ascendet in caelum? » quod allegorice significat: Quis ascendet in caelum, Christum deducere? id est, ut e caelo Christum deducat? « Quis descendet in abyssum? » quod allegorice significat: Quis descendet in abyssum, Christum a mortuis revocare? id est, ut Christum a mortuis revocet? Subaudit enim Paulus (in sua allegoriae Mosis expli-

Vivet in ea, id est, non punietur, sed vivet vita temporali.

Executur variis sensus et lectio

(1) Videtur in his verbis esse objectio Judaei, provocantis ad Mosen ipsum: Nonne vero ipse Moses dicit, observatione legis vivere, seu salvari homines? Respondet Paulus, *vers. 6-11*, hoc esse quidem verum quamdiu valebat legum Mosaicarum auctoritas, sed nunc ostendi faciliorem viam ad salutem perveniendi. Bene tamen coherent omnia, si verba haec Pauli esse dicamus, non adversarii.

horum catione, quam subdit post, *id est*, et legenti repetendum relinquit *quod quis descendet, et quis ascendet?* Sic enim explenda est hæc ejus sententia: Quis ascendet in cælum? id est quis ascendet in cælum, Christum deducere? Quis descendet in abyssum? id est quis descendet in abyssum, Christum a mortuis revocare?

Unde clare Syrus vertit: *Quis scandit cælos, et Meschicho*, id est Christum Messiam, *deduxit? Quis descendit in abyssum inferorum, et eduxit Meschicho ex mortuis?* Ubi nota, recte et clare Syrus vertit infinitivos Apostoli per præterita, quia infinitivus Hebræus ponitur vice omnium temporum. Sensus ergo est: Ne dicas, ad certitudinem fidei et ad justificationem opus est Christo præsentem, ut eum videamus, ejusque aspectu et præsentia sanemur et justificemur; itaque ipse vel cælo, vel inferno revocandus est. Non putes hoc a te peti: propinquus enim et facilis justificationis jam modus est, si in Christum credas mortuum et resuscitatum, licet absentem; et corde ac ore idipsum profitearis, *q. d.* Ne dicas, o Judæe, legi assuete: lex Mosi nobis vicina est, et plana: fides et justitia Christi salutem quidem promittit, sed obscura est et remota; nam erras et falleris, non enim ita se res habet, quia, ut sequitur (1):

Vers. 8. 8. PROPE EST VERBUM (justitiæ et salutis) IN ORE TUO, ET IN CORDE TUO: HOC EST VERBUM FIDEI, QUOD PRÆDICAMUS, — idque clarius verbis proxime sequentibus explicat Paulus. Hunc genuinum hujus loci esse sensum patet tum ex anteced. et seq., tum ex ipsis verbis Mosis, *Deuter. xxx, 12*, quæ hic citat Paulus, quæque paulo post hic transcribam.

Nota: Apostolus copia et vehementia sapientiæ ac spiritus quasi abreptus, et in omnes partes sese versans, ut Judæis fidem Christi persuadeat, eorum objectiones et difficultates discutiat et dispellat, parenthesim hanc interserit more suo, ut dixi *Can. 38*; nam antithesin versus præced. de justitia Dei opposita justitiæ legis, infra demum vers. 9 ponit et explet.

Aliter Chrysostomus hoc explicat, *q. d.* « Ne dixeris, id est ne incredibilis tibi videatur incarnatio et resurrectio Christi, et, ut ait Theodoretus, ne sis nimis curiosus in iis scrutandis. Unde et Anselmus sic explicat: Ne dicas: Nemo in cælum ascendit, quia hoc est negare Christum ascendisse. Nec dicas neminem descendisse ad inferos, quia hoc est revocare Christum ab inferis, id est negare eum passum esse et descendisse ad inferos. Sic fere et Vatablus: Ne dicas, inquit, o Judæe incredule: Quis ascendet in cælum, hoc est Christum ex alto deducere? *q. d.* Dicere, Quis ascendet in cælum? est velle Christum e cælo in terram evo-

care, et affirmare eum nondum ad nos descendisse. Quis descendet in abyssum, ut inde afferat ad nos Evangelium? id est Christum, est mortuis revocare, *q. d.* Dicere, Quis descendet in abyssum? est affirmare Christum a morte et inferno, in quem moriens descendit, nondum resurrexisse. Sed hæc omnia coactiora sunt et implicatiora.

Longe coactius hæc torquent Beza et Calvinus, cum sic explicant: Ne dicas: Quomodo justificabor, ut ascendam in cælum, evadam infernum? quia Christus in cælum conscendit, ut tibi viam sterneret eo ascendendi; atque descendit ad inferos, ut te inde liberaret. Hic enim sensus evertit verba Apostoli et Mosis. Illud enim, *quis descendet*, ut alia taceam, optantis est et ambientis, non fugientis, æque ut *quod quis ascendet*. Primus ergo sensus planissimus est et aptissimus. Citat hic Paulus *Deuter. xxx, 13*. Ubi nota: Pro « quis descendet in abyssum? » Moses habet, « quis transfretabit mare? » quia Paulus non tam citat litteram et verba Mosis, quam allegorice tantum alludit ad dicta Mosis: unde non per omnia verbum verbo reddit. Hinc nota *secundo*: Licet Cajetanus; Adamus, Pererius, Toletus putent Mosem ad litteram loqui de Christo et Christi justitia; referunt enim hæc ejus verba ad pœnitentiam, de qua eodem cap. egerat Moses, vers. 1: pœnitentia enim et dilectio Dei, ac consequenter peccatorum venia, ipsaque justitia sine fide Christi haberi non potest; tamen longe planius est, ut non litteraliter, sed allegorice tantum alludat Apostolus ad Mosen. Moses enim ad litteram, sive in sensu litterali loquitur non de Christo ejusque Evangelio, sed de lege data Judæis, ut patet eum inveni. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Abulensis, Soto.

Idque rursum patet ex eo quod ibidem subdit Moses: « Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum; ut diligas Dominum, etc., benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris possidendam; » quæ verba Mosem ad Judæos suos loqui clarissimum est. Quæ ergo hisce verbis Moses præmittit, dicens: « Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum; nec in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus atque opere compleamus? neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis ex nobis poterit transfretare mare, et illud ad nos usque deferre, ut possimus audire et facere quod præceptum est? Sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, » id est habes legem ad manum, ut in corde, id est memoria et mente, eam rumines et ore proloquaris: hæc, inquam, verba æque ac sequentia Mosen ad suos Judæos litteraliter loqui plane certum, evidens et manifestum est: ita tamen ut eadem hæc ejus verba allegorice Evangelio ejusque catechumenis et fi-

Calvini et Bezae explicatio.

Deut. cap. xxx illustratum.

Chrysostomi et Vatablii expositio coactior et impli-
catior.

(1) Sensus commatum 6 et 7 est hic: Quod Moses de sua lege affirmavit, scilicet eam non esse acquisitu difficilem, ut ad eam tenendam opus sit peregrinatione in dissitas terrarum regiones, hoc majori jure valere ait Paulus de Evangelio et fide in Christum, per quam salvandi sunt homines.

Loquitur Moses ad suos Judæos cap. xxx Deut.

delibus optime conveniant. Æque enim, imo magis ad manum est omnibus jam Evangelium et fides Christi, quam olim fuerit lex Mosis : ita ut fidem hanc omnes facillime corde, id est mente, complecti, et ore proloqui, itaque justificari et salvari possint. Unde sequitur :

Vers. 9. 9. SI CONFITEARIS IN ORE TUO DOMINUM JESUM, ET IN CORDE TUO CREDIDERIS QUOD DEUS ILLUM SUSCITAVIT A MORTUIS, SALVUS ERIS : — « salvus eris, » scilicet a peccato, et consequenter a morte ac damnatione, per beatam et gloriosam cum Christo resurrectionem. Sive, « salvus eris » hic inchoate per justificationem, complete vero salvus eris in cælo per glorificationem. Hæc enim est duplex salus, quam Christus nobis attulit. Hinc patet, fidem justificantem non esse specialem, qua credam mihi in particulari remissa esse per Christum peccata. Apostolus enim non docet, illud esse objectum fidei, esseque credendum, sed hoc, quod scilicet Christus resurrexit a mortuis.

Nota : Ut quis justificetur, non solum Christi resurrectionem, sed plura alia debet credere de Patre, de Spiritu Sancto et de ipso Christo, scilicet, quod ipse pro nobis sit factus homo, quod sit crucifixus; quod descenderit ad inferos, quod sit Filius Dei, redemptor, etc. Apostolus tamen solum hic ponit resurrectionis Christi articulum, quia ille quasi terminus cæteros præsupponit et complectitur, et difficillime a Judæis, qui Christum occiderant, credebatur; quem si crederent, factum suum ipsi retractarent, pœniterent, et omnia de Christo credenda crederent. Vides ergo Apostolum cum uni rei salutem nostram tribuit, alias res æque necessarias ad justitiam et salutem non excludere : sic, nimirum, cum ipse fidei justitiam tribuit, non excludit spem, timorem, pœnitentiam, charitatem. Vide *Can. 3.*

Vers. 10. 10. CORDE CREDITUR AD JUSTITIAM, ORE AUTEM CONFESSIO FIT AD SALUTEM. — *q. d.* Fides cordis valet et necessaria est ad acquirendam justitiam; professio vero fidei, quæ fit ore, valet et necessaria est ad justitiam hanc conservandam et augendam, et consequenter ad salutem æternam promerendam et consequendam.

Nota : *corde*, id est mente et voluntate : licet enim fides sit actus intellectus, tamen ob ejus inevidentiam actusque difficultatem, necessarius est concursus et imperium piæ voluntatis, quæ intellectui imperet, ut tam obscura et difficilia eredit; eoque actus hic fit liber et meritorius. *Cor* ergo hic et voluntatem et intellectum significat. Sic *cor* pro mente et intellectu capitur *Eccli.* cap. *xxi*, vers. 29 : « In ore fatuorum, cor illorum; et in corde sapientium, os illorum. » Et *Osee vii*, 11 : « Factus est Ephraim quasi columba seducta, non habens cor. » Sic dicitur :

Sedes passionum humanarum. Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram, Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Veteres enim putabant, mentis et sapientiæ sedem,

aut certe fontem esse in corde; uti est iræ in felle, amoris in jecore.

Hinc patet necessitas bonorum operum. Apostolus enim non solum fidem, sed etiam professionem fidei (quæ utique heroicum est fortitudinis et pietatis opus) quasi ad salutem necessariam, hoc loco requirit. Hoc telum et argumentum ut defugeret quidam Illyricanus in colloquio Altenburgensi, hanc Apostoli sententiam ita vertit, *Ore confessio fit de salute*; sed imperite et inepte. Sicut enim corde creditur non de justitia, sed ad justitiam : sic et ore confessio fit non de salute, sed ad salutem; hoc enim exigit antithesis Apostoli, et hoc significat Græcum *εἰς*, scilicet, *in*, vel *ad*, non autem, *de*.

Secundo, hanc versionem repugnare Apostolo, patet ex voce *enim*, quæ dat causam præcedentium, cur scilicet dixerit : « Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, salvus eris. » Hujus enim sui dicti rationem et causam Apostolus mox subdit dicens : « Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Ex hac enim propositione recte sequitur : ergo « si corde credideris et ore confitearis, salvus eris. » Quis non videt hic utrobique tam in antecedente, quam in consequente salutem non soli fidei, sed etiam professioni fidei tribui, ipsamque æque ac fidem salvare, et salvos nos facere.

Nota *secundo* : Hanc propositionem Apostoli licet invertere et transponere hoc modo : « Corde etiam creditur ad salutem, et ore quoque confessio fit ad justitiam; » antequam enim quis aduletur baptizetur et justificetur, ore profiteri debet fidem Christi. Aptius tamen Apostolus fidei cordis tribuit justitiam, professioni vero oris salutem : quia fidei et pœnitentiæ proprie respondet justificatio, professioni vero salus, uti patet in Martyribus, qui per fidei professionem, salutem et gloriam æternam adepti sunt. Adde, Apostolus justitiam et salutem fere pro eodem accipit. Est enim justitia salus inchoata, et salus est justitia completa; suntque hæc duo connexa : justitia enim justum perducit ad salutem. Unum ergo sub alio intelligit Apostolus, ut patet ex sequentibus. Sic cap. seq. vers. 5, ait reliquias Israel salvas factas, id est justificatas esse. Denique hinc S. Augustinus, lib. I *De Fide et Symbolo*, docet fidem exigere officium non tantum cordis, sed et linguæ, scilicet fidei professionem.

Ita S. Gordius martyr, cum ob fidem Christi damnatus esset ad rogum, multique ei condolentes flerent, dixit : « Nolite flere super me, sed super inimicos Dei, qui ignem nobis parant, sed sibi met gehennæ incendia thesaurizant. Ego pro nomine Domini mille mortes, si necesse sit, adire paratus sum. » Cumque alii instarent, ut Christum ore saltem negaret, corde retineret : « Lingua, inquit, quam Christi beneficio retineo, adduci non potest, ut auctorem suum neget. Corde cre-

non de Christo aut Christianis, nisi allegorice.

Vers. 9.

Duplex salus a Christo nobis allata.

Non tantam fidei resurrectionis salvamur, sed multorum aliorum articulo-rum, nec sola fide, sed operibus.

Ad fidem necessarius est actus voluntatis.

Sedes passionum humanarum.

Ex hoc loco probatur necessitas bonorum operum.

Perversa hic hereticorum perversio et inversio.

Fidei cordis justitia, professioni oris salus tribuitur.

dimus ad justitiam, ore ad salutem confitemur.» Ergo vultu alacri in ignis supplicium volens se immisit. Testis est S. Basilius, serm. *De Gordio Martyre*.

Sic Eleazarus sub Antiocho jussus porcinam contra legem comedere, cum amici aliam carnem ei afferrent, ut simularet eam esse porcinam, eamque comedens mortem evaderet: « Non, inquit, ætati nostræ dignum est fingere, ut multi adolescentes propter meam simulationem decipiantur. Nam etsi in præsentī tempore supplicii hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo; adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro gravissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar, » II *Machab.* vi, 24.

Vers. 11. 11. DICIT SCRIPTURA (*Isaiæ* xlviii, 16): OMNIS QUI CREDIT IN ILLUM, NON CONFUNDETUR, — non pedefiet, non frustrabitur sua fide et spe, sed justitiam et salutem speratam omnino assequetur. Hebræum est לֹא יִחַשׁ לֵא *lo iachis*, id est non festinabit, hoc est non confundetur: pudibundi enim dum confunduntur, festinant ut abeant, seque abscondant præ pudore. Forte pro *lo iachis*, Septuaginta legerunt לֹא יִבֹּשׁ *lo iabos*, id est non confundetur. Hic clarum est sub fide professionem quoque fidei, ac consequenter bona opera intelligenda esse. Vult enim probare Apostolus id quod dixit, scilicet: « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Id probat ex *Isaia*, qui dicit: « Omnis qui credit in illum (Christum), non confundetur. » Ergo cum ait: « Omnis qui credit, » subaudi, et qui ore profitetur, quique obedit Christo, hic non confundetur, sed salvus erit. Tam enim Apostolo hic probandum est, professionem fidei, quam fidem ipsam requiri ad justitiam et salutem. Sic vulgo dicimus, si credideris huic advocato, causam obtinebis: si credideris, id est si illi obediveris, si ejus consilium secutus et executus fueris. Vide *Can.* 3 et 4.

Vers. 12. 12. NON EST DISTINCTIO JUDÆI ET GRÆCI. — Urget Apostolus in verbis *Isaiæ* vocem *omnis*, q. d. Omnis sive Judæus, sive Græcus, qui credit in Christum, hic salvus erit. Deus enim in negotio justitiæ et salutis non distinguit, non curat, an Judæus sis, an Græcus, id est Gentilis. Dicit hoc contra Judæos, qui sibi solis justitiam, curam et amicitiam Dei arrogabant. Transit ergo hic Apostolus a priori capitis parte (qua hucusque probavit veram justitiam consistere in fide et obedientia Christi, ideoque Judæos Christo incredulos a justitia excidisse) ad alteram partem, qua probat Gentium vocationem. Sanxit enim decrevitque Deus, ut Gentes fideles Judæis incredulis exclusis succederent in Dei Ecclesia, justitia et salute.

Vers. 13. 13. IDEM EST DOMINUS OMNIUM, LIVES IN OMNES

QUI INVOCANT ILLUM. — « Dives, » id est affluens, liberalis, munificus, et copiose suas gratias suaque dona elargiens. Est metalepsis.

QUICUMQUE INVOCAVERIT NOMEN DOMINI, SALVUS ERIT. — Vides salutem, quam vers. 11 tribuit fidei, hic tribui invocationi Dei. Quicumque ergo invocaverit Deum prout oportet, scilicet cum debita fide, spe, contritione et charitate, hic salvus erit. Alioqui enim certum est Turcas, hæreticos et improbos Christianos, etiamsi Deum invocent, non salvandos, sed damnandos esse. Porro hanc sententiam citat Paulus ex *Joelē*, II, 32.

Nota: Apostolus hic opponit Dei invocationem fidei internæ. Unde sub invocatione professionem, gratiarum actionem, laudem, votum, sacrificium, juramentum omnemque externum cultum Dei intelligit: sicut eundem intelligit nomine juramenti, *Psal.* lxxii, 12 et alibi. Est synecdoche.

14. QUOMODO ERGO INVOCABUNT, IN QUEM NON CREDIDERUNT. — Torquent hæc Novantes contra invocationem Sanctorum: Si, inquit, in Sanctos non credimus, sed in Deum, quomodo eos invocabimus? Respondeo: Vox ergo significat hanc sententiam referri et inferri ex præcedenti sermone Joelis, qui habet: « Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. » Hic ergo repetendum est *nomen Domini*, hoc modo: « Quomodo invocabunt nomen Domini, in quem non crediderunt? » q. d. Quomodo invocabunt Deum, quasi Dominum et auctorem salutis omnisque boni, in quem non credunt? Sic enim solus Deus invocatur a fidelibus in Ecclesia, scilicet quasi Dominus et auctor salutis eorum. Nam alioquin etiam *invocari* hominibus tribui, cum eorum opem imploramus, patet *Isaiæ* xxxiv, 12; *Osee* vii, 11. Et sic Sanctos invocamus, non quasi auctores, sed quasi opitulatores et intercessores nostros apud Deum (1).

QUOMODO ERGO? — q. d. Si non solis Judæis, sed omnibus sine discrimine Gentibus Deum invocantibus a Deo promissa est justitia et salus: ergo necessaria est omnibus fides, et fidei prædicatio. Nemo enim potest invocare Deum et Christum, in quem non credit. Nemo autem credere potest, nisi ei annuntietur et prædicetur quid credendum sit, quidque credi velit et jubeat Deus. Sensim enim et gradatim eo tendit Apostolus, ut ostendat, non solis Judæis, sed et quibusvis Gentibus (Deo ita ordinante) prædicandum esse Evangelium, ut non mirentur Judæi, si ipse Paulus non Judæorum, sed Gentium sit Apostolus, prædicator et doctor.

(1) Infert Apostolus ex vers. 13 recte Evangelium prædicari et Judæis et Gentilibus. Deus enim omnibus suis piis cultoribus promisit salutem, sive natione sint Judæi, sive Gentiles; ergo etiam omnibus, non habita generis natione, offerenda est salus, quod fit prædicatione Evangelii. Eleganti sorite utitur Apostolus, ab effectis ad causas progrediente, ad confirmandam sententiam.

Sub fide professio fidei, et bona operaintelligenda.

Transit Apostolus a priori capitis parte ad posteriorem, de Gentium vocatione.

Invocatio Dei hic opponitur fidei.

Vers. 14. Novantes hunc locum torquent contra invocationem Sanctorum.

Differentia invocationis Dei et Sanctorum.

Nota : Apostolus hanc interrogationem educit quasi consequentiam ex versu præced. Ibi enim dixit : « Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit ; » ex illa propositione hic infert : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? » *q. d.* Si, ut salvi sint homines, debent invocare Deum Salvatorem, ergo prius in eum credere eumque agnoscere debent, tanquam suum salvatorem. Nemo enim invocatur eum, in quem non credit, quem non agnoscit, utpote a quo nihil opis vel auxilii sperat.

Interrogatio hæc Pauli resolvenda in negationem. Interrogatio ergo hæc : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? » resolvenda est in negationem hoc modo, *q. d.* Ergo necesse est credere in Deum, ut eum invocent, quia nemo potest invocare Deum, in quem non credit. Si ergo generalis est, omnibusque Gentibus communis hæc Dei invocatio, erit pariter iisdem et fides fideique prædicatio communis. Destruit hic Paulus errorem Judæorum, qui uti sibi solis justitiam, ita et fidem et prædicationem Evangelii arrogabant. Contrarium enim hic ipse docet, nimirum omnibus Gentibus prædicandum esse Evangelium; ut credant etificentur ac salventur; « quia Deus dives est in omnes qui invocant illum : » si in omnes, ergo tam in Gentes quam in Judæos.

Vers. 15. **15. QUOMODO CREDENT EI QUEM NON AUDIERUNT ? QUOMODO AUTEM AUDIENT SINE PREDICANTE ? QUOMODO VERO PREDICABUNT, NISI MITTANTUR ?** — Est climax, sive elegans et nervosa gradatio, qua, ex eo quod Deus per Joëlem omnibus se invocantibus salutem promiserit, colligit Apostolus omnibus Gentibus prædicandum esse Evangelium. Probat autem sic : Deus est dives in omnes, vultque omnes salvare; atqui salvari non possunt nisi Deum invocent, invocare non possunt nisi in eum credant, credere non possunt nisi ejus præcones audiant, audire non possunt nisi præcones prædicent, prædicare hi non possunt nisi mittantur; ergo a primo ad ultimum colligendum est, quod Deus qui vult omnium Gentium salutem, voluerit et decreverit mittere præcones suos, puta Apostolos, ad omnes Gentes, ut eis prædicent Evangelium, per quod ipsæ credant,ificentur et salventur.

Non est regum aut civilium magistratum institutio prædicatores. Nota *quomodo prædicabunt, nisi mittantur ?* utique non a rege aut civili magistratu, sed a Deo, qui ministros suos mittit, ut vocet homines ad fidem, justitiam et regnum suum; hoc enim solius est Dei. Hinc patet neminem esse audiendum, nisi legitime mittatur ad prædicandum a Deo, ut satis patet ex Isaia, quem citat hic Apostolus. A Deo, inquam, vel proxime et immediate, et tunc opus est miraculis, vel signis supernaturalibus, quibus is qui mittitur, hominibus probet se mitti a Deo; vel mediate, ut nimirum mittatur a Christi vicariis et successoribus, scilicet Pontificibus et Episcopis, uti ordinarie fit ex institutione Christi. Vide dicta cap. I, vers. 4.

Nota secundo : Pulchre hic Paulus describit ordinem justificationis, sive ordinem rerum, quibus pervenitur ad justitiam et salutem. In hoc enim ordine primo, est missio prædicantium; secundo, ipsa Evangelii prædicatio; tertio, audientium fides; quarto, eorundem invocatio et cultus Dei; quinto, salus, tum præsens, scilicet justificatio a morbo peccati, tum futura, scilicet liberatio a morte et corruptione per gloriam cælestem.

Ordo justificationis et rerum, quibus pervenitur ad justitiam et salutem.

SICUT SCRIPTUM EST (Isaia LII, 7) : QUAM SPECIOSI PEDES EVANGELIZANTIUM PACEM, EVANGELIZANTIUM BONA ! — Sensus est : quam pulcher, suavis et gratus erit adventus et discursus annuntiantium Evangelium, ejusque bona et læta nuntia, scilicet pacem cum Deo, gratiam, justitiam et salutem ! seu : quam grati et accepti erunt auditoribus suis Apostoli, hæc bona hominibus per totum orbem annuntiantes et evangelizantes ! Est synecdoche; pes enim pro homine ponitur : pedes ergo evangelizantium sunt homines, puta Apostoli discurrentes et evangelizantes per totum orbem.

Notat pulchre Toletus Apostolorum pedes posse laudari, primo, a velocitate, qua celerrime discurrerunt per totum orbem; secundo, a fortitudine; tertio, a munditia; sed quarto et maxime a specie; quia non armis, non minis, sed specie et pulchritudine, id est suavitate sanctissimæ vitæ et doctrinæ, efficaciter hominum mentes ad fidem traxerunt, quin et reges, philosophos et Barbaros, hominesque sceleratissimos converterunt, idque toto mundo et brevissimo tempore, quod ingentis miraculi instar est. Species ergo hæc pedum significat splendorem sapientiæ, doctrinæ, virtutis et pietatis Apostolorum. Et hujus rei symbolo docet Origenes Christum lavisse pedes Apostolorum in ultima cæna, tumque impleri cœpisse hoc Isaia vaticinium.

A quatuor capitibus possunt laudari pedes Apostolorum.

Nota : In Isaia pro *quam speciosi*, hebraice est *נָחוּ כַהֵ* *ma navu* : quod Toletus et aliqui alii vertunt, *quam desiderabiles et concupiscibiles sunt pedes evangelizantium !* ut *navu* sit *niphāl* a radice *נָחַ* *ava*, id est affectavit, desideravit, concupivit. Verum doctiores Hebræi censent *navu* non esse *niphāl*, sed *cal*; idque ita esse patet ex eo, quod littera *nun* in *navu* habeat *camets*, uti verba in *cal* habent. Si enim esset *niphāl*, deberet habere *chiric* vel *patach*. Rursum id patet ex Septuaginta, S. Hieronymo, Paguino, Aria et aliis passim qui vertunt, *quam pulchri et speciosi pedes !* Radix ergo *נָחוּ* *navu* est; *נָחַ* *nava*, quæ uti litteris, ita et significatione affinis est, et alludit ad radicem *נָחַ* *ava*. Sicut enim *ava* significat desiderare et concupiscere, ita *nava* significat esse amœnum, jucundum, decorum, formosum, pulchrum, volupe, gratiosum, quodque invitatur ad blanditur, allubescit et incitat ad concupiscendum; ac proinde *nava* recipit sæpe litteram *aleph*, ut significetur ista relatio et mutua benevolentia, qua res pulchra et amœna excitat sui

Nava. Hebraicum significat desiderabilis, et speciosus.

cupidinem et desiderium, ac vicissim cupido et desiderium fertur et rapitur in rem pulchram et amœnam.

Quales Apostolorum pedes. Tales ergo fuerunt pedes Apostolorum, ipsique Apostoli, qui sua gratia, decore et venustate eloqui ac morum mundo fuerunt grati, accepti, concupiti et desiderati, omnesque in sui et Christi amorem et reverentiam rapuerunt.

Ex versio Septuaginta locus hic illustratus. Septuaginta, pro *quam speciosi*, vertunt $\omega\varsigma \ \acute{\omega}\rho\alpha$, id est *sicut hora super montes, pedes annuntiantis auditum*. Vocabulo $\acute{\omega}\rho\alpha$, ait S. Hieronymus, significatur tempus, pulchritudo, cura, sollicitudo evangelizantium. Unde Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.*, cap. XIII, legit: « Adsum dum hora est, in montibus, ut evangelizans auditionem pacis. » Idem vero, lib. V *Contra Marcion.*, cap. II, legit, « quam tempestivi pedes evangelizantium pacem! » S. Cyrillus, $\acute{\omega}\rho\alpha$ accipit pro vere, q. d. Sicut ver, quod post hiemem pura luce fulget super montes, homines exhilarat, omnes agros et montes versicoloribus complet floribus, et facit omnia vernantia mira amœnitate; sic Christi et Apostolorum adventus omnia fecit vernare et florere cœlestibus virtutibus et ornamentis. Ita Cyrillus. Unde S. Ambrosius, epist. 11 ad *Irenæum*, secundum Septuaginta legit, *tanquam maturitas in montibus*, atque sic explicat: « Christus nobis, inquit, tanquam maturitas advenit, ut nihil acerbum, nihil immaturum in nostris consiliis sit, nihil immite, nihil asperum in operibus ac moribus. » Et Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.*, cap. V, legit, « quam maturi pedes evangelizantium bona! »

Codices Septuaginta corrupti sunt hoc loco. Verum mihi omnino verisimile est, jam olim corruptos esse codices Septuaginta; videntur enim ipsi pro $\omega\varsigma \ \acute{\omega}\rho\alpha$, uti corrupte jam legimus, vertisse $\omega\varsigma \ \acute{\omega}\rho\alpha\iota\alpha$, *quam speciosi*. Sic enim habent Hebræa, et S. Paulus hic, qui sequi solet Septuaginta. Hujus quoque rei indicium est, quod Tertullianus alias legat, *dum hora est*; alias, *quam tempestivi*, vel, *quam maturi pedes*. Ubi satis insinuat quedam exemplaria Græca legisse $\omega\varsigma \ \acute{\omega}\rho\alpha\iota\alpha$, quedam $\omega\varsigma \ \acute{\omega}\rho\alpha$, indeque ipse falsus est, putans $\acute{\omega}\rho\alpha\iota\alpha$ ab $\acute{\omega}\rho\alpha$ deductum et corruptum esse, ac significare tempestivos, vel maturos, cum significet speciosos et pulchros, ut patet ex Hebræo.

Vers. 16. 16. SED NON OMNES OBEDIUNT EVANGELIO. — Occurrit Paulus objectioni. Dicit enim quis Judæus: Si tam speciosi sunt pedes et voces Apostolorum, cur tam multi eis non credunt, cur Judæi plerique eos explodunt? Respondet Paulus, causam esse, quod multi suis vitiiis, aut suo judaismo affixi, nolint credere et obedire Evangelio, ideoque oculos, aures et animum avertant ab hac specie et pulchritudine Evangelii et evangelizantium.

Ratio ob quam pauci Judæi crediderint. ISAIAS ENIM DICIT. — Probat hic Paulus non omnes credere Evangelio, ex Isaia, qui cap. LIII, vers. 1, dicit: « Domine, quis credidit auditui nostro? » q. d. Domine, quam pauci crediderunt nostræ prædicationi!

Nota: $\tau\omicron$ enim significat hic causam non rei, sed sermonis, sive propositionis. Dat enim causam non incredulitatis et inobedientiæ Judæorum, sed veritatis et certitudinis propositionis, sive cur hæc propositio et assertio Pauli, « non omnes obediunt Evangelio, » sit vera, certa et infallibilis. Prædictio enim Isaia, qua inobedientiam et incredulitatem Judæorum prædixit, non fuit causa hujus inobedientiæ et incredulitatis; sed fuit causa cur hæc propositio vere et certo asserti possit, nimirum quod Judæi sint increduli et inobedientes. Hoc enim prædixit Isaia, vel potius Spiritus Sanctus, qui falli aut fallere nequit. Simile est, si dicam: Hic homo est homicida, nam idipsum testantur Petrus et Paulus; hoc enim testimonium non est causa cur hic homo sit, sed cur vere asserti et vocari possit homicida.

DOMINE, QUIS CREDIDIT AUDITUI NOSTRO? — hoc est, sermoni nostro, quem scilicet nos Apostoli a Deo et Christo audivimus: ita Ambrosius; aut potius, ut Chrysostomus, quem ipsi a nobis evangelizantibus audierunt: sequitur enim, « ergo fides ex auditu. » Loquitur Isaia in personam Apostolorum, q. d. Pauci admodum ex Judæis crediderunt nostro sermoni nostræque evangelizationi. Est hebraismus; $\text{שְׁמַעוּ} \text{שמעו}$ enim, id est *auditus*, ponitur pro prædicatione, quæ auditur, tanquam actus pro suo objecto. Vide *Can.* 30.

17. ERGO FIDES EX AUDITU: AUDITUS AUTEM PER VERBUM CHRISTI. — Infert Paulus ex verbis Isaia citatis suam propositionem, quam proposuit vers. 14, scilicet neminem posse fide credere, nisi prius id quod credendum est sibi proponi et prædicari audiat. Hoc probat ex Isaia, qui ait: « Domine, quis credidit auditui nostro? » Inde enim sequitur, quod fides qua credimus Christo et Evangelio, sit ex auditu: auditus autem sit « per verbum Christi, » puta per prædicationem Apostolorum, qui quasi legati missi a Christo, ejus verbum prædicant.

Minus recte aliqui sic explicant: « Per verbum Christi, » id est, inquit, ex mandato Christi, qui Apostolos mittit, ut prædicent, itaque Gentes audiant Evangelium.

18. SED DICO, NUMQUID NON AUDIERUNT? — $\tau\omicron$ sed idem valet quod *jam vero*, vel *quin vero*. Instat enim et perurget Apostolus id quod dixit, scilicet fidem esse ex auditu, et auditum esse per verbum Christi, q. d. Dixi fidem debere nasci ex auditu, auditum autem debere nasci ex prædicatione verbi Dei et Christi: jam vero, vel quin vero, dico et interrogo: Numquid non de facto hunc auditum habuerunt, numquid non audierunt Evangelium omnes gentes? q. d. Omnino audiverunt, nam « in omnem terram exivit sonus eorum. » Hisce enim omnibus probat Apostolus, contra Judæorum opinionem, Gentibus prædicandum esse Evangelium (1).

(1) Vers. 18: Nunc autem quero, annon audierint

Isaias explicatus et illustratus.

Vers. 17.

Fides ex auditu et prædicatione.

Vers. 18.

Nota primo: « *audierunt*, id est partim audierunt, partim audient, uti mox clarius ostendam. Rursum, « *audierunt*; » supple, non Judæi, ut aliqui volunt, sed Gentes; de his enim sequitur: « In omnem terram exivit sonus eorum. » Nam de Judæis subdit vers. 19: « Numquid Israel non cognovit? »

Ob tres causas dubitant etiam alii quando Apostoli, an Gentibus liceret prædicare verbum Dei. Nota secundo: Hæc opinio, quod Judæis solis prædicandum esset Evangelium salutis, quodque ipsi soli essent vocandi a Messia ad ejus regnum et Ecclesiam, non autem Gentes, ita insedit Judæorum animis, ut et S. Petrus et Apostoli quandoque dubitarint, ut patet *Actor. x*, an Gentibus liceret prædicare Evangelium; idque primo, quia Abrahamæ et semini ejus, non autem exteris, promissus erat Messias; secundo, quia hactenus soli Judæi habuerant Ecclesiam Dei: unde eam transferendam esse ad Gentes videbatur incredibile; tertio, quia Judæi Gentes quasi idololatrias et incircumcissas oderant, easque hæc gratia omnino indignas esse censebant.

ET QUIDEM (græce *μενδρῆς*, id est *atqui*, ut vertit Vatablus et Erasmus. Simile vidimus cap. ix, vers. 20, *q. d.* Atqui, vel imo vero, David Judæus licet, testatur omnes gentes audivisse prædicationem Evangelii, cum *Psal. xviii*, ait:) IN OMNEM TERRAM EXIIT SONUS EORUM.

Quis sit sensus litteralis hujus versiculi Davidici? Quæres, quis sit hujus versiculi Davidici sensus litteralis; et an de facto hoc tempore, quo hæc Paulus scripsit, vox et prædicatio Apostolorum exiverit in omnem terram, et in omnes gentes?

Primo, S. Chrysostomus et Theophylactus putant prædicationem Evangelii factam esse apud omnes gentes ante excidium Hierosolymæ per Titum. Huic sententiæ favet quod de S. Thoma Apostolo (teste S. Stapletono in ejus Vita) scribunt veteres, eum plurimis et remotissimis, etiam Indiæ populis evangelizasse. Unde et Emmanuel Nobrega, Societatis nostræ in Brasilia Provincialis, scribit in Brasilia extare in ripa fluminis vestigia pedum hominis sancti, qui ut infideles se persecuentes effugeret, super fluvium ambulavit et pertransiit, eumque ab incolis vocari Zome, qui non videtur esse alius quam S. Thomas. Rursum clarius est quod scribit P. Nicolaus Trigautius in *Expedit. Sinens.*, lib. I, in fine, S. Thomam convertisse Sinenses, idque constare ex Breviario Chaldæo Ecclesiæ Malabaricæ S. Thomæ, quod sic habet: « Per D. Thomam Sinæ et Æthiopes conversi sunt ad veritatem. » Unde et Episcopus Ecclesiæ Malabaricæ se vocare solet « metropolitam Indiæ et Chinæ. » Denique Josephus Acosta, lib. I *De Novo orbe*, cap. xi, docet Indias veteribus fuisse cognititas. Christus enim suos Apostolos misit per totum orbem, *Matth. xxviii, 19*: « Euntes, ait,

doctrinam Evangelii, id nempe Judæi, qui non obsequuntur? Hanc excusationem non valere, statim subjungit verbis e *Psal. xix, 5*, desumptis.

docete omnes gentes; » cui præcepto obedientes ipsi, post Christi ascensionem inter se orbem diviserunt, et quisque provincias et gentes sibi assignatas adiit et convertit. Hoc de plerisque et potioribus eo tempore provinciis verum est, non tamen universim de omnibus omnino. Quocirca:

Secundo, negat hoc S. Chrysostomi dictum Augustinus, epist. 80 *ad Hesych.*, Anselmus, Origenes et alii. Idque recte negari patet ex regionibus et populis Indiæ Occidentalis, ac quotidianis in ea Hispanorum navigationibus, quibus hoc sæculo novæ gentes plurimæ et maximæ, hactenus incognitæ, repertæ sunt, quæ nihil de Christo et Evangelio audierunt.

Tertio, Ambrosius et S. Thomas dicunt quod ad omnes gentes olim pervenerit fama Evangelii, licet non prædicatio, nec fundatio Ecclesiarum. Sed hoc non satisfacit, nec videtur verum, uti navigationum, de quibus jam dixi, experientia constat.

Alii sic explicant: « In omnem terram, » scilicet Romanis subjectam, et nobis nostroque orbi cognitam, exivit sonus et prædicatio Evangelii.

Verum respondeo et dico Psaltem, *Psal. xviii*, (ut patet ex ipsis ejus verbis planis et apertis) ad litteram loqui de cælis materialibus, qui per universum orbem sua pulchritudine, motu, magnitudine, stellarum varietate, splendore, influentiis enarrant et enarrabunt semper gloriam Dei: in sensu tamen allegorico, quem maxime intendit hic Spiritus Sanctus, loquitur Psaltes de Apostolis eorumque prædicatione.

Cœli ergo, qui enarrant gloriam Dei, non litteraliter, uti vult Toletus et alii, sed allegorice sive symbolice, sunt Apostoli aliique præcones Evangelii: horum sonus exivit partim, partim exhibit in omnem terram. Paulatim enim impletum est, et etiamnum impletur hoc Davidis vaticinium. Præteritum ergo hic ponitur pro futuro, prophætico more, ob rei futuræ certitudinem: quod enim Prophætæ futurum prædicunt, tam certo fiet ac si jam factum esset. Hisce enim omnibus tantum probat Apostolus, ut dixi, non solis Judæis, sed omnibus Gentibus prædicatum aut prædicandum quandoque esse Evangelium.

19. SED DICO (*q. d.* Quin vero, vide dicta vers. 18): NUMQUID ISRAEL NON COGNOVIT? — scilicet Gentibus etiam prædicandum esse Evangelium. Licet enim hoc scire nolit et invidet, scire tamen debuit et potuit ex Mose et Isaia, qui hoc prædixerunt, uti patet ex eorum verbis, quæ hic cito et subnecto. Ita Origenes, *q. d.* Adeo verum est Gentibus prædicandum esse Evangelium, ut idipsum futurum Prophætæ Judæis prædixerint, ideoque Judæis hoc ipsum cognitum est aut esse debet.

Aliiter hæc exponit S. Chrysostomus, ita scilicet, *q. d.* Paulus: Numquid Israel non audivit Evangelium? numquid non ejus vim et efficaciam cognovit? *q. d.* Omnino audivit, omnino cogno-

Quando ad omnes gentes pervenerit, vel perventura sit Evangelii prædicatio?

Sensus litteralis David, est de cælis, allegorice de Apostolis.

Vers. 19. Prophetis prædicandum Evangelium.

vit, sed sua pertinacia et obstinatione non vult illi credere illique obedire.

Verum priorem sensum esse genuinum, patet ex sequentibus Mosis et Isaiaë verbis, quibus significant Judæos ex Gentium vocatione ad invidiam concitandos esse.

PRIMUS MOSES DICIT (*Deuter. xxxii, 21*): EGO AD EXULTATIONEM VOS ADDUCAM (hoc est ego Deus vos, o Judæi, qui repellitis Evangelium, ad iram et invidiam concitabo) IN (id est per) NON GENTEM (puta per Gentiles, qui non fuerunt hactenus gens mea; quos ad Christi gratiam vocabo, vobisque, o Judæi, in hac gratia et Ecclesia mea præponam), IN (id est per) GENTEM INSPIENTEM (puta per Gentiles, qui hactenus insipienter vixerunt, et stulte adorarunt idola), IN IRAM VOS MITTAM, — bilem et invidiam jam dictam vobis commovebo, q. d. Ego Deus per Christum et Apostolos vocabo ad salutem homines viles, puta Ethnicos, Paganos et Barbaros, quos ne gentis quidem appellatione dignamini, o Judæi, sed belluas potius, vel canes, soletis appellare. Unde vos verecundati ad imitationem eorum provocemini, si sani et sapientes sitis; sin minus, ad æmulationem et indignationem concitemini, uti re ipsa futurum prævideo et prædico. Ita S. Hieronymus *ad Fabiolam*, tract. de 42 mansionibus Hebræorum in deserto, mansione ultima.

Invidia et indignatio Judæorum propter Gentium conversionem.

Vers. 20.

Isaias propter libertatem in dicendo serra dissectus.

20. ISAIAS AUTEM AUDET, — audacter et libere loquitur, non veritus suorum offensionem. Nam propter hæc et similia libere et animose a se dicta et prophetata serra dissectus est Isaias a Manasse et Judæis, ut habet certissima traditio Hebræorum, ait S. Hieronymus, lib. XV *in Isaiam*, in fine. Idem tradit et canit Tertullianus, lib. III *Contra Marcionem*, dicens:

Quem (*Isaiam*) populus sectum ligno, sine labe repertum, Immeritum demens crudeli morte peremit.

Ex eo quod Tertullianus ait sectum ligno, colligas Isaiam lignea serra dissectum fuisse, itaque lignæ crucis Christi typum prætulisse.

INVENTUS SUM (id est *inveniar*: prophetice enim ponitur præteritum pro futuro, per cognitionem, fidem, amorem, sequelam et cultum) A NON QUÆRENTIBUS ME (puta a Gentibus, quæ antea non me, sed idola sua quærere, consulere et colere solebant. Per Apostolorum ergo prædicationem) PALAM APPARUI HIS, QUI ME NON INTERROGABANT, — puta illis ipsis Gentibus, quæ non me, sed suum Jovem, Martem, Venerem consulebant et interrogabant.

21. AD ISRAEL AUTEM DICIT. — Nota: Tò *ad Israel* Vers. 21. Erasmus vertit, *contra Israel*; sed melius alii vertunt, *de Israel autem dicit*: hoc enim sæpe significat Hebræum אֵלֵּי, cui respondet. Græcum ἀπὸς, et Latinum *ad*. Sic *Hebr.* cap. I, vers. 7, dicitur, « Ad angelos (hoc est de angelis) dicit; » imo אֵלֵּי et potest accipi pro *lamed* dativi. Unde Syrus vertit, אֵלֵּי אִשְׂרָאֵל *Israel*, id est *Israeli autem dicit*.

TOYA DIE EXPANDI MANUS MEAS AD POPULUM NON CREDENTEM, ET CONTRADICENTEM. — q. d. Toto tempore, quo ego Christus cum Judæis versatus sum, sed maxime in cruce, ait Theodoretus in *Isaiam* LXV, expandi et quotidie expando manus meas, quasi profundens in eos mea munera, ut eos ad me alliciam, eosque in sinum fidei ac gratiæ meæ recipiam; apud Judæos enim totam vitam docendo insumpsit Christus, plurimaque miracula fecit ipse et Apostoli; ut taceam oracula Scripturæ per quæ assidue Deus ad Christum eos vocavit et vocat, Christumque eis demonstravit et demonstrat. Sed frustra: Judæi enim Mosi suo præfidentes, et judaismo suo affixi, Christum agnoscere nolunt, ait S. Chrysostomus, Ambrosius; Origenes et alii.

Christi amor et beneficentia erga Judæos.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docuit Paulus cap. ix et x, Gentes per fidem ad justitiam et salutem adscitas, Judæos vero ob infidelitatem, ab eadem repulsos esse : nunc ad Judæorum solatium monet Gentes, ne Judæorum incredulitati et repulsæ indignentur et insultent ; sed potius ei compatiantur et condoleant, utque eos ad sui imitationem provocent ; idque,

Primo, quia non omnes Judæi sunt increduli, et rejecti : nam ipse Paulus et alii, quasi reliquæ Israel salvæ factæ sunt.

Secundo, vers. 8, quia etsi plures excæcati sint, tamen eorum cæcitas salus est Gentilibus. Nam Judæorum incredulitas causa fuit cur prædicatio Evangelii, justitia et salus deflexerit ad Gentes.

Tertio, vers. 16, quia Judæi sanctorum patriarcharum sunt filii, in quibus ipsi Deo quasi consecrati et sanctificati sunt.

Quarto, vers. 17, quia Gentes, quæ erant quasi oleaster paganismi, per gratiam insertæ sunt in oleam Judæorum, puta in Ecclesiam Dei, a qua facile per infidelitatem, superbiam et inobedientiam rursum excidere possunt.

Quinto, vers. 23, quia Judæi, si recedere velint a sua infidelitate, rursum inserentur suæ oleæ, id est Ecclesiæ.

Sexto, vers. 25, quia in fine mundi, cum plenitudo Gentium intrarit, tunc omnis Israel credet, et salvus fiet.

Septimo, vers. 30, quia ipsæ etiam Gentes ante Judæos fuerunt incredulæ, et neglectæ a Deo, uti nunc Judæi, increduli et neglecti sunt. Unde, vers. 32, concludit dicens : Concluserit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Atque hanc vicissitudinem et successionem Judæorum et Gentilium in obsequio et Ecclesia Dei admirans, exclamat : O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!

1. Dico ergo : Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. 2. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adversum Israel? 3. Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt : et ego relictus sum solus, et quærent animam meam. 4. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. 5. Sic ergo et in hoc tempore, reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. 6. Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia. 7. Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus : electio autem consecuta est : cæteri vero excæcati sunt. 8. Sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum compunctionis : oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. 9. Et David dicit : Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. 10. Obscurentur oculi eorum ne videant : et dorsum eorum semper incurva. 11. Dico ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, ut illos æmulentur. 12. Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium : quanto magis plenitudo eorum? 13. Vobis enim dico Gentibus : Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, 14. si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. 15. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi : quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? 16. Quod si delibatio sancta est, et massa : et si radix sancta, et rami. 17. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radices et pinguedinis olivæ factus es : 18. noli gloriari

adversus ramos. Quod si gloriaris : non tu radicem portas, sed radix te. 19. Dices ergo : Fracti sunt rami ut ego inserar. 20. Bene : propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas : noli altum sapere, sed time. 21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit : ne forte nec tibi parcat. 22. Vide ergo bonitatem, et severitatem Dei : in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem : in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris. 23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur : potens est enim Deus iterum inserere illos. 24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam : quanto magis ii, qui secundum naturam inserentur suæ olivæ? 25. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes) : quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, 26. et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est : Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob. 27. Et hoc illis a me testamentum : cum abstulero peccata eorum. 28. Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos : secundum electionem autem, charissimi propter patres. 29. Sine pœnitentia enim sunt dona, et vocatio Dei. 30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum : 31. ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur. 32. Concludit enim Deus omnia in incredulitate : ut omnium misereatur. 33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! 34. Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? 35. Aut quis prior dedit illi et retribuetur ei? 36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula. Amen.

Vers. 1. 1. DICO ERGO : NUMQUID DEUS REPULIT POPULUM SUUM. — Nota : Tò dico ergo phrasis est Apostoli, qua utitur, cum sibi aliquid objicit, uti hic facit. Sensus ergo est, q. d. Dixi cap. ix et x, Judæos repulsos esse a Deo et a justitia, Gentes vero ad eam ascitas; verum ergone Deus plane repulit populum suum, puta Judæos omnes? Respondet, Absit. Nam et ego sum Judæus et Israelita, fidelis tamen et Christianus; tales quoque sunt Apostoli, multique alii, ex Judæis credentes. Non ergo repulit Deus absolute populum suum, sed tantum eos, qui Christo credere nolunt.

Vers. 2. 2. NON REPULIT DEUS PLEBEM SUAM, QUAM PRÆSCIVIT. — Nota rō præscivit, quod primo, S. Chrysostomus sic explicat, q. d. Deus non repulit totam plebem Judæorum, sed eos vocavit ad Ecclesiam, quos prævidit fore dignos. Hoc si de prima vocatione ad fidem et gratiam intelligatur, Pelagianum est; sin de secunda vocatione ad justitiam intelligatur, sanum est et orthodoxum : de secunda ergo hac vocatione explicandus est S. Chrysostomus.

Secundo, Œcumenius : Præscivit, inquit, Deus Judæos ante Gentes, quia Judæi ante Gentes vocati sunt ad Christum, illique crediderunt. Hos ergo Deus præscivit; id est scivit esse suos suamque plebem, antequam Gentiles vocaret, et sciret esse suos.

Tertio, S. Augustinus, lib II De Bono persever., cap. xviii : « Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit : » hoc est; inquit, quam præ-

destinavit, quam scilicet ab æterno decrevit ad se trahere, suamque facere. Unde alii sic explicant : « quam præscivit, » id est, quam prædilexit, quamque multis olim beneficiis affectit.

Quarto, planius et simplicius, « non repulit Deus plebem suam, quam præscivit, » id est, quam prævidit Christi fidem et gratiam sponte sua complexuram, foreque fidelem, ideoque fore plebem suam. Vide dicta cap. viii, vers. 29.

AN NESCIITIS IN ELIA QUID DICIT SCRIPTURA? — « In Elia, » hoc est de Elia. Est hebraismus : *bet* enim ponitur pro *ly*; vel *in Elia*, hoc est in historia Eliæ (1), III Reg. xix, ubi Elias apud Deum queritur, eumque interpellat adversum Isaraelitas, puta adversum Achab, regem Israel, ejusque uxorem Jesabel, eorumque asseclas, dicens :

3. DOMINE, (Israelitæ) PROPHEtas TUOS OCCIDERUNT, ALTARIA TUA SUFFODERUNT. — « Altaria, » scilicet in excelsis locis et collibus Deo vero erecta. Unde hæc altaria vocantur *Excelsa* in Scriptura. Quæ licet lege Deuter. xvi, 2, vetita essent, ac proinde pie ab Ezechia et Josia eversa sint : tamen impium erat evertere ea ex odio cultus divini, verique Dei, uti fecerunt Achab et Jesabel idololatræ (2).

(1) Tempore Pauli nondum per capita et versus S. Scripturæ dispersitæ erant, ideoque earum testimonia juxta aliam, qua nunc, rationem afferebantur, personas scilicet, aut res appellando.

(2) Possunt enim intelligi ea altaria quæ *pri* in 10 tribubus in veri Dei honorem sibi struxerant, ex quo

Non omnes Judæos repulit Deus.

Quadruplex hujus loci sensus.

Evitandum hic, et discernendum dogma Pelagianum ab orthodoxo.

Vers. 3. Altaria dicta Excelsa, quæ non licebat evertere.

ET EGO RELICTUS SUM SOLUS, ET QUERUNT ANIMAM MEAM. — Dixit hoc Elias mœrens, afflictus et ex mœstitia pusillanimis, æstimans omnia perditâ esse et longe deteriora quam revera erant : unde pusillanimitatem ejus pariter et errorem corrigit hic Dominus, dicens :

Vers. 4. 4. RELIQUI MIHI SEPTEM MILLIA VIRO-
RUM, QUI NON CURVAVERUNT GENUA ANTE BAAL. — q. d. Ne putes, o Elia, te solum Dei superesse cultorem; reliquos vel esse occisos, vel ad Baal deflexisse. Ecce septem millia mea providentia et gratia conservavi, et a nece et ab idololatria; qui me æque colant, ut tu. Sic etiam hoc tempore Christi et Pauli reliquias Judæorum mihi meoque cultui, et Ecclesiæ conservavi, scilicet eos, qui fidem Christi amplexi sunt. Itaque verbum *reliqui* proprie significat, reservavi mihi in famulos, cultores et amicos, scilicet eos qui noluerunt adorare Baal. Hæc enim antithesis optime accommodatur scopo Apostoli, qui est ostendere, etiamsi repulerit Deus a justitia et gratia plerosque Judæos, quia incredulos Christo, paucos tamen ex iis sibi, suo cultui et amicitia servasse, scilicet eos, qui Christo crediderunt. Rursum per verbum *reliqui* Deus suæ gratiæ virtutem ostendit et innuit. Non enim ait: Ipsi se reliquerunt, sed, Ego reliqui, græce *ἔλιπον*, hebraice *הִשְׁאַרְתִּי hisarti*, id est *reservavi*; quia licet ipsi etiam servarint se, tamen potius a Dei gratia servati sunt; virtus enim gratiæ in opere bono potior est liberi arbitrii concursu. Ita S. Augustinus, lib. *De Bono persever.*, cap. xi.

Nota contra Novantes nuper ex tenebris natos; hunc locum pro conservatione et duratione Ecclesiæ. Nam graviter hic errant, *primo*, Melancthon, qui *Locis communibus*, cap. *De Ecclesia*, docet tempore Eliæ Ecclesiam constitisse in solis Elia, Eliseo et paucis sacerdotibus. *Secundo*, Calvinus, qui in præfatione *Institutionum* ex hoc Eliæ loco probare nititur, Ecclesiam posse deficere. *Tertio*, alii Novantes, qui hæc Ecclesiæ suæ invisibili, id est non existenti ante Lutherum et Calvinum, adaptant, quasi fuerint ante ipsos aliqui Lutherani, qui eandem fidem docerent, quam postea Lutherus et Calvinus docuerunt; sed pauci, quales fuerunt tempore Eliæ, incogniti et absconditi.

Primo enim hoc gratis dicunt. Probandum enim est, tales revera fuisse. Dicant, quæso, ubi, quando, sub quo rege vel Pontifice exstiterint? Nominent eos saltem nomine communi suæ sectæ, vel historicos proferant qui eos exstitisse testentur: sic enim in Israel fuisse veros deicolos tempore Eliæ, licet Eliæ incognitos, testatur sacra historia, lib. III Reg. xix, quam citat hic Paulus. *Secundo*, licet Ecclesia Dei, cum persecutionem a Jesabele pateretur in Israel, id est in Samaria, ibidem paucos haberet fideles, eosque latentes, vel absconditos; tunc tamen eadem Ecclesia spec-

tribus; ubi sub Josaphat, rege fidei et pio, publice templo, sacrificiis et cæremoniis Deus verus colebatur, quo qui vere fideles erant, se recipiebant, quasi ad fidei et religionis oraculum et asylum, et hoc est quod Dominus dicens: « Reliqui mihi septem millia viro-
rum, qui non curvaverunt genua ante Baal, » significat, dum subdit: « In Israel, » id est in Samaria, non autem in Juda; de eo enim non loquitur.

Licet ergo concederemus, in Israel defecisse tunc Ecclesiam, inde tamen non sequitur eam omnino defecisse, quia perstitit in Juda. Dicit nunc Lutherus, si ante sua tempora Lutherani fuerint et latuerint in Saxonia, Germania, Gallia, ubi Gentium aut terrarum visibiles et spectabiles fuerint, ut eo se recipere possent, qui veram fidem, religionem et Ecclesiam aut sectabantur, aut inquirebant? Ubi fuit Ecclesia Lutheri ante Lutherum, quæ a Luthero nomen et exordium sumpsit? sane ibidem fuit, ubi fuit Lutherus antequam nasceretur.

Tertio, in ipso Israel, id est Samaria, Ecclesiam tempore Eliæ non defecisse, sed multos habuisse veri Dei cultores, patet ex eo, quod paulo ante ex iis Jesabel plurimos occiderat Prophetas, ex quibus adhuc superstites erant Elias, Eliseus, Michaas, Abdias, dispensator ipsius Achab et Jesabelis, et alii centum Prophetæ, quos abscondit Abdias jam dictus, ne occiderentur a Jesabele, ut patet III Reg. xviii, 13, aliique insuper Prophete, de quibus fit mentio III Reg. xx, 22, 23 et 33. Quod ergo dicit Elias ad Deum: « Prophetas tuos occiderunt, et ego relictus sum solus; » subaudi, solus qui publice et intrepide oppono me Baal et Jesabeli: alii enim Prophetæ, ne occiderentur, latebant, sicut latebant pontifices et sacerdotes tempore Decii et Diocletiani. Ex laicis vero multo plures tunc fuisse fideles in Israel, patet ex verbis Domini: « Reliqui, inquit, mihi septem millia viro-
rum, qui non curvaverunt genua ante Baal. » Denique totus Israel paulo ante sub Davide et Salomone, veræ fidei et Dei cultor fuerat, sed sub Jeroboam multi cum eo ad idololatriam vitulorum desciverunt.

Ostendat jam Lutherus, ostendat Calvinus non septem millia, non mille, non centum, sed viginti, sed decem, sed quinque, imo vel unum, qui ante sua tempora eandem secum fidem per omnia docuerit; ostendat fidei suæ continuationem, descensum et derivationem per singula sæcula; ostendat quinam Patres singulis annorum centuriis docuerint in Eucharistia non esse verum corpus, sed tantum signum corporis Christi, Pontificem Romanum esse Antichristum, Sanctos non esse invocandos, non esse liberum arbitrium, non operum merita, solam fidem justificare, Deum esse auctorem omnium operum tam majorum, quam bonorum.

Hactenus id præstare, imo promittere ausus

permissi non erant ad templum ire: quo tempore lex de altaribus alibi struendis cessare videbatur.

Etiamsi
Iesus ple-
rosque
Judæos
repul-
sit, non
tamen
omnes.

Virtus
gratiæ in
opere bo-
no potior
est liberi
arbitrii
concur-
su.

Et hoc
Melancthon
et
Calvini
de suis
Ecclesiis.

Ante Lu-
therum
nulli hæ-
ruat Lu-
therani.

Vera Ec-
clesia
nun-
quam po-
test om-

nino de 4.
cere.

Ecclesia
Lutheri
ante Lu-
therum
fuit, ubi
erat Lu-
therus,
ante-
quam
nasceretur.

Plures
quam
Elias
Prophete,
imo
et laici
fideles
erant in
Samaria,
tempore
Jesabelis.

Lutherus
et Calvi-
nus origi-
nem et
continua-
tionem
suæ Ec-
clesiæ et
fidei os-
tendere
non pos-
sunt.

Angustia et de-
liria Centu-
rario-
rum Mag-
debur-
gensium.

fuit nemo, ne ipsi quidem Centuriatores Magdeburgenses: nimirum hæc est causa, quæ eos in has angustias compellit, cogitque eo confugere, ut dicant Ecclesiam errare et deficere posse, imo defecisse per tot annorum centurias, quot a S. Gregorio (tunc enim aiunt Ecclesiam defecisse, et Antichristum in ea præsidere cœpisse) ad Lutherum interfluxerunt. Durum est telum necessitas. Itane Christus per tot sæcula sponsam suam Ecclesiam deseruit? Itane fefellit promissionem suam datam *Matth. xvi*: « Tu es Petrus, et super hanc petram (id est *super hunc Petrum*, ut habet Syrus, et Petri in cathedra Romana successores) ædificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam? » Itane concidit Ecclesia, templum et domus Dei, quam Apostolus, *I Tim. cap. iii*, ait esse « columnam et firmamentum veritatis; » quam Prophetæ docent esse regnum æternum Christi? Itane per tot sæcula delituit invisibilis Ecclesia, quæ est magistra fidei, doctrix veritatis; quam Isaias, *cap. ii*, docet esse montem in vertice montium, et elevatum super omnes colles; quam Christus in dubiis et difficultatibus adiri et audiri jubet, *Matth. xviii*: « Dic, inquit, Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi ethnicus et publicanus? » Deus per suam bonitatem aperiat oculos omnium errantium et miserorum, qui a Luthero et Calvino, eorumque asseclis decepti, quasi oves errantes a causa Ecclesiæ se segregarunt, ut Ecclesiam priscam et stabilem, Catholicam et Apostolicam, Romanam scilicet, videant, agnoscant et ad eam quasi matrem amantissimam postliminio recurrant, cum eaque in gratiam et mutuum amplexum redeant. Amen.

Quis numerus intelligitur per septem millia?

SEPTEM MILLIA. — Hoc est multa millia: Septenarius enim numerus significat multitudinem, et Hebræis est familiaris, propter sabbatum; sicut et denarius propter decalogum, ait S. Hieronymus in *cap. iv* et *liv Isaie*. Sic *Eccles. xi, 2*, dicitur: « Da partem septem, » hoc est *multis pauperibus*, « nec non et octo, » id est *multo pluribus*. Sic *I Reg. ii, 3*, in Hebræo habetur: « Donec sterilis peperit septem, » quod noster Interpres vertit, « donec sterilis peperit plurimos. »

Baal quis Deus?

QUI NON CURVAVERUNT GENUA ANTE BAAL. — Græce est feminine $\tau\eta$ $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda$, $\tau\eta$, scilicet *εἰκόνη*, hoc est *imagini Baal*. Nisi malis dicere, a Jesabele, femina Tyria, Astartem, deam Tyriorum, Israelitis ad cultum fuisse propositam, quasi Baal feminam. Baal enim Hebræis generale deorum nomen est. Verum facillime et solidissime dici potest, hic, uti et alibi, mendum irrepsisse in textum Græcum, et pro $\tau\eta$ restituendum esse masculinum $\tau\theta$. Sic enim Interpres noster et veteres legisse videntur (1). Blasphemat

hic Beza, dum ait Catholicos curvare genua ante Baal, cum B. Virginem et Sanctos invocant, eamque communi omnium gentium voce vocant « Dominam nostram: » Baal enim Hebr. significat dominum; sed usu gentium significat Deum, qui summus omnium est dominus. Nemo autem B. Virginem ut Deum invocat: cur autem non liceat eam vocare « Dominam nostram, » cum cives ita vocent reges et principes, famuli suos heros, imo Beza Calvinum vocet suum dominum et magistrum?

5. SIC ERGO ET IN HOC TEMPORE RELIQUIÆ (hoc est pauci Judæi, credentes Christo; pauci, inquam, præ innumeris incredulis, ita ut ex tanta incredulitate et clade videantur hi pauci esse tantum reliquiæ, et reliqui), SECUNDUM ELECTIONEM GRATIÆ (id est *gratuitam*), SALVÆ FACTÆ SUNT, — id est *justificatæ sunt*. Non enim agit hic Paulus de electione immediata ad gloriam, vel ad primam gratiam et fidem, sed de electione ad justitiam, uti initio *cap. ix* ostendi. Justitia enim est salus a peccato, estque salus inchoata, quæ perficitur in cœlesti gloria. Electio ergo hæc Dei, est dilectio Dei, de qua dixi *cap. ix*: « Jacob dilexi, » quam et alio nomine ibidem miserationem vocavit, dicens: « Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. »

Nota, huic electioni gratiæ non repugnare consensum liberi arbitrii, ejusque liberam acceptationem gratiæ, nec etiam fidem, poenitentiam aliasque liberas hominis dispositiones ad justitiam: hæ enim omnes nullum meritum, nullam efficaciam, nullum jus proprie dictum homini tribuunt ad justitiam. Sed his omnibus positis meræ est electionis Dei et gratiæ, quod tales justificet, non alios qui istis carent, ut diserte ait Apostolus *cap. iv*, vers. 5, et ex eo Concilium Tridentinum, *sess. v* et *vi*.

Utrumque ergo verum est, et utrumque vere responderi potest, si quæras, cur fidelis poenitens justificetur præ infideli poenitente? Respondebo enim *primo*, quia ipse se disposuit, hic non. Respondebo *secundo*, quia gratis Deus voluit illum justificare et acceptare illius dispositiones; non autem hunc, qui eis caret. Fides enim est dispositio ad justitiam, non sua natura aut naturali vi et efficacia, sed quia Deus ita voluit et constituit. Et juxta priorem responsionem videtur loqui S. Chrysostomus, cum ait Deum ad justitiam et salutem eligere hunc præ illo, quia hunc sue gratiæ consensurum prævidit, non illum. E contrario S. Augustinus, juxta posteriorem sensum, quærenti cur hic præ illo eligatur a Deo, respondet causam esse non humanum meritum, sed electionem et gratiam divinam. Utrumque enim verum est, eo sensu quem dixi.

Moloch vocatur rex coeli, *sol*; et Melechet, regina coeli, *luna*. Illum a viris, hanc a mulieribus cultam esse existimat Abarbanel.

(1) Baal, idolum Phœniciorum et Chananitarum, in versione $\tau\theta$ LXX in genere masculino δ $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda$ (dominus), et $\tau\theta$ $\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda$ (domina) occurrit. Coluerunt illud numen sub imagine tauri, aut vitule. Imago tauri exprimebat *solem*, imago vitule aut vaccæ exprimebat *lunam*: ut

Vers. 5.

Non agit hic Paulus de electione ad gloriam.

Cur fidelis poenitens justificetur præ infideli poenitente.

Apostolus hic electionem gratiae opponit electioni ex operibus legis, vel naturae, ut patet ex sequentibus et ex tota epistola. Sub gratia ergo amplexum liberum gratiae, et eos qui per gratiam excitati sponte obediunt et subijciunt se gratiae, intelligit. Liber enim amplexus gratiae est quaedam gratia: fit enim a gratia praeviente et cooperante. Unde et ipsi fideles et Sancti qui gratiae obediunt, filii gratiae sunt et nuncupantur. Fusius idipsum docet hic Toletus *notat. 4.*

Dices: *ὅτι σωτὴρ non legit S. Augustinus, et in Graeco tantum est λείψμα ἡρώδου, id est reservatio facta est.*

Respondeo: *reservatio*, supple salvatorum, id est eorum qui salvi facti sunt, ut vertit Noster, hoc est eorum qui justificati sunt, facta est per electionem gratiae justificantis.

Si tamen cum nonnullis ex S. Augustino hanc reservationem, aequae ut *ὅτι reliqui*, sive reservavi vers. praecedenti, velis extendere, et accipere de gratia vocante et praeviente, quasi per hanc facta sit ista reservatio salvandorum, id est justificandorum: respondeo etiam hoc vere posse dici, scilicet divinae electionis et gratiae vocantis esse, quod hi conversi sint, non illi: quia licet utrique physice aequalem habuerint gratiam vocantem, haec tamen gratia cum libero arbitrio in his operata est conversionem, non in illis, id est hi virtute gratiae se converterunt, non illi; quod enim hi se converterunt, virtus et efficacia fuit gratiae, qua usum et cui cooperatum fuit liberum arbitrium, prout exigebat gratia, et prout intendebat Deus gratiam hanc tribuens: quod vero alii noluerint converti, liberi arbitrii fuit malitia. Justificati ergo suam justitiam, licet libere a se acceptatam, gratiae tribuere debent; perinde ac pauper divitis gratiae tribuit, quod ejus pane sustentetur, non autem sibi hoc arrogat, licet ipse panem a divite oblatum libere debeat acceptare et comedere, si ex eo sustentari velit. Haec enim ejus acceptatio nihil habet laudis, nihil illustre, praesertim si comparetur cum liberalitate et liberali donatione divitis.

Vers. 6. 6. SI AUTEM (haec electio est gratiae, ut dixi, ideoque ipsa est) GRATIA, JAM NON EX OPERIBUS (1), — *q. d.* Si haec electio ad justitiam, ipsa scilicet justificatio, fit ex Dei gratia, ergo non obtingit nobis ex merito operum nostrorum. Opera hic intelligo legis naturae, imo et fidei; quatenus nimirum haec hominis opera sunt, quia dispositiones fidei, spei, poenitentiae, uti actus humani sunt, nec habent meritum, nec efficaciam justificandi; sed tantum ex gratuita Dei ordinatione disponunt hominem ad justitiam, uti dixi.

Actus humani, ut tales, non habent meritum justificandi.

(1) Hoc comma deest in multis codd., necnon in quibusdam versionibus ac Patribus. Caeterum, parenthesi videtur includendum; non enim ad universi loci consilium, sed ad solam, quae praecesserat, *χρηστικὴ* vocem pertinet.

Ex ultimis hisce verbis perperam intellectis quidam argumento a contrariis ducto, ita concluderunt: Si dispositiones fidei, spei, poenitentiae, uti actus hominis sive humani sunt, non habent meritum nec efficaciam justificandi, sed tantum ex gratuita Dei ordinatione; ergo iidem actus spei, etc., considerati uti actus hominis sunt, id est uti sunt actus solius naturae et liberi arbitrii seclusa gratia, esto ex se non habeant meritum, nec efficaciam justificandi, illud tamen habent ex gratuita Dei ordinatione. Ex ea ergo actus hominis pure naturales, sine gratia, merentur saltem de congruo justificationem, ad eamque hominem disponunt. Verum hic est error semipelagianorum, consentium solam naturam per bonum liberi arbitrii usum nos disponere ad gratiam, quem semper detestatus sum. Mentem ergo meam explico: Dum dico, *actus hominis*, vel *actus humani*, non excludo, sed includo gratiam. Clarum enim est actus fidei, spei, poenitentiae non posse elici ab homine nisi per gratiam: sed posita gratia, quodque homo ex gratia illos libere eliciat, dico hos actus humanos nec ex gratia, nec ex cooperatione hominis proprie mereri justificationem, vel ad illam dare jus et meritum homini; sed quod ad justificationem sint dispositiones, ad eamque dirigantur et ducant, totum id esse gratuita Dei ordinationi, beneplacito et liberalitati tribuendum, quia scilicet Deus ita statuit.

Id me voluisse vidissent, si considerassent verba mea ultima, scilicet *ὅτι uti dixi*, nam vers. 5, p. 187, col. 2, ex adverso verborum jam citatorum, § Nota, « huic electioni gratiae non repugnare, » etc., ita diserte scribo mentemque meam explico.

Igitur actus fidei, spei, poenitentiae plene considerati, uti scilicet manant tam ex gratia quam ex libero arbitrio, ex se non tribuunt jus vel meritum ad justitiam, sed ex gratuita, duntaxat Dei ordinatione illos acceptant, itaque gratis statuente, disponunt ducuntque ad justitiam. Haec est veritas, haec mens mea.

Porro, quod ibi et alibi dispositionem distinguo a merito, id facio ex communi Theologorum phrasi et sententia, qui dicunt docentque actus fidei, spei, timoris, etc., esse dispositiones ad justificationem, non autem eam mereri, scilicet proprie de condigno. Esto enim de congruo eam mereantur, tamen meritum hoc exile est et restrictum, nec absoluti et rigidi nomen meretur.

Denique justificatio dupliciter sumitur, scilicet *primo*, formaliter: formalis autem justificatio fit, cum Deus homini infundit gratiam justificantem et charitatem; *secundo*, dispositive, cum scilicet per actus fidei, spei, timoris poenitens se praeparat et disponit ad justitiam, gratiam et charitatem. Jam cum Apostolus ait, nos sine operibus gratis justificari, nonnulli cum S. Augustino, *epist. 103*, *ὅτι justificari accipiunt secundo modo, q. d.* Quod homo concipiat actus fidei, spei, poenitentiae,

nitentiae, quibus se disponit ad justitiam, id habet non ex se suisque naturae viribus; sed gratis, id est ex gratia Dei praeviente. Nec ego nego huc extendi posse verba Apostoli; sed tamen assero ea proprie ab Apostolo dici de justificatione formali. Id ita esse, diserte, fuse et ex professo docet Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. VIII, ut mirum sit nonnullos dixisse de alia justificatione loqui Concilium, de alia Apostolum. Et ipse Apostolus, cap. III, vers. 21: « Nunc autem, inquit, sine lege justitia Dei manifestata est, etc. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi. » Et vers. 24: « Justificati gratis per gratiam ipsius, etc., propter remissionem praecedentium delictorum: ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, et justificans eum, » etc. Et cap. IV, 3: « Creditit Abraham Deo: et reputatum est illi ad justitiam, » Et vers. 7: « Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. » Haec omnia formalem justificationem et justitiam significant. Pluribus id ipsum confirmavi initio cap. IX.

ALIOQUIN GRATIA JAM NON EST GRATIA. — Calumniatur Kemnitijs detractum esse in nostris codicibus, quod habetur in Graecis, scilicet *ei dei est ἔργον, οὐκ ἔστι ἐν ἔργῳ, ἐπει τοῦ ἔργου, οὐκ ἔστι ἐν ἔργῳ*, id est, si vero ex operibus, jam non est gratia: alioquin opus, jam non est opus. Et ita legit Cajetanus et Theophylactus, sed hoc non legunt Origenes, Chrysostomus, Ambrosius et alii, imo Erasmus ait esse superfluum. Et sane nostra Latina lectio brevior et nervosior, ideoque verior est. Nota, τὸ ex operibus semper hic significat meritum operum: hoc enim solum opponitur gratiae, sive gratuita donationi et electioni.

Vers. 7. **7. QUID ERGO** (supple, dicemus, et ex dictis hucusque concludemus? nimirum id quod sequitur) **QUOD QUÆREBAT ISRAEL** (justificari, scilicet ex meritis operum legalium), **HOC NON EST CONSEQUITUS; ELECTIO AUTEM CONSEUTA EST,** — id est electi secundum gratiam ex Judæis, puta Judæi qui Christi fidem et gratiam amplexi sunt, hi electi a Deo ad justitiam, eam consecuti sunt. Abstractum ponitur pro concreto, nimirum *electio* pro electis, juxta *Can. 30.*

CÆTERI VERO (Judæi scilicet, non electi, sed rejecti et repulsi a Deo et a justitia, ob suam incredulitatem) **EXCÆCATI SUNT,** — proprie et directe a se suaque malitia, quia obstinate inhæserunt legi Mosis, et Christi fidem contempserunt: indirecte vero a Deo eos deserente et dimittente suae infidelitati et obstinationi.

Vers. 8. **8. SICUT SCRIPTUM EST** (*Isaia VI, 9*): **DEDIT ILLIS DEUS SPIRITUM COMPUNCTIONIS.** — *Dedit*, permitiendo, deserendo et occasiones praebendo, bonas quidem in se, sed quibus illi se magis indurarent suo vitio et culpa. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius.

Quis hic vocetur *spiritus compunctionis*? *Primo*, Anselmus per *spiritum compunctionis*

intelligit spiritum impellentem ad malum, instar stimuli, qui compungens boves incitat ad cursum.

Secundo, Ambrosius intelligit dolorem Judæorum ortum ex zelo judaismi, cum eum viderent aboleri per Evangelium.

Tertio, alii intelligunt spiritum æmulationis et invidiæ Judæorum in Christum et Christianorum multitudinem.

Verum nota: Citat hic Paulus *Isaia VI, 10*, ut vult Origenes et Chrysostomus, vel potius et clarus, *Isaia XXIX, 10*, ut censet Anselmus, ubi noster Interpres vertit, *miscuit vobis Dominus spiritum soporis; claudet oculos vestros; Prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet.* Cujus loci sensus est hic: Deus vobis, o Judæi, velabit et operiet *Isaiam* et alios Prophetas, ne eos intelligatis. Ita Hieronymus et Cyrillus *ibid.*, ubi advertit: pro *soporis*, Hebr. est *תַּרְדֵּמָה* *tardema*, quod Theodotion vertit, *ἔκστασις*, id est *mentis excessum*; Aquila, *καταστροφή*, id est *gravem somnum*; Chaldaeus, *spiritum erroris*; Syrus, *spiritum stupiditatis*. Hebræum *tardema* significat altissimum veterum, qui homini oculorum et aurium usum omnemque sensum adimit. Unde Septuaginta, quos sequitur hic S. Paulus, vertentes *καταστροφή*, videntur hoc posuisse pro *καταστροφή*, id est *soporationem*: *ὥς* enim est *nox*, et *νοσησάντων*, dormire significat. Ita Hesychius.

Narrat antiquitas Philosophum quemdam sapientissimum, cerebro lapide percusso, oblitum fuisse litteras, ita ut ne quidem legere sciverit. Et Grammaticum, qui cum asino, quo vectabatur, excidisset, accepto in cerebro vulnere, prorsus omnem Grammaticam oblitum. Et Hermogenem rhetorem, qui cum doctissimus suae ætatis esset adolescens, senem factum, omnia esse oblitum. Majus miraculum hic accidit, cum Deus Judæorum legis doctores eminentissimos fecit stupidissimos, in pœnam obstinationis suae in judaismo.

Verum noster Interpres, Chrysostomus, Theophylactus, Vatablus, Erasmus et alii proprie *καταστροφή* vertunt, *compunctionis*. Sic *Actor. II, 37*, dicitur: « His auditis, compuncti sunt corde; » ubi Lucas in Graeco posuit idem hoc verbum *καταστροφή*. Excæcationem enim et obdurationem, quam *Isaia* per *soporem* et veterum significat, Septuaginta et Paulus per aliam metaphoram, scilicet per *compunctionem*, significaverunt: *compunctio* autem hic idem est quod *transpunctio*, et *compungi* idem est quod *transpungi*. *Transpunctio* hæc significat excæcationem Judæorum.

Primo, quia cum oculo clavo aut cultro transpungitur, tunc effoditur et excæcatur; et cum auris cultro transfoditur et transpungitur, auditus extinguitur, et homo fit surdus; sic Judæi mentem habent expunctam, id est transpunctam, tum clavo invidiæ in Christum et Christianos, tum clavo perfidiæ et obstinationis, ut ea quæ Christi, Dei, fidei Christianæ ac salutis sunt, videre et audire non possint, perinde ac si oculos

spiritus compunctionis?

Isaia cap. XXIX. locus illos-tratus.

Mira oblitio- nis su- bita exempla.

Com- punctio hic signi- ficat trans- punctio- nem et excæca- tionem.

Declara- tur simi- litudine.

Quod Ju- dai qua- rebant per ope- ra legis, non sunt assecuti.

et aures mentis habent transpunctas et transfossas, omnisque audiendi, videndi et intelligendi vis ac sensus in eis esset extinctus. Spiritus ergo compunctionis, id est transpunctionis, est obstinatio et livor, sive dolor et invidia a propria malitia et a dæmone Judæis aspirata et suggesta, quæ quasi clavus terebravit, transpuxit et excavit eorum oculos et mentem.

Ubi nota: Sicut vehementia doloris sensum tandem superat et extinguit, ut homo vi doloris incidat in animi deliquium, fiat stupidus, insensibilis, imo subinde amens et demens; ita livor hic et dolor invidiæ adeo vehemens fuit in Judæis, ut eorum sensus, oculos, aures et mentem stupefecerit, feceritque eos insensibiles et quasi dementes in rebus fidei et salutis. Et hoc est quod ait S. Cyprianus, lib. I, *epist.* 3: «Judæi, inquit, transpunctæ mentis alienatione dementes Dei præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt, ante admissum facinus improvidi, post facinus obstinati, » *q. d.* Vehementia livoris et doloris et invidiæ in Christum et Christianos, tanta fuit in Judæis, ut eos alienarit a mente, feceritque quasi dementes, ut res Christianas ac divinas non magis capiant, quam saxa aut bruta, quæ mente destituuntur.

Secundo, sicut cacabus aut vas cum transpungitur et pertunditur, nihil retinet aquæ, aut alterius liquoris; et speculum cum transpungitur, speciem rei visibilis non retinet, sed quasi pertusum sinit eam effluere: ita Judæorum aures, oculi et mens invidia et obcæcatione et transpuncta et pertusa nihil retinent, sed sinunt effluere quæcumque audiunt aut vident de Christo et Christianis. Unde oculos habentes non vident, et aures habentes non audiunt. Et hoc est quod S. Cyprianus, loco jam citato, addit et dicit: «Pertusa est illis mens, hebes animus, et sensus alienus a Deo, fide, pœnitentia.»

Tertio, sicut clavus nummum aliquem transpungens, eundem sibi inserit et affigit; ita invidia hæc, perfidia et obstinatio in sua lege et judaismo, Judæorum animos ita transpuxit et penetravit, ut eisdem quasi clavis trabalibus, videantur confixi et affixi, adeo ut a sua perfidia sint immobiles, ac consequenter excæcati in fide Messia, omne lumen Scripturarum, omnem sensum rerum cœlestium amiserunt. Compunctio ergo hæc est pertinacia in sua perfidia, quæ Judæos penetravit, transpuxit, sibi que immobiliter affixit. Sic explicant compunctionem hanc S. Chrysostomus, Theophylactus, Œcumenius. Vide quo hominem adducat livor, pervicacia, proprii judicii tenacitas et obstinata voluntas.

OCULOS UT NON VIDEANT, ET AURES UT NON AUDIANT. — Nota hic quinque signa et effectus obstinatæ mentis. *Primum* est cæcitas animi, de qua *Job* cap. XII, vers. 25: «Palpabunt, ait, quasi in tenebris, et non in luce, et errare eos faciet quasi ebrios.» Et cap. XXIV, vers. 13: «Ipsi

fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus.»

Secundum est voluntaria surditas, *Job* XXI, 14: «Qui dixerunt Deo: Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.» Talis fuit Phærao dicens, *Exodi* V, 2: «Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus? nescio Dominum.» De utraque *Isaias* XLII, 18: «Surdi, audite, et cæci, intuemini ad videndum; quis cæcus, nisi servus meus? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?»

Tertium est contemptus Dei et hominum, *Proverb.* XVIII, 3: «Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: sed sequitur eum ignominia et opprobrium.» Vicissim talis a Deo contemnitur et despicitur, *Proverb.* I, 25: «Despexistis omne consilium meum: ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis, advenerit.»

Quartum est incorrigibilitas, *Eccles.* VII, 14: «Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.» Huic connexa est impudentia et perfricta frons, *Jerem.* III, 3: «Frons meretricis facta est tibi, noluit erubescere.» *Prov.* II, 14: «Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.»

Quintum est stupor, *Prov.* XXIII, 34: «Eris sicut dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clavo, et dices: Verberaverunt me, et ego non sensi.» Huic conjuncta est difficultas, et quædam quasi impossibilitas respiscendi, *Jeremæ* XIII, 23: «Si mutare potest Æthiops pellem suam, et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.» Et cap. XVII, 1: «Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum.»

9. ET DAVID (*Psal.* LXVIII, 23): FIAT MENSA EORUM IN LAQUEUM, ET IN CAPTIONEM, ET IN SCANDALUM. — *Primo*, nonnulli hæc sic explicant: *Mensa*, id est esca fellis et aceti, quam mihi Christo appararunt Judæi in cruce, tali et ipsi fruuntur in obsidione sub Tito, et deinceps.

Secundo, Theodoretus in *Psal.* LXVIII: *Mensa*, ait, *fiat laqueus*, hoc est, lætitia eorum vertatur in tristitiam.

Tertio, S. Augustinus: *Mensa fiat laqueus*, hoc est, inquit, fides eorum fiat incredulitas et perfidia.

Quarto, S. Hilarius in eundem *Psal.* LXVIII: *Quarta. Mensa fiat eis laqueus*, hoc est, ait, sacrificia vetera eis obsint.

Quinto, *mensa*, hoc est agnus Paschalis, *fiat Judæis in laqueum*, ut nimirum occasione paschatis omnes Hierosolymam conveniant, ibique a Tito obsideantur et capiantur: ita enim re ipsa evenisse narrat Josephus, lib. VII *Belli*, cap. XVII.

Sexto, planior et simplicior sensus est, *q. d.* Sicut aves et pisces esca hami, vel retis capiuntur: ita Judæorum mensam, id est cibum, potum et omnem rerum temporalium affluentiam (usuris sæpe partam) qua vita sustentatur et recreatur, Deus vertat Judæis in exitium, ut iis su-

Transpunctio significat obstinationem et invidiam.

Declaratur similitudine.

Altera similitudo.

Tertia similitudo.

Quid tandem compunctio hic?

Quinque signa obstinatæ mentis. Primum.

Secundam.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Vers. 9. Varie explicantur, *Fiat mensa eorum in laqueum.* Explicatio Prima. Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta planior.

Mensa hic est temporarium copiam. perbiant, lasciviant, et Romanos provocent ad sui deprædationem et excidium; utque iis, utpote per usuram partis, et incentivis ad omnem luxum et fastum, sibi viam sternant ad infernum. Ita S. Chrysostomus.

Mensa animarum est sacra Scriptura et lex Dei. Rursus, mensa spiritalis animæ, ait Anselmus, Origenes et Cajetanus, scilicet mensa legis Dei et S. Scripturæ; quas Judæi unas reputant delicias et summum suum bonum fiat eis in scandalum et in retributionem, id est in pœnam demeritorum, ut scilicet justo Dei judicio, quia ea abusi sunt, et quia ex ea Christum agnoscere noluerunt, jam inde mortem et execrationem petant, unde vitam et lumen captabant.

Vers. 10. *Quid dorsum incurvare?* 10. ET DORSUM EORUM SEMPER INCURVA. — *q. d.* Magis magisque, o Deus, onera illos, eo modo quo potes, erroribus, scandalis, calamitatibus, servitute, ait Theodoretus, ut oneribus pressi, ceu silicernia curvati in terram, incedant.

Secundo, « dorsum eorum incurva, » hoc est, effice ut voluntas affectusque eorum curvati in terram lucro et terræ affigantur, nec adspiciant aut requirant bona cœlestia. Sic Poeta dicit :

O curvæ in terris animæ, et cœlestium inanes!

tales jam videmus Judæos.

Vers. 11. 11. DICO ERGO : NUMQUID SIC OFFENDERUNT, UT CADERENT? — *q. d.* Si hæc dicta Davidis de Judæis tam funesta, vera sunt; ergo Judæi in Christum, quasi in lapidem offensionis ita impeerunt et offenderunt, « ut caderent, » sine ulla spe resurgendi : hoc est, ut plene et irreparabili casu elisi et attriti cruerint. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus.

Objicit sibi (nam *ἔ* dico ergo objicientis est, ut dixi vers. 1) hoc Apostolus, ad leniendam ruinæ Judæorum invidiam et acerbiteratem. Unde respondet :

Absit. Sed illorum delicto (per delictum, ruinam et lapsum Judæorum) SALUS EST GENTIBUS, UT ILLOS ÆMULENTUR. — *q. d.* Adeo non sprevit omnino Deus Judæos, ut voluerit uti vocatione Gentium ad Judæorum conversionem; ideo enim Judæis, fidei obluentibus, vocavit ad justitiam et salutem Gentes, et Apostoli ad Gentes suam prædicationem transtulerunt, ut Judæi Gentium sanctimoniam, ac dona fidei et gratiæ Spiritus Sancti videntes, sancta quasi invidia excitarentur ad eos imitandos, fidemque Christi reciperent. Et hoc est quod ait, « ut eos æmulentur, » id est ut Gentes provocent « eos, » scilicet Judæos, ad æmulationem et sui imitationem. Hoc enim est *ἔ* æmulentur : nam idipsum significat Hebræum *אָנְכִינָא* *kinna*, id est æmulari; et sic sumitur Græcum *παροτρύνω*, vers. 14. Ita Origenes, Chrysostomus, Theodoretus et Ambrosius.

Gentes vocatæ ut Judæi excitarentur ad suæ salutis desiderium.

Uno & faciente alius eligitur.

Nota : Uno cadente et excidente a gratia et gloria, alius mox a Deo erigitur et destinatur ad cadentis coronam. Sic angelis labentibus, homines; Judæis incredulis, Gentes; uni genti cadenti

altera surrogatur et succedit. Hinc *Apoc. III, 11*, quisque monetur : « Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. »

12. QUOD SI DELICTUM ILLORUM DIVITILE SUNT MUNDI, ET DIMINUTIO EORUM DIVITILE GENTIUM. — *q. d.* Si Judæorum incredulitas et diminutio, id est paucitas credentium, Gentibus occasio fuit tanti boni et tantarum divitiarum spiritualium, scilicet prædicationis Evangelii (hæc enim a Judæis repulsa ad Gentes deflexit), fidei, justitiæ et salutis, ut quantum Judæi tum gratia, tum numero credentium imminuti sunt, tantum Gentes tum numero, quam gratia credentium ditarentur et crescerent.

QUANTO MAGIS PLENITUDO EORUM, — cum videlicet plena eorum multitudo, atque universus Israel in fine mundi credet Christo, supplebit et provocabit, confirmabitque Gentes ad se imitandum; maxime cum multi ex Israelitis ab infantia in sacris Litteris versati, cum Elia et Henoch per orbem prædicabunt, et Christum e Scriptura efficaciter et clare Judæis demonstrabunt.

Nota : Non dicit Apostolus, conversio eorum, sed *plenitudo*; quia hanc apposite opponit eorumdem diminutioni. Est argumentum a minori ad majus : hoc enim contingit et sequitur per se, illud vero per accidens. Magis autem verisimile est futurum esse id, quod per se ex re quapiam natum est sequi, quam id quod tantum per accidens, sequitur, *q. d.* Si de malo quod per se adversatur bono, puta de Judæorum incredulitate, per accidentariam occasionem divina sapientia tantum elicit bonum, puta conversionem omnium Gentium; quæ millies plures sunt Judæis; quanto magis ex bono, quod per se ordinatur ad bonum, puta ex Judæorum fide et conversione, eliciet idem Deus ingens bonum, puta Gentium in fide propagationem et confirmationem, ut ita per Judæos totus mundus ad florentem optimumque statum, adeoque ad salutem et gloriam æternam perducatur? En quam Apostolus Gentibus facit desiderabilem Judæorum fidem et conversionem, ut Judæis incredulis non insultent, sed iis condoleant et compatiantur, eosque verbo et exemplo convertere satagent. Ad idipsum mox Gentes incitat suo exemplo, dum subdit :

13. MINISTERIUM MEUM HONORIFICABO (1). — Nota *Vers. 13.* *ἔ* honorificabo, id est laudabo, honorifice peragam, illustrabo et exornabo prædicationem Evangelii apud Gentes; ut Spartam quam nactus sum, quæque mihi commissa est, hanc exornem, quod Hebræi dicunt *אָכָבֵד* *acabbed*, id est condecorabo,

(1) Commata 13-15 ad vers. 11 referenda sunt, *q. d.* Apostolus : Quia Judæi ad æmulationem sunt excitandi, illustrabo (operor ut fructiferum reddam) ministerium meum apud vos, ut exemplo vestro provocentur consanguinei mei ad Ecclesiam intrandam, quod maximi est momenti, nam eorum conversio totius mundi conversionem operabitur. Ita Allioli in h. l.

glorificabo tam verbis quam factis. Unde Syrus vertit, *מְשַׁבַּח* *mesabbach*, id est gloriosam efficiam, encomiis celebrabo. Ita S. Bernardus, epist. 28 ad *Ardutionem*, Gebennensem Episcopum, eum hisce verbis exstimulat: « Paulum, inquit, imitari curato in honorificando ministerium tuum. Honorificabis autem gravitate morum, maturitate consiliorum, actuum honestate. Hæc sunt quæ officium Episcopale maxime nobilitant et ornant. » Et epist. 42 ad *Henricum*, Senonensem Archiepiscopum: « Non in corrigendis, inquit, sis remissior, non severior in parcendis, non pusillanimis in exspectandis. Nec superfluous in victu, nec notabilis in vestitu. Non citus ad promittendum, non ad reddendum tardus, nec prodigus dator. Istorum consilium longe semper faciet a vobis malum tempori vetus, sed cupiditati novum, simoniam et matrem ejus avaritiam, quæ est idolorum servitus. Et ut brevi omnia sermone concludam, si his credideritis in omnibus exemplo Apostoli, honorificabitis ministerium vestrum: ministerium, inquam, non dominium. Ipsum itaque honorificabitis, non vos. Nam qui querit quæ sua sunt, se cupit honorari, non ministerium. » Novum deinde modum honorificandi subjicit: « Honorificabitis autem non cultu vestium, non equorum fastu, non amplis ædificiis, sed ornatis moribus, studiis spiritualibus, operibus bonis. Quam multi aliter! Cernitur in nonnullis sacerdotibus vestium cultus plurimus, virtutum aut nullus, aut exiguus. » Et paulo post: « Non Christi stigmata sunt hæc, quæ isti Martyrum exemplo circumferant in corpore suo: muliebria potius esse noscuntur insignia. »

Vers. 14.
Quanti
fecerit
Judæos
Aposto-
lus.

14. SI QUOMODO AD ÆMULANDUM PROVOCEM CARNEM MEAM, — puta Judæos, qui mihi secundum carnem cognati et consanguinei sunt, q. d. Tanti facio Judæos eorumque salutem, ut non tam Gentium, quam Judæorum me Apostolum esse profitear. Nam ideo Gentium sum Apostolus, ut nimirum hoc meo apostolatu apud Gentes, provocem Judæos ad sanctam quamdam æmulationem; ut scilicet ipsi tam me, quam Gentes quas converto, imitentur in fide et zelo Christi.

Vers. 15.

15. SI ENIM AMISSIO (abjectio, reprobatio: græce enim est ἀπέλαση; S. Augustinus legit, *si rejectio*) EORUM (Judæorum) RECONCILIATIO EST MUNDI (puta occasio est conversionis et reconciliationis omnium gentium totius mundi, juxta sensum jam datum, vers. 12), QUÆ (qualis et quam læta erit) ASSUMPTIO (id est, ut Syrus, restitutio et adjunctio Judæorum ad Christum? sane non erit alia), NISI (talis qualis est) VITA EX MORTUIS, — si nimirum mortuus quis, vel potius plurimi mortui ad vitam resurgant, q. d. Si Judæorum incredulitas et abjectio Gentibus et universo orbi attulit occasionem reconciliationis, quia videlicet fides a Judæis repulsa ad Gentes pertransiit: quam gaudenda res erit, si etiam ipsi Judæi rursus assumantur ad fidem? Videlicet perinde erit ac si mortuus

Maximi
gandii
ocasio
erit Ju-
dæorum
conver-
sio.

quis ad vitam revocetur: imo ac si mundus ipse, qui Gentibus constat et Judæis, altera parte demortuus, integer plane reviviscat; quomodo mortuo ad vitam redeunte, gaudent omnes, et nemo dolet, aut detrimentum patitur. Ita Ambrosius.

Secundo, « nisi vita ex mortuis, » q. d. Judæis assumptis et conversis ad Christum, nihil jam restabit amplius (Gentes enim omnes ad Christum jam tum conversæ erunt), nisi ut veniat finis mundi, et mortuorum resurrectio, et redemptionis hominum consummatio, ut nimirum omnes tam Judæi, quam Gentes fideles et electi cum Christo transeant ad vitam et gloriam æternam. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Anselmus, Cajetanus.

Judæis
conversis
omnia
erunt
consum-
mata.

16. QUOD SI DELIBATIO SANCTA EST, ET MASSA. — Vers. 16.

q. d. « Si delibatio, » hoc est primitiæ pastæ ciborum et panum Deo consecrantur, etiam tota reliqua massa vel pasta censetur quasi Deo consecrata. Alludit enim Apostolus ad *Numer. xv, 29*, ut patet, si græcos textus utrobique conferas. Utrobique enim est ἀπυρρὴ et φύραμα, pro quo noster Interpres ibi *pulmenta*, hic *massam* vertit. Jam sensus est, q. d. Quandoquidem Judæorum primitiæ, id est, ut Chrysostomus, *Patriarchæ et Prophetæ*; et, ut Theodoretus, *Christus*; et, ut aptissime, Ambrosius et Anselmus, *Apostoli et primi Christiani* ex Judæis, ceu primitiæ oblatis sunt Deo et deputati ad fidem et sanctitatem, etiam reliquum corpus Judæorum Deo censetur oblatum et deputatum, atque morali quadam æstimatione et analogica quadam sanctitatis aspergine sanctificatum, quasi in spe, præparatione, semine ac familia, scilicet in sanctis progenitoribus. Est nova ratio, qua Paulus probat Judæos non esse respuendos, quasi a Deo rejectos et reprobos, ex eo quod ipsi sanctorum patrum sint filii, ideoque sancti, juxta sensum jam datum.

Locus ex
lib. *Nu-
mer.*
illustra-
tus.

*Deliba-
tio* hic
sunt
Apostoli
et primi
Christiani.

Nihil ergo hic habet Calvinus quo probet infantes fidelium esse sanctos, nec egere baptismo, ut sanctificentur: pari enim modo probaret Judæos incredulos esse sanctos, quia eorum parentes fuerunt sancti. De his enim ad litteram loquitur Apostolus. Simili modo I *Corinth. vii, 14*, non tantum filios, sed et conjugem vocat sanctum, si alter conjux sit sanctus, id est Christianus; quem tamen proprie per alterum conjugem sanctificari, nemo, ne ipse quidem Calvinus, dixerit.

Judæi
cur non
respuen-
di?

Rejicitur
error
Calvini
negantis
baptis-
mum in-
fantibus
fidelium
esse ne-
cessarium.

ET SI RADIX SANCTA, ET RAMI. — Idem dicit alia metaphora, q. d. Si Patriarchæ sancti fuerunt et sunt: ergo filii eorum, puta Judæi, a sanctitate non sunt repellendi, inquit Theodoretus; imo ipsi in suis parentibus morali quadam denominatione jam sancti et sanctificati esse videntur, adeoque ipsa sancti sunt, si suæ radici, id est fidei et sanctitati suorum parentum, inhæreant et insistant. Unde sequitur:

Quomodo
filii in
parenti-
bus sancti-
ficati
dicantur?

17. QUOD SI ALIQUI EX RAMIS (ex Judæis) FRACTI SUNT. — Græce ἐξεδάκνυται, *defracti sunt*, puta a

sua radice, scilicet a fide et justitia suorum parentum exciderunt, eo quod fidem quam in Christum venturum habuerunt, in eum venientem abjecerunt. Pendet sensus hujus sententiæ a sequentibus, ibique expletur. Subdit enim Paulus :

TU AUTEM (o popule Gentilis), CUM OLEASTER ESSES (*ἄγριος*, agrestis olea, et infrugifera bonorum operum, ob infidelitatem et impietatem, quia Gentilis), **SOCIUS (particeps) RADICIS ET PINGUEDINIS OLIVÆ FACTUS ES**, — puta fidei, gratiæ et pinguedinis Spiritus Sancti, quam Judæorum parentes habuerunt, maxime Abraham pater credentium ejusque posterum, qui fuerunt Ecclesia Dei : hæc enim est oliva.

Ecclesia oliva.

Nomen oliivæ, ait Anselmus, sumptum est ex *Jeremiæ XI*, 16, ubi de populo Israel dicitur : « Olivam uberem (hebraice *רענן* *raanan*, id est *virentem*), pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum, » *q. d.* O Israel, o Synagoga, eras Domino quasi oliva virens et florens, cum eum sincere et fideliter coleres, in summa pace et rerum abundantia felix, beata ac famosissima inter Gentes. Sæpe Scriptura Ecclesiam et fideles comparat arboribus; sic Christus est vitis, nos palmites, nos in hac vite et olea illi complantamur, et quasi plantæ et rami adolescimus. Vide dicta cap. VI, vers. 5.

18. NOLI GLORIARI ADVERSUS RAMOS (jam fractos, puta contra Judæos incredulos); **QUOD SI GLORIARIS, NON TU RADICEM PORTAS, SED RADIX TE.** — *q. d.* Si tu, o Gentilis fidelis, insultas Judæo infideli, respondebitur et dicetur tibi, te tantum insertum esse radici, id est fidei et Ecclesiæ sanctorum Patriarcharum, Prophetarum et Apostolorum, qui omnes Judæi fuerunt, ab eaque te omnem gloriam et utilitatem sugere; idque gratis, ideoque rursum excindi posse; ut et rami naturales, id est Judæi, ob superbiam effracti et evulsi sunt.

19. DICES ERGO : FRACTI SUNT RAMI, UT EGO INSERAR. — *Tu ut hic et alibi, non finem, aut scopum a Deo intentum, sed tantum eventum et consecutionem significat, q. d.* Fracti sunt et rejecti Judæi ab Ecclesia : unde factum et consecutum est, ut ego Gentilis Judæorum vice illi aggregarer et insererer.

20. BENE (et recte dicis; sed scito, quod) PROPTER INCREDULITATEM FRACTI SUNT, TU AUTEM FIDE STAS (male Erasmus et Cajetanus putant vertendum, *stetisti*, vel *constitisti*; nam Græcum *ἔστης* licet sit præteritum, vim tamen habet præsentis. Hoc enim creberrimum est Hebræis. *Stas* ergo, id est insertus es oleæ per fidem); **NOLI (ergo) ALTUM SAPERE** (id est superbire), **SED TIME.** — Gluten enim quo radici et oleæ jam dictæ uniris, scilicet fides, non est ita firma, quin ab ea excidere, et consequenter a radice separari possis, uti jam multas gentes ab Ecclesia separatas et a fide excidisse videmus.

Cajetani et Erasmi versio rejicitur.

Stanti metuedam ne cadat.

Nota hic contra Calvinum, hominem posse

XVIII.

excidere a fide et gratia; Gentes enim hæc veram habebant fidem, et tamen Apostolus minatur eis excidium a fide et Ecclesia. Sicut Judæi veram habentes Christi fidem, eo veniente, illam perderunt.

Rursum locus hic totus moralis est, excitans quemlibet fidelem ad timorem et diligentiam in officiis Christianismi, ne, si in iis negligens sit, a fide vel statu, vocatione et gradu suo excidat, sicuti Judæi exciderunt, et nostri apostatæ quotidie excidunt. « Optimus virtutum et beneficiorum custos est timor, » ait Anselmus. « Ideo, inquit S. Augustinus, *epist.* 107, non perseveraturi perseveraturis providentissima Dei voluntate miscentur, ne regenerati et pie vivere incipientes securi alta sapiamus. » Rursum ex hoc loco docet S. Chrysostomus, in *Morali*, patrum merita filios degeneres non juvare. Audi et S. Bernardinum, *epist.* 42 *ad Henricum*, Senonensem Archiepiscopum : « Noli, ait, altum sapere, sed time. In alto positum non altum sapere difficile est, et omnino inusitatum. sed quanto inusitatus, tanto gloriosius. Timor de adepta jam altitudine, tædere magis quam placere facit altiora. Non vos ergo felices, quia præestis : sed si non prodestis, infelices putate. Ut autem secure præesse possitis, subesse et vos si cui debetis, non dedignemini. Dedignatio quippe subjectionis, prælationis reddit indignum. Sapientis est consilium : Quanto major es, tanto humilia te in omnibus. Sapientiæ vero præceptum : Qui major est vestrum, fiat sicut junior. »

Locus de timore perlegendi gratiam.

21. SI ENIM DEUS NATURALIBUS RAMIS (Judæis, *Vers.* 21. expellendo eos a sua Ecclesia, amicitia et salute) **NON PEPERCIT (time), NE FORTE NEC TIBI** (Gentili insititio, si in fidem aut vitam Christianam pecces) **PARCAT.**

22. IN EOS QUIDEM, QUI CECIDERUNT, SEVERITATEM (quia incredulos Deus exclusit a se, sua gratia, amicitia et salute) : **IN TE AUTEM BONITATEM** (*χρηστότητα*, id est *benignitatem*, qua scilicet te ad suam gratiam, amicitiam et gloriam adsevit et acceptavit) **DEI, SI PERMANSERIS IN BONITATE.** — Hoc est, in fide Christi, ait Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag.*, cap. VIII.

Secundo, Anselmus : « In bonitate, » inquit, hoc est in gratia et bonis operibus. Verum hæc non sunt genuina; nam bonitas hæc non est hominis, sed Dei. Est enim eadem cum ea, de qua paulo ante dixit : « Vide in te bonitatem Dei. » Græce enim utrobique est *χρηστότης*, id est bonitas, benignitas. Sensus ergo est, *q. d.* Vide, o fidelis, Dei erga te bonitatem et benignitatem, si tu in hac Dei bonitate permanseris, nimirum si digne vivas illa benignitate, quam tibi præstitit Deus, illam laudando, illi gratias agendo, illi serviendo et obediendo, ut te semper eadem Dei bonitas suis favoris et curæ paternæ brachiis stringat, teneat, foveat et complectatur. Alioquin enim, si huic Dei bonitati ingratus sis, inobediens et rebellis, et tu excideris ex hac olea Dei, id est Ecclesia.

Vers. 22.

Perseverantia.

Nota est si permanseris. Hinc enim patet primo, quod perseverantia certum est signum et causa electionis et prædestinationis ad salutem et gloriam æternam. Hinc patet secundo, quod de perseverantia hac nemo sit certus. Vide S. Augustinum, lib. XI *De Civitate Dei*, cap. XII.

Vers. 23. 23. SED ET ILLI (Judæi increduli) SI NON PERMANSERINT IN INCREDLITATE, INSERENTUR (in hanc oleam Ecclesiæ, de qua dixi vers. 17); POTENS EST ENIM DEUS ITERUM INSERERE ILLOS. — Nota in voce « potens est » miosin : est potens enim non nudam Dei potentiam, sed et actum effectumque significat, q. d. Si Judæi suam perfidiam mutant in fidem, Deus per suam potentiam potest eos inserere, adeoque re ipsa potenter rursus inseret eos suæ Ecclesiæ. Similis est phrasid II *Corinth.* IX, 8.

Vers. 24. 24. NAM SI TU EX NATURALI EXCISUS ES OLEASTRO (puta ex gentilitate et paganismo, qui sterilis, incultus et agrestis fuit instar oleastri, sive oleæ agrestis et silvestris), ET CONTRA NATURAM (oleastri hujus) INSERTUS ES IN BONAM OLIVAM (Ecclesiæ, quæ culta est, fertilis et suavis, instar oleæ), QUANTO MAGIS II QUI SECUNDUM NATURAM (puta Judæi, qui secundum naturalem propagationem prognati sunt ex hac olea, puta a fidelibus et sanctis Patriarchis, quibus promissio Messias facta est, qui proinde erant populus et Ecclesia Dei : Abraham enim dictæ sunt promissiones et semini ejus : Judæi, inquam, si suam perfidiam deserant, et credant in Christum, rursus) INSERENTUR SUÆ OLIVÆ, — pristinae scilicet Ecclesiæ Dei?

Dno mira in insitione Gentium in Judæos, ex S. Augustino.

Hunc locum pulchre tractat S. Augustinus in *Psal.* LXXII, ubi in hac oleastri in olivam, puta Gentilis populi in Judæum et fidelem, insitione duo annotavit miracula. Præsertim est, quod dicit Apostolus oleastrum insertum esse in oliva, cum e contrario oliva inseri soleat in oleastro. Posterior est, quod oleaster ille insertus in oliva, non oleastri, sed olive fructus protulerit, cum in naturali insitione contrarium accidat : siquidem id quod inseritur ipsum est quod crescit, fructumque fert non arboris cui inseritur, sed surculi proprii qui fuit insertus. Atque hac de causa Paulus hanc insitionem appellat « contra naturam. »

Vers. 25. 25. NOLO ENIM VOS IGNORARE, FRATRES, MYSTERIUM HOC (quod sequitur, scilicet), QUIA (quod) CÆCITAS EX PARTE CONTIGIT IN ISRAEL, DONEC PLENITUDO GENTIUM INTRARET. — Probat hic Paulus id quod dixit, non ita Judæos esse exclusos ab Ecclesia et regno Dei, quin rursus illi inseri possint, ex eo quod de facto rursus illi inserendi sint post conversionem et insitionem Gentium. Idque Apostolus vocat *mysterium*, id est mirabile, arcanum et stupendum Dei judicium, et dispositionem, providentiam, permissionem et ordinationem, qua factum est et consecutum, ut misso Christo primo Judæi excæcarentur, hoc consilio, ut Gentes vocarentur ad salutem, ac deinde omnes Judæi illuminarentur, crederent et salvarentur.

Ut non sitis vobis ipsis sapientes. — Ne vos pruden-

tes seu sapientes rati; efferamini et aliquid vobis insolenter arrogetis. Ita Theodoretus. Unde aliqui vertunt : « Ne sitis insolentes, » vel elati. Est ergo metalepsid, « ne sitis sapientes, » id est superbi. Sapientia enim parit superbiam. Loquitur Apostolus Gentibus fidelibus ne de sua fide, sapientia et prudentia superbiant et insolescant contra Judæos in sua incredulitate et cæcitate manentes.

QUIA CÆCITAS EX PARTE (id est aliquibus, inquit S. Chrysostomus et Theodoretus) CONTIGIT IN ISRAEL. — Pro cæcitas, græce est πῶρος, id est obduratio. Sed πῶρος subinde idem est quod πῶρος, id est cæcitas. Ita Theodoretus, Syrus et alii.

DONEC PLENITUDO GENTIUM INTRARET. — Tō intraret per enallagen ponitur hic pro intret, q. d. Cæcitas erit in Israel, donec numerus eorum, qui ex Gentibus credituri sunt, plene compleatur, intretque in ovile Christi. Et sic post eos omnis Israel salvus fiet, et ex utraque Gentium ac Judæorum plenitudine, una plena et perfecta consurget existetque Ecclesia.

26. ET SIC OMNIS ISRAEL SALVUS FIERET. — Græce ὅτι σωθήσεται, id est salvus erit, salvabitur. Aliqui hic Israel non carnalem, sed spiritalem accipiunt, puta omnes ex Judæis et Gentibus credentes et salvandos. Ita Theodoretus, Augustinus, Hieronymus, in cap. XI *Isaiæ*, Cæsarius apud Nazianzenum, *dialog.* 4. Verum patet Apostolum toto hoc capite agere de Israele carnali, non spiritali. Ita docent alii omnes Patres et interpretes Græci et Latini.

Unde secundo, melius S. Chrysostomus, Ambrosius, Origenes et Hilarius in *Psal.* LVIII : « Omnis Israel, » inquit, hoc est omnes Judæi. Quare ex hoc loco S. Chrysostomus, S. Thomas, Cajetanus et Sotus censent omnes omnino Judæos in fine mundi convertendos et salvandos esse.

Tertio et optime, « omnis Israel, » id est pene omnes, plurimi ex singulis tribubus Israel, excepta una tribu Dan, in fine mundi convertentur et salvabuntur. Excipio tribum Dan, quia ex hac nulli signantur inter 144 millia signatorum ex XII tribubus Israel, *Apocal.* VII. Unde multi putant Danitas adhæsueros contribuli suo Antichristo. Sane S. Hippolytus, lib. *De Consumm. sæculi*, et multi alii docent, quod Antichristus præcipuos sectatores et propugnatores habebit Judæos. Idque satis significat Christus *Joan.* V, 43, et Paulus II *Thessal.* II, 10, ut ibi dicam. Ergo omnes omnino Judæi in fine mundi non convertentur ad Christum.

SICUT SCRIPTUM EST (*Isaiæ* LIX, 20) : VENIET EX SION, QUI ERIPAT, ET AVERTAT IMPIETATEM A JACOB. — Puta ab Israel; Jacob enim ab angelo vocatus est Israel, *Genes.* XXXII, 28, indeque omnes ejus posterii, puta Judæi, vocantur familia Jacob vel Israel.

Nota, pro ex Sion, hebraice est יְרוּשָׁלַיִם Ietsion, quod noster Interpres in *Isaiæ* vertit, « veniet

Sapientia arrogantis periculum.

Judæi illuminabuntur post Gentium adimpletam conversionem.

Vers. 26.

An omnes Judæi in fine mundi convertentur? Affirmant multi. Negant alii, et tribum Dan excipiunt, idque verius.

Sion, » id est *Sioni*; Septuaginta et ex iis Cyrillus vertunt, prout jam in iis legimus, *ἕνεκεν Σιών*, propter Sion. Sed S. Hieronymus docet eos vertisse, *ἐκ Σιών*, ex Sion : idque verum esse, patet hic ex S. Paulo, et Hebræum *ἡ* subinde significat

Christus nascetur ex habitatoribus Sion.

Vers. 27.

Locus Isaie LIX explicatus.

27. ET HOC ILLIS A ME TESTAMENTUM, — hoc est foedus (de quo dicam I *Corinth.* XI, 23) quod ego Deus cum hisce Judæis credentibus inibo. Hoc foedus Isaia, cap. LIX, sequentibus verbis explicat, dicens : « Spiritus meus qui est in te, et verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui usque in sempiternum, » *q. d.* « Spiritus Sanctus qui est in te, » o Christe (ita Procopius et Cyrillus ibidem : volunt enim ipsi hæc esse verba Patris ad Filium); vel potius, « qui est in te, » o Jacob et Sion, id est, o Ecclesia ex Judæis congreganda, « et verba mea, » id est lex mea et præcepta mea, « non recedent de ore tuo; » sed ea exequeris et præstabis, tum fide, tum fidei professione et vita sancta, per gratiam et opem ejusdem Spiritus : novum enim Testamentum est foedus gratiæ et Spiritus; sicut vetus Testamentum fuit foedus legis, minarum et pœnarum, uti fusius describit Jeremias, cap. XXXI, 33.

Judæorum infirmitas mundi conversione confirmatur.

Addit et explicat non Isaia, sed Apostolus, id fore, cum abstulerit Deus peccata eorum, in fine scilicet mundi, ut ait S. Chrysostomus et S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, cap. XXIX, per prædicationem Eliæ et Henoch, ut patet *Malach.* I, 5, et *Apocal.* XI, 3. Ex hoc ergo Apostoli loco; uti et ex Malachia, certissime statuitur traditio Ecclesiæ, de conversione Judæorum ad Christum in fine mundi.

Vers. 23.

23. SECUNDUM EVANGELIUM (cui adversantur Judæi) INIMICI (sunt Dei) PROPTER VOS, — ut vos, o Gentes, hac occasione recipiatis prædicationem et fidem. Ita Ambrosius et alii. Urget, repetit et inculcat hoc Apostolus, ut Gentes beneficium Evangelii sibi occasione Judæorum præstitum agnoscant, ideoque illis, licet incredulis, non indignentur, sed commisceantur.

Deus sanctis Patriarchis promissit conversionem posterorum.

SECUNDUM ELECTIONEM AUTEM (qua Deus olim Judæos in populum sibi elegit) DEO CHARISSEMI (sunt) PROPTER PATRES, — scilicet sanctos Patriarchas, Deo amicos, quibus Deus promissit se filios eorum in fine mundi ad Christum conversurum, electurum ad suam amicitiam, Ecclesiam et salutem, postquam Gentium plenitudo intravit : Deus autem promissa sua servabit et complebit, ac propterea, cum in fine mundi Judæi fidem suscipient, lætissime suscipientur ab Ecclesia propter eorum patres. Ita Ambrosius, Origenes, Augustinus.

Vers. 19.

19. SINE POENITENTIA SUNT DONA, ET VOCATIO DEI. — « Sine poenitentia, » græce *ἀποκείνηται*, impo-

nitibilia, id est *immutabilia*. Unde codex Basileensis legit *ἀμετάκλητα*, et Syrus vertit, *non mutavit Deus donum suum et vocationem*. Sensus est : Licet Judæi jam sint increduli, Deus tamen non revocavit id, quod absolute dedit, vel promissit, ac consequenter quod Patriarchis promissit, puta vocationem, protectionem et amorem erga filios eorum, maxime convertendos in fine mundi : hoc re ipsa præstabit, *q. d.* Deus Judæos, quos olim ad se per Mosem vocavit, et promissit decrevitque ad Christum vocare, donisque gratiæ et gloriæ afficere, hosce jam de facto vocat, et maxime vocabit in fine mundi, eisque bona spiritualia quæ promissit, largietur : tunc enim Judæi pertæsi tot malorum et tam longæ suæ cæcitatibus et desolationibus, per prædicationem et miracula Eliæ et Henoch, aperient oculos credentque in Christum.

Deus stabilis in promissis.

Notat S. Thomas et Cajetanus, hanc propositionem Apostoli : « Sine poenitentia sunt dona, et vocatio Dei, » veram esse de vocatione efficaci et absoluta, quæ effectum suum consequitur, qualis est prædestinatorum. Hoc verum est, atque hoc loco ex præscientia conversionis Judæorum in fine mundi talis efficax intelligitur Dei vocatio. In genere tamen hæc propositio Apostoli etiam de inefficaci vocatione et gratia vera est, quantum est ex parte Dei. Sic Deus vocavit Hebræos, eisque promissit fertilitatem terræ Chanaan, sub conditione : Si impleatis legem meam; Judæi hanc conditionem non servarunt, unde Deus re ipsa non implevit subinde promissionem hanc suam. Sed quantum est ex parte sua, promissionem adimplevit, quia paratus erat dare, et de facto dedisset eis hanc fertilitatem, si ipsi conditione et pactis, id est lege sua, stetissent.

Sententia Apostoli tam vera est de vocatione efficaci.

quam inefficaci, quantum est ex parte Dei.

Secundo, Ambrosius sic explicat : « Sine poenitentia sunt dona Dei, » *q. d.* Donum baptismi non indiget poenitentia, sed sola fidei professione, quod sic intellige : Baptismus non indiget poenitentia, scilicet satisfactoria. Nam alioqui baptizandus poenitere debet et dolere de peccatis admissis. Ita S. Thomas. Verum hic sensus non est ad mentem Apostoli.

Explicatio S. Ambrosii minus propria.

Nihil ergo hic habent Novantes pro sua certitudine gratiæ singulorum fidelium et electorum, etiam teste Calvino : quia, ut ipse fatetur, Apostolus hic loquitur de electione, non cujusque; sed totius gentis Judaicæ. Multo absurdius hinc inferat alius quispiam novator : « Sine poenitentia sunt dona Dei; » ergo sine poenitentia, per solam fidem Deus dat peccatoribus veniam et gratiam.

Refutatur certitudo gratiæ, quam sibi vana promittunt Novatores.

30. SICUT ALIQUANDO ET VOS (o Gentes) NON CREDIDISTIS, etc., PROPTER INCRECULITATEM ILLORUM (Judæorum) : 31. ITA ET ISTI (Judæi) NUNC NON CREDIDERUNT IN VESTRAM MISERICORDIAM (ut vos, o Gentes, ea occasione misericordiam prædicationis, fidei et gratiæ a Deo reciperetis) : UT ET IPSI (Judæi) MISERICORDIAM CONSEQUANTUR, — ut provocati scilicet vestro exemplo, maxime cum vide-

Vers. 30. Vers. 31.

rint plenitudinem Gentium intrasse; credant in Christum, itaque misericordiam, gratiam et gloriam consequantur.

Vers. 32. 32. CONCLUSIT ENIM DEUS OMNIA IN INCREDULITATE, UT OMNICY MISEREATUR. — Concluserit, id est, convicit Deus successive omnes homines infidelitatis, inquit S. Chrysostomus et Theodoretus.

Secundo et melius, Origenes: Concluserit, id est concludi permisit Deus omnes sub peccato, et sub incredulitate. Peccator enim peccato, quasi saxo vel carcere clauditur; quia ex eo sine Dei gratia egredi nequit.

Concludit Apostolus totam hanc disputationem suam coeptam cap. IX, eadem propositione, quam proposuit cap. I et II, scilicet, omnes homines tam Judæos quam Gentes esse peccatores, et sub peccati jugo concludi, atque indigere gratia Dei et Christi, ut hac ratione tam Gentes quam Judæos humiliet, itaque utrosque ad concordiam redigat; utque donum Dei et gratiam, ac beneficium Christi illustret. Sed quod cap. I et II dixit et ostendit de variis peccatis, id jam fidei necessitate demonstrata, concludit de uno peccato infidelitatis, q. d. Deus tam Judæos quam Gentes tenebris longæ infidelitatis successive et vicissim concludi permisit, ut eos ad fidem et gratiam suam vocaret ac liberaret, itaque gloriosam suam misericordiam omnibus patefaceret.

Nota primo: « Omnia, » id est omnes, ut habet Græcus et Syrus, scilicet tam Judæos, quam Gentes.

Nota secundo: Pro incredulitate, græce est ἀπίθεια, quæ idem est quod pertinacia non credendi, etiam auditis quibuscumque rationibus, q. d. impersuasibilitas. Verum Apostolus hic ἀπίθειαν tribuit etiam Gentibus: unde videtur ἀπίθειαν pro ἀπιστία, puta pro infidelitate, sumere.

Nota tertio: Cum ait: « ut omnium misereatur, » omnium intellige non hominum, sed nationum, id est tam Gentilium quam Judæorum. Est enim distributio pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum. Ne quis ergo hinc cum Origene concludat, dæmones et damnatos aliquando salvandos fore. Ita S. Augustinus, lib. XXI De Civit., cap. XXIV.

Vers. 33. 33. O ALTITUDO DIVITIARUM! (o profundas divitias! græce ὁ βᾶθος πλοῦτος, o profundum divitarum, vel thesauri! q. d. O alta profunditas et profunda altitudo! ὁ βᾶθος! ὁ ἀβυσσος! o profundum! o abyssus! o profundum abyssi et abyssalem profunditatem divitiarum) SAPIENTIE ET SCIENTIE DEI!

Nota: Altitudo sæpe pro profunditate sumitur, quia profunditas, licet respectu nostri climatis descendat, tamen respectu alterius orbis et hemispherii tendit in altum; sic altus puteus vocatur profundus, et fossa alta, id est profunda.

Nota secundo: τὴ divitiarum Ambrosius et Augustinus jungunt cum sapientia et scientia Dei, q. d. O altas divitias! o profundos thesauros sapientie et scientie Dei! o abyssalem et immen-

sam sapientiam Dei! Vide S. Augustinum, serm. 11 De Verbis Apostoli. Nomen enim divitiarum copiam et exuberantiam significat, uti et nomen altitudo. Verum S. Chrysostomus, Origenes et Theodoretus melius ista distinguunt: Græca enim et Syrus hæc tria distinguunt per copulam et: sic enim habent, ὁ βᾶθος πλοῦτος, καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, O profundum divitiarum et sapientie et scientie Dei! Huic distinctioni favent antecedentia et sequentia. Primo, quia Apostolus hic divinæ misericordie, de qua præcessit, non minus quam sapientie abyssum admiratur. Secundo, quia hæc tria ita distincta distinctim probat tribus sequentibus interrogationibus, scilicet, profundum sapientie, cum ait: « Quis cognovit sensum Domini? » profundum scientie, cum addit: « Aut quis consiliarius ejus fuit? » profundum divitarum, cum subdit: « Aut quis prior dedit illi? »

Ubi abverte: per divitias accipit hic Paulus magnitudinem misericordie Dei, qua nos divites fecit in omnibus donis gratie et glorie, ut patet Ephes. I. Sensus ergo est, q. d. O profundam misericordiam, sapientiam et scientiam Dei! Misericordiam, qua omnium misertus est; sapientiam, qua, ut ait Gregorius, lib. XXIX Moral. XXVIII, omnia concludi permisit sub peccato et infidelitate, quaque ita omnia dispensavit, ut primo negligeret gentes, ut sic Judæos eligeret; deinde Judæos rejiceret, ut sic eligeret Gentes; denique utrosque in fine eligeret et completeretur. Scientiam, qua omnia futura distinctissime novit antequam fiant, ut Judæorum rejectionem, Gentium adoptionem et justitiam: quod hoc loco spectat Apostolus. Ob hoc enim exclamat: « O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei! » Et hoc ipsum est, quod a cap. IX hucusque per tria hæc capita docere et demonstrare intendit.

Si enim Deus Messiam misisset cum pompa, divitem, splendidum et magnificentum quasi alterum Salomonem, Judæi eum recepissent. Rursum Deus mille alios modos habebat, quibus Judæos ad se traheret: sed noluit eos Judæis exhibere, voluitque unicuique hunc justitie et salutis modum proponere, scilicet Messiam pauperem et crucifixum, quem sciebat a Judæis repudiandum, a Gentibus vero acceptandum. Si quæras, cur ita statuit, elegit et fecit Deus? non aliud respondere possum, quam quod Paulus hic respondet: « O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei! »

Nota tertio, quanta sit altitudo divinæ scientie: nam undecim modis et rationibus Dei scientia excellit et transcendit omnem scientiam angelicam et humanam. Primo, ratione objecti; Deus enim sua scientia cognoscit omnia præterita, præsentia, futura, omnia possibilea, atque seipsum quasi pelagus rerum omnium. Secundo, ratione modi et perfectionis in cognoscendo; cognoscit enim Deus omnia perfectissime, omni modo quo sunt cognoscibilia, ideoque omnia comprehendit. Tertio, ratione medii; Deus enim non per species,

Græca et Syriaca lectio probatur.

Divitiæ hic sunt immensa misericordia Dei.

Sapientia Dei hic quænam?

Scientia Dei hic quænam?

Peccatum est veluti carcer. Conclusio disputationis ab Apostolo inchoata cap. IX.

Quid ἀπίθεια in Græco textu?

Origenes falso ex hoc loco collegit dæmones et damnatos aliquando salvatum iri.

Altitudo et profunditas sæpe idem significant.

Rationes undecim quibus Dei scientia transcendit creatam. Prima. Secunda.

Tertia.

Quarta. nec per effectus, sed per suam essentiam, quasi speculum clarissimum omnia cognoscit. Quarto, ratione celeritatis; in instanti enim, et uno mentis intuitu Deus omnia simul cognoscit. Quinto, ratione certitudinis; quia omnia, etiam contingentia, per se incerta, certissime cognoscit. Sexto, ratione aeternitatis; quia nunquam ejus cognitio incœpit, nunquam desinet. Septimo, ratione uniformitatis; quia cognitio Dei est invariabilis, et eadem semper, non proficiens, nec deficiens. Octavo, ratione simplicitatis et unitatis; quia uno et simplicissimo actu intelligendi Deus et seipsum, et alia omnia cognoscit. Nono, ratione entitatis; cognitio enim Dei non est accidentaria, ut est in hominibus et angelis, sed est substantialis Deo, estque ipsemet Deus. Decimo, ratione causalitatis; quia cognitio Dei est idea et causa omnium rerum quæ fiunt. Undecimo, ratione fecunditatis et communicationis; quia Dei sapientia et scientia, quasi lux maxima, seipsam diffundit ad angelos, homines omniaque animalia, facitque cognosci et cognoscere omnia. Apostolus hic maxime considerat et miratur primum, quintum et decimum. Ita Pererius.

QUAM INCOMPREHENSIBILIA (Tertullianus, *Contra Hermogen.*, in fine, legit, *ininventibilia*) SENT JUDICIA ET INVESTIGABILES (*ἀνεξεργάστοι*, id est, non investigabiles, impervestigabiles) VIE (id est consilia, modi, opera, rationes providentiæ) EJUS!

Vers. 34. 34. QUIS ENIM COGNOVIT SENSUM (græce *νοῦν*, hoc est *mentem, cogitationem*) DOMINI? — Hæc judicia Dei sternunt quamcumque superbiam. « Dii (ait Comicus) homines quasi pilas habent. » Et Zeno Imperator: « Ludibrium Dei est homo; » ut homine quasi pila ludat Dei Sapientia in orbe terrarum. Hinc abyssus humanæ miseriæ invocat abyssum divinæ misericordiæ, ait S. Augustinus. Pari modo abyssus humanæ ignorantiae et insipientiæ invocat abyssum divinæ scientiæ et sapientiæ.

AUT QUIS CONSILIARIUS EJUS FUIT? — *Consiliarius*, non tantum qui det consilium Deo, uti explicat Isaias (ad quem hic Paulus alludit), cap. XI, 13, sed etiam qui particeps et conscius sit consilii Dei; hic enim est *συνεωλότες*, q. d. Nemo est conscius consiliorum et arcanorum divinorum, ac proinde nemo scrutari debet cur, Judæis relictis, Gentes sibi jam aseiverit Deus. Pulchre S. Bernardus, *epist.* 107: « Quis, inquit, cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? non equidem nullus, sed rarus. Soli sane qui veraciter dicere possunt: Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis. Væ mundo a strepitu. Clamat in populis iisdem Unigenitus tanquam magni consilii angelus: Qui habet aures audiendi, audiat. Et quoniam dignos non invenit sensus, quibus Patris committat arcanum, textit parabolas turbis; ut audientes non audiant, et videntes non intelligant. Cæterum amici sursum audiant: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Quibus et loquitur:

Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Qui sunt hi? utique quos præscivit conformes fieri imaginis Filii Dei, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Magnum secretumque innotuit consilium, novit Dominus qui sunt ejus. Sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus. Nec alios sane dignatus est tanti participatione mysterii, nisi eos ipsos quos suos præscivit et prædestinavit.»

35. ACT QUIS PRIOR DEDIT ILLI, — quod non acceperit ab eo. Patet ex seqq.; tali enim titulo gratitudinis vere et proprie obstringeretur Deus, deberetque illi gratias agere, et par pari retribuere. Sensus ergo est, q. d. Nulli Deus ullo jure aut titulo obstringitur: quia nihil ab ullo accepit; quod prius non dedit illi. Nulli ergo Deus est debitor; ac proinde non est injustus, infidelis aut ingratus, si Gentes illuminet, Judæos vero in sua cæcitate relinquat.

Unde patet nihil hic contra merita dici. Nam, ut recte S. Augustinus, *De Verbis Apostoli*, serm. 16: « Debitor nobis factus est Deus, non aliquid a nobis accipiendo; sed quod ei placuit promittendo nobis, ut dicamus ei: Redde quæ promisti, quia fecimus quod jussisti; et hoc ipsum quod fecimus tu fecisti, quia nos laborantes juvisti. » Hanc sententiam sumpsisse videtur Apostolus ex *Job* XII, 2, ubi ait Dominus: « Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? » Porro neminem Deo quippiam primo dedisse, quod non acceperit ab eo, probat Apostolus illa sententia quam subdit, dicens:

36. QUONIAM EX IPSO, ET PER IPSUM, ET IN IPSO SUNT OMNIA: IPSI GLORIA IN SECLA. AMEN. — « Ex ipso, » scilicet ut primo effectore, omnia esse acceperunt; « per ipsum, » quasi directorem, omnia disponuntur, diriguntur, perficiuntur; « in ipso, » hoc est ejus virtute, omnia conservantur, durant, operantur. Græce *ἐξ αὐτοῦ*, in ipsum, scilicet omnia respiciunt et tendunt.

Nota: Licet hæc tria convenient Deo, id est, tribus personis SS. Trinitatis; tamen, ut docet S. Augustinus, lib. I *De Trinit.*, VI, et ex eo passim doctores, præpositio *ex* appropriatur Patri, eumque insinuat, tanquam primum omnium principium, a quo omnia promanant, et a quo omnis potestas, actio et effectio profluit.

Per vero appropriatur Filio, quia per significat originem a Patre, et sapientiam per quam facta sunt omnia. Hinc et Gentiles Deum, puta Jovem, vocarunt *Δία*, id est per, de quo audi Aristidem, hymno in *Jovem*: « Est, inquit, Jupiter omnium rerum auctor et opifex, et per eum tum cœlestia, tum terrestria omnia efficiuntur, ut et nomen ipsum, a causæ vocabulo non procul remotum, declarat, cum *Δία* eum vocamus. *Ζεὺς*; quidem vocatur, quod vitæ omnibus et essentiæ sit auctor: rursus, efficienti causæ cognominem ipsum dicimus, *Δία* appellantes, quod per ipsum facta sint et fiant omnia. » *Δία* enim Græcis idem est quod

Quid hodie
168-
pectu
Dei?

Omnibus
ignota
Dei consi-
lia.

Vers. 35.
Deus nul-
li debi-
tor.

Pulcher
Iocus S.
Augusti-
ni de eo
quod
Deus no-
bis debet.

Vers. 36.

Tō ex ap-
propria-
tur Patri.

Per Fi-
lio.

per, propter; unde notat causam efficientem. Rursum, *per* significat mediatorem, ostium, pastorem et viam nostram ad Patrem: quæ omnia competunt Filio. Ita S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. v et xxvi.

In Spiritu Sancto.

In denique appropriatur Spiritui Sancto, utpote cui attribuitur bonitas, amor, unio et perfectio. Est enim Spiritus Sanctus amor notionalis Patris et Filii, estque ipse in SS. Trinitate quasi finis, a quo ad aliam personam non fit progressus. Denique cum dicitur, *Ipsi gloria*, significatur unitas essentialis, ut Athanasius, Hilarius, Augustinus, Origenes, Gregorius et alii docent contra Arianos.

Ex ipso ergo Deo sunt omnia, scilicet quæ habent verum esse, ait D. Thomas. Peccata autem non habent verum esse, sed potius ab eo deficient; unde non sunt ex Deo. Hæc enim est ratio formalis peccati, quod sit defectus a bono, et consequenter ab esse: quidquid tamen materiae et entitatis est in peccatis, id totum est ex Deo. Ita D. Thomas.

Arianorum hæresis ex D. Basilio confutatur.

Hunc locum tractat S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto* contra Arianos, qui, ut ipse ait, syllabas observant. Unde cap. II, per *ex quo* Ariani, inquit, volunt significari conditorem mundi; per *per quem*, operis ministrum et instrumentum; per *in quo*, tempus et locum operis. Ita ut Filius tantum sit instrumentum Patris: Spiritus Sanctus vero tantum locum aut tempus præbuerit rebus conditis. Contra hos cap. III et seqq., ostendit S. Basilius, indifferenter Scripturam hisce propositionibus uti, easque singulas omnibus personis tribuere. Unde cap. V, hunc locum explicat de Deo et omnibus personis junctim. Ex ipso enim Deo omnibusque personis omnia creata sunt; per ipsum omnia conservantur; in ipsum (Græce enim est *ἐν αὐτῷ*) universa se convertunt invincibili atque insedabili quodam desiderio et arcano affectu, tanquam ad principem suum et gubernatorem vitæ ac totius universi respicientia.

Spiritus Sanctus naturæ odis est in nobis, non tamen ad mentem Apostoli hic.

Rursum cap. xxvi, ostendit quomodo præpositio *in* tribuatur Spiritui Sancto, idque varie. *Primo* enim Spiritus Sanctus in nobis est tanquam forma in materia. Ipse enim in nobis est quasi forma divina, a qua spirituales dicimur. *Secundo*, Spiritus Sanctus in nobis est, quasi habitus, vel ars in artifice; sic enim ipse adest Sanctis ad opera virtutum et miraculorum exercenda. *Tertio*, Spiritus Sanctus in nobis est, velut totum in partibus, quia totas suas gratias partialiter in suos fideles distribuit. *Quarto*, Spiritus Sanctus in nobis est, uti locatum in loco: sic enim in Sanctis est, quasi in templo suo. Hæc vera sunt; sed huic loco non congruunt: Apostolus enim hic non dicit Spiritum Sanctum esse in nobis, sed e contrario nos et omnia esse in ipso, scilicet Spiritu Sancto.

Pari modo S. Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius nullam hic personarum distinctionem significant, quasi hæc tria, *ex ipso, per ipsum et*

in ipso, proprie ipsi Deo, et consequenter singulis personis, competant; idque faciunt ne Arianis dent occasionem dicendi Filium esse *per*, id est instrumentum Patris.

Verum melius Latini censent quod, licet hæc tria seorsim posita dentur cuius personæ, tamen cum junguntur, singula singulis approprientur. Ita S. Augustinus loco jam citato: ubi ex hisce tribus præpositionibus probat Trinitatem et æqualitatem in una essentia divina. Sic et S. Ambrosius, Anselmus et Gregorius, lib. XXIX *Moral.*, cap. xxviii.

Unde idem S. Augustinus, lib. I *De Doct. Christ.*, cap. v: «Nec facile, ait; invenio nomen, quod tantæ excellentiæ conveniat, nisi quod melius ita dicitur: Trinitas hæc; unus Deus, ex quo, per quem, in quo omnia; eadem una substantia; unus tamen non est alter; eadem tribus potestas, eadem æternitas, eadem incommutabilitas, eadem majestas; in Patre unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto unitatis æqualitatisque concordia. Et tria hæc, unum omnia propter Patrem, æqualia omnia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum Sanctum,» scilicet singulis appropriandi hæc, quæ tamen re ipsa omnibus sunt communia. Ut nimirum omnia dicantur æqualia propter Filium, quia Filius primum est æquale Patri; pari modo omnia dicantur connexa propter Spiritum Sanctum, quia Spiritus Sanctus procedit, ut nexus, amor et concordia Patris et Filii.

Præclare et subtiliter S. Bernardus, lib. V *De Consider.*, cap. vi: «Quid est, inquit, Deus? non sane occurrit melius, quam, Qui est. Hoc ipse de se voluit responderi, hoc docuit, dicente Moyse ad populum, ipso quidem injungente: Qui est, misit me ad vos. Quid item Deus? Sine quo nihil est. Quid est Deus? Principium. Quid est Deus? Cui sæcula nec accesserunt, nec decesserunt, nec coætæna tamen. Quid est Deus? Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ex quo omnia, creabiliter, non seminabiliter, » *q. d.* Deus creavit omnia non ex semine (sic enim semen esset increatum, nec Deus illud, ac consequenter non omnia creasset); «per quem omnia, ne alium auctorem atque alium opificem arbitreris; in quo omnia, non quasi in loco, sed quasi in virtute. Ex quo omnia, tanquam uno principio auctore omnium; per quem omnia, ne alterum inducatur principium artifex; in quo omnia, ne tertius inducatur locus. Ex quo omnia, non de quo, quia non est materia Deus. Efficiens causa est causæ materialis; frustra Philosophi materiam quæerunt, non eguit materia Deus. Non enim officinam quæsit, non artificem. Ipse per se, in se omnia fecit. Unde? de nihilo. Nam si ex aliquo fecit, illud non fecit, ac per hoc nec omnia.»

IPSI GLORIA. — Hinc ex Apostolorum institutione et usu, ut docet S. Basilius, lib. *De Spir. Sancto*, cap. VII, XXVII, XXIX, et ex eo Baronius, tom. III, anno Christi 323, cepit a tempore Apostolorum

Egregius locus S. Augustini de SS. Trinitate, maxime contra Arianos.

Quando dici cepit Gloria Patri, etc.?

hæc doxologia SS. Trinitatis, Christianis mente et ore frequentanda : « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto ; » cui, ut habet Concilium Vasense, cap. v, Concilium Nicenum addidit : « Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen. » Idque ut per hoc retunderet Arianos, qui dicebant : « Erat quando non erat, » id est, erat, scilicet tempus, quando non erat Filius.

A quo additum ; Sicut erat in, etc. ?

Antiquissimus usus doxologiae Gloria Patri, etc.

Hieronymus, epist. ad Damasum, rogat eum ut post singulos psalmos jubeat addi : « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto. » Sed hæc epistola non videtur esse Hieronymi, videturque conficta. Hic enim mos addendi psalmis, « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto, » etc., fuit ante S. Hieronymum, ut dixi ex S. Basilio. Quin et Cassianus, cap. viii, lib. I, testis est suo tempore in Occidente post psalmos, quasi ex usu veteri, totum populum conclamare solitum : « Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto. »

Gloria ergo Patri, ex quo omnia ; gloria Filio, per quem omnia ; gloria Spiritui Sancto, in quo omnia. Gloria Patri, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra ; gloria Filio, per quem omnis filiatio ; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis sanctitas et sanctificatio. Gloria Patri, ex quo aternitas ; gloria Filio, per quem omnis species et pulchritudo ; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis felicitas et fruitio. Gloria Patri, ex quo omnis unitas ; gloria Filio, per quem omnis aequalitas ; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis amor et concordia. Gloria Patri, ex quo omnis potentia ; gloria Filio, per quem omnis sapientia ; gloria Spiritui Sancto, in quo omnis bonitas. Gloria Patri, qui me creavit ; gloria Filio, per quem redemptus sum ; gloria Spiritui Sancto, in quo justificatus sum. Gloria Patri, qui me prædestinavit ; gloria Filio, per cujus sanguinem ablutus sum ; gloria Spiritui Sancto, in quo glorificabor in aeternum. Amen

Quomodo intelligendum Gloria Patri, etc. ? explicatur utiliter et pie in eorum gratiam, qui in Horis canonicis saepe repetunt hoc Gloria Patri, etc.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic secunda pars epistolæ, qua Apostolus a fide et dogmatibus transit ad mores fidei consonos. Hoc ergo capite monet fideles, ut exhibeant se hostiam Deo, utque probent et sapiant quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta : nimirum primo, vers. 3, ut de susceptis donis non se efferant, sed sapiant ad sobrietatem, atque in modum membrorum ejusdem corporis, quisque suo dono contentus, eo rite utatur ad proximorum utilitatem.

Secunda epistolæ pars, ethica.

Secundo, vers. 9, ut dilectioni sinceræ, prudenti, patienti et forti dent operam. Unde dilectionis officia et conditiones recenset.

Tertio, vers. 16, ut dilectioni jungant humilitatem, qua etiam bonum pro malo reddant, et vincant in bono malo. Christianis enim maxime commendandæ sunt hæc duæ virtutes, scilicet charitas ac humilitas. Hæc enim sunt compendium cæterarum, et in his duabus vita et perfectio Christiana consistit.

1. Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. 2. Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri : ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. 3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos : Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem : et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. 4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent : 5. ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alterius membra. 6. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes : sive prophetiam secundum rationem fidei, 7. sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, 8. qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui misereatur in hilaritate. 9. Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono : 10. charitate fraternitatis invicem diligentes ; honore invicem prævenientes : 11. sollicitudine non pigri ; spiritu ferventes : Domino servientes : 12. spe gaudentes ; in tribulatione patientes ; orationi instantes : 13. necessitatibus sanctorum communicantes ; hospitalitatem sectantes. 14. Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere. 15. Gaudere cum

gaudentibus, flere cum flentibus. 16. Idipsum invicem sentientes : non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos : 17. Nulli malum pro malo reddentes : providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. 18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes : 19. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim : Mihi vindicta : ego retribuam, dicit Dominus. 20. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. 21. Noli vinci a malo, sed vince in honore malo.

Vers. 1. 1. OBSECO ITAQUE VOS, FRATRES, PER MISERICORDIAM DEI (1), — διὰ τῶν εὐσπλαχνῶν, per miserationes, scilicet vobis, o Gentes, a Deo per Christum exhibitas, de quibus dixi totis tribus capitibus præced., q. d. Docui hactenus vos, o Gentes, per Dei gratiam et misericordiam ascitas esse ad justitiam et salutem, Judæos vero ab ea repulsos esse; nunc, ut a dogmatibus ad mores transeam, obsecro vos, o Gentes fideles, qui tantam Dei misericordiam, gratiam et justitiam consecuti estis, ut Deo grati sitis, ut digne Deo tantaque gratia vivatis, ut opere præstetis quod fides dictat, quodque Deus et Christus a vobis efflagitat.

Nota : εὐσπλαχνῶν, hoc est miserationes, sunt illæ quas Hebræi vocant רַחֲמִים *rachamim*, id est viscera misericordiæ, hoc est visceralis misericordia et ex intimis visceribus commiseratio, cum scilicet quis alterius miseria ex intimis medullis commovetur et tangitur, ut videatur velle sua viscera in eum effundere. Talis enim fuit hæc Dei in nos misratio, cum viscera sua ipsumque unigenitum suum Christum in nos effudit. De qua canit Zacharias, *Luce* 1: « Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto. » Viscera hæc ingens habent πλάτος. Rursum per τὸ *fratres*, Apostolus gratiam sibi et benevolentiam fidelium, etiam Judæorum, conciliat.

Secundo, vox *fratres* vim habet et energiam ad charitatem, aliaque quæ hic Apostolus fidelibus commendat, persuadendum. Nam, ut pulchre et vere ait Tertullianus, *Apolog.* xxxix, scribens contra Gentiles: « Fratres, inquit, vestri sumus, jure nostræ matris unius; etsi vos parum homines, quia mali fratres. At quanto dignius fratres et dicuntur et habentur, qui unum Patrem Deum agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantie ejusdem, ad unam lucem expaverint veritatis? Rursum ex substantia familiari fratres sumus, quæ penes vos (o Gentiles) pene dirimit fraternitatem. Itaque quia anima animoque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus: omnia indiscreta apud nos, præter uxores. » Unde addidit ibidem Tertullianus, hanc Gentilium de Christianis fuisse vocem

(1) Sequitur pars hujus epistolæ *parænetica*, in qua hoc tanquam primum ponit Apostolus, obstrictos esse Christianos ad vitam tantis beneficiis divinis dignam.

et sententiam : « Vide ut invicem se diligant, et ut pro alterutro mori sint parati ! »

UT EXHIBEATIS CORPORA VESTRA. — Græce παραστήσαι, id est, ut Syrus, דַּתְּקִימוּן *dattekimun*, hoc est, ut sistatis, q. d. Sistite et offerte Deo corpora vestra, alienate illa a vobis, ac transferte ea tanquam hostiam vivam in Dei dominium, ut iis utamini, non ad libitum, sed ad Dei cultum et honorem. Ita S. Chrysostomus.

HOSTIAM VIVENTEM, — id est virtutibus deditam; quia caro vitæ dedita mortua est, inquit S. Gregorius, hom. 22 in *Ezech.*, et S. Ambrosius hic: sic I *Petri* II, dicitur: « Ut peccatis mortui justitiæ vivamus. » Verum hic sensus mysticus est. Secundo alii: *viventem*, inquit, id est charitate formatam. Tertio, *viventem*, id est quæ vitam, scilicet Christum, in se gerat et dicat: Mortem Jesu in corpore circumferimus, ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur. Sed et hæc mystica sunt.

Dico ergo: alludit hic Paulus ad veteres Judæorum et Gentium hostias, quæ occidebantur, illisque, teste S. Chrysostomo, opponit novas hostias viventes, q. d. Cum dico, ut corpora vestra exhibeatis hostiam Deo, non intelligo sic, ut illa occidi debeant, uti hostiæ boum mactantur, sed ut ex corporibus vestris, non occisis, sed viventibus et mortificatis, faciatis hostiam Deo. Corpus ergo fidelium et sanctorum est hostia vivens, primo, quia manet vivum; secundo et melius, quia se vivum per opera novæ vitæ spiritualis, puta charitatis, eleemosynæ, orationis et quarumvis virtutum Deo offert: ita Origenes et S. Chrysostomus. Omne enim opus, ait S. Augustinus in lib. X *De Civit.*, cap. v, quod fit, ut sancta societate Deo inhæreatur, generali nomine sacrificium est et hostia; tertio et propriissime, per actus mortificationis, corpus fit hostia vivens, quia vivens mortificatur, castigatur, et spiritui ad omne spiritus officium exequendum, ad Dei honorem et obsequium subditur.

Est enim mortificatio, viva quædam mors: facit enim in corpore mori concupiscentias carnis, dum eas truncat, per vivos continentie, abstinentie, patientie et pœnitentie actus; ita ut corpus proprie sit hostia mortua, quia moritur suis vitalibus concupiscentiis, easque mortificat, occidit et immolat Deo: sit tamen idipsum quoque

Quid *Hostia vivens* mystice?

Hostia vivens, corpus est Christiani hominis et pii, mortificatione castigatum.

Mortificationis officium.

Pei erga nos misericordia ex intimis velut visceribus profecta.

Vis vocis, *Fratres*.

Locus notandus Tertulliani de Christiana et spirituali fraternitate.

hostia viva, per vivos contrariorum virtutum actus. Vult ergo Apostolus, nos semper cor nostrum exhibere Deo hostiam vivam; ut scilicet semper mortificationi corporis, id est concupiscentiarum corporis, incumbamus; itaque ad vitam quietam, sanctam et perfectam, adeoque ad martyrium, si opus sit, pro Christo et pietate subeundum, nos comparemus. Hostes enim nostri sunt concupiscentiæ: si ergo eas vincamus et occidamus, hostiam offeremus Deo. Inde enim dicta est victima et hostia, uti canit Poeta:

Victima quæ cecidit dextra victrix, vocatur;
Hostibus a domitis hostia nomen habet.

Etymologia victimæ et hostiæ.

Immolanda victima, quæ per certa animalia significatur.

Pulchre Origenes: « Si superbiam, inquit, corporis tui vincas et reseces, immolas Deo vitulum; si iracundiam, arietem; si libidinem, hircum; si vagos et lubricos cogitationum volatus, columbam et turturem. » Rursus idem Origenes: « Prima, inquit, post Apostolos hostia, est martyr; secunda, virginum; tertia, continentium; quarta, conjugatorum. »

Similiter notat hic D. Thomas triplicem esse hostiam: primam animæ, scilicet orationem; secundam corporis, scilicet mortificationem, jejunium, abstinentiam, castitatem; tertiam operum, scilicet eleemosynam. Ita S. Cyprianus, lib. III, epist. 23, Nemesianum cæterosque ad metalla ob Christi fidem damnatos, dolentes quod ibidem Eucharistiæ sacrificio destituerentur, consolatur dicendo, ipsosmet factos esse hostias vivas Deo: « Celebratis, inquit, et offertis sacrificium Deo, et pretiosum pariter et gloriosum, et plurimum vobis ad retributionem præmiorum cælestium profuturum, cum Scriptura divina dicat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias. Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiæ facti Deo, et vosmetipsos sanctas atque immaculatas victimas exhibentes, sicut Apostolus adhortatur et dicit: Oro ergo vos, fratres, per misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam et placentem Deo. »

Sanctum opponitur aliquando profano,

SANCTAM. — « Sanctum » est, quod Deo et Dei cultui dicatum, et ab omni, non tantum immundo, sed et profano usu separatum est. Jubet ergo Paulus hic corpus nostrum separari ab omni servitio iniquitatis, ut sanctissimo Dei servitio et cultui addicatur, q. d. Antea, o Romani, corpus vestrum servivit idolis, veneri, ventri, ambitioni; fuistis Martyres mundi et diaboli: jam serviat Deo soli, quasi Deo sanctum et consecratum.

aliquando impuro.

Secundo, « sanctum » idem est quod purum et illibatum. Hostia ergo sancta est corpus impollutum et incontaminatum, ipsaque corporis castitas, puritas, integritas. Sic virgo dicitur « sancta, » id est pura, « et corpore, et spiritu, » I Cor. VII, 34.

DEO PLACENTEM. — Tâ Deo potest referri ad pla-

centem cum nostro Interprete, vel ad exhibentis, et ad omnia sequentia; idque aptius est et plenius, ut patet ex Græco. Vult enim Paulus nos sistere Deo corpus nostrum, quasi hostiam viventem, sanctam, placentem, ut nimirum ipsum sit primo, hostia viva Deo; secundo, sit hostia sancta Deo; ac denique sit hostia placens Deo. Sic enim habent Græca: Παράσσει τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Addit Apostolus τὸ placentem, quia potest esse hostia in se sancta, sed non placens Deo, si nimirum eam offerens Deo displiceat.

Sic multi jejunant, peregrinantur, mortificant corpora sua, non mentem, non animum; quia superbi sunt, capitosi, rebelles et invidi, etc. Hinc Deo non placent ipsi, nec hostiæ eorum, utpote quæ a peccatoribus, qui in peccatis suis manent, offeruntur. Ideoque licet in se bonæ sint, tamen apud Deum nec gratiam, nec gloriam merentur. Ita S. Augustinus, lib. De Falsa et vera penit., cap. xv, et S. Gregorius, lib. VII, epist. 126.

Nota: Alludit hic Paulus ad conditiones victimarum Judaicarum. Primo enim victima Aaronica debebat esse sine macula, integra et sana. Hinc « viventem » requirit Paulus. Secundo, per ipsam immolationem sanctificabatur, ut fas non esset eam contingi ab immundis. Sic hic requirit Paulus « sanctam, » ut scilicet per devotionem mentis corpus Deo consecremus. Tertio in ipsa crematione victimæ dicebatur ipsa fieri et esse in odorem suavitatis Deo. Sic hic requirit Paulus « Deo placentem. » Quarto, sal victimæ addebatur, ut patet Levit. II, 13. Sale autem significatur sapientia spiritualis. Unde Christus, Marci IX, 49, dicit: « Habete in vobis sal, » quo scilicet cum ratione et sapientia spirituali omnia agatis, et ad Dei gloriam referatis.

Hujus hostiæ altare, inquit Gregorius, hom. 22 in Ezech., est cor, in quo scilicet ex mœrore compunctionis ignis ardet, et caro consumitur. Et tales, ait, quotidie in templo videmus, qui æterni iudicii memores se Deo sacrificium in lamentum compunctionis mactant, ut corpora sua castigantes, ea exhibeant hostiam sanctam, Deo placentem.

RATIONABILE OBSEQUIUM VESTRUM, — q. d., ait Anselmus: Sic opera bona facite, ut eorum rationem reddere possitis.

Secundo, S. Basilius in Brevior. regul., regula 230: Rationabile, inquit, sit obsequium vestrum, ut scilicet considerate et circumspecte, sana ratione rectoque consilio divinam impleatis voluntatem, ut rationem ducem sequamini, non animi impetum ac libidinem.

Tertio, D. Thomas sic explicat « rationabile obsequium, » q. d. Paulus: Corporum afflictio non sit nimia, sed moderata et rationabilis. Nam, ut inquit S. Bernardus, serm. 40 in Cantica: « Discretio est moderatrix et auriga virtutum, affectuum, morum; omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit, et decorem et perpetuitatem,

Frustra multi offerunt hostias in se bonas, sed propter offerentem Deo displicentes.

Quatuor conditiones victimæ Judaicae debent spiritualiter convenire victimæ Christianæ.

Altare et ignis hostiæ Christianæ.

Quid obsequium rationabile?

Prima expositio. Secunda.

Tertia.

Discretio nis commendatio.

Tolle hæc, virtus vilium erit. » Unde idem Bernardus alibi docet eum, qui in corpore edomando et mortificando indiscretus et nimius est, quatuor hæc injuste rapere, scilicet, « corpori effectum, animo affectum, proximo exemplum, Deo honorem. » Indeque concludit, « eum sacrilegii crimen incurrere, cum templo Dei vivo abutatur, Deoque debitum honorem derogat: quia nimirum casus unius alios quam plurimos terret, et a via spiritualis vitæ retrahit: » cum nimirum vident aliquem per nimium vitæ rigorem, nimiasque pœnitentias incidere in morbos, phantasias, ineptitudinem, et subinde mortem ipsam incurrere.

Indiscretus juxta S. Bernardum sacrilegus dici potest.

Quarta et optima. Quarto et optime; « rationale, » id est non corporale, uti olim erat Judæorum; sed spirituale sit « obsequium, » id est cultus vester et latria, ut habet Græcus. Rursum cultus vester hic non sit irrationalis, uti erat Gentium stulte idola colentium; sed sit rationalis, qui scilicet rationales homines decet; nimirum non pecudibus, sed fide, spe, charitate sacrificate; non idolis, sed Deo. Ita S. Chrysostomus, Photius et Theodoretus.

Unde Græce est λογικὴ λατρεία, logicam, id est rationalem, latrariam vel cultum, quo Deus colitur rationaliter, exhibete et prestate Deo. Porro λογικὴ, sive rationalis, cultus est, quem recta ratio dicit. Recta autem ratio dicitur, Deum magis interna fide, spe, pietate, amore et puritate mentis, quam externis corporis cæremoniis colendum esse, q. d. Paulus: Volo, o fideles, ut exhibeatis corpus vestrum, quasi hostiam Deo, non corporalem, non irrationalem, sed rationalem et spiritualem; ut scilicet a pura et sancta mente, ratione et spiritu, quasi animatum, vivificatum, directum et gubernatum Deo offeratur ipsum corpus, omnesque corporis motus et actus.

Quinta. Per rationabile obsequium, non intelligitur SS. Eucharistia.

Quinto alii: Rationabile obsequium, inquit, est sacrificium Eucharistiæ, scilicet corpus Christi humanum et rationale, Deo oblatum: quia in Canone Missæ, et in Liturgiis S. Basilii et S. Chrysostomi Eucharistia vocatur rationalis hostia. Verum verba præcedentia hic exigunt alium sensum, scilicet illum quem assignavi; ait enim Apostolus: « Ut exhibeatis corpora vestra, » non autem corpus Christi, « hostiam Deo. »

Vers. 2.

2. Et nolite conformari huic sæculo. — Dixit Paulus de corporis hostia, jam agit de animæ oblatione, cujus perfectio sita est in duobus: primo, ut se retrahat a noxiis et maculantibus; secundo, ut se convertat ad ea quibus proficit et perficitur. Unde de primo ait Apostolus: « Nolite conformari huic sæculo; » de secundo: « Reformamini in novitate sensus vestri. » Nam, ut ait S. Augustinus, lib. XXII De Civit., cap. xvi: « Ubi reformamur ne conformemur huic sæculo, ibi conformamur Filio Dei. »

In quibus sita anima perfecta oblatio?

Nota: Non ait; Nolite uti sæculo: hoc enim est impossibile. Utendum enim est nobis cibo, potu, quiete, recreatione, hominibus; sed, « Nolite con-

formari, » Græce μὴ συμμορφωθεῖτε, ne configuremini, id est ne figuram mundi induatis, ut tales fiat qualis est mundus et mundani, scilicet vani, superbi, ambitiosi, terrena tantum quærentes, non cœlestia.

SED REFORMAMINI IN NOVITATE SENSUS VESTRI. — q. d. Figuram mundi fugite, et novam mentis formam assumite; abjicite figuram fragilem veteris et carnalis vitæ, atque novam et stabilem formam vitæ spiritualis induite. Ubi adverte: Sæculo tribuit Paulus σχῆμα, id est figuram, figura enim parum durabilis est et externa. Significat ergo figura, sæculi inconstantiam et apparentiam potius quam existentiam. Novitati mentis tribuit νοῦν, id est formam, qua significatur soliditas rerum spiritualium, ac permanentia: forma enim constantior est et interior, et ad substantiam pertinet. Ita S. Chrysostomus.

Figura sæculo tribuitur, quia transitoria. Forum renovationi spiritus, quia permanentis.

Pro reformamini, græce est μεταμορφωθεῖτε, id est, ut S. Cyprianus legit, epist. 77 ad Nemesianum, « transformamini, » ut scilicet transeat ex veteri figura in novam formam, q. d. Studete quotidianæ renovationi mentis vestræ, ut resecando vitia, virtutibus mens quotidie innovetur: sicque hac metamorphosi fiet, ut in dies transmutemini magis et magis in alios homines. Semper enim nobis quantumcumque profecerimus, hac metamorphosi et transformatione operi est.

Nota primo: Non ait, « innovamini, » nova opera facite; sed, « reformamini, » et formam pristinæ novitatis assumite. Sicut enim ignis vehementius et diutius calefacit, quia formam habet et calorem, a quo manat calefactio; ita vult Paulus, ut novitatem, quasi formam induamus, ut per eam novitatis opera assidue operemur, q. d. Induite formam novitatis sensus, id est, ut græce est νους, mentis; ut mentem virtutibus innovetis, ut diligatis et quærat is ea quæ sunt mentis et spiritus, ut opera nova, spiritualia et divina edatis ex hac nova et divina forma Spiritus Sancti.

Reformationi studendum.

Nota secundo: Sicut vetustas in Scriptura est peccatum Adæ et omnia ex illo secuta, tum peccata, tum pœnæ et ærumnæ, uti concupiscentia, ignorantia, error, etc.; ita ex adverso novitas est remissio peccatorum, gratia, charitas, virtutes, alacritas, zelus; atque sicut in vetustate jam dictam per peccatum recidimus, ita vicissim ab eadem renovamur per pœnitentiam ac fervorem, studiumque novæ vitæ.

Quid vetustas in Scriptura?

Quid novitas?

De qua re pulchre S. Gregorius, lib. XXII Moral., cap. iv: « Animus noster, inquit, dum igne amoris excoquitur, semper in se servat claritatem pulchritudinis quotidiana innovatione fervoris; nescit enim mens per torporem veterascere, quæ studet per desiderium semper inchoare. Hinc namque per Paulum dicitur: Renovamini spiritu mentis vestræ. Hinc Psalmista, qui ad perfectionis jam culmen pervenerat, quasi inchoans dicebat: Dixi, nunc cœpi, quia videlicet nisi

Egregius locus S. Gregorii de studio renovationis.

lassescere ab inchoatis volumus, valde necesse est ut inchoare nos quotidie credamus. »

S. Antonii moribandi ad perpetuam spiritus renovationem exhortatio. Quare S. Antonius moriturus suis discipulis hoc unicum vitæ præceptum, quasi stimulum ad omnem virtutem dedit, teste S. Athanasio in ejus Vita : « Hoc, inquit, sit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit. Ego quidem, filioli, secundum eloquia Scripturarum, Patrum gradior viam : jam enim Dominus me invitat, jam cupio videre celestia. Sed vos, o viscera mea, admoneo, ne tanti temporis laborem repente perdati; hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, et cœptæ voluntatis fortitudo succrescat. »

Alia Barlaami ad Josaphat. Simile præceptum Barlaam moriturus Josaphat olim regi, jam discipulo suo et anachoretæ dedit, teste Damasceno, in *Historia Barlaam et Josaphat*, cap. xxxix : « Nunc, inquit, quandoquidem mortis meæ tempus instat, atque collectanea et mihi æqualis ea cupiditas, quæ, ut cum Christo essem, semper me tenuit, jam expletur; tu quidem corpus meum terræ conde, pulverique pulverem redde. Post autem ipse in hoc loco hære, susceptum spiritualis vitæ genus persequens, meaque tenuitatis memoriam retinens. Tu vero, fili, ne religiosæ exercitationis laborem metuas; neque ad temporis longitudinem, ad dæmonum insidia elanguescas : quin potius ipsorum imbecillitatem Christi virtute communitus audax irride. » Addit deinde stimulum, dicens : « Ad laborum autem duritiam ac temporis diurnitatem animo ita comparatus esto, tanquam quotidie discessum e vita exspectans, atque eundem diem tibi vitæ monasticæ tum initium, tum finem esse existimans. Sic semper ea quæ a tergo sunt, obliviscens, atque ad ea quæ a fronte sunt teipsum extendens, ad destinatum persequere, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. »

Rursum alia S. Francisci. Simili stimulo se et fratres suos ad vitæ renovationem et spiritus fervorem sub vitæ finem incitabat S. Franciscus, ut refert S. Bonaventura in ejus Vita, cap. xiv : « Incipiamus, fratres, ait, servire Domino Deo nostro, quia usque nunc parum profecimus. Flagrabat etiam S. Franciscus, inquit Bonaventura, desiderio magno ad humilitatis redire primordia, ut leprosis, sicut a principio, ministraret, corpusque jam præ labore collapsum revocaret ad pristinam servitutem. Proponebat, Christo duce, se facturum ingentia, et fatiscens membris, spiritu fortis et fervidus, novo sperabat certamine de hoste triumphum : neque enim languor, vel desidia locum habet, ubi amoris stimulus semper ad majora perurget. »

UT PROBETIS QUÆ SIT VOLUNTAS DEI BONA, ET BENEPLACENS, ET PERFECTA.—« Ut probetis, » hoc est, ut exquiratis et consideretis, inquit Origenes.

Secundo et melius, « ut probetis, » hoc est, experiamini, et quodam judicio ac gustu spirituali agnoscatis, et, ut Syrus, distinguatis, sapiatis et

sentiatis, quid a vobis requirat Deus, quid sit ab eo volitum, puta quid sit bonum, quid beneplacens, quid perfectum.

Ubi adverte : Quo magis reformamur spiritu mentis nostræ, eo magis illustramur a Deo, magisque purgata mente probamus et sapimus quid sit bonum, melius et optimum, a Deo volitum Deoque gratum.

Nota : Apostolus hic distinguit triplicem voluntatem Dei : alia enim est « bona, » alia « beneplacens, » alia « perfecta. »

Quæres quomodo hæc tria distinguenda sint? Respondet *primo* S. Anselmus : « Voluntas Dei bona, » inquit, est in incipientibus et conjugatis; « beneplacens » est in proficientibus et continentibus; « perfecta » est in perfectis et in virginibus.

Secundo, alii : « Voluntas bona, » inquit, est ea quæ non est ab irato Deo. Rursum, « voluntas bona » est ea quæ vult id quod absolute bonum est : talis autem non est ea quæ vult id quod tantum permittitur ex indulgentia, quomodo permittuntur secundæ nuptiæ, ait Comment. S. Hieronymo ascriptus.

Tertio, S. Chrysostomus : « Voluntas bona, » inquit, est lex vetus; « beneplacens; » est Evangelium, quod præstat legi veteri. Rursum S. Basilium in *Regulis brevior.*, interrog. 276 : « Voluntas Dei bona » est, inquit, ut velimus id quod in se, et ex genere suo bonum est. « Beneplacens, » cum fit illud Apostoli : Omnia ad gloriam Dei facite; et : Omnia honeste, et secundum ordinem fiant. « Perfecta, » cum nulla ex parte manca est; sed quoad omnia recta et perfecta.

Quarto et optime, voluntas hic idem est quod volitum, seu id quod vult Deus a nobis fieri. Sensus ergo est, *q. d.* Ut sciatis quæ sit voluntas Dei bona, id est quid Deus a nobis velit fieri bonum; et beneplacens, id est melius; et perfectum, id est optimum et sibi gratissimum. Sunt enim hi tres gradus boni voliti a Deo, seu boni quod a nobis requirit Deus. Id ipsum clarius significat textus Græcus, qui sic habet, εἰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. Quod S. Augustinus, lib. X *De Civit.*, cap. vi, Ambrosius et Chrysostomus vertunt, « ut probetis quæ sit voluntas Dei, quod bonum et beneplacitum et perfectum, » id est quid sit bonum, melius et perfectum, ut habet Commentarius Hieronymi.

Loquitur Apostolus de voluntate signi, sive præcepti et consilii, quam Deus hominibus adimplendam proponit; non autem loquitur de voluntate beneplaciti Dei, hæc enim necessario adimpletur. Non bene ergo Cajetanus *τὸ beneplacens* refert ad homines, quibus Dei voluntas grata est et suavis, ideoque placet : vult enim Apostolus per gradus sensim in dies nos proficere et ascendere : ut *primo* bona, *secundo* meliora, *tertio* optima Deoque gratissima sapiamus et operemur.

Videtur autem Apostolus in sequentibus hanc triplicem Dei voluntatem explicare, et in particu-

Fructus reformationis interioris.

Triplex Dei voluntas cunctum Apostolum quænam? Prima expositio.

Secunda.

Tertia.

Quarta et quinta.

Refutatur Cajetani expositio.

Quibus ab Aposto-

tolo des-
cribatur
Dei vo-
luntas
bona?

Benepla-
cens.

Perfecta.

lari describere; nimirum voluntatem bonam describere a versu 2 ad 3, quod scilicet ea consistat in eo, ut sapiamus ad sobrietatem, utque officio nostro juxta gratiam nobis datam rite et modeste perfungamur; voluntatem vero Dei beneplacentem videtur describere a vers. 9 et 16, scilicet, quod illa consistat in dilectione sincera, fervida, forti et liberali; denique voluntatem Dei perfectam videtur describere a vers. 16 ad finem capituli, scilicet, quod illa consistat in charitate perfecta, quæ sibi conjunctam habet humilitatem insignem, qua etiam inimicos amore præveniamus, eisque bonum pro malo reddamus, adeoque vincamus in bono malum. Hæc enim est perfecta charitas et Deo gratissima, ideoque perfecta Dei voluntas. Quocirca S. Clemens, lib. II *Constit. Apost.*, cap. LXV, hæc refert ad salutem animarum: « Nos, inquit, audivimus ex ore Domini nostri Jesu Christi, et optime edocti dicimus, quænam sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta, quæ nobis per Jesum Christum declarata est; scilicet ne ullus pereat, sed potius omnes homines, cum ei uno consensu crediderint, laudibus eundem uno animo et ore celebrantes, iidem in sempiternum vivant. » Hinc inter hujus bonæ voluntatis actus et officia Apostolus vers. 7 ponit doctrinam, exhortationem, misericordiam, hospitalitatem, etc.

Vult ergo Apostolus, ut primo bene, mox melius, ac demum perfectissime sanctissimam Dei voluntatem in omnibus cognoscere et complere studeamus: hæc enim Dei voluntas regula est, mensura, fons et origo omnis virtutis et sanctitatis, cui proinde nostra voluntas plane conformanda est, si sancti et perfecti esse velimus.

Rarum
exam-
plum
confor-
mantis se
voluntati
divinæ.

Cujus rei memorabile exemplum narrat Divus Taulerus, in *Colloquio theologi et mendici*, pag. 683, quod quia rarum est, et clare ostendit punctum et apicem perfectionis Christianæ, quem hic tangit et præscribit Apostolus, multisque ad illum magno fuit documento et incitamento, hic adscribam: « Fuit, inquit, olim insignis quidam Theologus, qui annis octo precibus continuis a Domino id cupiebat obtinere, ut ipsi hominem quemdam ostenderet, qui eum viam veritatis edoceret. Cumque vice quadam vehementissimo hujus rei flagraret desiderio, vox quædam cœlitus lapsa, ita ipsum allocuta est: Exi foras ad limina templi, et offendes illic hominem, qui te viam veritatis edoceat. Exiens igitur invenit mendicum quemdam diruptis, sordidis, lutosus pedibus, cujus vestes in universum vix tribus obolis supputares: quem salutans ita affatus est: Det tibi Deus prosperum mane. Respondit mendicus: Non memini me unquam adversum mane habuisse. Et Magister: Eia, inquit, ut fortunatum te faciat Deus. Quid ita loqueris? Respondit mendicus: Sed nec infortunatus aliquando fui. Et ille: Felix esto, ait: quid sibi hæc tua verba volunt? Et pauper: Nunquam, ait, infelix fui. Rursus itaque

Magister: Salvete, inquit, te Deus. Jam, nunc apertius loquere; neque enim capio quid dicas. »

Audi jam divinum animum: « Tum pauper respondit: Id faciam libenter. Optabas mihi, Magister, prosperum mane, et ego me nunquam adversum mane habuisse respondi: quando enim fame premor, Deum laudo; si frigus patior, si grandio, si nix, si pluvia cadit, si aura serena est vel turbulenta, Deum laudo; si miser sum atque despectus, Deum similiter laudo, et ideo nunquam triste mihi mane contigit. Optabas etiam me fortunatum fieri; et ego nunquam me infortunatum fuisse respondi: novi enim cum Deo vivere, certusque sum, quidquid ille facit, non posse non esse optimum. Unde quidquid ipse vel dabat, vel evenire mihi permittebat, sive gratum id esset, sive contrarium, dulce vel amarum, lætus id tanquam optimum ab ipso suscepi, et ideo nunquam infortunatus fui. Dicebas præterea, ut felicem me faceret Deus; ad quod similiter, nunquam me infelicem fuisse subjunxi: soli namque divinæ voluntati inhærere statui, in quam sic integre omnem meam transfudi voluntatem, ut quidquid ille vult, et ego velim, et meam ipsi voluntatem ex integro resignarem. »

Quis for-
tunatus
et vere
felix?

Audi sublimiorem philosophiam: « Hæc cum mendicus ille retulisset, ita eum rursus Magister affatus est: Quid, obsecro, dicturus esses, si te Dominus Majestatis in abyssum demergeret vellet? Et ille: In abyssum, inquit, me demergeret? Et revera si id faceret, duo mihi brachia sunt, in quibus eum amplexarer. Unum est vera humilitas, et hoc illi suppono, atque per ipsum sacratissimæ humanitati ipsius unitus sum. Alterum, idemque dexterum, est amor, qui divinitati ipsius unitus est, atque per hunc ipsum circumplector, ita ut mecum ad infernum descendere cogeretur. Optatus autem mihi foret in inferno cum Deo esse, quam vel in cœlis sine illo. Ex his igitur Magister ille didicit, veram resignationem cum humilitate profunda compendiosissimam ad Deum semitam esse. »

Audi sapientie apicem: « Dehinc iterum ex illo mendico percunctatus est, unde venisset. Cui ille, a Deo se venisse respondit. Cumque Magister, ubi eum reperisset, sciscitaretur: Ibi, inquit ille, ubi creaturas omnes dereliqui. Et Magister: Ubi vero, ait, Deum reliquisti? Respondit pauper: In mundis cordibus, et hominibus bonæ voluntatis. Et Magister: Quisnam, ait, es tu? Respondit ille se regem esse. Sciscitante Magistro, ubinam esset regnum ipsius; in anima sua id esse respondit. Sic enim, ait, et externos et internos sensus meos regere novi, ut cunctæ affectiones et vires animæ meæ mihi subditæ sint. Quod perfecto regnum cunctis mundi hujus regnis præstantius esse nullus ambigit. Et rursus Magister: Quid, inquit, ad hanc te perfectionem perduxit? Respondit pauper: Nimirum silentium meum, sublimes meditationes, et unio cum Deo. In nulla re quæ Deo minor foret, quiescere potui. Jam vero Deum

Ubi Deus
inveniri
queat?

meum inveni, et in ipso pacem et quietem habeo sempiternam. »

Vers. 3. 3. DICO ENIM. — *q. d.* Hæc quæ jam dicam, sunt opera Deo placencia et perfecta, quæ dixi vos debere facere : nam vox *enim* dat causam præcedentium, cum eisquæ hæc sequentia connectit, *q. d.* Dixi, ut probetis quæ sit voluntas Dei. Hæc est enim voluntas Dei, ut non plus sapiatis quam oportet, sed sapiatis ad sobrietatem, etc.; quæ plene vos facere convenit, si veri Christiani esse velitis. Addit Apostolus se hæc dicere *per gratiam* sibi *datam*, hoc est per peritiam spiritualem et sapientiam a Spiritu Sancto sibi aspiratam. Ita Ambrosius.

Secundo, « per gratiam, » qua scilicet se gratum et acceptum esse sciebat Romanis fidelibus, ut libere quidvis eis dicere auderet. Ita Origenes.

Per gratiam datam Apostolo intellige Apostolicum munus. *Tertio* et optime, « per gratiam, » id est per apostolatam, vel munus Apostolicum gratis mihi a Deo datum, *q. d.* Ex munere, officio et auctoritate Apostolica dico et edico ea quæ sequuntur.

NON PLUS SAPERE QUAM OPORTET SAPERE ; SED SAPERE AD SOBRIETATEM, — *q. d.* Servare oportet modum et medium in omni virtute : virtus enim, si in extrema defluat, fit vitium, inquit Origenes.

Existimantem sui ipsius dissuadet Apostolus. *Secundo*, S. Irenæus, lib. V, cap. xx ; S. Augustinus, *epist.* 47 ; Gregorius, hom. 3 in *Ezech.*, et Anselmus, sic explicant, *q. d.* Ne sitis curiosi in rebus fidei perscrutandis, ut sapere velitis plura et ultra quam fides sana doceat aut permittat ; hic enim est fons hæresium.

Tertio, S. Chrysostomus sic exponit, *q. d.* Non plus de se existimare oportet, quam par est ; sed existimare sobrie, parce et cum modestia, ut vertit Syrus ; maxime ne superbe et petulanter sibi quis aliquid tribuens et arrogans, ut sequitur, ultra sui talenti mensuram sese extendat, et alieno talento officioque se ingerat, v. g., ut Grammaticus iudicium sibi arroget de rebus theologis, ut plebeius de rebus sacris decernere velit. Ita Ambrosius et Basilius in *Reg. brevior.*, regul. 264. Hunc esse sensum patet ex sequentibus.

Σαφροσύνην significat. *SED SAPERE AD SOBRIETATEM.* — Græce εἰς τὸ σαφροσύνην, id est, εἰς σαφροσύνην, quod Irenæus, lib. V, cap. xx, vertit, « sapite ad prudentiam ; » Hieronymus, lib. I *Contra Jovinian.*, « sapite ad pudicitiam ; » S. Augustinus, *epist.* 47, « sapite ad temperantiam. Temperantia autem, ait Augustinus, est modus et temperamentum quo quisque uti debet, ut intra suos terminos se coerceat. » Et hoc noster Interpres vult, cum vertit, « sapere ad sobrietatem. » Hoc enim proprie est σαφροσύνη, vel, ut pulchra paronomasia habent Græca, φροσύνη εἰς σαφροσύνην, quasi dicas, *sapere ad sapere sobrie.* Hinc S. Chrysostomus et Syrus vertunt, *sapite ad modestiam*, id est *ad humilitatem.* Græcum σαφροσύνην, ait S. Chrysostomus, dicitur ἀπὸ τοῦ σωᾶς τῆς φρένας ἔχειν, id est, ab eo quod mentes habeantur sanæ ; sanas autem facit modestia et humilitas. Nam immodestus et superbus mente valere

nequit, id est firmus consistere, sani et constantis iudicii ac propositi esse nequit, sed desipit, exorbitat et quovis demente furiosior fit, inquit S. Chrysostomus (1).

Hinc moraliter hæc Apostoli verba explicans S. Bernardus, serm. in illud *Proverb. III*, *Beatus homo qui invenit sapientiam* : « Sobria, inquit, sapientia est, in pœnitentia peccatorum præteritorum, in contemptu præsentium commodorum, in desiderio futurorum præmiorum. Invenisti plane sapientiam, si prioris vitæ peccata defleas, si hujus sæculi desiderabilia parvipendas, si æternam beatitudinem toto desiderio concupiscas. Invenisti sapientiam, si tibi horum singula sapiunt prout sunt, ut hæc quidem amara et omnino fugienda, ista quoque velut caduca et transitoria contemnenda, illa vero ut perfecta bona totis appetenda desideriis, intimo quodam animi sapore dijudices et discernas. » Subdit deinde : « Atque hæc quidem sobria est sapientia, et vomitum nescit, ubi et timoris frigus ex recordatione peccatorum, et charitatis fervor ex appetitu divinarum promissionum, tepiditatem amovet earum quæ non sunt pessimarium occupationum ; ut nec evomas sapientiam, nec evomaris ab ea. »

ET UNICUIQUE SICUT DEUS DIVISIT. — T³ et legitur Romana, non Græca, estque legendum ut sensus constet. Sensus enim est, *q. d.* Dico quemque debere sapere ad sobrietatem, et sapere (τὸ enim sapere hic repetendum est) eo modo et mensura sicut Deus unicuique divisit.

UNICUIQUE SICUT. — Est hyperbaton. Rectus enim ordo exigit, ut hæc verba transponas, et dicas : « Sicut unicuique divisit Deus ; » nisi malis referre hæc altius ad verbum *dico*, *q. d.* Dico unicuique vestrum, ut sapiat, sicut Deus ei divisit et dispersit est suam mensuram fidei et sapientiæ.

MENSURAM FIDEI. — *Primo*, S. Augustinus et Irenæus locis jam citatis sic explicant, *q. d.* Intra fidei mensuram et terminum debet se omnis intellectus humanus continere.

Secundo, Toletus per *mensuram fidei* accipit mensuram fidelitatis, hoc est, ea talenta, functiones et gratias, quas quisque accipit a Deo et Ecclesia, ut fideliter eas dispenset et administret ; ut sit metonymia, qua functiones cujusque fidei commissæ vocentur fides, sive mensura fidei.

Tertio et optime, S. Chrysostomus, Theodoretus, Origenes, Ambrosius et Oecumenius : Fides, inquit, metonymice capitur pro donis fidei et gratiæ, maxime externis et visibilibus, quæ in primitiva Ecclesia fidelibus conferebat Spiritus Sanctus. Unde vers. 6 et seq., hanc mensuram fidei vocat Paulus charismata, id est donationes Spiritus Sancti differentes, scilicet, quod Spiritus Sanctus huic dederit prophetiam, illi doctrinam, tertio exhortationem, quarto ministerium, etc.,

Quenam vocetur mensura fidei? Prima expositio. Secunda.

Tertia et germana. Mensura fidei sunt dona fidei et gratiæ maxime exteriora.

(1) « Sapere ad sobrietatem, » id est *modeste de se sentire*, juxta Græcum.

Fides fe-
re tota
hac epis-
tola me-
tonymice
capitur
pro cha-
ritate,
gratia et
donis,
ex fide
ceu radi-
ce pro-
gnatis.

Vers. 4.

4. SICUT ENIM IN UNO CORPORE MULTA MEMBRA HABEMUS, OMNIA AUTEM MEMBRA NON EUMDEM ACTUM (actionem, functionem, operationem) HABENT :

Vers. 5.

5. ITA MULTI (hoc est, omnes nos fideles, qui sumus quasi varia membra, varias gratias et functiones habentia) UNUM CORPUS SUMUS IN CHRISTO.— Puta una Ecclesia sumus, cujus nexus interior est per fidem et gratiam; exterior per Sacramenta a Christo instituta. Per hæc enim omnes neclimur et jungimur cum Christo, et in Christo; hujus enim corporis, id est Ecclesiæ, caput est Christus.

Sacra-
menta
Christi-
norum
sunt ne-
rus.

Ecclesiæ
et corpo-
rishuma-
ni simi-
litudo
quadra-
plex.

Nota : Sicut in corpore sunt quatuor : primo, unitas corporis; secundo, diversitas membrorum; tertio, diversitas officiorum in membris singulis; quarto, aptitudo et dos cujusque membri ad suum officium exequendum; ita prorsus per omnia se res habet in Ecclesia, ejusque singulis membris, puta fidelibus Christianis. Probat hic Apostolus, quemque fidelem debere sapere ad sobrietatem, utique ea mensura et dono fidei ac gratiæ quod ei divisit Deus : non autem ultra debere sapere, nec sibi arrogare donum et munus alteri commissum. Probat autem hoc a simili, puta a membris corporis humani; hæc enim singula suis muniis et functionibus contenta sunt, nec se officiis alterius membri ingerunt, illave usurpant. Pari ergo modo facere debent fideles, qui sunt membra ejusdem corporis Christi, puta Ecclesiæ.

SINGULI AUTEM ALTER ALTERIUS MEMBRA. — Non ut corporis, sed ut commembri, « membra, » id est, commembra sumus, q. d. Ergo quodque membrum, puta fidelis quilibet, non sibi soli, sed etiam aliis operari debet, uti fit in corpore naturali.

Vers. 6.

6. HABENTES (id est habemus) AUTEM. — Est hebraismus : Hebræi enim *benoni*, sive participium, usurpant pro indicativo, quo carent. Unde patet hic novum incipere sensum, non autem hæc cum priori versu neclenda esse, uti voluit recentiores. Explicat ergo hic Paulus varios actus et functiones membrorum Ecclesiæ : hoc enim exigit similitudo allata de corpore, ut, sicut in corpore quodque membrum suam habet gratiam et functionem, sive actum; ita in Ecclesia fidelis quisque suum habeat talentum, sive officium et charisma, ejusque functionem. Dicit ergo :

Explicat-
tur simi-
litudo
corporis
et mem-
brorum.

HABENTES AUTEM DONATIONES SECUNDUM GRATIAM, QUÆ DATA EST NOBIS, DIFFERENTES. — « Donationes, »

Græce *χαρισματα*, id est *dona, talenta diversa*. Ecce hic explicat Paulus mensuram fidei quam Deus variis varie dividit, ut dixi vers. 3. Nimirum hæc mensura fidei sunt dona et gratiæ differentes, quas Deus varie fidelibus dispersit, ut quisque sua gratia, suoque dono utatur et contentus sit, nec aliud ambiat, q. d. Hæc gratiarum distributio, hic donorum ordo et limes a Deo est, quique eum perturbat, et plus quam oportet sapit, donaque quæ non accepit, sibi arrogat, et aliorum officia ambit : hic Dei ordinationi et providentiæ resistit in his quæ omnino gratis a Deo accepit; Deus enim sua providentia cuique suam distribuit et admensus est gratiam et functionem, quam quisque bene et fideliter obire et intra quam se continere debet, nec ultra sapere, ne audiat : Sutor ultra crepidam. Hæc enim est voluntas Dei, vers. 2, qui ita suam cuique gratiam, pensum ac spartam distribuit ac limitavit.

Cuique
manen-
dam in-
tra limi-
tes suos.

Porro, hæc charismata et dona in sequentibus enumerat Apostolus : ac primo quidem illa propria, quæ Ecclesiasticas res et personas concernunt; hæc enim ante omnia recte ordinanda sunt. Deinde, vers. 9, recenset illa dona, quæ omnibus Christianis, etiam laicis et plebeis, sunt communia. Incipit ergo ab Ecclesiasticis, dicitque :

Ordo ser-
vatus ab
Apostolo
in recen-
sendis
functio-
nibus
membro-
rum Ec-
clesiæ.

SIVE PROPHETIAM SECUNDUM RATIONEM FIDEI, SIVE MINISTERIUM IN MINISTRANDO. — Multi hæc generatim accipiunt de quavis prophetia et ministerio : verum magis genuine dicemus Apostolum enumerare hic charismatum et functionum Ecclesiasticarum genera. Sunt enim duo : unum est prophetia, secundum est diaconia, sive ministerium. *Prophetiæ* nomine intelligit Paulus doctrinam, et ea quæ ad docendi munus pertinent (ut ostendam I *Corinth.* XIV, initio). *Diaconia* vero nomine intelligit alia externa Ecclesiastica munia, quæ a se abdicarunt, et in Diaconos rejecerunt Apostoli, dicentes *Actor.* VI, 2 : « Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus : nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus. » Vides hic Apostolos Ecclesiasticas functiones stabiles et perpetuas in duo divisisse, scilicet in doctrinam, sive prædicationem verbi Dei, quæ hic *prophetia* vocatur, et in *diaconiam* : ac priorem, quasi præcipuam sibi reservasse; posteriorem in Diaconos transtulisse.

Ecclesiasticorum
duo munia tra-
dit, pro-
phetiam
et diaconiam.
Quid pro-
phetia
hic?
Quid dia-
conia?

Hanc Apostolorum divisionem sequitur Paulus hoc loco, et I *Timoth.* III, ubi Ecclesiæ ministros, qui Ecclesiæ munia obeunt, dividit tantum in Episcopos et Diaconos : sub Episcopis Parochos et Presbyteros, sub Diaconis cæteros inferiores Ordines intelligens. Episcopi enim sunt prophetæ, id est doctores Ecclesiæ; Diaconi vero cæterique eis subservientes, sunt eorum administrati. Prophetia ergo, id est doctrina, cassit

Utraque
ab Apos-
tolis ins-
tituta,
sed alte-
ra tan-
tum usur-
pata.
Ministri
Ecclesiæ
aut Epis-
copi aut
Diaconi.

Apostolis, Episcopis et Parochis : diaconia vero, sive ministerium, cessit Diaconis eorumque administris.

Deinde Apostolus hæc duo genera, scilicet prophetiam et diaconiam, in suas species partitur et dividit : nimirum prophetæ alii sunt doctores, quales erant Apostoli et Episcopi; alii sunt exhortatores sive pastores, quales sunt Presbyteri et Parochi. Pari modo Diaconi et ministrantes, alii sunt eleemosynarii, qui eleemosynas distribuunt; alii præfecti, qui præsent in sollicitudine; alii hospitalarii, qui ægros et miseros curant. Hæc omnia magis patebunt ex sequentibus.

Divisio Prophetia.

Divisio diaconia.

Fides hic accipitur pro intelligentia rerum divinarum.

Nota : Cum ait Apostolus, *secundum rationem fidei*, fides hic non tantum est fides, qua credimus articulis fidei, quæ fides est omnibus fidelibus communis; sed potius fides hic est intelligentia perfecta rerum divinarum et Scripturarum, quæ non tam humano studio, labore et industria, quam Dei illuminantis operatione et inspiratione acquiritur. Unde I *Corinth.* XII; 9, ponitur hæc fides inter gratias gratis datas : « Alteri, ait, fides (datur) in eodem spiritu. » Dicit ergo : « Habemus prophetiam, » hoc est, gratiam explicandi doctrinam et Scripturam sacram; « secundum analogiam, » ut habent Græca, id est secundum proportionem et mensuram « fidei, » id est intelligentiæ et sapientiæ a Deo nobis concessæ. Ergo juxta eam quisque prophetet, non plura suo ingenio comminiscatur : inde enim ortæ sunt hæereses. Huc accedit Anselmus, qui ita explicat, « secundum rationem fidei, » id est, ut nihil extra regulam fidei loquamur, aut sapiamus.

Secunda acceptio fidei.

Secundo, Ambrosius vult Apostolum hic præscribere prophete, hoc est doctori, ut doceat « secundum rationem fidei, » hoc est, prout fides credentium exigit, seu prout fert auditorum capacitas et salus. Huic enim Spiritus Sanctus donum suum, quod prophetæ, id est doctori dat, attemperat, et ab eodem pari modo attemperari vult.

Tertia.

Tertio, posset fides hic capi, uti eam accipit Apostolus, vers. 3, pro dono et charismate fidei; ut idem sit mensura fidei, quod ratio vel analogia fidei. Verum, quia Apostolus jungit hic fidem prophetiæ, hinc melius, ut dixi, fidem specialius accipiemus pro dono intelligentiæ sacræ Scripturæ et mysteriorum fidei, quod initio Ecclesiæ multis communicabat Spiritus Sanctus.

Vers. 7.

7. SIVE MINISTERIUM IN MINISTRANDO. — Græce *διακονία* ἐν τῇ *διακονίᾳ*, id est sive diaconiam in diaconia, repete habemus. Priore loco *διακονία*, munus ipsum significat : posteriore vero ipsam muneris functionem, *q. d.* Fungimur diaconia, id est ministerio, secundum gratiam aut munus ministrandi. Nemo enim in Ecclesia ministrat, qui ad tale ministerium non habet titulum, gratiam aut ordinem, quo ei deputatur.

Nota : Per *diaconiam* aliqui accipiunt episcopatum, presbyterium et reliquos ordines. Ita Salme-

ron. Verum melius, ut jam dixi, Toletus et alii censent *diaconiam*, sive *ministerium* esse secundum functionis Ecclesiasticæ genus, oppositum prophetiæ, versarique circa res et munia charitatis externa, eaque varia, ut patebit ex sequentibus.

Syrus et recentiores suppleunt hic : Qui ministrat, versetur in ministrando; qui docet, versetur in docendo; qui præest, versetur in sollicitudine, et ita de aliis. Verum Paulus videtur potius id, quod generatim dixerat : Habemus donationes secundum gratiam » et talenta « differentes, » hic tantum per species explicare, enumerando illas donationes, sive charismata, scilicet ministerium, quod consistit in ministrando; doctoratum, qui consistit in doctrina; exhortationem, quæ consistit in exhortando, etc. Inde tamen consequenter ex vers. 3, repetendum et inferendum relinquit in singulis, ut quisque sua gratia et talento, ac donis jam dictis utatur pro mensura sibi data a Deo, uti mox particularius explicabo.

SIVE QUI DOCEAT IN DOCTRINA. — Hic duas dat species prophetiæ : prima est, « qui docet, » id est qui habet functionem docendi, eam habet « in doctrina, » ἐν διδασκαλίᾳ, id est secundum gratiam doctrinæ et magisterii, quam a Deo accipit; non enim omnes eandem habent peritiam divinarum. Secunda est :

8. QUI EXHORTATUR IN EXHORTANDO. — Græce ἐν παρακλήσει, in exhortatione, in exhortationis gratia et talento, quod accepit, id facit, puta exhortatur. Sub exhortatione etiam consolationem accipit. Exhortatorem vocat hic Apostolus eum, quem I *Corinth.* XII, 28, « doctorem, » et *Ephes.* IV, 11, vocat « pastorem; » eum scilicet, qui ex officio doctrinam cum exhortatione, monitione, adeoque cum Sacramentorum administratione conjungit, uti jam faciunt Parochi. Ex hisce Apostoli sententiis tacite collige, *q. d.* Quisque ergo, tam qui docet, quam qui exhortatur, doceat et exhortetur, suoque talento utatur, pro gratia et mensura sibi a Deo concessa.

QUI TRIBUT IN SIMPLICITATE. — Enumeratis speciebus et functionibus prophetiæ, enumerat hic functiones diaconia, sive ministerii, easque tres, cum suis charismatibus, seu donationibus differentibus. Prima est, « qui tribuit, » *q. d.* Qui habet functionem et officium distribuendi eleemosynas, uti olim habebant diaconi, *Act.* VI, 5, eam habet « in simplicitate, » id est, secundum gratiam simplicitatis. Hanc enim gratiam simul cum officio tali dare solet Spiritus Sanctus, *q. d.* Videat ergo quisque eleemosynarius, ut secundum hanc simplicitatem tribuat et distribuatur eleemosynas.

Quæritur, quenam sit hæc « simplicitas? » Primo, Origenes sic explicat : Qui tribuit, inquit, tribuat in simplicitate, id est non ex vana gloria. Duplex enim est, qui actu externo videtur alteri dare eleemosynam, cum interno proprium commodum, scilicet laudem, quærit.

Secundo, Chrysostomus et Theodoretus : « Sim-

Diaconia externis occupatur.

Prophetia prior species est gratia docendi.

Vers. 8, Altera, exhortandi et consolandi gratia.

Diaconia functio triplex.

Prima functio diaconia erogare eleemosynas.

Questio quenam sit simplicitas secundum quam quæritur ergantur sunt

eleemosynæ? Varie responsiones. Prima. Secunda. Tertia.

plicitas, » inquit, est liberalitas. Hæc enim simpliciter dat manu extensa : cum avarus manum contrahat, ægre ac tarde modicum quid erogat. Tertio, Theodoretus : « Qui tribuit, » inquit, tribuat « in simplicitate, » hoc est simpliciter, libere et resolute, nimirum, ut non cogitet an ea quæ habet sibi sufficiant, an ad futuros casus sint necessaria; sed Deo confidat, quod ille sibi et futuris omnibus providebit.

Quarta. Quarto, alii recentiores : « In simplicitate, » inquit, « tribuit, » qui non exspectat ut sibi retribuatur, multi enim dant hoc fine, ut majora recipiant, sed hi non dant simpliciter, neque tam dant, quam vendunt sua dona. Qua de re pulchre Seneca, lib. I *De Benefic.*, cap. I : « Demus; inquit, beneficia, non feneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitavit, cum daret. »

Quinta. Quinto, alii : « In simplicitate, » inquit, « tribuit » is, qui ita sincere et pure tribuit, ut non velit allicere eum, cui tribuit ad peccatum aut aliam turpitudinem.

Sexta. Anctor cum S. Anselmo simplicitatem interpretatur simplicem candorem.

Sexto et optime, Anselmus : « Simplicitas, » inquit, hæc opponitur duplicitati, id est dolo, fraudi, hypocrisi, acceptioni personarum, item et curiositati. Simplex ergo est, qui non aliud intendit, quam quod intendi debet : duplex vero est, qui aliud intendit vel spectat, quam debet. Simplex itaque in eleemosyna danda est, qui non considerat an is cui dat, sit amicus, familiaris, commodus, vel utilis, aut gratus futurus, sed an

Qualisdebeat esse eleemosynarius?

indigeat. Rursum, qui non nimis curiose inquirat an bonus sit, an dyscolus, an fictus is cui dat eleemosynam (de qua re pulchre tractat hic S. Chrysostomus, in morali *hom.* 21); sed, ut ait Ambrosius, in omnes indigentes puro se fundit affectu, et candide, prudenter tamen, sua sibi que commissa erogat : tales enim ad functionem eleemosynarii aptissimi, ideoque eligendi sunt. De hac simplicitate eleemosynæ rursus dicam II *Corinth.* VIII, 2.

QUI PRÆEST IN SOLLICITUDINE.—Id est, qui habet functionem in Ecclesia, ut præsit, eam habeat secundum gratiam sollicitudinis, græce *σπουδῆς*, id est studii, ut totus serio illi vigil incumbat, et diligentia, ut sedulus et celer sit in executione : qui enim hanc gratiam acceperunt, sunt aptissimi et eligendi, ut præsit.

Secunda diaconia functio est præfectura in rebus temporalibus.

Nota : Per præsidem hunc Apostolus non tam intelligit Pastorem et Prælatum qui præest in spiritualibus (hunc enim, ut dixi paulo ante, intellexit nomine exhortatoris), quam præfectum qui præest rebus temporalibus et externis, quique politiam Ecclesiasticam administrat, quales erant Archidiaconi, qui præerant cæteris Diaconis eleemosynariis et hospitalariis. Hunc enim præsidem Apostolus numerat inter Diaconos, qui in ministrando versantur; estque hæc præsentia secunda species diaconia, quam Paulus, I *Corinth.* cap. XII, vers. 28, « gubernationem » vocat. Jam ex eo quod dicit Apostolus, « qui præest in sol-

licitudine, » tacite colligendum relinquit, *q. d.* Ergo qui præest, in gratia sollicitudinis se contineat, in eaque præsit, ut debitam eorum qui sibi commissi sunt curam et sollicitudinem gerat.

QUI MISERETUR IN HILARITATE.—Hæc est tertia species diaconia maxime pertinens ad hospitalarios et olim ad viduas illas, de quibus ait Apostolus, I *Tim.* v, 9. *q. d.* Qui functionem misericordiae in tractandis et curandis pauperibus et ægris (de ægris enim et miseris proprie hic est sermo) in Ecclesia exercent, id faciunt secundum donum hilaritatis; quæ in tribus consistit: primo, in animi lætitia, ut vincant tedium et nauseam ulcerosorum et morbidorum; secundo, in vultus alacritate, ut per eam ægros, qui ex ægritudine merore laborant, consolentur et sublevant; tertio, in verborum affabilitate, qua ægros multis indigentes, et multa petentes a se non absterreant, sed alliciant, ut suam opem et operam fideliter implorent. Jam ex eo quod dicit Paulus : « Qui miseretur in hilaritate, » tacite colligendum relinquit, *q. d.* Ergo cum miseris, utere dono « hilaritatis, » quod Deus tibi cum officio dedit, ut hilarem te præbeas miseris et ægrotis.

Nota : Hilaritas maxime requiritur in misericordia; nam, ut ait Chrysostomus, hominibus nihil ita turpe et indecorum videtur, atque esse miserum, indigere, et ab aliis ea quibus indigent, accipere; ac proinde, inquit, nisi excellenti hilaritate suspicionem illam sustuleris, ostenderisque quod magis a miseris beneficium accipias quam des, magis dejicies accipientem, quam refocillabis.

Hinc idem Chrysostomus, *hom.* 33 *ad Popul.* : « Vera, ait, eleemosyna est, sic dare, ut gaudeas te dare, putans te accipere magis quam dare. Non enim tam pauperibus, quam nobis prosumus, plura accipientes quam dantes. » Pauper enim Christum repræsentat, et Christo datur quidquid in pauperem erogatur : Christus autem se liberalitate vinci non patitur, sed plura dat quam accipiat. Merito ergo Sapiens, *Eccli.* xxxv, 11 : « In omni, inquit, dato hilarem fac vultum tuum, et in exultatione sanctifica decimas tuas. » Et Nazianzenus : « Beneficentiæ, inquit, gratia promptitudine geminatur. »

Est tamen hilaritas alibi quoque perutilis, adeoque ipsa est quasi flos ornans, et quasi mel dulcorans, ac perficiens omnes alias virtutes. Unde B. Prosper, *Sentent.* 112 : « Cum bonum, inquit, facis, hilariter fac. Si enim tristis facis, magis de te fit, quam facis. » Hinc S. Augustinus, lib. *De Perfectione justitiæ*, ait peccare justum, si in beneficentia ei surrepat tedium quo fuscetur hilaritas, in qua datorem diligit Deus.

Hucusque recensuit Apostolus donationes, sive charismata Ecclesiastica, modumque eis utendi præscripsit : ita tamen ut laici eundem modum sibi suisque officiis multis in rebus adaptare et accommodare possint ac debeant. Peinceps ergo

Tertia, est cura pauperum et ægrotum.

Hilaritas in tractandis miseris necessaria in tribus consistit.

Hilaritas maxime necessaria in operibus misericordiae.

Hilaritas commendatio.

Transitio a charismatibus Ecclesiasticis ad laica.

recenset Apostolus charismata et officia virtutum Christianis omnibus et laicis communia. Præscribit ergo eis dilectionem, docetque qualis illa esse qualesque virtutum actus exercere et imperare debeat. Dilectio enim est auriga et regina virtutum omnium, præsertim si conjunctam habeat humilitatem; tunc enim pene omnia officia hominis Christiani comprehendit, eaque recte ordinat et disponit juxta voluntatem et beneplacitum Dei. Itaque dicit :

Vers. 9. 9. DILECTIO (scilicet sit) SINE SIMULATIONE, — id est, sincera sit et candida, et, ut græce est, ἀνοψάριτες, id est non sit hypocrita et ficta, ut scilicet, sicut ait S. Joannes, *epist.* I, cap. III, vers. 18: « Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. »

Hactenus ostendit Paulus quæ sit voluntas Dei in iis qui habent functionem in Ecclesia; nunc in omnibus Christianis idipsum ostendit.

Unde de dilectione Christianorum docet primo, eam esse debere sinceram.

Secundo, nos per eam proximum diligere debere, ut tamen ejus mala et peccata odio habeamus, virtutes vero illius amplectamur.

Tertio, requirit ut hæc dilectio sit fraterna, ut quasi fratres ex uno patre Christo nati, invicem amemus.

Quarto, ut eadem sit sine superbia et fastu, ut scilicet honore invicem præveniamus.

Quinto, ut eadem sit celeris et sedula, non pigra.

Sexto, ut eadem sit ardens et fervens.

Septimo, ut non sibi suisque commodis et gloria, sed Deo serviat, ut patet vers. 11 : ita Salmeron. Sequitur ergo de hac dilectione :

ODIENTES (ἀποστρέφοντες, *abhorrentes*) MALUM : (hoc non sufficit, sed requiritur ut sint) ADHÆRENTES (græce κολλώμενοι, id est *agglutinati*) BONO, — et virtuti, supple *simus* : ita S. Chrysostomus et Origenes.

Nota primo, sequentia omnia participia usque ad finem capituli, more Hebræo per imperativum vel optativum exponenda sunt, hoc modo, « odientes, » id est odiamus, vel odite « malum ; adhærentes, » id est adhæreamus « bono ; diligentes, » id est diligamus ; « honore invicem prævenientes, » id est præveniamus ; « spiritu ferventes, » id est ferveamus ; « Domino servientes, » id est serviamus, vel servite : et ita de aliis. Porro utitur continuo hisce participiis hic Apostolus, ut ostendat hæc omnia virtutum officia, quæ per hæc participia ad finem usque capituli recenset, pendere a dilectione, illique conjungi, et ab ea imperari, adeoque hæc esse quasi epitheta et emblemata dilectionis. Similiter facit I *Corinth.* cap. XIII, dicens : « Caritas patiens est, benigna est, » etc. Licet enim sequentes gnomæ, sive sententiæ breves et illustres, sint de variis et disparatis virtutum officiis, quas more Hebræo mixtim, sine ordine et connexionem proponere solet Apostolus ; tamen hic, ut dixi, omnes ad dilectionem

aliquo modo referri possunt, idque indicant omnia hæc participia.

Nota secundo *in odientes* : nam in Christiano requiritur ingens odium peccati, quia hoc odium perficit virtutem contrariam, et quantum crescit odium mali, tantum et crescit amor boni. Sunt enim qui amant virtutem, verbi gratia temperantiæ ; sed quia ebrietatem non detestantur, hæc de causa temperantiam ex animo, serio ac resolute non amplectuntur.

10. CHARITATE FRATERNITATIS (græce φιλία, Vers. 10. hoc est, *charitate fraterna*, qua fratres se diligunt ; eadem et nos Christiani, quasi filii Dei in Christo, et quasi invicem fratres) INVICEM DILIGENTES, — id est diligamus, eoque magis, quo fraternitas spiritualis perfectior est carnali, ait S. Ambrosius, *serm.* 9, et S. Augustinus, *serm.* 27 *De Verbis Apostoli.*

Nota primo : Male quidam hic legunt : « Charitatem fraternitatis invicem diligentes, » quasi ipsam charitatem diligere velit Apostolus : nam vox *invicem*, et clarius Græcum εἰς ἀλλήλους, clare significant Apostolum non loqui de amore charitatis ipsius, sed de amore fratrum.

Secundo, fratres hic vocat non quosvis proximos, etiamsi Gentiles sint et Pagani, sed Christianos tantum. Ii enim invicem olim vocabantur *fratres*, et amabant ut fratres, tanquam qui ex eadem matre Ecclesia, et eodem patre Christo geniti essent. Hos enim, utpote nobis et Christo conjunctiores, magis quam infideles et Paganos diligere tenemur novo dilectionis præcepto, de quo *Joan.* XIII, 34, dicit Christus : « Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos : » de quo ibidem fusius egi.

Tertio, φιλία componitur ex εἶλος, id est *amicus*, et ἀδελφός, id est *frater* : compositio autem hæc intensam charitatem significat, inquit Theodoretus, scilicet qua invicem diligamus, non solum tanquam amicos, sed etiam tanquam fratres conjunctissimos, *q. d.* Amicitia non qualis qualis sit inter vos, o fideles, sed summa, intima et arctissima, qualem decet esse inter fratres amantissimos.

Quarto, pro *diligentes*, græce est φιλέτεργαι : τεργῆ autem significat naturalem et ingentem affectum pietatis, quo parentes feruntur in liberos, fratres, cognatos, idque permanenter. Hoc enim est φιλέτεργαι, id est, non amantes, sed amatores, scilicet affectuosi et stabiles, quasi ex habitu ; est enim nomen, non participium. Unde Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.*, cap. XIV, legit : « Amore fraternitatis invicem affectuosi. » Vult ergo Paulus ut tam dulces affectus sentiant et gerant Christiani erga invicem, quales gerunt parentes erga filios, et contra : utque ex tali affectu omnibus opitulentur et subveniant. Hinc Tertullianus, lib. I *Contra Marcion.*, Primasius, Sedulius, Haymo, Commentarius Ambrosii et Hieronymi pro « diligentes » legunt, *benigni*.

Oidium peccati inculcatur.

Lectio quorundam rejecta.

Christiani fratres inter se.

Quid φιλία?

Amor inter Christianos quantus esse debet?

Qualis debeat esse dilectio etiam laicorum ex mente Apostoli? Prima conditio dilectionis. Secunda. Tertia.

Quarta. Quinta. Sexta. Septima.

Participia pro imperativo vel optativo per hebraismum usurpata.

HONORE INVICEM PRÆVENIENTES. — *Invicem*, scilicet pares, impares etiam, cum hoc charitas exigit, vel cum hoc necesse est, ac ad aversionem tollendam inter Superiorem et subditum : aut certe cum ad hoc Superiorem excellens humilitas impellit. Est enim hic heroicus actus humilitatis, qui ordinarie non est præcepti, sed consilii. Non enim ait Apostolus, Honorem debitum reddentes, sed, « Honore invicem prævenientes, » ut scilicet Christiani instar Christi, quo majores sunt, eo magis se demittant, et aliis submittant, eisque primas deferant in incessu, in mensa, in consessu aliisque rebus omnibus. Ut hoc exterius fiat, oportet interius facere id quod monet Apostolus, *Philip.* II, 3, dicens : « Superiores sibi invicem arbitantes. » Qua de re plura ibi dicenda sunt.

Vers. 11. Sedulitas. **11. SOLLICITUDE NON PIGRI.** — *q. d.* Non tantum honore, sed et favore, officio, ope, cura invicem præveniamus, idque non pigre, sed sedulo. Græce enim est *σπουδή*, id est studio, diligentia, scilicet invicem juvandi (1), ne sitis pigri. Contra hoc peccant, qui opem præstant, sed seram, cum proximus vel malo suo liberatus est, vel desperatus, ut juvari non possit.

SPIRITU FERVENTES. — « Spiritu, » id est charitate, vel Spiritu Sancto, quasi igne; vel simplicius, « spiritu, » hoc est, impetu quodam animi succensi, ferveamus ad faciendum officium : sic enim erimus sollicitudine non pigri.

Apostolus inculcat fervorem ad omne opus bonum. Nota : Loquitur Apostolus de fervore, non tantum ad benefaciendum proximo; sed ad omne virtutis officium. Est enim hæc ejus indefinita et generalis sententia : et dilectio sive charitas (a qua hæc omnia aliquo modo pendent) dictat et imperat, ut ferveamus non tantum in charitatis, sed etiam in aliarum virtutum officiis omnibus.

Fervor hic in titulis situs est. In tribus consistit hic fervor, ait S. Basilius in *Regulis breviorib.*, resp. 259 : *Primo*, ut in ea re quam agimus, sit tota animi intentio; *secundo*, ut adsit inexplicabilis cupiditas bene operandi; *tertio*, ut accedat assiduitas et continuatio, qua nullum charitatis erga proximum aut virtutis officium recusemus. Sicut enim olla quæ fervet, non quiescit, sed semper bullit, in altum se erigit, atque ignitas bullas et vapores sursum ejaculatur; ita charitas otiosa esse non debet, nec potest, sed oportet ut continuo ad majora semper proficiat et exiliat, atque per sinceram intentionem, orationem, desideria ac gemitus, quasi vapores, ad Deum ascendat. Opponitur hic fervor tepori, de quo *Apocalypsis* III, 13.

Descriptio hominis spiritu ferventis. S. Bernardus, serm. 6 *De Ascensione*, hominem spiritu ferventem sic describit : « Advertere potes in omnibus fere religiosis congregationibus viros repletos consolatione, superabundantes gaudio, jucundos, semper hilares, ferventes spiritu, nocte dieque meditantes in lege Domini, crebro suspi-

cientes in cælum, et puras manus in oratione levantes, sollicitos observatores conscientiae et devotos sectatores bonorum operum; quibus amabilis disciplina, labor manuum delectabilis, et universa denique conversationis hujus austeritas refrigerium videatur. »

Deinde, ut ex hoc quasi simulacro ferventis hominis tepidus cognoscatur, descriptionem tepidi subjungit in hunc modum : « Contra sane, inquit, invenire est homines, *primo*, pusillanimes et remissos; *secundo*, deficientes sub onere; *tertio*, virga et calcaribus indigentes; *quarto*, quorum remissa lætitia, pusillanimis tristitia est; *quinto*, quorum brevis et rara compunctio; *sexto*, animalis cogitatio; *septimo*, tepida conversatio; *octavo*, obedientia sine devotione; *nono*, sermo sine circumspectione; *decimo*, quorum oratio sine cordis intentione; *undecimo*, lectio sine (sui nempe) ædificatione; *duodecimo*, quos vix gehennæ metus inhibet; *decimo tertio*, vix pudor cohibet; *decimo quarto*, vix ratio frænât; *decimo quinto*, vix disciplina coerçet. »

Audi Ruffinum, lib. III in *Vitis Patr.*, num. 204 : « Quidam senex, inquit, dixit : Sicut ad succensam ollam muscæ non appropinquant; si vero tepida fuerit, insident in ea, et faciunt vermes : ita et monachum succensum igne divini amoris fugiunt dæmones; tepidum vero illudunt et insequantur. »

DOMINO SERVIENTES. — Ambrosius et Erasmus legunt, *κρίθη*, id est *tempori servientes*, *q. d.* Ne fervor vester sit importunus, sed modeste et honeste suo tempore fidem et charitatem promoveat. Sic Pittacus dixit : *γινώσκει κείνην*, nosce tempus, id est temporis opportunitatem prospice et capta; ne importuno et incongruo tempore quippiam aggrediaris.

Alii sic explicant, « tempori servientes, » *q. d.* Apostolus : Nolite tanta tamque præclara temporis salutiferi opportunitate abuti. Ecce enim nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quo Christus in mundum et carnem veniens, gratiam et salutem e cælo nobis attulit; sollicite ergo tempore hoc utimini, illud jam habetis, paulo post non habituri. Ergo tempori servit, qui temporis occasione utitur ad bonum, quique diligenter cavet ne nugis aut rebus parum proficuis se occupans, temporis ad serviendum Deo, et ad luera ac præmia in cælis comparanda concessi, jacturam faciat. Verum Syrus, Latina et Græca passim legunt non *κρίθη*, sed *κρίθη*, id est *Domino*, scilicet Christo, non idolis servientes, hoc est servite, etiam in persecutionibus, per novam vitam Christianam, ideoque spiritu fervete, uti præcessit.

12. SPE GAUDENTES. — Tantorum enim bonorum quæ suis fidelibus Deus in cælo preparavit, expectatio et spes, ingens parit gaudium, ita ut in quavis etiam gravi tribulatione Christianus gaudeat et exultet. Ita sanctus ille abbas Apollo apud Palladium in *Lausiaca*, cap. LII, cum ali-

(1) Seu potius, officia expleudi.

Descriptio tepidi.

Quid tempori servire?

Vulgata lectio confirmatur.

Vers. 12. Spes futurorum est mater gaudii. abbas Apollo

exhortatio ad gaudium. quem e suis tristem ac pusillanimum videret, ut eum ad lætitiā et gaudium erigeret : « Tristentur, inquit, mundani, tristentur Judæi, tristentur peccatores, qui aliam spem non habent : nos vero, qui tanta spe cœlestis gloriæ digni habiti sumus, quomodo non perpetuo letabimur? » Hinc Philo spem vocat « gaudium ante gaudium. »

Lætitia mentis in S. Antonii vultum redundabat. Ita S. Athanasius de S. Antonio scribit, eum semper tam in adversis quam in prosperis lætum fuisse, mentisque lætitiā prætulisse, atque ex ea agnitum fuisse ab ignotis. « Si quis enim, inquit, ignarus ejus, inter multitudinem monachorum eum videre desiderasset, nullo indicante, cæteris prætermissis, ad Antonium currebat, et animæ puritatem agnoscebat ex vultu, et per speculum corporis gratiā sanctæ mentis intuebatur : nam semper hilarem faciem gerens, liquido ostendebat se de cœlestibus cogitare. »

IN TRIBULATIONE PATIENTES. — Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.*, cap. XIV, legit *pressuram sustinentes*.

ORATIONI INSTANTES. — Προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, hoc est, in oratione assidue perdurantes, vel instantes cum assiduitate; προσκαρτεροῦν enim est cum patientiā et perseverantiā quadam insistere, incumbere, multum esse et assiduum in aliqua re. Quod I *Thessal.* v, 17, dicitur : « Sine intermissione orate. » Et *Lucæ* XVIII, 1 : « Quoniam oportet semper orare. »

Vers. 13. Loco τοῦ necessitatibus aliqui legunt memoriis. 13. NECESSITATIBUS SANCTORUM COMMUNICANTES. — Ambrosius pro χρείαις, id est *necessitatibus*, legit μνείαις, id est *memoriis*. Ita quoque legit S. Hilarius, lib. *Contra Constantium*, in fine : « Apostolus, inquit, jubet communicare nos Sanctorum memoriis, tu (o Constanti) eas damnare elegisti. » Ita quoque legit Origenes (et ex eo Commentarius Hieronymo ascriptus) duplicemque dat sensum : Primo, « memoriis Sanctorum communicate, » hoc est, ex recordatione Sanctorum proficite. Secundo, mementote Sanctorum in solemnibus collectis; quomodo Ecclesia eorum meminit in Canone Missæ, cum ait : « Communicantes, et memoriam venerantes imprimis gloriosæ semperque Virginis Mariæ, sanctorum Apostolorum Petri, Pauli, » etc. Ex qua explicatione Origenis discant Novantes veterem in Ecclesia ritum et morem invocationis et commemorationis Sanctorum in publicis Ecclesiæ precibus.

Locus contra Novatores pro Sancto-ram commemoratione in precibus, et in Canone Missæ. Verum passim Græca, Latina, Syrus, interpretes Græci et Latini, teste Francisco Luca, legunt χρείαις, quod S. Hieronymus vertit, *usibus*; Noster, *necessitatibus*, id est inopiæ Sanctorum, p̄ta Christianorum, communicate. « Sancti, fratres, discipuli » olim erat nomenclatura Christianorum; quia erant ipsi Deo dedicati, et per baptismum sancti effecti.

Stabilita Vulgata lectio. Urget S. Chrysostomus « communicantes, » id est *communicate*, q. d. Communes facite cum Sanctis opes vestras, ut commune cum eis lucrum habeatis, et sitis participes meritorum, patientiæ et coronæ ipsorum.

HOSPITALITATEM SECTANTES, — διώοντες, id est *persequentes*, scilicet nolentes et recusantes cogendo ad hospitium, uti fecit Abraham. De hospitalitate Christianorum plura dicam *Hebr.* XIII, 2.

14. BENEDICITE PERSEQUENTIBUS VOS, — hoc est, bene precamini, et orate pro eis. Male ergo Erasmus vertit : « Bene loquamini de his qui vos insectantur. » Non est hoc præcepti, ut vult Calvinus, qui addit vix ullum hoc præceptum implere : nimirum, quia docet ipse Deum homini præcipere impossibilia, quod ne tyrannus quidem faceret; sed est consilii, uti et præcedentiā, « Orationi instantes; honore invicem prævenientes; spe gaudentes; spiritu ferventes. »

ET NOLITE MALEDICERE. — Græce μὴ καταραθεῖ, id est, *ne execramini*; et, ut Syrus, *ne imprecamini eis mala*, scilicet ex animo vindictæ cupido : nam ex zelo justitiæ mala quandoque impiis imprecati sunt Sancti, ut Elisæus, Job et ipse Paulus, *Actor.* XXV, 3.

15. GAUDERE (ita legendum cum Bibliis Romanis et Græcis, non *gaudete*. « Gaudere » scilicet oportet; vel potius infinitivus χρίζω, id est *gaudere*, atticæ ponitur pro imperativo χρίσατε, id est *gaudete*) CUM GAUDENTIBUS. — q. d. Ea sit sympathia inter vos, Christiani, ut fratrum bona vel mala æque vos ac illos tangant. Ita S. Basilius, homil. *in Julittam Martyrem* : « Flendum, inquit, nobis cum flentibus; tu enim simul atque videris fratrem, ob eorum quæ admisit pœnitentiā, se prolentem lacrymis, huic collugeto et condole : ita enim fiet, ut ex alienis malis castiges proprium. Talis erat, qui dicit : Dejectio, sive defectio, animi tenuit me pro peccatoribus relinquentibus legem tuam. Fle igitur super peccatum. Peccatum est animæ ægritudo, peccatum est mors animæ alioqui immortalis, peccatum luctu et implacabilibus lamentis est dignum. Flebat Paulus inimicos crucis Christi. Flebat et Jeremias internectionem pereuntis populi, qui, sane quod lacrymæ suapte natura profuentes non satis essent illi ad planetus magnitudinem, cupide expetebat sibi infundi lacrymarum fontem; et extremum solitudinis diversorium, dicens : Et sededo, et plorabo populum hunc dies multos, eos qui pereunt. Sane istiusmodi luctum ac lacrymas deprecatur Apostoli sententiā, et felices astruit. »

Sapide quoque S. Bernardus, serm. *De B. Magdalena* : « Vere, inquit, meliora sunt ubera sponsæ vino isto. Quænam, ais, sunt ista? Procedat in medium Paulus Apostolus, et ubera felici lacte manantia nobis assignet. Gaudete, inquit, cum gaudentibus, flete cum flentibus. O quam brevi sermunculo totius religionis depinxit insigne! quam eleganti clausula proposuit pietatem, æquitatem statuit, submovit invidiam! His uberibus mater Ecclesia lactat proficientes, nutrit perfectos. Gaudete, inquit, cum gaudentibus. Facessat hinc sæcularis plausus, insania, et lætitiā mundialis abscedat : quia non est gaudere impiis, di-

Vers. 14

Error Calvini de præceptis Dei.

Vers. 15

cit Dominus. » Et mox : « Mens enim ab hujus mundi aspergine pure pressequè detera, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino, et exultat anima sua in Deo salutari suo. Talis anima minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit. » Subjicit deinde : « Secunda est, flere cum flentibus. Numquid Apostolus præcipit flere rerum amissionem, filiorum mortes, morborum instantiam? etc. Absit. Plorandi enim sunt qui taliter plorant. Religiosa enim tristitia aut alienum luget peccatum aut proprium. Hæc est mamilla compassionis, prior fuit congratulationis. » Et post pauca : « Amator innocentiae, pacis amicus, patientiae cibus, patientibus compatiens, et congaudens gaudentibus, perfectionis metam cursu consummato contingit. » Ergo congaudere et condolere sunt signa perfectionis, imo actus virtutis perfectæ.

Vers. 16. Quid sit idipsum invicem sentire? Prima expositio.

16. IDIPSUM INVICEM (Græce εἰς ἀλλήλους, id est ad alterutrum) SENTIENTES, — ut scilicet non sint, ait Anselmus, in vobis schismata, sed animo et affectu mutuo sentiat. Unde Maldonatus in *Notis manuscr.* sic explicat : « Idipsum sentite, vel sapite in invicem, » id est invicem consentite, tam iudicio, quam voluntate, vel unus sapiat quæ sapit alter, nec velit videri plus sapere quam cæteri, ut iudicium suum et sententiam cæterorum iudicio et sententiæ præferat superbe. Hic sensus satis est verisimilis et appositus.

Secunda. *Secundo*, « idipsum invicem sentite, » hoc est, inquit Chrysostomus, æqualia de invicem cogitate. Et Ambrosius : Considera de te quod de aliis, scilicet, quod homo sis, et Christianus æque ac proximus tuus ; ac consequenter non te efferas, licet alio sis ditior et honoratior. Unde Syrus vertit, *quæ sentitis de vobis ipsis, de fratribus vestris sentite*.

Tertia et genuina. *Tertio* et optime, Origenes sic explicat, *q. d.* Eodem animo inter vos, et erga vos mutuo sitis affecti, ut quisque quod sibi sentit et sapit, id est quærit, diligit, curat, vult (hoc enim est Græcum ἐπινοεῖτε), hoc ipsum alteri sapiat, id est quærat, velit ; quod sibi non sapit, id est nollet sibi, hoc nec alteri sapiat, id est velit.

Posset etiam sic explicari : « Idipsum invicem sentientes, » *q. d.* Idipsum invicem sentite, ut si proximus gaudeat, sentiatis ejus gaudium, et cum eo gaudeatis ; si fleat, cum eo fleatis : ut τὸ αὐτὸ ἐπνοεῖτε, idem sit quod ἐπινοεῖτε, vel τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχετε, id est eandem mentem, eundem sensum habete ; mente, animo et sensu consentite. Sed tunc idem diceret Paulus quod dixit vers. præced. : « Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. » Unde prius, quod dixi, est aptius ; præsertim quia Apostolus, cum solum vult significare et commendare eundem sensum, et affectus consensum, tantum dicere solet, τὸ αὐτὸ ἐπνοεῖτε, idem sapite, vel τὸ ἐν ἐπινοεῖτε, unum idemque

sentientes ; hic vero addit εἰς ἀλλήλους, id est in alterutrum idipsum sapite, quod non tantum consensum, sed et benevolentiam et beneficentiam vel in actu, vel in voluntate, desiderio et sollicitudine significat.

Nota : Apostolus a vers. 9 usque ad 12, descripsit qualis debeat esse dilectio Christianorum, a vers. vero 12 hucusque describit quibus rebus dilectio hæc adjuvetur, excitetur et roboretur, nimirum *primo*, spe cælestis gloriæ ; *secundo*, patientia tribulationum ; *tertio*, orationis instantia ; *quarto*, bonis operibus eleemosynæ, hospitalitatis et dilectionis inimicorum ; *quinto*, et maxime sympathia, eodemque sensu et consensu, ut, nimirum quis proximi dolores, bona et mala sua faciat, eaque in se sentiat, quasi unam cum eo habens animam ; et hoc est quod de primis Christianis dicitur *Actor. iv, 32* : « Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una. »

NON ALTA (non elate, de vobis ipsis) SENTIENTES, ut velitis supra alios eminere, ut ambiatis honores. Nota : *Prima* virtus Christianorum Deo beneplacita est charitas, de qua hactenus egit Apostolus. *Secunda* est humilitas, quæ charitatis debet esse comes et adjutrix. Docet ergo hic Apostolus charitatem debere esse humilem, sibi que sociare humilitatem, ut sit ambidextra.

Humilitatis itaque, sive charitatis humilis, novem actus recenset : *primum*, non alta sapere ; *secundum*, humilibus rebus et personis vilibus delectari ; *tertium*, apud se non esse prudentem ; *quartum*, nulli malum pro malo reddere ; *quintum*, providere bona coram hominibus ; *sextum*, pacem cum hominibus colere ; *septimum*, se non ulcisci ; *octavum*, dare locum iræ ; *nonum*, inimicis benefacere.

Simili fere modo Cassianus, lib. IV *Institut. renunt.*, cap. xxxix, alia, sed similia humilitatis indicia et officia enumerat : « Humilitas, ait, his indicia comprobatur : *primo*, si homo in se mortificatas habeat omnes voluntates ; *secundo*, si non solum actuum suorum, verum etiam cogitationum nihil suum celaverit seniore ; *tertio*, si nihil suæ discretionis, sed iudicio ejus universa committat, ac monita ejus sitiens libenter auscultet ; *quarto*, si in omnibus servet obedientiam, mansuetudinem et patientiæ constantiam ; *quinto*, si non solum injuriam inferat nulli, sed ne ab alio quidem sibi irrogatam doleat atque tristetur ; *sexto*, si nihil agat, nihil præsumat, quod non vel communis regula, vel majorum exhortantur exempla ; *septimo*, si omni vilitate contentus sit, et ad omnia se, quæ sibi præbentur, velut operarium malum, judicari indignum ; *octavo*, si semetipsum cunctis inferiorem non superficie pronuntiet labiorum, sed intimo cordis credat affectu ; *nono*, si linguam cohibeat, vel non sit clamorosus in voce ; *decimo*, si non sit facilis ac promptus in risu. »

S. Anselmus vero, lib. *De Similit.*, cap. x, hu-

Anæcephalosis antedictorum ab Apostolo, de quinque virtutibus qua charitatem perficiunt.

Dua Christianorum virtutes, charitas et humilitas.

Novem actus charitatis humilis, sive humilitatis.

Humilitatis indicia decem ex Cassiano.

Humilitatis septem gradus ex S. Anselmo. militatem ponit in sui contemptu, cujus septem gradus ita describit: *a primus*, inquit, est contemptibilem se esse cognoscere; *secundus*, de hoc dolere; *tertius*, hoc confiteri; *quartus*, hoc aliis persuadere loco et tempore; *quintus*, patienter sustinere dum id ab aliis dicitur; *sextus*, æquo animo ferre se contemptibiliter tractari; *septimus*, hoc ipsum gratum habere, appetere et amare. » Ex horum contrariis facile est assignare gradus superbiam, iisque assignandi sunt retrogrado ordine: sicut enim bonum procedit construendo, ita malum destruendo; id autem quod in constructione est ultimum, in destructione est primum: v. g., in domo construenda proceditur a fundamento ad culmen; in destruenda, a culmine ad fundamentum.

Gradus superbiam. *Primus* ergo gradus superbiam est, refugere et odisse sui contemptum, qui opponitur ultimo gradui humilitatis. *Secundus* est, indigne ferre sui contemptum, qui opponitur sexto gradui humilitatis: et ita deinceps retrocedendo. Vide et duodecim gradus humilitatis apud S. Benedictum in *Regula*, cap. VII, qui etiam recensentur apud S. Bernardum, *Appendice II*, pag. 103.

Humilitatis definitio ex Climaco. Audi et Climacum, *gradu 23*, cujus titulus est: *De victrice passionum omnium altissima humilitate*; ubi *primo* humilitatem ex variis Patrum sententiis ita describit: Humilitatem alius dicebat esse recte factorum intentissimam oblivionem. Alius, extremum se omnium magisque peccatis obnoxium putare. Alius, suam imbecillitatem agnoscere. Alius, in irritationibus anticipare proximum, primumque iracundiam solvere. Alius, gratiam Dei et misericordiam agnitionem. Alius rursus, contriti animi sensum, et voluntatis propriam abnegationem. Ego vero eam ineffabilem divitiarum Dei thesaurum esse dico.

Humilitatis proprietates quinque. *Secundo*, proprietates ejus ita assignat. *Prima* et præcipua est, ignominiam suavissima et jucundissima perpassio, quam anima, ut morbos suos et peccata maxima sedet atque consumat, supinis manibus expectat et complectitur. *Secundo*, est omnis iracundiam victoria. *Tertio*, ut bonis suis nunquam aliquis infideliter credat, jugiterque addiscere desideret. *Quarto*, sicubi hypocrisis apparet, detractio, vel alius serpens occultus, humilitas statim eum ex cordis cavernis in lucem adducit et occidit. Denique humilis non increpat, non judicat, non appetit dominari, est mitis, placidus, ad compunctionem facilis, misericors, super omnia autem tranquillus, serenus, obtemperans, fræni patiens, hilaris, vigil, impiger, placida animi tranquillitate beatus.

Fructus sex. *Tertio*, humilitatis commoda, merita et præmia ita recenset. *Primo*, humilitas est protectio divina, ex qua fit ut recte facta nostra non videamus. *Secundo*, humilitas est vilitatis abyssus, furibus omnibus inviolabilis. *Tertio*, humilitas est turris fortitudinis a facie inimici. *Quarto*, humilis anima est vallis inter medium montium sita, sine arro-

gantia semper atque immobilis permanens, omniumque frugum parens. *Quinto*, si quem intra paucos annos altissimam videas acquisivisse tranquillitatem, noli hunc existimare aliam, quam hanc beatam celeremque viam iniisse. *Sexto*, superbia ex angelis demones fecit, humilitas ex demones angelos facit.

Quarto, media humilitatem acquirendi hæc suggerit: *primo*, considerare peccata præterita; *secundo*, perpendere passionem et humiliationem Christi; *tertio*, intueri suos quotidianos defectus, tentationes, morbos et lapsus.

Quinto, hos ejus actus et quasi gradus ita promiscue enumerat. *Primo*, suam voluntatem alteri subicere; qui enim mente est humili, voluntatem suam ut decepticem detestatur, Deique et Dei vicariorum voluntati prompte obtemperat, sequæ Dei curæ fidelissimam committit, qui per asinam quoque Balaam docuit et direxit. *Secundo*, sui præfidentiam et loquacitatem relegare. *Tertio*, paupertatem colere, et mendicorum vitam vivere. *Quarto*, nobilitatem, sapientiam, virtutes et dotes suas occultare. *Quinto*, sicut summa superbia est virtutes quæ non adsunt, simulare; ita summa humilitas est, culpas quæ non insunt, confingere. *Sexto*, honores et laudes constanter fugere: hæc omnia B. Climacus pene ad verbum. Ita S. Hilarion, teste S. Hieronymo, honorem fugiens et importunitatem, silentium desiderabat et vitam ignobilem; ideoque vagus huc illuc semper fugit: ubique tamen ejus sanctitas prædebat per miracula et per energumenos.

SED HUMILIBUS CONSENTIENTES. — *q. d.* Humilis conditionis hominibus (ita Syrus et Chrysostomus) vos accommodantes, condescendentes et obsecundantes; non autem eos aspernantes, Græce τὰς ταπεινὰς συνπαροῦμενοι, *q. d.* Impetu quodam simul abrepti et abducti cum humilibus, id est vilibus et abjectis: hi enim sunt ταπεινοί. Unde Tertullianus, lib. V *Contra Marc.*, cap. XIV, legit, *humilibus assentantes*.

Secundo, potest τὸ ταπεινὸν; esse neutrum, et opponi altis, *q. d.* Vilia ambite, non alta; fugite honores, fugite divitum et nobilium commercia; ambite abjectionem, paupertatem, atque plebeiorum et pauperum consortia.

NOLITE ESSE PRUDENTES APUD VOSMETIPSOS. — *Primo*, Origenes sic explicat: Ne putetis vos esse prudentes.

Secundo, Ambrosius, *q. d.* Prudentiam vestram non in vestros tantum, sed in aliorum quoque usus convertite.

Tertio, S. Basilius in *Reg. brevior.*, resp. 260, *q. d.* Ne humanæ prudentiæ innitamini, sed divinæ.

Quarto, et plane S. Chrysostomus et Theodoretus, *q. d.* Ne putetis vestra consilia vobis sufficere, quasi aliorum consilio non egeatis, ne nimium vestræ prudentiæ et judicio tribuat. Non de- bere Christianum sibi sapere.

APUD VOSMETIPSOS, — id est in opinione vestra, in oculis vestris.

Vers. 17. 17. PROVIDENTES BONA NON TANTUM CORAM DEO, SED ETIAM CORAM OMNIBUS HOMINIBUS. — Respicit Paulus ad *Proverb.* III, 4, juxta Septuaginta, qui ita habent: *Προνοήσθε κατὰ ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων.* « Provide bona coram Domino et hominibus: » licet hic apud Paulum in Græco exciderit τὸ *coram Domino*, q. d. Ita honeste, amice, juste et sancte vivite, ut vita vestra et conversatio bona et amicalis non tantum Deo, sed et hominibus probetur, nec a quoquam jure culpari possit, sed cæteris in exemplum virtutis luceat et præfulgeat. « Deo debemus, ait S. Bernardus, conscientiam, proximo famam. »

Secundo, Græci jungunt hoc cum eo quod præcessit: « Nulli malum pro malo reddentes, » q. d. Paulus: Non sufficit vobis malum pro malo non reddere, sed oportet ut bona quoque provideatis, id est benefaciatis omnibus, etiam inimicis. Verum hic sensus arctior est. Succulente S. Bernardus, serm. *De Triplici judicio*: « Tribus, inquit, modis providemus bona coram hominibus, id est habitu, actione, sermone. Habitu, ne sit notabilis; actione, ne sit reprehensibilis; sermone, ne sit contemptibilis. Tribus etiam modis coram Deo, cogitatione, affectione et intentione. Nam et cogitatio debet esse sancta; unde scriptum est: Cogitatio sancta servabit te; et affectio pura, et intentio recta. »

Vers. 19. 19. NON VOSMETIPSOS DEFENDENTES, CHARISSIMI. — Pro « defendentes, » Græce est ἐκδικεῖντες, id est vindicantes. Ita S. Chrysostomus; unde et Tertullianus legit: « Non vosmetipsos ulciscetes. » Ita quoque Syrus et alii. Sic etiam alibi noster Interpretes vertit, ut *Judith* I, 12, et cap. II, 1. Sic Nonius Marcellus ex Ennio: « Serva, inquit, cives, defende (id est vindica, ulciscere) hostes. » Et Virgilius: « Solstitium pecori defendite. » Et Tertullianus, lib. II *Contra Marcionem*, pro eo quod nos habemus: « Mihi vindicta, et ego retribuam, » legit: « Mihi defenda, et ego defendam; » et Gellius, lib. I, cap. IX: « Defendere, inquit, idem est quod depellere. » Unde patet tempore nostri Interpretis « defendere » usitatum fuisse pro vindicare. Hinc S. Cyprianus, lib. *De Patientia*: « Nee defendi, ait, ante Dominum servi irreligiosa festinatione properemus; » defendi, id est vindicari.

Vetat ergo Paulus hic vindictam et ultionis appetitum: contra quem egregia documenta et pharmaca assignat Tertullianus, lib. *De Patientia*, cap. IX et X.

« Hæc, inquit, ulciscendi libido negotium curat aut gloriæ, aut malitiæ: sed gloria ubique vana est; et malitia Domino odiosa, hoc quidem loco maxime: quia malum duplicat, quod semel factum est. Quid enim refert inter provocantem et provocatum, nisi quod ille prior in maleficioprehenditur, iste posterior? »

Secundo. « Uterque læsi Domini reus est, qui omnem nequam prohibet et damnat, quique præcipit malum malo non rependendum. »

« Quem honorem litabimus Domino, si nobis Tertio. arbitrium defensionis (id est ultionis) arrogaverimus? »

« Quid credimus judicem illum, si non et ultio- Quarto. rem? Hoc se nobis repromittit dicens: Vindictam mihi, et ego vindicabo; id est patientiam mihi, et ego patientiam remunerabo. »

« Qui vindicat se, honorem unici judicis, id est Quinto. Dei, abstulit. »

« Post vindictam sequitur pœnitentia, fuga et Sexto. reatus, ut pari modo plectamur. »

« Nihil impatientia susceptum, sine impetu Septimo. transigi novit: quidquid impetu actum est, aut offendit, aut corrumpit, aut præceps abiit. »

« Si levius defendaris, insanies; si uberius, one- Octavo. raberis »

« Quid mihi cum ultione, cujus modum regere Nono. non possum per impatientiam doloris? »

« Si patientiæ incubabo, non dolebo; si non Decimo. dolebo, ulcisci non desiderabo. »

SED DATE LOCUM IRÆ, — supple, divini, ait Chry- Quid sit sostomus, Theodoretus, Œcumenius et S. Augus- dare lo- cum iræ? Primæ ex- positio. tinus in *Psal.* LXXVIII, q. d. Relinquire Deo vindictam vestræ injuriæ. Huic expositioni nonnihil favent sequentia.

Secundo, Ambrosius et Anselmus: « Da locum Secunda. iræ, » id est, inquit, fuge, tace, cede irato et furenti; et, ut Origenes ait, fer patienter iratum fratrem, nihil contradicendo aut faciendo: sic enim ira ejus subsidet, illumque æque ac te sibi et paci restitues.

Tertio et perfectius, S. Basilius in *Regulis brevioribus*, resp. 214, et ex eo Toletus sic explicant: « Date locum iræ, » donec scilicet ira compleatur, itaque cesset, ut si iratus dextram tuam maxillam feriat, porrigas ei et sinistram potius, quam vindices te. « Da, inquit Basilius, locum iræ quasi torrenti, qui obvia quæque impetu suo rapidissimo devolvit. » Sic fere S. Athanasius ad *Antiochum*, Quæst. CXXIX: « Da locum iræ, » inquit, hoc est, da veniam iræ, iram et injuriam tibi illatam condona. »

Quarto et perfectissime, abbas Joseph apud Cas- Quarta. sianum, *Collat.* XVI, cap. XXVII: « Date locum iræ, et perfec- tissima. hoc est, inquit, non sint corda sic impatientiæ et pusillanimitatis angustiis coarctata, ut violentam commotionis procellam, cum irruerit, sustinere non possint: sed dilatamini in cordibus vestris; suscipientes adversos iracundiæ fluctus in illis extensis sinibus charitatis, quæ omnia suffert, omnia sustinet. Et ita mens vestra, amplitudine longanimitatis ac patientiæ dilatata, habeat in se consiliorum salutare recessus (nota), in quibus receptus quodammodo, atque diffusus teterrimus iracundiæ fumus protinus evanescat. » « Date ergo locum iræ, » id est, excipite iracunda verba et verbera in sinibus cordis, patientiæ et charitatis vestræ, ibique ea extinguite et obruite charitate. Sic etiam Livius dixit, lib. I, *Decad.* I: « Date iræ spatium. »

Solet enim Paulus ad perfectiora gradatim asurgere. Verum secundus sensus simplicior est et genuinus.

Hoc Apostoli malagma, imo philtum suis Constantinopolis Catholicis inculcavit S. Gregorius Nazianzenus : dum enim ipsi ab Arianis sub Valente Ariano Imperatore vexati et oppressi, eo mortuo, sub Theodosio Orthodoxo Imperatore, par pari eis reddere, eosque paribus molestiis afficere cogitarent, hæc ad eos dixit Nazianzenus : « Non hæc, mi grex, a nobis poscit Christus, neque sic Evangelium nos docet. Hæc mea sit ultio, ut qui nos affecerunt injuriis, salutem consequantur. Præstate illis beneficia qui vos odio prosequuntur. Quod si animus vehementer exæstuat, neque coerceri se ira patitur, quod ab hoc alterum est præstate, ut hæc Christo permittatis, ac futuro tribunali reservetis. Mea enim est ultio, ego rependam, ait Dominus. » His dictis populum placavit, et in suam sententiam pertraxit. Neque segnus re ipsa præstitit quod suos verbo docuit. Cum enim in Concilio Constantinopolitano simulates quorundam Episcoporum et dissidia essent exorta, eo quod Nazianzenus, ipsis inconsultis, ab aliis esset consecratus Episcopus Constantinopolitanus, loco suo et gradu sponte cessit, atque ita eos allocutus est : « Suppliciter vos per Trinitatem ipsam oro, ut inter vos omnia recte pacificeque constituatis : quod si ego dissensionis inter vos causa sum, nequaquam Jona vate venerabilior videri debeo, abjicite me in mare, ac turbarum tempestas hæc inter vos sedabitur. Lubens equidem patiar quidquid volueritis, quanquam innocens, vestræ concordie causa. Ejicite me solio, ab urbe pellite, tantum veritatem et pacem diligite. Valete, pastores sacri, meorumque laborum perpetuo recordamini. » His dictis, abiit ad Theodosium Imperatorem, dimissionem petens : « Supplex, inquit, oro ut laboribus hisce liberer, esto finis invidiæ, pacem colant Antistites, idque tua opera. Hoc ego munus a te flagito, hoc mihi postremum beneficium largire. » Admiratus virtutem viri Theodosius vix tandem acquievit, ac Nectarium ei substitui passus est. Ita Gregorius Presbyter in *Vita Nazianzeni*.

Vers. 19. 19. SCRIPTUM EST ENIM : MIHI VINDICTA (supple, Deo pro-competit), EGO RETRIBUAM, DICIT DOMINUS. — Citat Iriam ul- Paulus *Deuter.* xxxii, 35, ubi habetur לַיְיָ נִקְמָה לִי נִקְמָה cisci.

נִקְמָה *li nakam vescallam*, id est, mihi ultio et retribuere, sive retributio; subaudi *competit*. Noster Interpres vertit, *mea est ultio*, id est, ad me pertinet, mihi debetur ultio; Vatablus vertit, *meum est ulcisci*, q. d. Ego Deus sum omnium justissimus provisor, judex et vindex, ejus proprium munus est injurias ulcisci et pœnas de iis sumere.

Est occupatio : occurrit enim hic Paulus objectioni, q. d. Objicies mihi : Si me non ulciscar, ergo mea injuria manebit inulta. Respondeo : Nequaquam, quia Deus ulciscetur, idque gravis-

sime; erit enim non hominis, sed Dei, cujus opera ingentia, magna et terrificata sunt, hæc ultio. Ex eo enim quod Deus sibi hanc vindictam reservat, colligimus ingentem et terribilem eam fore. Nam, ut hæc verba rursus citans *ad Hebræos*, x, 30, eaque explicans subjicit Apostolus : « Horrendum est incidere in manus Dei viventis. » Non debet ergo homo seipsum ulcisci : quia hoc esset præripere et invadere officium Dei, de ejusque vindicta diffidere, quæ tanta erit, ut potius commiseratione et compassione digni sint, qui cum nobis leves injurias irrogant, in manus Dei viventis et irati incident, in quas horrendum est incidere. Experientur enim non humanam, sed divinam, Deoque dignam ultionem. Pulchre et acute S. Bernardus, serm. 3 *De Annuntiat.* : « Mihi vindicta, et ego retribuam, dicit Dominus. Ita prorsus est. Ipse retribuet, sed si ei vindictam serves, si non tollas ab eo iudicium, si non reddas retribuendis tibi mala. Faciet iudicium, sed injuriam patienti : in æquitate judicabit, sed pro mansuetis terræ. » Et paulo ante : « Alioquin qui patientiam non servaverit, perdet justitiam, hoc est vitam perdet, hoc est animam suam. »

Horrenda est Dei vindicta.

Ex hac Mosis et Pauli sententia, Manichæi, Anabaptistæ, Lutherus et Erasmus docent, apud Christianos non licere magistratui bello, aliove modo vindicare reipublicæ injurias et improborum peccata. Sed errant gravissime : nam vindicta magistratus est Dei, ut patet cap. sequenti, initio. Privata ergo vindicta hic tantum prohibetur, non autem illa quæ fit per justitiam et potestatem publicam. Nam, ut ait S. Augustinus, *epist.* 5 : « Agenda sunt multa etiam cum invitis, benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius utilitati consulendum est quam voluntati. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur : quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, et mala voluntas velut hostis interior roboratur. »

Licet magistratibus ulcisci injurias reipublicæ.

Impunitatis infelicitas.

20. SI ESURIERIT INIMICUS TUUS, CIBA ILLUM. — Vers. 20. Hæc sententia sumpta est ex cap. *xiv Proverb.*, vers. 21. Pro *ciba*, græce est verbum *φωμίτων*, quod emphasisim habet, significatque indulgenter pascere, veluti minutatim insipato pane, sive bolos in os ingerere, sicut matres parvulis, aves pullis cibum in os inserunt; aut frustulatim concisum cibum ad comedendum offerre, id quod apud aliquos fit erga eos quibus singulariter favetur in conviviis.

Quid φωμίτων? Inimicus quomodo pascendus?

Moraliter S. Augustinus, lib. I *De Serm. Domini in monte*, cap. xxxiii et xxxiv, sex dat gradus patientiæ erga inimicum : *primus* est, nolle lædere aliquem; *secundus*, si læsus sit; velle tantum lædere, quantum læsus est, non amplius; *tertius*, minus velle lædere, quam læsus sit; *quartus*, nolle lædere, licet læsus sit; *quintus*, si læsus sit, paratum se exhibere ut amplius lædatur; *sextus* et perfectissimus est, si læsus lædenti beneficiat et subveniat.

Patientia erga inimicum gradus sex ex S. Augustino.

Qui sint carbonēs ignis hic? Prima expositio. HOC ENIM FACIENS, CARBONES IGNIS CONGERES SUPER CAPUT EJUS. — Primo, Origenes, Chrysostomus; Theodoretus et Eucherius in *Quæst. novi Testam.*, sic explicant, *q. d.* Si cibus inimicum, hac ratione eum, si persistat nocere, gravioris pœnæ et ignis æterni reum facies. Sed hoc non est ad rem, et hoc intendere esset gravissimum odium. Nisi dicas hoc tantum ab Apostolo quasi sponte sua eventurum dici, ad consolationem justorum patientium persecutionem ab impiis; scilicet quod impii non evadent vindictam Dei, si in malitia persistant, justis hoc non intendentibus, sed permittentibus.

Secunda. Unde secundo, simpliciter sic aliqui explicant: « Carbones ignis congeres, » id est rubore suffundes faciem illius, ut tua beneficentia pudefactus et charitate victus cedat, odiumque in amorem convertat. Ita noster Gaspardus Sanchez, in *Isaiæ* cap. xiii, num. 13: « Carbones, inquit, ignis congeres super caput ejus, id est faciem ejus ardere facies eo sanguine, quem pudor ad maxillas evocat; non secus atque si supra caput carbones congerisses, qui faciem inflammarent. Quomodo enim ille non pudeat, qui videt tam liberalem atque ingenuum animum a se fuisse offensum, a quo pro injuria tale recepit beneficium? »

Tertia. Tertio, idem, *Isaiæ* xxxv, in fine, alium affert sensum, *q. d.* « Pro injuriis acceptis beneficia confer in inimicos; tunc enim beneficia erunt instar carbonum, quos congeres in inimicos; quia eo modo excruciantur inimici, cum videant injurias, pro quibus ipsi plagas expectabant, beneficiis compensari. Fert autem omnium linguarum consuetudo, ut quos aut verbis ignominiose, aut operibus dure et inclementer accipimus, eos urere dicamur. »

Quarta et penultima. Quarto et genuine, idem et S. Hieronymus, ad *Hedibiam*, *Quæst. I*, et S. Augustinus, serm. 168 *De Temp.*: « Congeres, inquit, super caput (inimici, eum cibando) carbones ignis, » id est ignitos, non iræ, sed charitatis et amoris, qui eum inflamment ad redamandum. « Nulla major, ait S. Augustinus, tract. *De Catechiz. rudibus*, est provocatio ad amandum, quam prævenire amando, » nimirum efficacissimum est philtum, ut ameris ama.

Hocce duos versus mutuatus est Apostolus ex *Prov. xxv, 21 et 22*, juxta Septuaginta, qui ibi vertunt, *καὶ τὸ γὰρ πικρὸν, ἀδρακαὶ πικρὸς ἐπι τῆς κεφαλῆς; ἀπὸ τοῦ*, id est hoc enim faciens, carbones ignis congeres, vel coaceruabis, super caput ejus; cum hebr. tantum sit, *quia prunas tu accipis*, vel incendis super caput ejus. S. Cyprianus, lib. III ad *Quirin.*, legit: « carbones vivos superfundes in caput ejus. » Significat Sapiens hac phrasi, prunas (id est amorem et beneficia) sic in acervum magnum congerendas, ut earum vis caput hominis, puta hostis, excedat, totusque homo calefiat a pedibus usque ad caput. Si enim prunæ tan-

tum in imo ponantur, non mox totus homo calescit, sed id fiet, si congerantur super caput ejus: a capite enim spiritus, motus, sensus et calor in totum corpus derivatur, *q. d.* Ciba et pota inimicum, omniaque in eum beneficia congere; ita fiet, ut quasi prunis acervatim apposis, earum vis caput excedat, ipsumque et ex eo totum hominem calefaciat, faciatque ut inimicus, omni inimicitia deposita et velut beneficiorum igne consumpta, totus accendatur in amorem ejus quem prius oderat. Hanc vincendi rationem etiam in Cicerone laudavit Valerius Maximus, lib. IV, II, subjiciens: « Speciosius aliquando injuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odii perfinitia pensantur. » Ita Jansenius in *Proverb. xxv*. Adde, potius dicit caput, quam manus, vel pedes, quia est sedes sensuum, phantasie, mentis et affectus, v. g. amoris vel odii; unde et facies vel serena et blanda, vel austera et torva, mox amorem vel odium capitis et mentis indicat. Frigus ergo odii in mente et capite, beneficiis quasi carbonibus in caput congestis resolvendum, et in calore amoris commutandum, apposite dicit et monet.

Denique sicut serpens virus habet in capite, ita et hostis ibidem habet odium; unde Scriptura caput ejus petendum et conterendum docet. Sicut ergo Hercules dicitur hydræ capita resecando non potuisse eam interimere, quia uno resecto, mox renascebatur aliud; sed ea ustulando et torrendo, confecisse hydram: ita et hydra hæc inimicitie tolli nequit gladiis, perimendo inimicos, quia uno cæso, mox alii filii vel nepotes succedunt, qui suorum necem ulciscantur. Igne ergo charitatis et carbonibus beneficiorum in caput eorum congestis, ustulanda, suffocanda et comburenda est hæc hydra, hoc frigidum virus invidie et inimicitie. Alludit Salomon ad illud patris sui Davidis, *Psalm. cxxix*: « Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis, » *q. d.* Contra linguam hostilem et dolosam unicum remedium est verbum Dei, acutum ut sagitta, urens, consumens et desolans hostilitatem et dolum, ut carbo. Ita S. Augustinus ibidem, qui et addit exempla Sanctorum et actus charitatis esse carbones desolatorios terrenæ et inimicæ cogitationis: et hoc est quod hic dicit Salomon, et ex eo Paulus.

Tropologice, carbones ignis sunt urentes penitentiae gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo ejus miserie subvenitur. Ita S. Augustinus, lib. III *De Doctr. Christ.*, cap. xvi.

21. NOLI VINCI A MALO. — « A malo, » scilicet ab injuria illata, et consequenter a dæmone, qui injuriam hanc et injuriantem excitat, ut et suam et tuam pacem, pariter ac conscientiam turbet. Rursum, « noli vinci a malo, » a tua scilicet impatientia; nemo enim læditur et vincitur nisi a seipso, ait S. Chrysostomus; nam, ut ait S. Ambrosius, lib. I *Offic.*, cap. xxxvi: « Vindicare se non est

Tropologice.

Vers. 21.

actus fortitudinis, sed abjectionis et timiditatis. Vincitur ab inimico, non vincit, qui se vindicat. Nam si læsus ab aliquo doleas, et impatienter agas, te ille viciat: si hilariter sustineas, si beneficias, tu vicisti. Nempe « idcirco quis te lædit (ait Tertullianus, lib. *De Patientia*) ut doleas; quia fructus lædentis in dolore læsi est. Ergo cum fructum ejus everteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui: tunc tu non modo illæsus abibis, sed insuper et adversarii tui frustratione delectatus, et dolore defensus. » Hucusque Tertullianus.

Oblivio injuriarum est actus magnanimi. Immo Aristoteles, lib. IV *Ethicor.*, cap. III, docet magnanimi esse oblivisci injuriarum: « Sicut enim, inquit, debilis stomachi est, cibum duriorum non posse concoquere; ita pusillanimi est, verbum duriusculum non posse sustinere. » Hinc de Julio Cæsare ait Cicero, orat. *pro Marcello*: « Cæsar nihil oblivisci solet nisi injurias. »

Cæsar nihil oblivisci solet nisi injurias. Immo Aristoteles, lib. IV *Ethicor.*, cap. III, docet magnanimi esse oblivisci injuriarum: « Sicut enim, inquit, debilis stomachi est, cibum duriorum non posse concoquere; ita pusillanimi est, verbum duriusculum non posse sustinere. » Hinc de Julio Cæsare ait Cicero, orat. *pro Marcello*: « Cæsar nihil oblivisci solet nisi injurias: » sive hoc dixerit vere Cæsarem laudando, sive fide eidem adulando, ait S. Augustinus, *epist.* 5. Quam longe ab hac virtute abest vulgus hominum, qui (uti dicere solet B. Thomas Morus) beneficia pulveri, maleficia marmoris insculpunt.

SED VINCE IN BONO MALUM, — id est malefacta benefactis supera, malitiam vince bonitate, tum ut per malefictum alterius beneficentia tua sit illustrior atque augustior; tum ut vincas ejus improbitate beneficiis, ut ex improbo probus et bonus fiat, ex hoste amicus. Porro S. Augustinus in *Sententiis*, sentent. 247: « Non vincit, ait, in bono malum, qui in superficie bonus est, et in alto malus; opere parcens, corde sæviens; manu mitis, voluntate crudelis. »

Modus heroicus vincendi inimicos est patientia. Pulchre de hac victoria disserit hic in morali S. Chrysostomus, ubi docet vinci inimicum non talione, sed patientia, contemptu, risu: « In Olympicis, ait, certaminibus diabolo consecratis lex est, malefaciendo vincere; in stadio Christi omnino lex est contraria: hic enim non eum, qui percutit, sed qui percutitur, coronari decretum est. Illud demum est divinæ virtutis, illud cœleste stadium, illud angelorum theatrum. Si mansuetudinem exhiberemus, essemus omnibus insuperabiles, nec ulla ad nos injuria perveniret. Roga inimicum, an non doleat, an non censeat se victum, cum rides, cum contemnis ejus injurias? » Vide et Senecam in *Sapiente*.

Audi Cleobuli, qui unus fuit e septem Græciæ Sapientibus, pium æque ac prudens diligendi præceptum: « Amicum tibi beneficio adjuuge, ut te impensius amet; inimicum vero sic tractabis, ut eum tibi aliquando amicum speres. Cautio tamen hic adhibenda erit, ut illorum infamiam, horum vero insidias vitemus. »

Flustria exempla dyonisciorum, sive oblivionis in- Narrat Ælianus, lib. XII, quod Phocion innocens et imperator, damnatus ad mortem et ad venenum hauriendum, cum lictor illi poculum obtulisset, rogatus a propinquis, quidnam filio mandaret, responderit: « Mando, inquit, ei

ut obliviscatur potus hujus, quem nunc ab Atheniensibus oblatum bibo. »

Non minus rarum et mirabile fuit exemplum Lycurgi, regis Lacedæmoniorum, qui cum a ferro juvene Alcandro oculo orbatus esset, eumque a populo accepisset in suam potestatem, ut ad libitum eundem tractaret et plecteret, nihil gravius in juvenem statuit: imo vero illum optime instituit, vitia corripuit et ad omnem honestatem efformavit; itaque bonis moribus jam præditum in theatrum ad populum produxit, dicens: « En juvenem, quem a vobis injuriam et violentum accepi, jam frugi et popularem vobis restituo. » Auctor est Plutarchus in *Vita Lyc.*, et alii.

Tyrrhæum, Pittaci filium, Cumis faber occiderat. Cumani homicidam vincit miserunt ad Pittacum, ut de eo supplicium sumeret; at ille, cognita causa, dimisit hominem dicens: « Ignoscantia potior est pœnitentia, » sentiens utilius esse condonare quam meminisse injuriæ et ulcisci.

Antigonus rex dicere solebat, « clementiam plus posse quam violentiam. »

Darius rex invadebat clementiæ Alexandri Magni, et a diis precabatur, « ut aut superare posset clementia Alexandrum; aut, si ipse regno spoliaretur, solus Alexander in Persarum regno imperaret. »

Trajanus amicis culpantibus quod nimis clemens esset, ait: « Talis sum Imperator privatis, quales mihi Imperatori privatos opto. »

Titus Imperator Domitianum fratrem insidias molientem non est ultus, sed his verbis admonuit: « Quid opus te parricidio petere, quod me volente obventurum est, imo quod jam habes, imperii particeps? »

Thodosius Junior rogatus cur neminem eorum a quibus lædebatur, supplicio afficeret? respondit: « Utinam mihi liceret et mortuos ad vitam revocare! »

Ad privatas injurias oportet principem esse facilem ad ignoscendum, in eos vero qui lædunt rempublicam decet esse severum.

Augustus Cæsar Cinnæ machinanti sibi necem condonavit, aitque: « Cinna, tibi iterum vitam do prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ; » eique consulatum obtulit. Vis exitum? Cinnam habuit perpetuo amicissimum, solus illi fuit hæres. Suetonius in *Augusto*.

S. Basilius, homil. 11 *De Patientia*, tria trium illustrium sapientum recenset exempla. *Primum*: « Probris, inquit, plebeius quidam afficiebat Periclem, ille vero ea negligebat: et sane tota die perseverabant, ille quidem conviciando, hic vero nihili pendendo. Deinde cum jam advesperasceret, et ille præ tenebris vix discederet, cum lumine ipsum Pericles domum deduxit, ne ipse inquinaret philosophiæ studium. *Secundum*: Cædebat quidam Socratem, in ipsam faciem impetu facto; ille vero non obviam ibat, sed permittebat, ut se temulentus ille ira expleret, ita ut jam in-

Phocion. Lycurgus.

Pittacus.

Antigonus.

Darius de clementia cum Alexandro contendit.

Trajanus.

Titus.

Theodosius Junior.

Augustus.

tumesceret et præ plagis saniosa ejus facies esset. Ubi autem ille cædere destitisset, Socrates nil aliud fecisse dicitur, quam quod eum fronti suæ, veluti statuæ cujusdam opificem, inscripserit, atque ita ultus est hominem. *Tertium* : Euclidi quidam mortem minatus est, ac juravit se eum occisurum; at ille contra juravit, se eum placaturum, ac ne animo in se hostili sit, effecturum.»

Egregie vero Christiana illa virgo sanctitate illustris apud D. Taulerum in *Inst.*, cap. xxxi, moriens rogata, quomodo ad tantam sanctitatem pervenisset? respondit : « *primo*, afflictiones meas nulli nisi Deo quæsta sum, et statim aut consolabar, aut confortabar a Domino; *secundo*, corde semper fui liberalissimo, et si quando opere non poteram, animo saltem dabam; *tertio*, iis a quibus læsa fui, beneficium singulare rependi, quod non fecissem, nisi læsa ab eis fuisset. » Ecce hæc

Tria me-
dia ad in-
signem
sancti-
moniam.

est voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta, quam a vers. 2 huc usque per singula persequitur, hicque complet et perficit Apostolus.

Excelluit in hac virtute S. P. N. Ignatius, ut eum compilatorem pecuniæ suæ Rothomagi ægro- tantem et ab omnibus desertum, Parisiis advo- lans, toto triduo nec comedens, nec bibens, adiit, elemosynis a se conquisitis juvit, sanitati resti- tuit et in Hispaniam cum litteris commendatitiis misit. Rursum, cum accusatorem suum in Socie- tatem recepit. Notum est eum Cardinales alios- que sibi et Societati infensos una visitatione ita immutasse, ut qui antea impugnatores, jam pa- troni et nutritii ejus essent. Nonne carbones ignis congescit super capita eorum? Denique in *For- mula orandi* præscripsit nobis, ut assidue pro re- gibus, prælatis, benefactoribus, ac præsertim pro inimicis Societatis oraremus.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A charitate et humilitate transit hic Apostolus ad obedientiam, docetque octo rationibus (quas colligam vers. 1), Christianos magistratibus sæcularibus debere parere, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Secundo, vers. 8, urget rursum dilectionem proximi, docetque quod plenitudo legis sit dilectio.

Tertio, vers. 11, urget fideles, ut splendente luce Evangelii de somno peccatorum surgant, utque fugientes gulam, libidinem, ambitionem, induantur Dominum Jesum Christum. Quare Apostolus prima parte capituli, videtur hominem recte componere per obedientiam erga Superiores; in secunda parte, per cha- ritem erga æquales et inferiores; in tertia, per temperantiam, continentiam et modestiam erga seipsum.

1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit : non est enim potestas nisi a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. 2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordina- tioni resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt : 3. nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habe- bis laudem ex illa : 4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time : non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit. 5. Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscien- tiam. 6. Ideo enim et tributa præstatis : ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. 7. Reddite ergo omnibus debita : cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timo- rem, timorem; cui honorem, honorem. 8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis : qui enim diligit proximum, legem implevit. 9. Nam : Non adulterabis : Non occides : Non furaberis : Non falsum testimonium dices : Non concupisces; et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum. 10. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. 11. Et hoc scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. 12. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. 13. Sicut in die honeste ambulemus : non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione

et æmulatione : 14. sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriiis.

Vers. 1. **1. OMNIS ANIMA (omnis homo) POTESTATIBUS SUBLIMIORIBUS** (id est principibus et magistratibus qui potestate regendi et imperandi sunt præditi; ponitur enim abstractum pro concreto, *potestatibus*, hoc est, potestate præditi) **SUBDITA SIT**, — scilicet iis in rebus in quibus potestas illa sublimior et superior est, habetque jus et jurisdictionem, puta in temporalibus, subdita sit regi et potestati civili; quod proprie hic intendit Apostolus : per potestatem enim, civilem intelligit; in spiritualibus vero subdita sit Prælati, Episcopis et Pontifici (1).

Nota : Pro *potestatibus sublimioribus*, Græce est ἐξουσίαις ὑπερεξούσιαις, *potestatibus supereminentibus*, vel *præcellentibus*, uti Noster vertit I Petr. II : « Sive regi quasi præcellenti. » Syrus vertit, *potestatibus dignitate præditis*, id est magistratibus sæcularibus, qui potestate regendi præditi sunt, sive duces, sive gubernatores, sive Consules, Prætores, etc.

Sæculares enim magistratus hic intelligere Apostolum patet, quia his solvuntur tributa et vectigalia, quæ hisce potestatibus solvi jubet ipse, vers. 7. Ita S. Basilius, *De Constitutione monast.*, cap. XXIII.

Nota ex Clemente Alexandrino, lib. IV *Strom.*, et S. Augustino in *Psal. cxviii*, conc. 31 : Initio Ecclesiæ, puta tempore Christi et Pauli, rumor erat, per Evangelium politias humanas, regna et republicas sæculares everti, uti jam fit ab hæreticis prætendentibus libertatem Evangelii : unde contrarium docent et studiose inculcant Christus, cum solvit didrachma, et cum jussit Cæsari reddi ea quæ Cæsaris sunt, et Apostoli, idque ne in odium traheretur Christiana religio, et ne Christiani abuterentur libertate fidei ad omnem malitiam.

Ortus est hic rumor ex secta Judæ et Galilæorum, de qua Actor. iv, in fine, qui pro libertate sua tuenda omne dominium Cæsaris et vectigal, etiam morte proposita abnuebant, de quo Josephus, lib. XVIII *Antiq.*, 1. Quæ secta diu inter Judæos vixit, adeoque Christus et Apostoli in ejus suspicionem vocati sunt, quia origine erant Galilæi, et rerum novarum præcones. Hos Galilæos secuti sunt Judæi omnes, et de facto Romanis rebellaverunt, quod dicerent populum Dei liberum

(1) Sequitur parænesis ad obsequium magistratibus quibusvis, etiam iniquis, præstandum. Quam necessaria fuerit ista admonitio, discimus ex historia. Nam sub imperio Claudii et Neronis, innumeri fuerunt cives, qui horum Imperatorum dominationem exosi, imperium eorum detrectare, resque novas moliri conarentur. Inde factum est, ut Caligula morte violenta, Claudius veneno, et Nero denique non feliciori fato, de medio tollerentur. Et jam antea Judæi, Romæ commorantes, ob tumultum concitatum sub imperio Claudii, ex urbe erant ejecti.

non debere subijci et servire infidelibus Romanis; ideoque a Tito excisi sunt. Hinc etiam eadem calumnia in Christianos, qui origine erant et habebantur Judæi, derivata est : unde Apostoli, ut eam amoliantur, sæpe docent principibus dandum esse honorem et tributum.

Quare octo argumentis probat hic Apostolus, principibus et magistratibus deberi obedientiam.

Primum est hoc versu : Quia hæc est ordinatio Dei et præceptum divinum.

Secundum, vers. 4 : Quia ministri sunt Dei, Dei vices gerunt : iis ergo quasi Dei vicariis reverentia et obedientia præstanda est.

Tertium, versu eod. : Quia gladium portant, ut inobedientes plectant.

Quartum, vers. 5 : Quia eis parendum est propter conscientiam : hæc enim peccati fiet rea, si inobediens eis sis.

Quintum, vers. 2 : Quia Deus iis, qui eis resistunt, minatur damnationem. S. Augustinus in illud *Psalmi cxviii*, *A verbis tuis formidavit cor meum* : « Habuerunt, ait, principes sua verba : Occido, proscribo, in exilium mitto. Sed hæc non possunt comparari huic : Hic potest corpus et animam mittere in gehennam; ob id a verbis tuis formidavit cor meum. » Jam verbum et præceptum Dei est, ut sub pœna damnationis obediamus magistratibus, etiam sæcularibus.

Sextum, vers. 6 : Quia hanc subjectionem et obedientiam indicant tributa, quæ subditi pendunt magistratibus : his enim tributis testantur et profitentur se eis esse subjectos.

Septimum, vers. 8 : Quia charitas Christiana hoc exigit, nimirum, ut omnes quemque pro suo gradu et modo diligamus : pares ut pares amando, superiores ut superiores reverendo eisque obediendo.

Octavum, vers. 13 et 14 : Quia lex Christiana arcta est, vetat comessationes et libidines, præcipit omnem disciplinam et sanctimoniam, ut induamur Dominum Jesum Christum. Multo ergo magis præcipit obedire magistratui et legi civili, quæ civilem honestatem tantum et communem reipublicæ pacem et concordiam spectat. Hanc enim tuendam esse, ideoque magistratibus obediendum esse, dicitur lex naturæ et jus Gentium.

His rationibus probat Apostolus et Evangelium et Christianismum regna et magistratus non evertere, sed firmare et stabilire : quia nil regna et principes ita confirmat, ac subditorum bona, Christiana et sancta vita. Adeo, ut etiam nunc principes Japones et Indi Gentiles ament Christianos, et suis copiam faciant baptismi et christianismi suscipiendi; quia subditos Christianos, magis quam Ethnicos, faciles et obsequentes, regnaque sua per eos magis firmari, pacari et florere experiuntur,

Octo argumentis confirmatur obedientia principibus debita. Primum. Secundum. Tertium. Quartum.

Quintum.

Sextum.

Septimum.

Octavum.

Christiani subditi regnum etiam Ethnico-rum robur sunt.

Ecclesia non evertit regna, licet hoc objiciant hæretici.

Secta quædam veteres principes inobedientes occasionem præbuerunt eandem labem Christianis aspergendi.

NON EST ENIM POTESTAS NISI A DEO, — *q. d.* Principatus et magistratus non a diabolo, nec a solo homine, sed a Deo ejusque divina ordinatione et dispositione conditi et instituti sunt : eis ergo obediendum est.

Potestas secularis est a Deo mediate, Ecclesiastica immediate.

Nota *primo* : Potestas secularis est a Deo mediate, quia natura et recta ratio, quæ a Deo est, dictat et hominibus persuasit præficere reipublicæ magistratus, a quibus regantur. Potestas vero Ecclesiastica immediate est a Deo instituta, quia Christus ipse Petrum et Apostolos Ecclesiæ præfecit.

Neroni obediendum debent Christiani.

Nota *secundo* : Nero, Diocletianus, Domitianus alique similes, qui legitime creati sunt Imperatores, licet tyrannice imperarint, tyranni tamen non fuerunt, sed veri Imperatores, ideoque potestatem a Deo acceperunt, cui proinde omnes, etiam Christiani, in conscientia parere debebant : quanquam ipsi hac potestate contra Christianos, eos persequendo et occidendo, abusi sunt.

Pulchre S. Augustinus, lib. V *De Civit.*, cap. XXI : « Non tribuamus, inquit, dandi regni atque imperii potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno cælorum solis piis, regnum vero terrenum et piis et impiis, sicut ei placet, cui nihil injuste placet. » Et infra : « Qui dedit, inquit, Mario, ipse et Cæsari ; qui Augusto, ipse et Neroni ; qui Vespasiano vel patri vel filio suavissimo Imperatoribus, ipse et Domitiano crudelissimo : et ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse Apostatæ Juliano. »

Cur etiam Gentilium potestas a Deo instituta?

QUE AUTEM SUNT, A DEO ORDINATÆ SUNT. — Ita legunt Biblia Romana, Græca et Syrus. Græce ergo τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ponitur pro ἐκ τοῦ Θεοῦ. Dicit itaque Apostolus hic *primo*, quod potestates etiam Gentilium, quæ sunt et existunt, a Deo institutæ et ordinatæ sint, ad hoc scilicet, ut homines a multis peccatis retraherent, et ut omnes justitiam pacemque colerent, nec se more piscium devorarent. *Secundo*, asserit hasce potestates carere ataxia, et esse apto ordine inter se distributas et subordinatas a Deo, vel sub Deo : utrumque enim significat Græcum ἐκ τοῦ Θεοῦ. *Tertio*, affirmat hunc earum ordinem non tantum institutum, sed et præceptum sancitumque esse a Deo, ita ut illi resistere aut contraire non liceat. Græcum enim ταταρμένον, id est ordinatæ, constitutæ, decretæ, non tantum ordinem, sed et constitutionem, decretum et præceptum, illudque stabile et firmum significat.

Quomodo ordinata a Deo omnis potestas?

Hæ ergo potestates non sunt ordinatæ eo modo, quo condita et ordinata a Deo sunt natura et ordines rerum naturalium, v. g., appetitus et societates leonum, luporum, ursorum, cum quibus hominibus sæpe bellandum est : sed eo modo, quo leges et sanctiones ordinatæ sunt, quibus resistere non licet : est enim magistratus lex quædam viva et sancta ; sicut e converso lex est magistratus quidem silens et mutus. Aut eo modo, quo dux ordinat suos milites : hic enim non sim-

plitem eis ordinem ponit, sed cuique suum locum et munus injungit, in quo firmus ad mortem usque consistere debet, a quo nemo nisi hostis eum depellere audeat. Pari enim modo Deus potestates has ordinans et subordinans, cuique suum munus injungit, cui nemo, nisi hostis Dei haberi velit, resistere audeat ; ita ut earum τῶν ; et ordo sit διατάξις, id est ordinatio, constitutio et sanctio quædam firma et inviolabilis, cui omnes auscultare et obedire debeant. Unde idipsum explicans Apostolus subdit :

2. QUI AUTEM RESISTUNT, IPSI SIBI DAMNATIONEM ACQUIRUNT. — *Damnationem*, tum ab ipsa potestate temporariam, tum a Deo æternam in inferno. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius. Hinc patet mortale esse peccatum resistere potestati civili. Ita S. Augustinus, *epist.* 50, Ambrosius, Bernardus, lib. *De Præcept. et dispensatione*.

3. NAM PRINCIPES NON SUNT TIMORI (*ὅτι ἐστὶ φόβος*, non sunt timor et terror) BONI OPERIS, SED MALI. — Loquitur Paulus de timore supplicii, non reverentiæ, quem vulgus metum reverentialem vocat. Hunc enim habent boni, non mali.

VIS NON TIMERE POTESTATEM ? BONUM FAC, ET HABEBIS LAUDEM EX ILLA. — Tum quia punitio malorum quam facit magistratus, laus est bonorum ; tum quia idem magistratus bonos laudat et præmiat. Pulchre S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 17 : « Cum Christo imperium geris, cum Christo munus hoc administras : ab illo gladium accepisti, non tam ut eo utaris quam ut mineris, ac terreas : quare tibi videndum est, ut illum tanquam donarium quoddam, purum et integrum ei qui dedit serves. »

4. DEI MINISTER EST TIBI IN BONUM, — ut ad bona lege, laudibus et præmiis te provocet, et adversus impios et violentos te tueatur.

SI MALUM FECERIS, TIME : NON ENIM SINE CAUSA GLADIUM PORTAT. — *Gladius* enim significat magistratum habere potestatem vitæ et necis. Hac de causa iis qui habent merum imperium gladius nudus præfertur, et Romani Consules lictores cum fascibus virgarum et securibus ante se ducebant.

DEI ENIM MINISTER EST, VINDEX IN IRAM, — scilicet ad iram, hoc est supplicium sumendum de malefactoribus. Ad hoc enim institutus est magistratus, ut pacem publicam conservet, et vitæ communis honestatem et societatem tueatur ; ideoque eos qui eam perturbant, plectit. Metonymice hic *ira* significat pœnam, quia pœna est effectus iræ et vindictæ.

5. IDEO NECESSITATE (*aliqui legunt, necessitati*) SUBDITI ESTOTE ; — *q. d.* Ideo necesse est, ideo oportet vos subdi potestati. Ita Syrus et Græci, scilicet tum propter iram, vindictam et gladium, quem gerit et minatur ; tum propter obligationem et ordinationem divinam, quæ etiam conscientiam ad hanc subjectionem obstringit : unde sequitur :

Vers. 2.
Peccat mortaliter, qui resistit potestati civili.

Vers. 3.

Vers. 4.

Gladius summe potestatis indicium.

Vers. 5.
Duplex causa, cur potestati subdere se necesse sit.

NON SOLEM PROPTER IRAM, SED ETIAM PROPTER CONSCIENTIAM. — *Conscientiam* non aliorum, quos scandalo offendis, uti aliqui recentiores expli- cant; non etiam propter conscientiam beneficiorum, quæ a magistratibus pacem communem tuentibus recipis, et oib quæ tributa præstas, ut exponunt Græci: sed proprie propter tuam conscientiam, ne scilicet ea fiat rea inobedientiæ eor- am Deo; Dei enim minister est magistratus, ut præcessit. Unde conscientia dicitur, ei quasi Dei ministro obediendum esse, et consequenter in Deum peccare illum, qui ei non obedit.

obediendo. Hoc enim debitum semper manet, ut nunquam illi ita solvendo sis, quin semper ulterius debitum restet. Ita S. Chrysostomus, Augustinus et Fulgentius, serm. *De Charitate*. Audi S. Augustinum, epist. 62 *ad Cælestinum*: «Semper, inquit, debeo charitatem, quæ sola etiam reddita detinet debitorem.» Et rursum: «Mutuam charitatem libens reddo gaudensque recipio; quam recipio, adhuc repeto; quam reddo, adhuc debeo.» Nihil ergo hic habent Anabaptistæ et Trinitarii, ut ex hoc loco apud Christianos aboleant magistratus et iudices ac judicia, quibus civilia iustitiæ debita repetantur. Charitas enim et debitum charitatis dicitur, ante omnia solvendum esse debitum iustitiæ, si quod sit, uti jam explicui; nam alioqui hic versus everteret omnes versus præcedentes, quibus civilem potestatem, iudices et judicia sanxit et confirmavit Apostolus.

Debitum charitatis perpetuum est, et insolubile.

Anabaptistarum et Trinitariorum error exploditur.

Quanta obligatio legum etiam a Gentibus latarum.

Nota ex hoc loco contra Gersonem, leges Ecclesiasticas, et contra Almainum, leges civiles, etiam Gentilium, impiorum et infidelium principum, secluso quoque scandalo, obligare in conscientia sub peccato mortali, si res gravis gravi obligatione vel interminatione præcipiatur ab eis. Apostolus enim loquitur de legibus Imperatorum Romanorum, qui tum erant infideles.

Vers. 6. Ex tributo quod regibus penditur obedientia iis debita colligitur.

6. IDEO ENIM ET TRIBUTA PRÆSTATIS. — Est novum argumentum a signo, quo probat Paulus magistratibus esse obediendum, *q. d.* Tributum, quod vos, o fideles, datis et præstatis regibus et principibus, signum est tum vestræ subjectionis, tum illorum potestatis, ministerii, oneris, pervigilisque laboris.

QUI ENIM DILIGIT PROXIMUM, LEGEM IMPLEVIT. — «Legem,» scilicet eam quæ proximum spectat, quam subdit Apostolus, dicens: «Diliges proximum tuum, sicut teipsum.»

Nota: Pro «proximum,» hic græce est τὸ ἐγγύς, id est alterum. Lege ergo charitatis diligendus est omnis alter homo, sive amicus sit, sive inimicus; sive domesticus, sive peregrinus; sive fidelis, sive infidelis. Id ita esse patet ex eo, quod rem ejusvis barbari et pagani furari, occidere, concupiscere, sit contra legem charitatis secundæ tabulæ, quæ proximum et hominum socialem vitam spectat. Hunc genuinum esse hujus loci sensum patet ex ratione quam subjicit Apostolus, dum ait:

Quis proximus?

MINISTRI DEI SUNT, IN HOC IPSUM SERVIENTES, — toti scilicet in hoc ipsum incumbentes. Græcum enim *πρωταρρεθόντες*, quod S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christiana*, cap. XXIX, vertit, *perseverantes*, significat continuam, diligentem et intensam curam, ut Dei loco bonis sint in tutelam, malis in ultionem, utque sibi subditos a malis retrahant, et ad virtutes promoveant.

Notent hic principes, tributis quasi mercede se ali et conduci a republica, ut illi serviant illamque defendant.

9. NAM: NON ADULTERABIS, NON OCCIDES, NON FURABERIS, NON FALSUM TESTIMONIUM DICES, NON CONUPISCES; ET SI QUOD EST ALIUD MANDATUM, IN HOC VERBO INSTAURATUR: DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM. — Vides, ut hic recenscat tantum præcepta secundæ tabulæ quæ proximum spectant, illaque omnia in uno dilectionis proximi præcepto concludi asseveret. Cum ergo exinde inferendum relinquit, quod «qui diligit proximum, legem implevit,» non dubium est ipsum eandem legem, nimirum secundæ tabulæ tantum, quæ proximum spectat, intelligere: de eadem enim lege loquitur in consequente; de qua locutus est in antecedente.

Vers. 9.

Vers. 7.

Quid tributum?

Quid vectigal?

7. REDDITE OMNIBUS DEBITA: CUI TRIBUTUM (debitis), TRIBUTUM (reddite); CUI VECTIGAL (debitis), VECTIGAL (reddite). — *Tributum*, græce *τέλιον*, est tributum vel census facultatum et personarum. Unde et latine *tributum* dicitur a tribuendo, vel contribuendo. *Vectigal*, græce *τὸ ἐκ*, est id quod pro mercibus importatis vel exportatis penditur. Ita ex Strabone Budæus. Unde latine *vectigal* a vehendo dicitur, quia solvitur ex his quæ advehuntur vel evehuntur, ad securitatem et restaurationem viarum, pontium, aggerum, etc.

CUI TIMOREM (debitis, illi reddite) TIMOREM, — id est reverentiam, et inde consequentem obedientiam. Ita S. Chrysostomus et Theophylactus. Est metalepsis. Sic alibi sæpe dicitur: «Timete Dominum,» id est *reveremini Dominum*.

Vers. 8.

8. NEMINI QUIDQUAM DEBEATIS, NISI UT INVICEM DILIGATIS — *q. d.* Mature debita vestra exsolvite, statim debitis omnibus vos liberate, excepto debito charitatis, quo nunquam exsolvi potestis, tum erga pares, tum erga Superiores et parentes, quos diligere semper debetis, eos honorando et

Secundo tamen S. Augustinus, lib. VIII *De Trinit.*, cap. VIII, sic explicat: «Qui diligit proximum, legem implevit;» legem, scilicet omnem tam primæ, quam secundæ tabulæ. Et ratio est, quia dilectio proximi includit et præsupponit dilectionem Dei, ut sui causam et fontem. Proximus enim diligendus est propter Deum; proximus ergo vera charitate diligi nequit, nisi simul, imo prius, diligatur Deus. Unde S. Joannes senex per singulas collectas hoc solum prædicabat: «Filioli, diligite invicem;» rogatus causam, respondit: «Quia præceptum Domini est; et si

Omnem legem implet qui proximum diligit.

solum hoc fiat, sufficit. » Testis est S. Hieronymus, in cap. vi *epist. ad Galat.*

Pulchra circuli et centri similitudine idipsum declarat B. Dorotheus, tom. III *Biblioth. SS. Patrum*, doctrina 6, in fine : Circulus, inquit, est mundus, centrum est Deus, lineæ a circumferentia ad centrum ductæ significant hominis varias affectiones, actiones et amores; sicut ergo lineæ, quo magis a circumferentia distant, magisque accedunt ad centrum, eo sibi invicem magis appropinquant adeoque tandem in centro coeunt : ita amor noster quo magis a carne et mundo avellitur, magisque ad Deum accedit, eo magis et ad proximum accedit, tandemque in Deo ipso coit et unitur. « Quo enim magis, inquit, a Dei dilectione recedimus, eo magis et a proximi amore distamus : quantum vero Dei charitati adheremus, tantum et proximi; quantumque proximo, tantum et Deo conjungimur. »

Præclare quoque S. Augustinus, tractatu 7 in *epist. I S. Joannis* : « Semel, inquit, breve præceptum tibi præcipitur : Dilige, et fac quod vis, sive taceas, dilectione taceas; sive clames, dilectione clames; sive emendes, dilectione emendes; sive parcas, dilectione parcas : radix sit intus dilectionis, non potest de ista radice nisi bonum existere. » Idem, lib. I *De Doct. Christ.*, XII : « Cum autem, ait, Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat, et quasi locum dare, quasi alia re velit frui; sed quidquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit : quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum. Sic enim eum diligens sicut seipsum, totam dilectionem sui et illius refert in illam dilectionem Dei, quæ nullum a se rivulum duci extra se patitur, cujus derivatione minuatur. »

ET SI QUOD EST ALIUD MANDATUM. — « Aliud; » videlicet secundæ tabulæ tangens proximum; omittit hic Paulus primum mandatum secundæ tabulæ, scilicet : *Honora patrem et matrem*; idque facit, quia de honore parentibus, puta Superioribus, quos ut parentes colere debemus, debito, hæcenus tractavit.

IN HOC VERBO INSTAURATUR. — S. Augustinus, *epist. 29*, legit, *recapitulatur*, id est summam comprehenditur, hoc enim est Græcum ἀνακεφαλαιώσθη, ad caput, ad summam, ad compendium revocatur. Et hoc forte voluit Ambrosius vertens, *consummatur* : idem intelligit noster Interpres, dum vertit, *instauratur*. Sic enim *Ephes. I, 10*, idem verbum Græcum vertit, dicitque omnia instaurari in Christo, tam ea quæ in cælis, quam quæ in terris sunt; quia nimirum omnia hæc ad Christum, quasi ad caput suum revocata sunt. Quanquam Salmeron putat nostrum Interpretem hic in Græco legisse ἀνακαταστήσθαι, id est instauratur, renovatur. « Merito, inquit Tertullianus, lib. V

Contra Marcion., cap. XIV, totam Creatoris disciplinam principali præcepto ejus conclusit : Diliges proximum tanquam te. »

DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM. — Citat Apostolus *Levit. XIX, 18*, ubi habetur : « Diliges amicum tuum sicut teipsum. » Ex quo loco Judæi a contrario sensu colligebant et inferebant : ergo inimici odio habendi sunt, uti refert Christus *Matth. V, 43*. Verum illa collectio omnino est invalida : nec enim consequentia valet, nec antecedens est verum, prout ipsi intelligebant. Nam amicus non significat hic benevolum nobis, sed omnem proximum. Id patet ex Septuaginta, qui τὸν πλησίον, id est proximum, vertunt; et ex Chaldæo, qui vertit, חַבְרַק chabrack, id est socium tuum. Sic et Hebræum רֵעַ reā, non tantum amicum proprie dictum significat, sed et per metaphoram Hebræis usitatam, transfertur ad eum qui nobiscum quavis ratione conjunctus est, sive quocum nobis quidpiam intercedit negotii. Talis autem est omnis homo; nam ut minimum omnis homo cuivis alteri communi creatione et similitudine Dei amicus et conjunctus est, uti et communi ex primo parente origine, communi redemptione, communi Ecclesia et Sacramentis, communi gratia, charitate, ordinatione et cursu ad vitam æternam. Ita Augustinus, Hieronymus et Theophylactus in *Matth. V, 43*. Nam dilectionem inimicorum præceptam esse Judæis, patet *Exodi XXXIII, 4*.

Unde hic S. Paulus, vers. 8, ut dixi, hoc Levitici præceptum vertit græce, ἀγαπίσεις τὸν ἑσπέρου, diliges alterum. Quanquam Salmeron valde probabiliter pro ἑσπέρου putet legendum esse ἑταίρου. Ita enim habent Hebræa, Septuaginta et Chaldæus, uti jam ostendi.

Nota : Præceptum hoc, « Diliges proximum tuum sicut teipsum, » explicatur per duo, primo, per affirmativum, *Matth. VII* : « Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. » Secundo, per negativum, *Tob. IV, 16* : « Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. »

Unde patet, ὅτι sicut non significare æqualitatem dilectionis (nam ordinata charitate magis se diligere debet homo, quam proximum), sed similitudinem et formam, q. d. Ea officia charitatis exhibe proximo, et eo modo, quæ et quomodo tibi exhibes et exhiberi cupis, maxime ut ex charitate eum diligas sincero amore amicitiae, non concupiscentiæ, ut scilicet velis proximo bonum honestum, utile delectabile, non quia hoc tibi, sed quia hoc illi bonum est et commodum; sicut hæc eadem bona tibi cupis, non propter alienum, sed propter tuum bonum et commodum. Ita Cajetanus. Sic accipitur ὅτι sicut, *Deut. XVIII, 15*; *Joan. XVII, 21*; *Malach. III, 4*.

10. DILECTIO PROXIMI MALUM NON OPERATUR. — Vers. 10. imo multa bona operatur, præsertim ea quæ jam dicta sunt vers. 8 et deinceps : implet enim to-

Charitatem proximi involvere charitatem Dei, pulchra similitudine circuli et centri ostenditur.

Dilige, et fac quod vis.

Judæorum de inimicis odio habendis error rejicitur.

Rursus explicatur quis proximus ex Hebræo reā.

Quid illud sicut teipsum?

Vers. 10. Fructus dilectionis.

nis pro- tam legem, et servat politiam convictumque hu-
ximi. manum, atque proximo bona quæ potest procu-
rat. Est miosis.

Quomodo PLENITUDO ERGO LEGIS EST DILECTIO. — « Pleni-
intelliga- tudo, » hoc est consummatio; Syrus, *adimpletio*,
tur hoc. *q. d.* Ex dictis vers. 8 et deinceps patet, quod
Plenitu- totalis adimpletio et plena observatio legis est di-
do legis lectio, et quod is qui diligit proximum, leges
dilectio. omnes quæ proximum tangunt, quæque nos ad
ex mente eundem rite ordinant, adimplet. Sic et qui Deum
Apostoli? diligit, implet præcepta primæ tabulæ, quæ Deum
Prima ex- concernunt. Sicut ergo odium et charitatis defec-
positio. tus totius legis est dissolutio; ita e contrario
charitas est principium, et causa efficiens et im-
perans, ut cæteræ omnes leges impleantur. Est
argumentum a proportionem: Si dilectio proximi
implet legem spectantem proximum, ergo dilectio
simpliciter implet legem; ita ut sine ea lex om-
nino impleri non possit, cum ea vero et per eam
omnino impleatur, uti sæpe ex hoc aliisque locis
docet et asserit S. Augustinus.

Secunda. *Secundo*, Toletus: « plenitudo, » inquit; id est
finis et scopus, « legis est dilectio: » tota lex in-
tendit nos ducere ad charitatem.

Tertia. *Tertio*, « plenitudo legis est dilectio, » quia
charitas impellit hominem ut perfecte legem
adimpleat; qui enim charitate caret, imperfecte
legem implet, et sæpe ab ea deficit et aberrat.
Unde S. Augustinus, in *Sentent.*, num. 223: « Ple-
nitudo, ait, legis est charitas, quia per chari-
tatem lex impletur, non per timorem. In tantum
enim fiunt mandata justitiæ, in quantum adjuvat
spiritus gratiæ. »

Quarta. *Quarto*, « plenitudo legis est dilectio, » quia
qui ex charitate implet legem, meritum habet;
qui ea caret, caret et merito et mercede. Hæ ex-
positiones veræ sunt et morales; sed prima
quam dedi, litteralis est, genuina et ex mente
Apostoli.

Lex non Ex hoc loco nota, legem non impleri sola fide,
impletur credendo, sed præter fidem requiri charitatis
sola fide. opera, ut hic se explicat Apostolus; ait enim:
« Plenitudo legis est, » non fides, sed « dilectio. »
Huic Paulinæ sententiæ consentit Aristoteles, lib.
VIII *Ethic.*, et post eum Tullius, lib. *De Amicitia*:

Loci qui- « Amicitia, inquit, continet civitates, et si homines
damegre- sint amici, non est opus justitia: si vero sint justi
gii de egent amicitia; et quod est maxime justum, ad
charitate amicitiam pertinet. » Et hoc est quod ait S. Au-
gustinus, lib. *De Natura et Grat.*, VII: « Charitas
inchoata, inchoata justitia est; charitas provec-
ta, provec- ta justitia est; sed charitas de corde puro,
conscientia bona, et fide non ficta. » Idem, lib. XV
De Civit., cap. XXII, sic ait: « Definitio brevis
et vera virtutis est ordo amoris. Unde sponsa: Ordi-
navit, inquit, in me charitatem. » Idem, lib. *De*
Moribus Eccles., cap. XV, vult omnem virtutem
definiendam esse per charitatem, perinde ac So-
crates olim omnes virtutes definiēbat per pruden-
tiam. Sanctus quoque Chrysostomus: « Charitas,

inquit, est virtutum principium et finis; ipsa est
radix, fundamentum et fastigium. »

Hinc *primo*, erravit Marcion, dum ex hoc loco
contra vetus Testamentum ita argumentatus est:
Lex vetus moralis omnino jam cessavit, quia
charitas est plenitudo legis: ergo lex illa jam
non est necessaria. Erravit, inquam, nam charitas
dicitur « legis plenitudo, » id est consummatio,
compendium, et, ut Origenes ait, *epilogus*: sicut
ergo epilogus non tollit præcedentes orationis
partes, qui potius easdem summam complecti-
tur; ita et charitas non tollit legem, sed includit.
Est enim lex objectum charitatis, quia charitas
inclinat hominem, ut legem, quasi regulam vitæ,
intueatur semper et impleat; præcepta legis sunt
ergo præcepta charitatis. Amor enim Dei dictat
servanda esse præcepta primæ tabulæ, amor
proximi præcepta secundæ.

Secundo, ex hoc loco patet errare nostros No-
vantes, qui dicunt in hac vita legem non posse
impleri. Apostolus enim non hortatur nos hic ad
legem implendam, quasi ad ideam aliquam Pla-
tonicam, vel futuram in celo, sed tanquam ad
rem, quam pro infirmitate nostra in hac vita
præstare possumus; nam omnimoda et plenis-
sima legis impletio, ita ut ne venialiter quidem
in legem unquam pecces, non hic præcipitur,
sed in futuro. Ita Concilium Tridentinum, *sess. VI*,
can. 18.

11. ET HOC (scilicet quod jam dixi, præstemus) Vers. 11.
SCIENTES TEMPUS: QUIA HORA EST JAM NOS DE SOMNO
SURGERE. — « Et hoc, » est emphasis, *q. d.* Red-
dite debita, diligite proximos, ut jam dixi (respi-
cit enim hic Paulus ad vers. 8 et seq.), « et hoc
scientes, » id est, idque cum sciamus, « tempus, »
græce *καιρος*, id est *opportunitatem*, quam nobis
affert Evangelium, scilicet ad diligendum prox-
imos, ad reddendum omnibus debita, ad imple-
dam totam legem, jam adesse, et quia jam tem-
pus est et hora de somno peccatorum surgendi.
Utamur ergo hoc tempore et hac opportunitate,
dum illam habemus: brevi enim eam non habe-
bimus. Nam, ut Poeta canit:

Fronte capillata est, a tergo occasio calva;

ut postquam illa pertransiit, apprehendi et revo-
cari non possit.

QUIA HORA EST JAM NOS DE SOMNO SURGERE. —
« Hora, » scilicet diei, *q. d.* Nox, cæcitas, igno-
rantia, dissimulatio, excusatio infidelitatis et pec-
catorum ante Christum transiit. En tempus et
opportunitas, scilicet hora diei gratiæ, fidei et
legis Christi jam adest, qua sol ipse Christus ra-
dios et lumen fidei per orbem spargere incepit,
tenebris errorum depulsis. Ego tempus est ut sur-
gamus, Græce *εγερθητε*, ut excitemur et expergis-
camur a somno peccatorum.

Moraliter hinc infert S. Chrysostomus, hom. 62
ad Populum: « Paratos igitur, inquit, nos esse et
expeditos ad hinc navigandum, et dicere oportet:

Marcio-
nis argu-
mentum
everti-
tur.

Charitas
inter vir-
tutes est,
quod epi-
logus in-
ter par-
tes ora-
tionis.

Legem
posse im-
pleri
evincitur
contra
hæreti-
cos.

Occasioni
servien-
dam.

Cohorta-
tio ad vi-
gilantiam

spiritua-
lem.

Paratum cor meum, Deus; in bello enim sumus in mundo: in circuitu impii ambulant, peccatores intendunt arcum. Recordemur, fratres, quod tempus breve est et iudicium præ foribus est. Nox præcessit, expurgamur jam a somniis; etenim jucunda sunt præsentia, sed somniis nihilominus fallacia. Nemo debet dormire solem cernens. » Et infra vigiliam hanc exemplo militis, piscatoris, agricolæ et pastoris perurget, dicens: « Opus est vigilantia, dilecti; nam et miles dormit, non in lecto, sed humi; piscator non dormiens piscatur, stans aliquando peragit noctem; agricola vigilat, ne domini vinea lædatur; et pastor sub dio stans noctem consummat, gregem custodiens, sicut Jacob dicebat: Æstu urebar et gelu, et somnus fugiebat ab oculis meis. Et quæ ipsius vigiliæ ratio? ne ulla ovis a fera voraretur. Si vero tanta de irrationali pecude cura, qualem esse decet de rationali anima sollicitudinem gerentis? Propter hanc Jacob operarius lapidem ad caput sibi posuit dormiens, ut facilius evigilaret; unde scalam vidit ad cælos usque pertingentem. Nos esse vult Dominus paratos; proptereaque posuit incertum exitum nostrum, ut continue vigilemus et pugnemus. »

Exempla
vigilan-
tia.

Pulchre quoque S. Augustinus a quo hanc vigiliam, qua a somno hoc evigilemus, petere debeamus, explicat in illud *Psal. LXII, Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*: « Quid est, inquit, vigilare? utique non dormire; quid est dormire? Est somnus animæ et est somnus corporis; somnum corporis omnes debemus habere, alias deficit homo. » Et infra: « Illud autem cavere debemus, ne ipsa anima nostra dormiat; malus enim est animæ somnus. Somnus animæ est oblivisci Deum suum. Quæcumque anima oblita fuerit Deum suum, dormivit. Vita enim vestra et mores vestri vigilare debent in Christo, ut sentiant alii Pagani dormientes, et ad sonum vigiliarum vestrarum excitentur et ipsi, excutiant somnum, et incipiant in Christo vobiscum dicere: Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. » De hac hora vide dicta I *Corinth. VII, 29*, et *Ephes. V, 15*.

Somnus
animæ
excitien-
dus.

NUNC ENIM (in die et luce Evangelii) PROPRIOR EST (et præsens) NOSTRA SALUS (justitia et gloria), QUAM CUM CREDIDIMUS, — id est, quam fuerit ante Christi adventum, cum sola fide absentem Christum et gratiam ac salutem futuram crederemus et speraremus. Hunc esse sensum patet ex sequent. et præcedent.

Ubi nota: Loquitur hic generatim et confuse Apostolus de iis quæ Christum præcesserunt. Unde quedam hic intexit, quæ Judæis, alia quæ Gentibus magis conveniant. Judæis convenit \rightarrow credidimus; soli enim Judæi fere credebant et sperabant Messiam venturum. Gentibus autem magis convenit \rightarrow nox præcessit, scilicet nox paganismi, idololatriæ et omnium vitiorum: quanquam Judæis sua quoque fuerit nox ignorantia, cæremoniarum, judaismi (qui quasi velamen fuit legis

Nox Gen-
tium
quæ?

novæ) errorum et traditionum Pharisæicarum (uti ostendit Christus *Matth. V*), ac denique vitiorum et peccatorum, a quibus liberari non poterunt nisi oriente sole, puta Christo Domino, qui noctem hanc dispulit et illuminavit omnes sedentes in tenebris et in umbra mortis.

Quæ nox
Judæo-
rum?

Aliter hunc locum explicat S. Chrysostomus, *q. d.* Paulus: Quo magis ætate, æque ac fide et meritis crescimus, eo propius fini et beatitudini æternæ accedimus nunc, quam cum credere incepimus. Quid enim est aliud vita nostra, quam cursus et pernix cursus ad mortem, et per mortem ad immortalitatem? Curramus ergo, fratres nostri, pernici cursu ad metam hanc: grandis enim nobis restat via, et tempus currendi breve est.

12. NOX PRÆCESSIT. — S. Cyprianus, lib. *De Zelo* Vers. 12. et *Livore*, et Syrus vertunt, *transiit*, et S. Hieronymus in *Matth. XXVI*, legit, *præterit*. Græcum $\pi\rho\acute{\alpha}\epsilon\sigma\sigma\epsilon\iota\varsigma$ proprie significat *processit*, ut legit S. Augustinus, *epist.* 80, et ita explicat S. Chrysostomus et Theophylactus. Origenis Interpres, *homil.* 35, vertit, *promovit*, id est progressa est, ad finem tendit, ac ferme jam præterit. Sed eodem redeunt hæc omnia, et se invicem illustrant. Jam sensus esse potest:

Varie ex-
ponitur
 \rightarrow præ-
cessit.

Primo, nox hujus vitæ $\pi\rho\acute{\alpha}\epsilon\sigma\sigma\epsilon\iota\varsigma$, id est processit et ad finem tendit, quia appropinquat dies, scilicet iudicii et resurrectionis: ejus ergo metu et spe vivamus honeste. Ita Athanasius in *Question. ad Antioch.*, Quæst. XC; S. Chrysostomus hic; S. Augustinus, *epist.* 80 *ad Hesych.*, et S. Basilius in cap. XIII *Isaiæ*.

Secundo, S. Gregorius, lib. XXIX *Moral.*, cap. II: Nox, inquit, est tempus ante Christum, dies est dies resurrectionis, aurora media est tempus Evangelii: hæc diei vicinior est, quam nox: ergo nobis vicinior est salus et dies, quam iis qui fuerunt ante Christum.

Nox,
dies, au-
rora, re-
lata ad
tempus
adventus
Christi.

Tertio, Anselmus et Origenes: Nox, inquit, est hæc vita; dies est vita post mortem, quæ cuique eo est vicinior, quo magis in dies mors appropinquat.

Quarto et optime, nox est tempus ante Christum, plenum tenebris infidelitatis et peccatorum; dies est tempus præsens Evangelii, quo sol Christus lucis suæ, id est gratiæ et fidei suæ, radios toto orbe diffudit, *q. d.* Præsentem jam Christo, et luce Evangelii, nox peccatorum abiit; dies gratiæ, justitiæ et salutis adest: ergo in hoc die opera tenebrarum abjicere, atque honeste ambulare et christiane vivere debemus. Ita S. Cyprianus, lib. *De Zelo et Livore*; Ambrosius, in *Psal. XLV*; S. Augustinus et Theodoretus hic.

Quid op-
time per
noctem
et diem
intelliga-
tur?

ABJICIAMUS OPERA TENEBRARUM, — puta peccata, quæ tenebras quæerunt, lucemque Dei et hominum fugiunt; nam, ut ait Poeta:

Nox et amor, vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore caret; Liber amorque, metu.

Peccata
tenebris
amica.

Et *Job XIII, 15*: « Oculus adulteri observat cali-

ginem, dicens: Non me videbit oculus, et operiet vultum suum: perfodit in tenebris domus, sicut in die condixerant sibi, et ignoraverunt lucem. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis; et sic in tenebris quasi in luce ambulat.»

Quid ar-
malucis? **INDUAMUR ARMA LUCIS.** — «Arma lucis» sunt opera fidei, gratiæ et virtutum, quibus veluti armis contra hostes tres, mundum, carnem, dæmonem, bello tam offensivo, quam defensivo depugnamus. Monet ergo tacite hic Paulus vitam Christianam esse militiam, illique contra hostes jam dictos hæc lucis arma suggerit. *Secundo*, Græci subinde ἐπὶ λα, id est *arma*, latius capiunt. Unde et Homerus ἐπιλαῖεσθαι, id est *armari*, capit pro ἐπιτεταλαῖεσθαι, id est *instrui, apparari*. Hic ergo ἐπὶ λα, id est *arma*, sunt habitus, vestitus, apparatus, quo homines in die et luce se tegunt et ornant, q. d. Paulus: Dies Evangelii nobis illuxit; ergo par est ut armis lucis, id est habitu et vestitu qui lucem et diem decet, induamur. Unde sequitur:

Vers. 13. **SICUT IN DIE,** — quo solliciti sunt homines honesti de tegenda nuditate, et cultu ac corporis habitu honesto et decenti, non autem noctu, cum a nemine conspiciuntur.

HONESTE, — εὐσχημένως, *composite, decore*.

AMBULEMUS, — conversemur, ut omnis noster incessus, motus, gestus, sermo, actio talis sit, qualem decet esse in die et luce Evangelii, in qua spectaculum facti sumus mundo, angelis et hominibus.

NON IN COMESSATIONIBUS ET EBRIETATIBUS. — Comessationes sunt convivia, quæ non honestatis, sed gulæ causa fiunt.

Quæ co-
messari
dictum,
et comæ-
dia: et a
quibus
initis or-
ta? Nota: Chamos idolum fuit Moab, cui Salomon fanum ædificavit, III Reg. xi, 7. Inde deducunt Græcum Κῶμος, qui deus fuit temulentiae, scilicet Bacchus apud Philostratum. Unde κωμῶδον, significat *lascivire*. Inde Latinum comessari, et comædia. Nam ab ebrietate, ait Athenæus, lib. II *De Carnis Sapientum*, comædia atque tragædia inventæ sunt in Icario, urbe Atticæ, idque ipsius vindemiæ tempore. Unde et Trygædia ab initio fuit appellata. Forte Chamos, ut notat Stuckius, lib. I *Convival.*, cap. x, a Syro-Chaldæo ܫܫܫܫ *chamas*, id est occultare, latitare, deducitur, ut per Chamos intelligatur Bacchus κωμῶδιστος, sive cui noctu sacra faciebant per comessationes, et consequentes effrænes libidines, teste Plutarcho et Pausania.

Atque huc alludit Apostolus, dum ait: «Non in comessationibus et ebrietatibus (quæ noctu agitantur), sed sicut in die honeste ambulemus.» Unde et κωμῶδον dicebantur, qui coronati et bene poti in alienum convivium irruebant, non sine tibicine. Hinc κῶμοι quoque vocantur saltationes, et, ut Syrus vertit, cantiones lascivæ. Hæc ergo omnia vel significat, vel importat κῶμος, sive comessatio.

NON IN CUBILIBUS. — Hoc est, non in fornicatio-

nibus, quæ fiunt in cubilibus et fornicibus: est metonymia.

ET IMPUDICITIIS. — Id est, aliis foedioribus speciebus libidinis. Græcum enim ἀσέλγεια est lascivia, id est petulantior libido.

Hæc verba diremerunt litem et luctam castitatis et libidinis in Augustino. «Ego, inquit ipse lib. VIII *Conf.*, cap. ult., sub quadam fici arbore stravi me nescio quomodo, et dimisi habenas lacrymis, et proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum. Et non quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi tibi: Et tu, Domine, usquequo? Usquequo irascaris in finem? Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri, et jaetabam voces miserabiles: Quamdiu, quamdiu, cras et cras? Quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ.» Audiant hæc juvenes, qui cum suis concupiscentiis luctantur, audiant et imitentur. «Dicebam hæc et flebam amarissima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis, et crebro repetentis quasi pueri an puellæ, nescio: Tolle, lege; tolle, lege, etc. Audieram de Antonio, quod ex Evangelica lectione, cui forte supervenerat, admonitus fuerit, tanquam sibi diceretur quod legebatur: Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelis, et veni, sequere me; et tali oraculo confestim ad te esse conversum. Itaque redii ad eum locum, ubi sedebat Alipius; ibi enim posueram codicem Apostoli, cum inde surrexeram. Arripui, aperui et legi in silentio capitulum, quo primum conjecti sunt oculi mei: Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et æmulatione, sed induite D. Jesum Christum, et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis. Nec ultra volui legere, nec opus erat.» En subitam Augustini mutationem. «Statim quippe cum fine hujusce sententiæ, quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt, etc. Dirupisti, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Quam suave mihi subito factum est, carere suavitatibus nugarum! Et quas amittere metus fuerat, jam dimittere gaudium erat; ejiciebas enim eas a me, vera tu et summa suavitas, ejiciebas et intrabas pro eis omni voluptate dulcior.»

Vide quam facilem et jucundam per gratiam Christi expertus sit Augustinus castitatem et cælibatum, quem prius ut difficillimum horrebat, imo impossibilem reputabat. Idem sensus et expertus est S. Cyprianus, lib. II, *epist.* 2, et Lactantius, lib. III *Instit.*, cap. xvi. Vah! ergo Luthere, qui doces concubitus homini tam necessarium esse, quam cibum. Idem hodie non unus, sed multa cælibum millia experiuntur, qui Dei gratiam invocantes eique collaborantes, tam suavem quam felicem et sanctam in virginitate et cælibatu vitam degunt.

His ver-
bis non
incubili-
bus, etc.,
D. Au-
gustinus
perfectis,
castita-
tem serio
amplecti-
tur.

S. Anto-
nii con-
versio.

Lutheri
vesania
in sectan-
da corpo-
ris volup-
tate ma-
nifesta-
tur.

NON IN CONTENTIONE ET EMULATIONE. — Contentio est concertatio pro gloria et honore, cui semper conjuncta est æmulatio, id est invidia boni alieni. Ecce hæc sunt tria capitalia vitia Christiano cavenda, scilicet gula, libido, rixa et invidia, de quibus vide D. Augustinum, *epist.* 64.

Vers. 14. 14. SED INDUIMINI DOMINUM JESUM CHRISTUM, — ut scilicet Jesus, id est Jesu spiritus, gratia, virtus, vita, in vobis eluceant. Vide *Can.* 37. Induimini ergo et ornate vos Christi virtutibus, maxime ut externa vita et professione, quasi veste agnoscant omnes, vos esse servos Christi. Ita S. Chrysostomus. Est hebraismus: Hebræi enim לָבַשׁ *tabas*, id est indui dicunt aliquem pudore, decore, salute, justitia, maledictione, id est his reperi, copiose decorari, vel dedecorari. Indumentum ergo significat copiam undique circumfusam. Cyrillus, lib. IX in *Genes.*, censet Paulum hic alludere ad illud *Isaiæ* LXI: « Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo; quia induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me. » Vel, ut Septuaginta vertunt: « Induit me vestimentum salutis, et tunicam lætitiæ. » Vel, ut alii vertunt: « Induit mihi vestimentum Jesum, » id est induit mihi Jesum, tanquam vestimentum, et tanquam tunicam lætitiæ.

Pulchre S. Basilius in *Psal.* XLIV, explicans illud, « Omnis gloria filiae regis ab intus, in fimbriis aureis, circumdata varietate: Induite, inquit, Dominum Jesum, non secundum exteriorem hominem, sed mens nostra Dei memoria circumamiciatur. Puto enim spiritalem pertexi tunc vestem, cum operatio comes attextitur verbo doctrinæ. Sicut enim pallium tegendo corpori tunc pertexitur, dum subtegmen innectitur stamini: sic ubi verbum primas in ordiendo obtinuerit, si mox actiones verbo consentaneæ attextantur, tunc exorandæ animæ decentissimus, et plurimum habens honestatis amictus confici possit: animæ, inquam, secundum virtutem et verbo et opere suam absolventi vitam, » *q. d.* Sicut textor subtegmen intexit stamini, ita doctor Christianus vitam congruentem intexit suæ doctrinæ: itaque pertextet sibi vestem Christi, qua undique tegatur et ornatur.

Nota: Verbum induimini multa innuit: nam *Christum primo*, Christum induere est Christi virtutes in se exprimere, idque copiose et perfecte.

Secundo: Christum induit, ait D. Thomas, qui Christum imitatur, quia sicut homo continetur vestimento, et sub ejus colore videtur: ita in eo qui Christum imitatur, solus Christus ejusque indumenti color, id est sanctitas, apparet. Unde S. Chrysostomus: « Induere, ait, Christum, est undique in nobis per sanctimoniam et mansuetudinem Christum conspicuum esse. Homo enim indutus id esse videtur, quod indutus est: appareat itaque in nobis Christus. » Christianus ergo quasi viva imago, viva forma, vivus habitus Christi sit oportet, imo sit alter quasi Christus,

Quis sit
Christum
induere?
various
modi
eum in-
duendi.
Primus.
Secun-
dus.

ut in ejus vita, gestu, habitu et moribus omnes se Christum videre putent. Sane quot sunt Christiani, tot deberent esse et Christi. Cogita qualis et quanta fuerit in singulis dictis et factis Christi modestia, temperantia; circumspectio, charitas, patientia, gratia; quanta morum suavitas, gravitas et decor: hæc induere, hæc moribus exprime, et Christum indues, Christum exprimes, Christus eris.

Tertio, sicut vestes totum corpus contegant, ita Tertius. Christi virtutes ad omnes nostras actiones pertinere, easque ornare et formare debent, ut Christum in omni opere et sermone referamus et exprimamus.

Quarto, cum jubemur Christum induere, mone-
mur hoc ipso veterem hominem exuere, *Colos.* III, 9.

Quinto, uti vestis pretiosa corpus non tantum tegit, sed et ornat: ita Christi virtutes animam exornant.

Sexto, qui vestes induit, earum pondus non sentit, uti sentit qui eas involutas in sarcina gestat: ita qui Christum habet non involutum in speculatione, sed explicatum in actione et imitatione, non sentit virtutum Christi difficultatem.

Moraliter vide S. Chrysostomum, quomodo Christus quoad omnia, tam interna quam externa sit plenitudo nostra, undique nos vestibus ornans, coronans. Est enim Christus noster vir, nostra via, sponsus, potus, cibus, vita, sacerdos, præceptor, pater, frater, hæres, domus, hospes, amicus noster; ut ei merito dicamus: « Amor meus, Jesus meus, et omnia. »

Christus
est nobis
omnia.

ET CARNIS CURAM NE FECERITIS IN DESIDERIIS, — ad explenda desideria, et, ut Græce est, ἐπιθυμίας, id est cupiditates, scilicet intemperantes et immodicas carnis; quia, ut aiebat Philosophus ille: « Nimia carnis et corporis cura, magna animi et virtutis est incuria. » Unde et alter dicebat: « Ad majora natus sum, quam ut me corporis mei mancipium efficiam. » Vide S. Gregorium, lib. VI *Moral.*, cap. XL. Nam alioqui moderatam curam carnis, id est corporis, laudat Apostolus, *Ephes.* V, 29, dicens: « Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam. » Efficaciter S. Bernardus, *De Convers. ad Cleric.*, cap. XIII: « Unde, inquit, hæc tanta pusillanimitas et abjectio tam miserabilis, ut egregia creatura capax æternæ beatitudinis et gloriæ magni Dei, utpote cujus sit inspiratione condita, similitudine insignita, cruore redempta, fide dotata, spiritu adoptata, miseram non erubescat sub putredine hac corporeorum sensuum gerere servitutem? Merito plane ne eos quidem apprehendere potest, quæ talem deserens sponsum, tales sequitur amatores; merito siliquas esuriit et non accepit, qui porcos pascere maluit, quam paternis epulis satiari. Insanus siquidem labor, pascere sterilem quæ non parit, et viduæ benefacere nolle; omittere curam cordis, et curam carnis agere in desiderio; impinguare et fovere cadaver putridum, quod paulo post vermium esca futurum nullatenus dubitatur. »

Immode-
rata cor-
poris cu-
ra fugien-
da.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet, eos qui sunt in fide firmiores debere eos qui infirmi sunt fovere, quodque nec hi, nec illi se invicem judicare debeant, si illi cibis lege veteri vetitis vescantur, hi tisdem abstineant; sed unusquisque, inquit, in suo sensu abundet. Nam omnes eundem habemus Dominum, cui vivimus et morimur, quique solus omnium iudex est.

Secundo, vers. 13, docet firmiores, quod, etsi jam nullus cibus sit immundus, nemo tamen quidquam edere debeat, quo proximus scandalizetur.

Tertio, vers. 22, docet infirmos, ne quidquam comedant, aut agant contra suam conscientiam.

1. Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. 2. Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet. 3. Is, qui manducat, non manducantem non spernat; et qui non manducat, manducantem non iudicat: Deus enim illum assumpsit. 4. Tu quis es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit; stabit autem: potens est enim Deus statuere illum. 5. Nam alius iudicat diem inter diem; alius autem iudicat omnem diem: unusquisque in suo sensu abundet. 6. Qui sapit diem, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. 7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. 8. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. 9. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. 10. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. 11. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu; et omnis lingua confitebitur Deo. 12. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. 13. Non ergo amplius invicem iudicemus: sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. 14. Scio, et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. 15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. 16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. 17. Non est enim regnum Dei esca, et potus: sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto. 18. Qui enim in hoc servit Deo, placet Deo, et probatus est hominibus. 19. Itaque quæ pacis sunt, sectemur; et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus. 20. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem sunt munda: sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. 21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. 22. Tu fidem habes? penes te ipsum habe coram Deo: Beatus qui non iudicat semetipsum in eo, quod probat. 23. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.

Vers. 1. 1. INFIRMUM IN FIDE ASSUMITE, — id est *foвете*. Sic sæpe in *Psal.* dicitur: « Dominus suscepit, vel assumpsit me, et Dominus est susceptor meus; » *susceptor*, id est adjutor, fautor et protector meus.

Nota: Judæi aliqui conversi ad Christum puta-

bant secundum legem veterem adhuc abstinendum esse cibis lege vetitis et idolothytis; id est cibis, qui idolis fuerunt oblati. Hos « infirmos » vocat Apostolus; errabant enim, idque vel quia nondum erant in fide satis instructi, vel certe quia ab antiqua gentilitia persuasionem de idolis

Infirmi
vocantur
quorum
conscien-
tia erro-
nea.

et idolothytis, quasi sacris et quid numinis habentibus, aut a judaica observantia et consuetudine aegre avocari poterant : unde et alios contra eam facientes damnabant.

Converso- Alii vero in fide Christiana perfecti et plene
rum tum edocti contrarium tenebant, et intrepide facie-
Judaeo- bant, maxime Gentiles, qui Judæis et Judaicæ
rum, abstinentiæ libertatem Evangelicam opponebant.
tum Gen- Sicque hi contra Judæos sæpe altercabantur de
tilium de hac abstinentia, deque esu libero; atque com-
cibus ve- tendo quoslibet cibos, etiam lege Mosaica vetitos,
titis dis- Judæos scandalizabant : Judæi contra eos judica-
sensio. bant et damnabant, quasi qui inique contra legem
agerent, et cum idolis adhuc communionem haberent.
Utrosque hoc cap. corripit Apostolus, et hoc quidem
versu perfectiores monet ne infirmos abjiciant, sed
assumant et foveant, ac veritatem libertatemque
Christianam edoceant. Ita S. Augustinus hic, et
Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædog.*, cap. I, et
S. Basilius in *Reg. brevior.*, reg. 64.

Tollitur Succedit ergo hoc cap. Apostolus causam practi-
ab Apos- ticam dissidii Judæorum et Gentium, puta diffe-
tolo cau- rentiam in abstinentia et observantiis Judaicis :
sa dissen- sicuti initio epistolæ et deinceps succedit ejus-
sionis in- dem dissidii causam quasi speculativam, puta
ter Ju- differentiam in causa et modo justificationis, do-
dæos et cens nos non ex lege, sed ex fide Christi justifi-
Gentes. cari. Itaque sicuti ab hoc Judæorum et Gentium
dissidio et dissidii successione cepit hanc episto-
lam, ita et in eodem eamdem terminat; hæc enim
de causa, et hoc scopo ac fine scripsit hanc
epistolam.

Et quamvis in epistolis non sit necesse, imo
non possit sæpe, unum caput alteri connecti, eo
quod more epistolico res plane diversas et dis-
paratas tractent; tamen possunt hæc præcedenti-
bus ita connecti, *q. d.* Paulus : Inculcavi vobis,
o Romani, cap. XII et XIII, dilectionem proximo-
rum, utque omnes induamini Jesum Christum;
sed id ita a vobis præstari volo, ut tamen infirmos
in fide et charitate Christi, qui Christum necdum
plene induerunt, non aspernemini; sed eadem
charitate eosdem assumatis, toleretis, foveatis,
doceatis et curetis (1).

NON IN DISCEPTATIONIBUS COGITATIONUM, — id
est, *opinionum*, *q. d.* Assumite infirmos, verum
non ita, ut cum ipsis contendatis et disceptetis
utri bene sentiant aut male, vos scilicet, an illi.
Unde clarius Græca, μή εις διακρίσεις διαλογισμῶν,
vertas, *non in altercationibus disputationum*.

Vers. 2. 2. ALIUS ENIM CREDIT SE MANDUCARE OMNIA. —
q. d. Alius putat licere vesci omnibus quasi mun-
dis, eo quod in lege Evangelica nihil legaliter sit
immundum. T₃ enim *credit* non significat fidem,

(1) *Fides* h. l. non est assensus qui præbetur doctrinæ,
sed est persuasio de eo, quid liceat, quid non? et *fidei*
objectum non sunt dogmata, sed officia de agendo. Alii
finem commatis vertunt, *ne in ipsius sententiam curiose
inquiratis, eamque severe damnetis*.

sed opinionem, sive credulitatem; uti dicam
versu ultimo.

QUI INFIRMUS EST, OLUS MANDUCET. — Ita legunt
Biblia Romana; sed Græci, Chrysostomus, Theo-
doretus, Oecumenius et S. Augustinus legunt, *olus
manducat*. Jam varii varium hic dant sensum.

Primo, Origenes sic explicat : « Qui infirmus
est, olus manducet, » id est, doctrinam facilem et
communem quæ datur infirmis, sequatur.

Secundo, S. Chrysostomus : « Qui infirmus est,
proprie olus tantum manducet, » prætextu absti-
nentiæ, ne, si carnem comedat et suilla casu ap-
posita abstineat, deprehendatur ex legis obser-
vantia abstinere esseque Judæus et judaizare.

Tertio, S. Augustinus : « Qui infirmus est, olus
tantum manducet, » ne, si carne vescatur, forte
ex errore idolothytis, quibus scrupulose absti-
nendum putat, eum vesci contingat. Sic fere et
Anselmus.

Quarto, Ambrosius : « Qui infirmus est, olus
manducet, » quia, inquit, erant tunc aliqui, qui
putabant omni carne abstinendum esse Chris-
tianis.

Quinto, Toletus sic explicat, *q. d.* Aliqui sunt
qui, etiamsi nullos alios cibos habeant præter
olera quibus vesci liceat, iis eligunt potius quam
carne lege vetita, aut idolis immolata vesci.

Verum optime et planissime, Pererius per *olus*
hic accipit herbas, et quidquid veteri lege edi non
vetitia quasi immundum. Hoc enim infirmus ju-
daizans comedat licet. Peculiariter *olus* nominat
Apostolus, quia nil herbarum vetitum erat Ju-
dæis, cum multi pisces et aves, ac bestię vetita
essent. In olere ergo infirmis nil erat periculi,
nil scrupuli; *q. d.* Judæus qui infirmus est in fide
et libertate Evangelica, putatque cibis lege veteri
vetitis adhuc abstinendum esse, ille iis abstineat,
et olera aliaque lege permissa comedat (2).

3. IS QUI MANDUCAT (quidlibet, puta Gentilis),
NON MANDUCANTEM (certos cibos lege vetitos, puta
Judæum) NON SPERNAT : ET QUI NON MANDUCAT
(Judæus), MANDUCANTEM (Gentilem) NON JUDICET, —
non damnet quasi legis transgressorem, vel gulæ
addictum.

DEUS ENIM ILLUM ASSUMPSIT, — *q. d.* Deus illum
ad fidem et gratiam Evangelii vocavit, per cha-
rismata etiam sensibilia, quæ visibiliter tunc in
baptismo dabantur, qualia erant donum lingua-
rum, prophetiæ, etc. *q. d.* Quis ergo eum judicet
et damnet, quem Deus probavit et advocavit?
Probat hic Apostolus cavendum esse judicium tem-
erarium, neminemque debere proximum suum
judicare, quatuor rationibus : *Prima* est hoc vers.,
quia Dominus proximum sibi in servum assump-
sit; servus autem domino suo stat aut cadit;

(2) Ex Josepho constat Romæ isto tempore Judæos
fuisse, qui pietatis causa non nisi frugibus vescerentur, et
abstinerent a carnibus et vino, ne scilicet vel nescientes
inciderent in ea quæ idolis sacrificabantur. Omnis enim
tunc immolatio caro in macello venundabatur,

*Olus
mandu-
care,*
quid sit,
varie ex-
plicitum?
Prima ex-
positio.
Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta et
optima.

Olus
Aposto-
lus pro
herbis ac-
cipit pro-
prie.

Vers. 3.

Judicium
temera-
rium esse
cavendu-
m do-
cetur
quatuor

rationibus. Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Vers. 4.

non ergo ad te pertinet de eo judicare. *Secunda* est vers. 5, quia in rebus adiaphoris servanda est regula hæc : « Unusquisque in suo sensu abundet. » *Tertia* est vers. 6, quia tam qui manducat, quam qui non manducat, Domino id facit, Domino enim morimur et vivimus; ergo neuter culpandus, sed uterque laudandus est. *Quarta* est vers. 10, quia unus omnium est iudex Christus Dominus; non ergo nostrum est invicem judicare. Si enim hoc facimus, Christo iudicium suum præripimus.

4. TU QUIS ES QUI JUDICAS ALIENUM SERVUM? — Alloquitur Apostolus non manducantem « qui iudicat, » id est damnat, manducantem cibos lege interdictos. Patet ex verbis præced. et seqq. To enim *iudicat* refert ad non manducantem. Jubet ergo, ut non manducans Judæus manducantem Gentilem non iudicet, sed Dei, cujus servus est, iudicio eundem relinquat. Unde subdit :

DOMINO SCO STAT, AUT CADIT. — *q. d.* Sive male, sive bene faciat manducando, id ad domini sui, puta ad Dei honorem vel injuriam pertinet. Ita aliqui. *Secundo* et genuine : « Domino suo stat, aut cadit, » hoc est, apud dominum suum causa cadet, et condemnabitur; vel stabit, id est absolvetur, *q. d.* Dei interest, et illius est iudicium, cuius homo est servus, ipse videat et iudicet an comedendo quiddlibet bene vel male agat; tua nil interest : tu ergo eum noli judicare, sed Dei iudicio eum relinque; agit enim Apostolus de vitando iudicio temerario, et ad nos non pertinente.

STABIT AUTEM : POTENS EST ENIM DEUS STATUERE ILLUM. — *q. d.* Ne timeas, o Judæe infirme, Gentiles, si vescantur idolothytiis et cibis lege vetitis, facile ad gentilismum reversuros : vicissim, o Gentilis, ne timeas Judæo, si legem servet et cibis lege vetitis abstineat, eum ad judaismum reversurum; quia si in judaismum vel gentilismum cadit, non tibi, sed Domino Deo, cujus servus est, cadit : verum meliora spero, scilicet quod non cadet, sed stabit in fide et sanctitate, cum ejus Dominus, puta Deus, potens sit eum statuere et stabilire. Ne ergo scrupulose aliquem iudices aut damnas.

Secundo et aptius : « Stabit, » id est absolvetur, et non cadet causa in iudicio Domini sui, quia scilicet falsum crimen violatæ legis illi manducanti infirmus imponit; nec enim manducans violavit legem, utpote quam scit abolitam. Potens est enim Deus illum statuere, id est absolvere, et de facto illum absolvet. Hoc enim per miosin significat *potens est*, uti dixi cap. XI, vers. 23.

5. NAM ALIUS JUDICAT DIEM INTER DIEM, ALIUS AUTEM JUDICAT OMNEM DIEM. — Vocula *nam* non dat causam, nec est causalis hoc loco, sed distinctiva : græce enim est *πῶς*, id est *quidem*.

Jam varii varium hic dant sensum. *Primo*, Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius, Anselmus, sic explicant, *q. d.* Alius diebus interpositis jejunat, alius cunctis diebus et uterque

recte agit. Sed nulli erant illo tempore ita infirmi, qui ex lege putarent omni die esse jejunandum.

Secundo, Theodoretus et Theophylactus sic explicant, *q. d.* Aliqui tantum certa die abstinent suilla et alia immunda carne, aliqui vero omni die iisdem abstinent; sed prius hoc non est verisimile, cum lex suillam et similia vetaret omni die et absolute.

Tertio, Augustinus hic in propositionibus sic explicat : Alius, scilicet homo, cum iudicet præsentia, « iudicat inter diem et diem, » quia proximum, quem hodie iudicat malum, cras invenit et iudicat esse bonum et correctum, vel contra. *q. d.* Homo in dies iudicium mutat; « alius autem, id est Deus, omnem diem iudicat, » quia non tantum qualis quisque sit hodie, sed etiam qualis omni die futurus sit, præscit et cognoscit; ac proinde neminem, etiam improbum, judicare debemus : quia qualis futurus sit, ignoramus. Hic sensus subtilior et altior est; verum non est ad mentem et propositum Apostoli : Apostolus enim de variis variorum hominum, non autem de diversis Dei et hominum iudiciis agit.

Quarto, S. Hieronymus, lib. II *Contra Jovinian.*, et Salmeron hunc dant sensum : « Alius, » scilicet Judæus, iudicat diem alium præ alio esse festum et sanctiorem ex legis præscripto, v. g. sabbatum, neomeniam, diem expiationis; alius autem, scilicet Gentilis, putat et iudicat omnem diem esse æqualem, æque festum et sanctum. Hæc expositio valde verisimilis est. Verum quia Apostolus in præced. et seq. non agit de festis, sed tantum de delectu ciborum, hinc melius accipias hic dies, non festos, sed jejunii et abstinentiæ.

Quod ut intelligas, nota : Duplex abstinentia ciborum Judæis fuit præcepta, una perpetua, ut scilicet semper abstinerent suilla, leporina et omni animali quod unguam non dividit aut non ruminat, *Levit. XI.*

Secunda temporaria, qua certis diebus jejunabant, vel quibusdam cibis abstinebant, ut in paschate abstinebant fermento, in diebus quibus votum habebant nazareatus, abstinebant vino, aceto, urvis, *Num. 6.* Dicit ergo Apostolus de hac secunda abstinentia. Judæus in fide Christi adhuc infirmus, uno die secundum præscriptum legis veteris certis cibis abstinet, aliis diebus non abstinet; Gentilis vero iudicat omnem diem esse æqualem, et omni die indifferenter quovis cibo vescitur, fruens libertate Evangelii : et uterque bene facit. Est hebraismus : Hebræi enim verbum simplex sumunt pro compositis, quibus carent : sic hic *κρίνω*, id est *iudico*, sumitur pro *διακρίνω*, id est *discerno*, sicut vers. 13 sumitur pro *κτακρίνω*, id est *damno, condemno*. Sensus ergo est, *q. d.* Alius iudicat, id est, discernit et separat diem unum ut sanctum et abstinentiæ dicatum, ab alio quasi minus sancto, nec abstinentiæ dicato; alius vero iudicat omnes dies esse æque sanctos, quibus vel vesci, vel jejunare liceat pro cujusque libito.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta et optima.

Abstinentia Judæis imposita duplex. Perpetua.

Temporaria.

Stare usurpata Apostolopro ab solvi, cadere pro condemnari.

Duplex hujus loci sensus. Primus.

Secundus.

Vers. 5. Quid sit iudicare diem inter diem?

Prima expositio.

Apostolus loquitur de festis et jejuniis Judaicis non Christianis.

Nota, Apostolum tantum loqui de festis et jejuniis Judaicis, ut fatetur Melanchthon, Bucerus et Beza, idque patet ex præced., et quia tum nondum erant Sanctorum festa, vel jejunia Christianis ab Ecclesia indicta et instituta. Unde male contra ea torquent hæc Novantes. Sane si ea ab Ecclesia tunc instituta ac præcepta fuissent, utique absolute ea servari jussisset Apostolus, uti alias similia Apostolorum decreta jussit servari, Act. XVI, 4.

ID est quid proprie significet, et unde componitur?

UNTSQUISQUE IN SUO SENSU ABUNDET. — Pro abundet, græce est πληροφεισθω; Budeus, Erasmus et alii vertunt, plene persuasus sit, plenam habeat probationem et certitudinem. Noster interpres passim magis proprie et fideliter ad verbum, ut bene probat Ribera in cap. VI Hebr., vers. 11, vertit, plenus sit, plenitudinem habeat, expleat, abundet. Græcum enim πληροφεισθω non deducitur από τῷ πλήρῃ, id est plenus, et φεισθω, id est comperire, deprehendere, ut vult Erasmus; nam φεισθω per ω scribitur, πληροφεισθω per ο micron: sed από τῷ πλήρῃ; et φεισθω, id est plenum ferre, plenitudinem habere. Sic a φεισθω deducitur et componitur καρποφεισθω, id est fructum ferre; κεραιοφεισθω, id est cornua ferre; βιβλιοφεισθω, id est librum ferre; δαφνοφεισθω, id est laurum ferre; δωροφεισθω, id est donum ferre; et multa similia. Pari ergo modo πληροφεισθω idem est quod plenum esse, vel (active) explere, abundare; et πληροφεισθω idem est quod plenitudo.

Uti stomachus expletur cibo, ita intellectus ratione et demonstratione.

Hæc prima et genuina verbi hujus est significatio: inde tamen Græci hoc verbum intellectui et actui mentis attribuentes, sumunt pro plena persuasione, fide, certitudine; quia intellectus, rationis ac judicii plenitudo est plena ejus persuasio: sicut enim crumena impletur pecunia, stomachus et appetitus expletur cibo, ita intellectus capacitas et cognoscendi aviditas impletur probatione tali, quæ plenam intellectui fidem faciat illique rem persuadeat, itaque ejus veri desiderium, quod scilicet habet ad cognoscendam veritatem, satiet et expleat: quasi πληροφεισθω sit πλήρῃ πίστιν φεισθω, id est plenam fidem et persuasionem afferre.

In indifferentibus cuique licitum sequi opinionem.

UNTSQUISQUE ERGO IN SUO SENSU ABUNDET, — hoc est, quisque suo iudicio perfruatur, plene illud sequatur, quisque suum sensum abunde expleat; hoc enim, ut dixi, proprie est Græcum πληροφεισθω, id est plenum esse, et Latinum abundare in suo sensu, atque ita in rebus indifferentibus vulgo dicimus: « Quisque in suo sensu abundet, » id est, quisque suum iudicium, suum sensum sequatur: in aliis enim quæ indifferentia non sunt, hoc suadere et facere non licet. Hunc esse sensum hujus loci patet ex vers. seq., ubi Apostolus tam manducantem, quam non manducantem laudat. Uterque enim suum sensum sequendo bene agit: nam uterque Domino manducat, vel non manducat. Ita Basilius in Moral., regul. LIV, cap. I, et Ambrosius: « Quisque, ait, suo consilio remittatur. »

Quid quisque in suo sensu abundet? Primum expositio et genuina.

Potest tamen secundo, cum Erasmo, Budæo, Secunda Vatablo et aliis, Græcum πληροφεισθω verti, certus esto, q. d. Paulus: Quisque in sua mente certus esto, et plene persuasus, scilicet, id quod facit manducando, vel non manducando, licitum esse et Deo gratum. Unde Syrus: Quisque, inquit, in scientia animæ suæ confirmetur. Sic quoque accipi posset nostrum « abundet, » ut idem sit, quod plene et abunde certus sit, q. d. Quisque abunde et plene certus sit, id quod agit bonum esse ac licitum; nil agat semiplena, id est fluctuante et dubitante conscientia. Verum prior sensus, quem paulo ante attuli, est aptior et significantior.

Tertio, S. Augustinus sic exponit: « Quisque in suo sensu abundet, » hoc est, quisque quantum humano intellectui concessum est, tantum audeat judicare; altiora quæ homines superant, non sapiat, non judicet.

Quarto, recentiores aliqui sic explicant: « Quisque in suo sensu, » id est sive hoc, sive illud sentiat, « abundet, » nimirum in charitate, ut scilicet ex charitate ad aliorum ædificationem id sentiat et faciat. Sed hæc non respondent Græco πληροφεισθω.

Nota: Apostolum loqui de rebus indifferentibus, q. d. Quisque suum sequatur sensum, sive ut omnibus cibus, si in fide perfectus sit, etiam immundis, et vel semper, vel certo die per legem yetitis, vescatur, æque ut cibus in lege mundis et permissis; sive ut iisdem, si infirmus in fide sit et scrupulosus, abstineat, vel ob reverentiam legis Mosi, vel ob ignorantiam inculpatam, qua putat illam adhuc obligare.

Unde nota secundo: Licet legales ceremoniæ, legisque obligatio abrogata et mortua fuerit post mortem Christi in Pentecoste, non tamen illæ ceremoniæ et observantiæ legales statim ubique, et apud omnes fuere mortiferae, sed tantum post sufficientem promulgationem, explicationem et confirmationem Evangelii et fidei Christianæ. Poterant ergo illæ eo usque servari, ob scandalum infirmorum et ad Synagogam cum honore sepe-liendam, non autem tanquam necessaria ad salutem, vel tanquam obligantia ex lege veteri, nisi id fieret ex ignorantia inculcata, quali multi tunc laborabant, etiam Apostoli, usque ad visionem saltem S. Petri, quæ narratur Act. X.

Lex vetus abrogata fuit in Pentecoste.

Nota tertio: Licet errarent hi Judæi, tamen in hoc errore permitti eos hoc cap. vult Apostolus, ob temporis immaturitatem, donec plenius in fide instruantur; ne, si statim revocentur a consuetis ritibus et observationibus, turbati resiliant a fide, quia infirmi. Hinc Apostoli permiserunt Judæis servare legem Mosi cum Evangelio ad tempus, tum ut cum honore legem, alias bonam et sanctam, sensim commutarent in Evangelium; tum ut Judæos qui legi assueverant, facilius allicerent ad Christianismum.

Errores aliquos in Judæis recens conversis toleravit Ecclesia primitiva.

Dices: Cur ergo Apostolus Galatas tam dure increpat cap. I, quod legem veterem servarent?

Respondeo : Quia Galatæ Gentiles erant, non Judæi; unde assumpserant ipsi sacra aliena, scilicet Judaica, quasi necessaria ad salutem, qui erat exploratus error, et recidendus Apostolo. Vide ergo quam contra mentem Apostoli libertini hæc trahant ad libertatem fidei, ut cuique permittatur credere quod volet. Alii vero trahant hæc ad libertatem non jejnandi, non obediendi præceptis Ecclesiæ : cum hæc præcepta sint, uti supponitur; Apostolus autem loquatur de rebus non præceptis, sed indifferentibus, uti jam ostendi.

Vers. 6. **6. QUI SAPIT DIEM, DOMINO SAPIT.** — « Qui sapit, » hoc est, qui judicat et discernit diem abstinentiæ a die quo non est abstinendum. Est metalepsis. Sapere enim discernimus cibos : hinc *sapere* hic significat discernere, et discernendo observare diem abstinentiæ : qui ergo ita sapit et discernit diem abstinentiæ (1), « Domino sapit, » hoc est ad Dei legislatoris obsequium id facit et discernit. Ita S. Chrysostomus. Græca addunt « *ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν* » *Κυρία* ὃ φρονεῖ, et qui non sapit, aut discernit diem, Domino non discernit, q. d. Sive quis discernat diem, sive non, bene de eo existimandum est, et bene interpretandum (nisi contrarium constiterit), quod scilicet id faciat ad honorem Dei : cujus signum est, quod gratias agat Deo. Unde explicando subdit Apostolus :

ET QUI MANDUCAT (idolothya et cibos lege vetitos), DOMINO (ad Domini Dei honorem) MANDUCAT. ET QUI NON MANDUCAT (qui idolothytis et cibis lege vetitis abstinet), DOMINO NON MANDUCAT, (id est, ad Domini honorem iis abstinet) : ET GRATIAS AGIT DEO, — non tam quia vetitis abstinet, quam quia lege concessis utitur.

Ubi nota, τὸ *non manducare* non esse puram negationem, sed mixtam habere affirmationem, atque idem esse quod vesci cibo lege permissio, rejecto vetito; de hoc enim gratias agit. Nota Judæos ex prisco patrum more in cibi sumptione gratiarum actionem usurpasse : qua de re plura dicam I *Timoth.* IV, 4.

Vers. 7. **7. NEMO ENIM NOSTRUM SIBI VIVIT, ET NEMO SIBI MORITUR.** — q. d. Non ad nostrum usum et commodum præcipue, sed ad Dei obsequium vivimus et morimur; ille enim est dominus nostræ vitæ et mortis, in cujus usum et laudem omnia nostra, ac consequenter omnis tam abstinentia, quam manducatio nostra tendere debent : sicut servi omnia sua in dominorum suorum usum et commodum referre solent et debent (2).

Vers. 8. **8. SIVE ENIM VIVIMUS, DOMINO VIVIMUS; SIVE MORIMUR, DOMINO MORIMUR. SIVE ERGO VIVIMUS, SIVE**

(1) Alii : *Qui sapit*, id est, studio fertur, huc est propensus, ut aliquem diem sanctiorem judicet aliis, is id judicat, huc fertur in honorem Domini, id est pio animo.

(2) Hic est sensus commatum 6-8 : Omnia vel levia et adiphora ad Deum referre Christianos decet, quasi rationem reddituros ante tribunal Christi judicis; omne enim nostrum (quod exprimitur hic per *vivere et mori*) Deo subjacet : ita Allioli.

MORIMUR, DOMINI SUMUS. — q. d. Nos quasi servi, ad Dei quasi Domini creatoris et redemptoris nostri honorem referimus nostram vitam, mortem et omnia : si omnia, ergo et dierum et ciborum observationem et discretionem, vel eorundem indifferentiam et libertatem : ergo hæc non sunt peccata. Peccatum enim est contra honorem Domini, estque inobedientia contra Dominum, q. d. Totum, quod sumus, quod agimus, quod vivimus, quod morimur, est Christi Domini : ejus enim servi sumus. Ad ejus ergo obsequium et usum vita, mors et omnia nostra cedunt et tendunt, eoque sponte quasi servi ejus referimus omnia : ipse enim est Dominus et iudex noster; ab eo judicandi sumus : non ergo invicem judicemus. Utrumque enim Apostolum spectare, scilicet *primo*, in hoc ciborum delectu, vel abstinentia non esse peccatum, quia utrumque fit ad honorem Domini, cui vivimus et morimur, patet ex vers præced. : *Domino*, inquit, *manducat*, vel *non manducat*; *gratias enim agit Deo*. Et *secundo*, in hoc delectu non debere fideles se invicem judicare, cum sint servi, sed totum iudicium relinquere Christo Domino, patet ex vers. 10.

Secundo, non male Anselmus sic exponit, q. d. Domini gloriam vivendo et moriendo quærimus, ut possideamur ab eo quasi servi, sive viventes, sive mortui simus. Hinc pro ejus gloria lubentes vitam et omnia impendimus, mortem et sanguinem profundimus : non ergo de cibis ciborumque libero delectu minute et anxie disputemus aut tricemur. Hic sensus consequitur ex priori, eumque perficit et complet. Unde etiam S. Chrysostomus : « Per hæc verba, inquit, ostendit Paulus, quod majorem nostri habeat curam Deus, quam nos ipsi, et quod vitam nostram divitias suas, et mortem damnium æstimet : non enim nobis ipsis tantum morimur, sed et si morimur, Domino morimur : mortem vero hic eam, quæ ex fide est, vocat. »

Tropologice Gregorius, hom. 22 in *Ezech.* : « Sibi, inquit, sancti nec vivunt, nec moriuntur. Sibi non vivunt, quia per omne quod agunt, ad lucra spiritualia anhelant, atque orando, prædicando, sanctis operibus insistendo, cælestis patriæ cives multiplicare desiderant. Sibi minime moriuntur, quia in conspectu hominum Deum sua morte glorificant, ad quem pervenire etiam moriendo festinant. »

Vers. 9. **9. IN HOC ENIM CHRISTUS MORTUUS EST, ET RESUREXIT; UT ET MORTUORUM ET VIVORUM DOMINETUR.** — Probat Apostolus id quod præcessit : « Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur; » id est probat vivos et mortuos esse Domini, sive Christum Dominum dominari vivis et mortuis. Probat, inquam, ex causa; hac enim de causa est Christus mortuus et resurrexit, ut ex morte et resurrectione sua, dominium in vivos et mortuos, vel potius domini hujus sui usum et exercitium adipisceretur, utque omnibus dominaretur.

Libertinorum nimia libertaria refutatur.

Sapere pro discernere.

Gratiarum actio in cibi sumptione usurpata Judæis.

Cmnia nostra ad Dei obsequium referenda.

Gloria Dei sit finis actionum nostrarum.

Qua de causa Christus dominatur vivis et mortuis?

Notandum est enim, non dicit: ut fiat dominus, scilicet, ut accipiat jus et potestatem dominandi; sed « ut dominetur, » id est ut exerceat acceptæ potestatis et domini usum. Nam Christus a primo instanti suæ incarnationis, ratione unionis hypostaticæ, fuit Dominus omnium: sed post mortem hujus domini plenum exercitium accepit. Pari modo Christus potestatem judicariam, æque ac corporis gloriam, licet ratione unionis hypostaticæ sibi debitam, patiendi et moriendo meruit, eamque merito suæ humilitatis et mortis adeptus est post resurrectionem. Adde, meminisse Apostolum hic resurrectionis Christi, quia hæc exemplar est nostræ resurrectionis. Sicut enim Christus mortuus est ut dominetur mortuorum, ita resurrexit ut dominetur vivorum: ergo resurgemus in vitam æternam, ut Christus nobis vivis dominetur in æternum.

Christus post mortem obtinuit exercitium domini sui. Christus sibi corporis gloriam et potestatem judicariam meruit.

Vers. 10. 10. TU QUID JUDICAS FRATREM TUUM? OMNES ENIM STABINUS ANTE TRIBUNAL CHRISTI. — *q. d.* Unus erit iudex, scilicet Christus: ergo invicem non judicemus. Non enim sumus domini nostri, vel aliorum; sed omnes aliene sumus potestatis, omnes servi Christi, ac consequenter omnes ab eo judicandi, non autem iudices aliorum constituti sumus. Moraliter S. Chrysostomus: « Recordemur, inquit, perpetuo terribilis illius tribunalis, fluminis ignei, vinculorum insolubilem, profundarum tenebrarum, stridulorum dentium, venenosique vermis. »

Vers. 11. 11. SCRIPTUM EST ENIM (Isaiæ XLV, 24): VIVO EGO (juro per vitam meam), DICIT DOMINUS, QUONIAM (quod) MIHI FLECTETUR OMNE GENU (omnes gentes me colent et adorabunt: est enim hoc loco prophetia de conversione omnium gentium ad Christum), ET OMNIS LINGUA CONFITEBITUR DEO. — *q. d.* Omnes homines me Christum hominem agnoscunt pro Deo et iudice summo, laudabuntque meam clementiam vel justitiam, sed boni voluntarie, mali invite et coacte. Isaias habet: « Mihi jurabit omnis lingua. » Jurabit, id est confitebitur. Est enim jusjurandum, vera ac aperta ejus Dei professio, quem ut testem et perjuri vindicem appellamus; adeo ut aliquando synecdochice jusjurandum declaret universum Dei cultum, et jurare in Deo, vel per Deum verum, idem sit quod Deum verum colere, ut patet Isaiæ XIX, 18; Psal. LXII, vers. 12: « Laudabuntur, inquit Psaltes, omnes qui jurant in eo, » id est omnes qui eum colunt.

Vers. 13. 13. HOC JUDICATE (decernite, statuite) MAGIS, NE PONATIS OFFENDICULUM FRATRI, VEL SCANDALUM. — Syrus hæc duo pro eodem accipit; sed Apostolus disjungit et distinguit. « Offendiculum » ergo, græce *πρόσκειμα*, est id in quod impingis, offendis, cadis et peccas. Unde *πρόσκειμα*, ait Budæus, est *πρόσκειμα*, id est casus, offensio, peccatum. « Scandalum » vero est id in quod impingis, id est titubas, turbaris et tentaris; sed non cadis, non corruis, non peccas.

Jurare pro confiteri.

Offendiculum quid?

Nota: *σκάνδαλον* a *σκαμνός*, id est *obliquus*, Græcis est lignum incurvum, sive obliquum, quo muscipula sustinetur, cui esca alligatur, ut mus eam arrodens, muscipulam in se evertat. Hinc Theologi « scandalum » vocant id, quod alteri est occasio peccati et ruinæ; uti hic est comedere idolothya, vel cibos lege veteri vetitos, coram Judæis in fide Christi novellis, qui id putant esse illicitum.

Scandalum quid et unde?

14. SCIO ET CONFIDO (*πίστευσα*, id est, ut Chrysostomus, *persuasus sum*, compertum habeo plenissime, vel fido, fidenter teneo et doceo, securus sum me non decipi) IN DOMINO JESU (a quo didici, et scio id quod dico et doceo) QUIA (quod) NIHIL COMMUNE PER IPSUM (*q. d.* Scio per Christum, id est per Christi legem et libertatem, nullam escam esse communem, id est immundam), NISI EI QUI (per errorem vel conscientiam erroneam) EXISTIMAT QUID COMMUNE ESSE, ILLI COMMUNE (id est immundum et vetitum) EST. — Quia enim cibus apud Judæos per legem Mosaicam immundis Gentiles omnes promiscue et communiter utebantur et vesebantur, itaque immunda hæc Judæorum Gentilibus erant communia; hinc « commune » idem est quod immundum; et *communicare*, sive commune facere, idem est quod polluere et profanare, ut patet *Act. x, 14, Marc. vii, 18*. Vide Hieronymum in *xv Matth.*

Judæis immunda, erant Gentilibus communia.

Commune idem est quod immundum.

Secundo, Origenes, Chrysostomus, Theophylactus et Syrus sic explicant, *per ipsum*, scilicet cibum, *q. d.* Nullus cibus per se ipsum est immundus. Ubi nota, cibum in se mundum, fuisse immundum, quia erat lege vetitus: rudiores tamen putabant cibos prohiberi, quod in se immundi essent; sed errabant, quia ignorabant veram legis mentem et causam, scilicet significationem moralem et mysticam hujus abstinentiæ, de qua dixi *Levit. xi*. Vide S. Augustinum, lib. VI *Contra Faust.*, VII.

15. SI ENIM (græce ei *δὲ*, *si vero*) PROPTER CIBUM FRATER TUUS CONTRISTATUR, JAM NON SECUNDUM CHARITATEM AMBULAS. — *q. d.* Si frater tuus existimat cibum esse communem et vitandum, et tu tamen eum comedis, itaque fratrem contristas et scandalizas, peccas contra charitatem: provocas enim illum, ut contra conscientiam eundem cibum comedat; vel ut hoc tuo scandalo offensus, a te et tua fide, ac religione resiliat, et redeat ad pristinum suum judaismum, vel gentilismum.

NOLI CIBO TUO ILLUM PERDERE, PRO QUO CHRISTUS MORTUUS EST. — Est hic acer stimulus et aculeus, quo Paulus pungit fideles, ut diligentissime caveant scandala, *q. d.* Christus dedit vitam pro fratre suo, tu pro eo da, aut potius relinque cibum; Christus ei mortuo vitam sua morte restituit, tu hanc illi tua vili esca noli adimere, noli eum perdere.

16. NON ERGO BLASPHEMETUR (a Gentilibus propter vestram discordiam et scandalum) BONUM nostrum. — Ita legunt Biblia Romana et Syrus; sed

Vers. 16.

Græca legunt *ὑμῶν*, id est *vestrum*. Quæres quodnam sit hoc *bonum*? Respondet *primo*, Origenes, est Christiana religio; *secundo*, Theodoretus, est fides; *tertio*, Ambrosius, est doctrina Christi; *quarto*, Chrysostomus, est spes futuri præmii, aut perfecta pietas; *quinto*, Anselmus, est manducans bona et licita. Hæc omnia eodem redeunt. Scilicet *bonum*, hoc est libertas et fides Christiana, quam ut fideles per scandalum non objiciant blasphemiam Gentilium, monet et urget hic Apostolus. Ita Anselmus et S. Thomas. Gentes enim scandalizabantur et a christianismo avertentur, cum videbant Christianos ita inter se contendere de cibus et ciborum delectu.

Vers. 17. 17. NON EST REGNUM DEI ESCA ET POTUS; SED JUSTITIA, ET PAX, ET GAUDIUM IN SPIRITU SANCTO. — *q. d.* Pietas, fides et charitas, quibus Deus regnat in nobis, non consistunt per se in certo cibo et potu, quasi hæc per se necessaria sint ad gratiam et beatitudinem assequendam, et per hæc grati fiamus Deo, cum sint per se adiaphora.

Dico, *per se*, quia ex obedientia possunt esse necessaria, uti patet in Adamo, cui esus ligni scientiæ boni et mali vetitus fuit et cætera concessa sunt: idem patet in jejuniis Ecclesiæ; cum enim hæc ab Ecclesia indicuntur, tunc tanquam obedientiæ et temperantiæ vel objecta, vel actus pariunt justitiam, pacem et gaudium Spiritus Sancti, in quibus proprie et per se consistit regnum Dei jam dictum.

Adde: non dicit Paulus, Regnum Dei non est abstinentia; sed, « Regnum Dei non est esca. » Quod notent Novantes, qui ut pro suis escis pugnent, impugnant jejunia Ecclesiæ. Sic I Cor. cap. VIII, vers. 8: « Esca, inquit, nos non commendat Deo. »

Nota: Apostolus hic et alibi « regnum Dei » vocat gratiam, per quam Deus regnat in nobis, qua peccata delentur, quaque Deo reconciliamur, vel gratiores efficiamur, atque jus ad regnum et beatitudinem æternam acquirimus: patet ex sequent. Gratia ergo dicitur « regnum Dei » inchoative, quia per gratiam incipit Deus regnare in nobis, et quia gratia est inchoatio gloriæ et regni cælestis, in quo Deus plene et perfecte regnabit in nobis. Est metonymia. Regnum enim hic idem est quod modus, ratio, forma regni et regiminis Dei; hæc enim forma et norma non est sita in esca et potu, sed in justitia, pace et gaudio Spiritus Sancti.

Secundo. Posset, *secundo*, alia metonymia « regnum » hic pro subditis qui reguntur, capi, ut « regnum Dei » vocet hic ipsos Christianos et sanctos, quos Deus regit et gubernat: hi non sunt esca et potus, id est, non fiunt per escam et potum, ut vox *sunt* sumatur non formaliter, sed causaliter pro *fiunt*, per metonymiam, *q. d.* Non propterea reddimur sancti et boni Christiani, in quibus Deus regnet, quod cibus lege interdictis libere vescamur; sed justitia, pace et gaudio Spiritus Sancti reddimur

sancti verique Christiani, et consequenter finis regnum Dei.

Tertio, Anselmus proprie accipit regnum cælorum, hoc sensu, *q. d.* In cælo non erunt carnales deliciae, non esca, non potus; sed justitia, pax et gaudium. Verum hoc anagogicum est.

Tertio, regnum Dei est regnum cælorum.

Moraliter audi S. Bernardum, serm. 2 in hæc ipsa Apostoli verba: « Filii hominum, usquequo gravi corde? quia corpore pingui; ut quid diligitis vanitatem et veritatem negligitis? Pinguedo carnis, deliciae corporis, saturitas ventris, aut ante mortem vos deserent, aut vos in morte illas relinquetis. Quoniam (inquit sanctus) cum interiorerit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Quam bene sicut oves? quia detracto vellere mundialium divitiarum, dure pressequerit de tonsi sempiternis nudi deputabuntur incendiis. Mors depascet eos, quia semper morientur ad vitam, et semper vivent ad mortem. Ergo hic caro vermibus, illic anima ignibus deputatur, donec rursus infelici collegio colligati tormentis pœnalibus societentur, qui socii fuerunt in vitiiis. O delicate, qui deliciis et divitiis circumfusos atque confusos, confusionem expectas et mortem; non est regnum Dei esca et potus, non purpura et byssus: quia dives ille utroque circumfluus, in puncto ad inferna descendit; sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto. »

18. QUI IN HOC (in hisce quæ dixi, puta in pace, Vers. 18. justitia et gaudio Spiritus Sancti, in quibus consistit regnum Dei) SERVIT CHRISTO, PLACET DEO.

20. NOLI PROPTER ESCAM DESTRUERE OPUS DEI. — Vers. 20. « Opus, » puta ædificium Dei, scilicet fidem, charitatem et religionem Christianam in proximo. Vel « opus Dei, » hoc est, proximum ipsum, quem Deus fecit Christianum, fidelem, pium, imo domum et templum suum. Vide dicta vers. 16. Sic *Ephes. II*, vers. 10, dicitur: « Ipsius sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, » etc.

21. BONUM EST NON MANDUCARE CARNEM ET NON BIBERE VINUM, NEQUE (aliud quid simile facere) IN QUO FRATER (proximus) TUUS OFFENDITUR. — Ita legunt Biblia Romana; alii legunt « offendit: » nam et græce est *πρὸς πρόσωπον*, id est offendit, impingit, hoc est scandalizatur; idem ergo hic est *offendit* et *offenditur*; qui enim scandalizatur offendit et offenditur.

22. TU FIDEM HABES? PENES TEMETIPSUM HABE CORAM DEO. — *Primo*, Toletus « fidem » hic proprie accipit, scilicet fidem veram et Christianam, qua recte credis quemlibet cibum esse mundum, itaque eum comedis.

Secundo et melius, fides idem est quod persuasio certa et segura: « fidem » ergo « habes, » hoc est, in conscientia certus et securus es, nihil apud Christianos esse immundum legaliter, omnes escas etiam lege veteri vetitas eis esse permissas. Ita S. Chrysostomus et Ambrosius, idque ex mente Apostoli, ut patebit vers. ult. Occurrit

Fides hic idem est quod conscientia.

hic Apostolus tacitæ objectioni dicentium : Fides mihi dicat legales cæremonias esse abolitas, meque licite quibuslibet posse vesci; sequar ergo fidem meam, escas lege vetitas manducabo, esto infirmiores inde offendantur. Respondet Apostolus : Tu fidem habes, sed eam.

HABE PENES TEMETIPSUM, — *q. d.* Noli illam jactare illaque uti cum fratris scandalo. Fides enim confitenda est semper, non autem semper profutenda; profiteri enim est sponte fidem publicare, confiteri est respondere interrogatum, ait S. Cyprianus, *epist.* 83. Idem dico de fide, id est persuasione, vel credulitate conscientia, de qua proprie hic agit Apostolus.

BEATUS QUI NON JUDICAT SEMETIPSUM IN EO QUOD PROBAT. — Occasione ejus quod dixit : « Tu fidem habes, » transit hic Apostolus ad instructionem infirmi, qui vel exemplo doctoris comedentis, vel gula illectus, edebat suillam, aut aliud lege vetitum contra conscientiam, sicque peccabat. Dicit ergo : « Beatus qui non judicat (qui non condemnat scrupulose : ita Ambrosius et Theodoretus) semetipsum in eo quod probat, » quod eligit, quod amplectitur, *q. d.* Beatus est qui nihil agit contra conscientiam, qui non movet sibi dubia, et scrupulos in re alias licita et adiaphora, qualis est vesci idolothytis, aut cibis Judæis vetitis.

Instructio pro scrupulosis et infirmis.
Quid rō beatus qui non judicat se, etc?
Prima expositio et genuina.

Secundo, Salmeron : « Beatus est; inquit, qui non judicat semetipsum » bene agere, ut sibi de virtute blandiatur, se justum reputet et sanctum; sed potius cum Apostolo dicit : « Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum : qui autem judicat me, Dominus est. »

Tertio, alii sic exponunt, *q. d.* Beatus est qui judicium illius rei, quam approbat, agit, exequitur, non sumit ex se et suo capite, sed a viris peritis, probis et sapientibus; nam in rebus agendis prudentis est non suo; sed sapientum consilio niti.

Quarto, Toletus : Beatus, inquit, est qui non judicat se recte facere, dum comedit cum scandalo proximi id quod alias probat, id est, quod alias per fidem approbat, scilicet cibum hunc quem comedit, uti et quemlibet alium, permissum et licitum esse. Verum primum sensum exigit id quod sequitur.

Vers. 23. 23. QUI DISCERNIT (cibum a cibo, quasi illicitum et vetitum a licito et permissio), SI MANDUCAVERIT, DAMNATUS EST (peccati et damnationis reatum incurrit), QUIA NON EX FIDE, — hoc est, quia non ex conscientia dictamine et credulitate, qua credit licere hoc cibo vesci, supple, *manducat*, *q. d.* Quia manducat et agit contra conscientiam, hinc peccato et damnationi se obstringit. Ita S. Chrysostomus. Pro *qui discernit*, græce est διακρίνει, quod etiam verti potest, qui disceptat, qui dubitat, sitne licitum, v. g. vesci suilla, necne. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Œcumenius.

OMNE QUOD NON EST EX FIDE, PECCATUM EST. —

Nota, « fidem » hic non tantum includere veritatem generalem et speculativam, sed et particularem et practicam. Fides ergo est dictamen conscientia, sive persuasio et credulitas, qua juxta regulas fidei et prudentia credis te hic, v. g. comedendo idolothyta, aut cibos lege veteri vetitos, non male, sed recte agere et Deo placere : quod enim non est secundum hanc credulitatem, id est, quod est contra conscientiam, hoc peccatum est. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius, Theophylactus, Œcumenius.

Hunc esse sensum, et hoc significare hic fidem, patet tum ex Græco πίστις : fides enim græce dicitur πίστις, id est *persuasio*, ἀπὸ τοῦ πείθειν, id est *sua-dere*, persuadere; tum ex ipso discursu Apostoli. Loquitur enim Apostolus infirmis, id est errantibus et scrupulosis, qui ex errore conscientia putabant non licere sibi vesci cibis lege vetitis. His ait : Qui discernit cibum hunc quasi illicitum ab alio licito; si manducat id quod discernit quasi illicitum, damnatus est; quia non ex fide, id est, quia non ex credulitate quod id liceat, sed contra conscientia dictamen manducat. Idem patet ex I Cor. viii, 4, ubi fidem hanc explicans Apostolus, eam vocat scientiam. Ait enim : « De iis autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. » Et vers. 4 : « De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus; nisi unus. » Fides ergo est scientia, qua quis scit idolum nihil esse, ac consequenter idolothyta nihil contrahere numinis falsi, aut vitii ex idolo cui immolantur, ut propterea esus eorum fidelibus sit illicitus; ac consequenter licite fideles iis vesci posse, perinde ac si idolo non essent immolata. Rursum, sicuti fides dicitur credulitas qua quis credit quid esse verum et a Deo revelatum; ita pariter fides dici potest (uti hic dicitur) credulitas qua quis credit quippiam esse licitum; hoc enim est verum practicum, quod quasi objectum spectat fides hæc practica : sicut prior fides speculativa pro objecto habet verum speculativum. Insuper Cicero, lib. I *Officior.* : « Fides, inquit, est dictorum conventorumque constantia et veritas. Ex quo credamus, quia fiat quod dictum est, appellatam fidem. » Pari ergo ratione cum fit quod in mente dictum est, puta quod mens et ratio faciendum dicat, fides est dicique debet; et qui hoc agit, fideliter et ex fide, ac fide bona agere dicitur.

Hinc Theologi docent conscientiam, licet erroneam, semper ligare, ut nunquam contra eam agere liceat; sed eam deponere per prudens rationis aut viri sapientis consilium; vel, si id non possit, sequi eam oporteat, si videlicet resolutio et res ipsa differri non possit.

Dices : S. Augustinus, lib. IV *Contra Julian.*, III, et lib. *De Gratia Christi*, cap. xxvi, et *epist.* 103; Prosper quoque lib. VIII *De Vita contempl.*, cap. 1 et v; Bernardus, lib. *De Præcept. et dispens.*, fidem

Fides hic idem est quod dictamen conscientia.

Etymon. πίστις.

Conscientia etiam erronea obligat: deponenda tamen est.

hic proprie accipiunt; ergo cum ait Apostolus: « Omne quod non est ex fide, peccatum est, » hinc recte inferam, quod omnia omnium infidelium opera, etiam bona, uti sunt eleemosynæ, cum non sint, nec fiant ex fide, sint peccata. Admittunt illationem hanc nonnulli Doctores Scholastici, ut Gregorius Ariminus, Capreolus, Catharinus.

Verum respondeo: S. Augustinus cum suis *quod non est ex fide*, per miosin sic accipit, q. d. Apostolus: Quod est ex infidelitate, vel quod est contra fidem, quodque fit ad cultum idoli, hoc peccatum est, uti patet. Et quia S. Augustinus putabat pleraque opera ab infidelibus fieri hoc fine, scilicet ad colendum idolum, hinc consequenter pleraque eorum opera putavit esse peccata. Sed hoc de omnibus non est verum; imo certum est infideles posse facere et de facto facere multa opera moraliter bona, ut honorare parentes, dare eleemosynam, servare promissa, non ad cultum idoli sui (de quo saepe non cogitant)

Non omnia infidelium opera mala sunt.

sed tantum hac de causa, quia illa honesta sunt, quia recta ratio illa dictat, ita ut hæc eorum opera moraliter bona sint, nec ullo malo fine, aut circumstantia vitientur.

Rursum, Origenes, Anselmus, S. Leo, serm. 2 *De Jejunio Pentecostes*, et Prosper per auxesin sic exponunt: « Omne quod non est ex fide, peccatum est, » id est, peccato conjunctum est: quia omnis infidelium virtus vana, inanis et falsa virtus est, nec hominem peccato liberare, aut absolute bonum coram Deo efficere valet. « Omnis infidelium vita, inquit Prosper in *Sentent.* excerptis ex S. Augustino, sentent. 106, peccatum est, et nihil est bonum sine summo bono. Ubi enim deest agnitio æternæ et incommutabilis veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus. »

Expositio Prosperii.

Verum, ut dixi, hæc non sunt hoc loco genuina, nec ad mentem Apostoli: Apostolus enim per fidem hic non intelligit fidem Christianam, sed credulitatem, persuasionem et dictamen conscientiae.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Concludit, tam Gentes quam Judæos ad fidem et gratiam Christi vocatos, Deo gratias, invicem gratulationem et pacem debere.

Primo ergo docet quemque proximorum utilitati, et mutuae paci studere debere, quodque Christus tam Judæos ex promissione, quam Gentes ex misericordia ad se et salutem vocaverit.

Secundo, vers. 15, excusat se quod liberius Romanis scripserit, tanquam Gentium Apostolus ostendens quomodo hoc munus sit executus, nimirum quod ab Jerusalem ad Illyricum primus ipse ubique evangelizaverit.

Tertio, vers. 24, destinat ire in Hispaniam, prius tamen deferre eleemosynam in Judæam, ac deinde in transitu videre Romanos, petens ut pro se interim orent.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. 2. Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. 3. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. 4. Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus. 5. Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum: 6. ut unanimes, uno ore honorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi. 7. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. 8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: 9. Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. 10. Et iterum dicit: Lætamini, Gentes, cum plebe ejus. 11. Et iterum: Laudate, omnes Gentes, Dominum; et magnificate eum, omnes populi. 12. Et rursus Isaias ait: Erit radix Jesse, et qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt. 13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo: ut abundetis in spe et virtute Spiritus Sancti. 14. Certus sum autem,

fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere. 15. Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens : propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, 16. ut sim minister Christi Jesu in Gentibus : sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, et sanctificata in Spiritu Sancto. 17. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. 18. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis : 19. in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti : ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. 20. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem ; sed sicut scriptum est : 21. Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt ; et qui non audierunt, intelligent. 22. Propter quod et impediabar plurimum venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc. 23. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis : 24. cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fructus fuero. 25. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis. 26. Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. 27. Placuit enim eis ; et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent et in carnalibus ministrare illis. 28. Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam. 29. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam. 30. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, 31. ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis, 32. ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum. 33. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Vers. 1. 1. DEBEMUS IMBECILLITATES INFIRMORUM SUSTINERE. — βαρβαριον, id est *ferre*, portare instar bajulorum, opitulari illis, et, ut explicat S. Basilius in *Regul. brevioribus*, regul. 177, eas curare, « sicut Christus, inquit Basilius, nostras infirmitates portavit, id est curavit. » Sic *Galat. vi, 2*, ait : « Alter alterius onera portate. » Qua de re plura dicam ibi.

ET NON NOBIS PLACERE, — non nostro animo morem gerere, ut quæ grata nobis sunt et utilia, sectemur cum proximi scandalo vel incommodo, v. g. ut idolothyta et escas lege vetitas comedamus cum offendiulo infirmorum, de quibus egit cap. præced., eo enim alludit, imo redit : repetit enim dicta initio capitis præced., ut patet verba utrimque conferenti.

Vers. 2. 2. UNUSQUISQUE VESTRUM PROXIMO SUO PLACEAT (condescendat, morem gerat, obsecundet, illi se accommodet, non in malum, sed in) BONUM, AD EDIFICATIONEM, — ut scilicet illum sua charitate, continentia, modestia ædificet, pelliciatque ad omne bonum.

Vers. 3. 3. ET ENIM CHRISTUS NON SIBI PLACUIT. — Imitamini Christum. Nam Christus suæ voluntati, nature, quieti et commodis non servivit, ut nos et nostra negligeret, sed ea omnia et vitam suam pro nostra salute exposuit ; ita ergo et nos Chris-

tiani debemus facere pro fratrum salute, eorumque infirmitates sustinere ; et ne eos scandalizemus, a multis etiam licitis et nobis commodis abstinere, atque impense eorum salutem procurare.

SED (supple, nostris commodis servivit Christus), SICUT SCRIPTUM EST (*Psalm. LXXVIII, 10*) : IMPROPERIA IMPROPERANTUM TIBI CEDERUNT SUPER ME. — *q. d.* Opprobria et peccata contra te, o Deus, facta, ita me Christum afflixerunt, atque si in me facta essent ; adeoque pro eis indolui et me humiliavi, ut susceperim ea in me punienda et eluenda in carne mea. Idque *primo*, ut honorem tibi per peccata hominum quasi ablatum, mea satisfactione redderem et restituerem. *Secundo*, ut iram tuam in homines placarem. Hoc enim secundum hic innuit Apostolus ; primum vero directe innuit Psaltes, ut recte annotavit Jansenius in *Ps. LXXVIII*.

4. QUÆCUMQUE SCRIPTA SUNT, AD NOSTRAM DOCTRINAM SCRIPTA SUNT. — Hæc verbis ostendit Paulus se versiculum *Psalm. LXXVIII* jam citatum, licet is in persona Christi dictus et scriptus sit, non male ad Romanorum institutionem hic citasse et transulisse, quia quæcumque scripta sunt in sacra Scriptura, præsertim de Christo, ad nostram, qui Christiani sumus, doctrinam, institutionem et imitationem scripta sunt. Vers. 4.

UT PER PATIENTIAM ET CONSOLATIONEM SCRIPTURARUM SPEM HABEAMUS; — futuræ gloriæ et vitæ æternæ. Pro *per consolationem*, græce est *διὰ τῆς παρακλήσεως*. Quod *secundo*, verti potest cum Ambrosio « per exhortationem, » scilicet ad bona opera; hæc enim spem exacuunt. Facit hoc Scriptura per exempla, quæ narrat, per exhortationes, per promissiones et præmia, quæ Deus servis suis promittit in Scriptura. His enim nos consolatur, exhortatur et in spem beatitudinis excitat.

Nota : « Patientia Scripturarum » est ea, quam nos docent Scripturæ; « consolatio » autem, qua nos consolantur : ita Maldonatus in *Notis manus*. Alii « patientiam » per se sumunt, et distinguunt a « consolatione Scripturarum. » Porro « patientiam » intelligit, qua instar Christi infirmitates infirmorum sustineamus, ut patet vers. 1 et 3 (1).

Vers. 5. 5. DEUS AUTEM PATIENTIÆ ET SOLATII, — scilicet auctor, dator. Sic et vers. 13 et 33, vocatur « Deus pacis et spei, » scilicet largitor; ita Theophylactus.

Secundo, « Deus patientiæ et solatii, » hoc est Deus patientissimus et summe consolans, ita ut in sua deitate includat patientiam et consolationem, sitque per essentiam ipse totus consolatio, imo mare et oceanus consolationis, quam in servos suos etiam in hac vita, ita effundit subinde, in accerrimis quoque tribulationibus et doloribus, ut cor mortale illam non capiat, sed exclamare cogatur cum S. Xaverio : « Satis est, Domine, satis est. »

DET VOBIS IDIPSUM SAPERE (consentire, esse concordans, tum iudicio, tum affectu, eundemque affectum, benevolentiam et beneficentiam invicem exhibere. Vide dicta cap. XII, vers. 16, idque) SECUNDUM JESUM CHRISTUM; — id est, secundum legem, vitam, exemplum et præscriptum Christi, sive prout requirit Christus et Christianismus.

Vers. 7. 7. PROPTER QUOD SUSCIPITE INVICEM, SICUT ET CHRISTUS SUSCEPIT VOS. — Pro *suscipite*, græce est *παραλαμβάνετε*, hoc est, ultro excipite invicem, mutuo vos juvate et fovete, remotis dissidiis, tum ex ciborum delectu, tum ex diversitate nationum, scilicet Judæorum et Gentium, ortis. Quia Christus utrosque suscepit, pro utrisque mortuus est, utrisque salutis media dedit, utrosque beare et in cælo unire cupit.

Nota *primo* : « Suscipere » in Scriptura, maxime psalmis, significat juvare, fovere, promovere, uti dixi cap. XIV, vers. 1.

Nota *secundo* : Postquam dixit Apostolus, « Suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos, » addit : « In honorem Dei, » quia cum Christi redemptio, qua nos in filios suscepit et adoptavit, cessit in honorem Dei, tum mutua Christianorum susceptio et concordia, ad quam Christus quasi

pater eos suscepit in unam Ecclesiam et familiam, in Dei honorem tendit et vergit. Multum enim religioni detrahitur ex discordia eorum qui sub uno militant nomine Christiano, ut notat Ambrosius. Et contra ex concordia fidelium plurimum illi accedit; adeo ut Gentilium admirantium et collaudantium illa olim vox communis de Christianis fuerit : « Videte ut isti invicem diligant, » uti superius ex Tertulliano ostendi.

8. DICO ENIM CHRISTUM JESUM MINISTRUM FUISSE CIRCUMCISIONIS (2), — non proprie : Christus enim circumcisionem et legem veterem abrogavit, aut potius implevit; sed « circumcisionis, » id est circumcisorum, minister, id est prædicator et operator salutis, ac doctor fuit Christus. Intra Judæorum enim fines docendo et evangelizando se continuit Christus. Ita Anselmus. Unde dicit ipse *Matth. xv, 24* : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. »

Aliter explicant S. Chrysostomus et Theophylactus, nimirum Christum dici *ministrum circumcisionis*, quia Christus circumciscus est, et legem veterem servavit. Jam sensus est, *q. d.* Paulus : Ergo, o Gentes, quasi novitiæ in fide, humiliter vos gerite erga Judæos, eosque in judaismo suo quasi inveteratos tolerate, utpote quos Christus toleravit : imo quorum minister fuit et Apostolus; idque « propter veritatem, » id est veracitatem, « Dei, ad confirmandas promissiones patrum : » ut nimirum Deus ostenderet se veracem in promissis patribus factis; hæc enim de causa Deus Judæis Christum a se promissum dedit et exhibuit, quasi ex fidelitate et justitia; Gentibus vero eundem dedit gratis et ex pura misericordia. Et hoc est quod subdit Paulus dicens :

9. GENTES AUTEM (repete, *dico*) SUPER MISERICORDIA (pro misericordia sibi per Christum exhibita debere) HONORARE DEUM, SICUT SCRIPTUM EST (*Psal. XVII, 50*) : PROPTEREA (propter vocationem, gratiam aliaque beneficia Gentibus præstita, quæ in sensu allegorico recensuit Psalter, psalmo illo *XVII*) CONFITEBOR TIBI IN GENTIBUS, DOMINE. — *q. d.* Inter Gentes, o Domine, aperte profitebor et celebrabo tuum nomen, misericordiam et beneficia eis exhibita.

10. ITERUM DICIT (*Deut. XXXII, 43*, juxta Septuaginta) : LETAMINI, GENTES, CUM PLEBE EJUS, — cum Judæis conversis. Conglomerat Apostolus hic testimonia Scripturæ de vocatione Gentium, tum ut Judæis eam magis persuadeat, tum ut Gentes hoc beneficium magis ponderent, Deoque gratias agent.

12. ET RURSUS ISAIAS AIT (cap. XI, 10) : ERIT RA-

(2) Utitur Paulus hoc argumento : Quia Christus et Judæis (vers. 8), et Paganis (vers. 9) prodesse, atque ex ambobus unum cætum efficere voluerit, debet alter Christianorum alteri lenis esse, atque ita ei secundum exemplum Christi inservire, neque eum infestare. — « Ministrum fuisse circumcisionis, » id est *inservisse Judæis*, scil. ad stabiliendam Dei veritatem, etc.

Concordia Christianis commendatur.

Vers. 8.

Christus Judæorum doctor.

Quo sensu Christus vocatur minister circumcisionis?

Vers. 9.

Vers. 10.

Vers. 12.

Dens totus consolatio.

Suscipere in Scriptura quid significet?

(1) Aliis est hendyaulis, scil. per patientiam et per consolationem Scripturarum, id est, *per patientiam ex consolatione Scripturarum fluentem*.

DIX JESSË, ET QUI EXURGET REGERE GENTES. — Nota: Metonymice «radix» hic est virga ex radice pullulans. Sic *Isaiæ* lxx, 2, de Christo dicitur: «Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiendi.» Et *Isaiæ* xi, 1: «Egredietur virga de radice Jesse.» Radix ergo Jesse est Christus ortus ex stirpe Davidis et Jesse.

Christus vocatur radix Jesse ob quatuor causas. Prima et gemina. Secunda.

Subtilius et sublimius hic aliqui philosophantur: nam *Apocal.* v, ubi rursus Christus vocatur «radix David,» Andreas Cæsar et Rupertus id ita explicant: Christus, inquit, quoad divinitatem est radix David, licet quoad humanitatem ipse fuerit ex radice David. Nam Christus, qua homo, natus est ex semine David; sed qua Deus, fuit radix, id est creator et Dominus, Davidis.

Tertia.

Tertio, Aretas et Ansbertus ibidem: Christus, inquit, est radix David, quia David non fuit radix, sed tantum semen, ex quo ortus est Christus quasi radix, germinans omnes fideles, omnem gratiam et gloriam.

Quarta: David radix Christi, quoad humanitatem; Christus radix Davidis, quoad sanctificationem.

Quarto, Pererius ibidem: David, inquit, fuit radix Christi, quoad humanam naturam; Christus vicissim fuit radix Davidis, quoad eximiam sanctificationem, exaltationem et glorificationem Davidis. Ob hoc enim ita exaltatus fuit David, et tot donis cumulatus a Deo, quod ex ejus stirpe nasciturus erat Christus, qui appellandus erat filius David.

Verum primus sensus est litteralis et genuinus, tum quia eum exposcit phrasid Hebræa, tum quia ita explicat se Scriptura, *Apocal.* xxii, 16, cum dicit: «Ego sum radix et genus David.»

ET QUI EXURGET REGERE GENTES, IN IPSUM GENTES SPERABUNT. — «Et,» hic significat *id est*, q. d. Radix hic ille est, vel idem est, qui reget Gentes, uti prædixit *Isaias*, cap. xi, 10, ubi ad verbum sic habetur: «Qui stat in signum populorum,» hebraice *לְיָמֵינוּ עֵמֶד* *tenes amnim*, id est in vexillum Gentium, ut scilicet ad Christi regis castra et vexillum Gentes confluant: itaque «ipsum Gentes deprecabuntur,» q. d. Cum surculus iste ex radice Jessæ germinans, scilicet Christus, in cruce exaltatus et erectus fuerit in signum et vexillum, omnes tam Judæos quam Gentiles trahet ad se et sua castra, ait S. Hieronymus in cap. xi *Isaiæ*, ut in illum credant, sperent, invocent et ab eo accipiant gratiam, justitiam, salutem et gloriam; ac consequenter ipse Christus quasi dux belli, suo vexillo omnes Gentes quasi milites suos sibi subdet et reget, ut pugnent contra diabolium, peccatum; carnem et mundum, ac pugnando vincant et triumphent.

Christus dux et vexillum fer Gentium.

Vers. 13.

13. DEUS AUTEM SPEI (scilicet auctor, cujus gratia factum est, ut in eum speretis, vide dicta vers. 5) **REPLEAT VOS ONNI GAUDIO ET PACE IN CREDENDO,** — ut nimirum in fide suscepta nullas contentiones cum fratribus habeatis, uti hactenus habuistis Judæi cum Gentibus; sed perennem pacem, et concordiam mutuum colatis. Aut, q. d. Deus efficiat, ut credatis, id est pergatis credere, et in fide sus-

cepta sitis firmi et constantes, utque ex hac fide vestra gaudio et pace repleamini. Ita Maldonatus in *Notis manuscr.*

UT ABUNDEtis IN SPE ET VIRTUTE SPIRITUS SANCTI. — Græce *ἐν δυνάμει*, id est in fortitudine accepta a Spiritu Sancto, puta in gratia et donis Spiritus Sancti, quibus anima sit robusta et potens ad quodlibet bonum arduum et magnificum operandum.

14. CERTUS SUM AUTEM, — *πίστευμαι*, persuasum habeo, confido in Domino, mihi certo persuadeo. Certitudo hæc ex affectu charitatis bene de suis sentientis, et ex rumore ac sermone hominum fide dignorum oriebatur.

CERTUS SUM ERGO DE VOBIS, QUONIAM (quod) ET IPSI PLENI ESTIS DILECTIONE, REPLETI OMNI SCIENTIA, ITA UT POSSITIS ALTERUTRUM MONERE. — Nota hic modestiam Apostoli, qua se mire insinuat Romanis, q. d. Ego vos, o Romani, hac epistola doceo et admoneo, non quasi ignaros, torpidos aut improbos, quique non possitis invicem monere: certus enim sum vos plenos esse dilectione et scientia; sed tantum, ut ostendam animi mei affectum erga vos, utque memoriam eorum quæ scitis vobis refricem, tanquam Apostolus vester, uti ipse se explicat vers. sequent. (1).

Modestia Apostoli.

Nota *secundo*, hæc duo in monitore requiri, scilicet *primo*, dilectionem, quæ inducat eum ad proximi salutem procurandam, et per quam monendum sibi conciliet, ut monita sua placide accipiat; unde pro *dilectione* græce est *ἀγάπην*, id est bonitas, sive benigna charitas. *Secundo*, scientiam, ut sciat monitor quid, quando, quomodo monere debeat. De quo pulchra et practica documenta dat S. Gregorius in *Pastorali*.

Monitoris conditiones duc. Prima, dilectio. Secunda, scientia.

15. AUDACIUS SCRIPSI VOBIS, FRATRES, EX PARTE, TANQUAM IN MEMORIAM VOS REDUCENS, PROPTER GRATIAM (apostolatium) QUE DATA EST MIHI A DEO. — Discant hinc Superiores subditis non superbe, sed humiliter imperare, scribere, monere, sicut Apostolus hic: «Scripsi,» inquit, hæc non docens, sed «in memoriam vos reducens,» ut officio et muneri, puta apostolatui meo, satisfaciam. Monitioni enim et correctioni magnam suavitatem, gratiam et efficaciam dat humilitas (2).

Vers. 15.

16. UT SIM MINISTER CHRISTI JESU. — «Minister,» supple sacrorum, id est sacerdos: Græce enim non est *διδάσκων*, sed *λατρεύων*, q. d. Sacerdos sum hoc ipso quod Apostolus.

Vers. 16.

SANCTIFICANS EVANGELIUM DEI, — id est, sacris operans prædicando Evangelium sanctum, et per quod Gentes sanctificantur. Græce enim est *ιεραρχῶντα* (quo nomine Septuaginta reddunt Hebræum *כֹּהֵן* *cohen*, id est sacerdos sacrificans) *τὸ εὐαγγέλιον*, quod S. Augustinus vertit, *consecrans*

(1) «Et ipsi,» id est sponte vestra, sine meo monitu, scil. spero vos fore (aut, jam esse) benignitate plenos.

(2) *τὸ ex parte* vel lenit *audacius*, q. d. Paulo audacius, liberius; vel refertur ad *scripsi*, q. d. Paulus, se liberius scripsisse in nonnullis epistolæ locis.

Evangelium, id est Evangelii prædicationem. « Sanctificare » ergo hic, est sacrificare, sive sanctam victimam (puta Gentes fideles et sanctas per Evangelii prædicationem) facere, consecrare, offerre Deo. Sic *Joan. xvii, 19*, ait Christus : « Pro eis ego sanctifico meipsum, » id est meipsum in sanctam victimam in cruce consecro et offero pro ipsis. Adde, voce *sanctificans* significat hic Apostolus prædicationem Evangelii, quasi rem sacram, non ad sartores et laicos, sed ad presbyteros Deo consecratos pertinere.

UT FIAT OBLATIO GENTIUM ACCEPTA, ET SANCTIFICATA IN SPIRITU SANCTO, — *q. d.* Ad hoc sum Sacerdos mysticus, puta præco Evangelii, ut nimirum per meam prædicationem Gentiles placeant Deo et sanctificentur per Spiritum Sanctum, itaque quasi victima munda et acceptissima Deo offerantur et consecrentur, ait S. Augustinus, ipsique deinde opera sancta Deo quasi victimas offerant.

Nota : Ex Græco patet hic esse illustrem metaphoram, vel potius allegoriam, petitam ex victimarum immolatione. Est enim hic sacrificium, ipsa Gentium conversio, et oblatio Deo : victimæ sunt ipsæ Gentes conversæ et oblatae Deo; sacerdos est Paulus et quivis præco Evangelii; consecratio est ipsa prædicationis Evangelii, qua Gentes convertuntur et Deo sanctificantur; ignis quo Deo incenduntur et comburuntur, est Spiritus Sanctus : ita S. Chrysostomus et Theophylactus.

Simili ergo modo omnes qui convertunt animas, sunt Sacerdotes; labor docendi et concionandi est consecratio; victimæ præstantissimæ sunt ipsæ animæ; sacrificium est ipsa earundem conversio. Vide hic qua puritate, religione et studio concionatores alii que similes tractare debeant suas conciones, suaque munia circa proximorum salutem obire, nimirum perinde ac si sacrificarent et sacris (uti re ipsa faciunt) operarentur.

Nota *secundo* : Ex hoc loco hæretici contendunt non aliud in Ecclesia esse sacrificium, quam prædicationem Evangelii. Sed errant, quia nemo non videt hæc omnia esse metaphorica. Et simili metaphora, vers. 23, eleemosynam vocat Apostolus liturgiam; uti et II *Corinth. ix, 12* in Græco. Sic et cap. *xii, 1*, corpora nostra vocavit « hostiam viventem. » Nam solam Eucharistiam esse sacrificium proprie dictum, patet I *Corinth. x, 20* et 21; *Hebr. vii, 17*; *Hebr. xiii, 10*; *Act. xiii, 2* in Græco.

VERS. 17. 17. HABEO Igitur GLORIAM IN CHRISTO JESU AD DEUM, — *q. d.* Ex eo quod sim minister Christi atque sacerdos, et Apostolus Gentium, uti jam dixi, habeo unde glorier, non in me, sed « in Christo, » qui per me operatus est, et in dies operatur salutem Gentium; idque « ad Deum, » id est in iis rebus quæ ad Deum pertinent, puta in rebus salutis, quæ ad gratiam et gloriam divinam spectant. Hoc enim est Græce τὰ πρὸς τὸν Θεόν,

18. NON AUDEO ALIQUID LOQUI EORUM, QUÆ PER ME NON EFFICIT CHRISTUS, IN (circa conversionem et) OBEDIENTIAM GENTIUM, — *q. d.* Habeo unde glorier, si cogitem et loquar, non falsa, sed vera, puta ea quæ vere per me efficit Christus, in tam mira et magnifica tot Gentium conversione. Est misiosis. Ex modestia enim Paulus non dicit expresse se mira hæc efficere, sed id tantum ex contrario colligendum relinquit, dicens : « Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus; » inde enim recte a contrario sequitur : ergo quidquid loquor et glorior de iis quæ per me efficit Christus, id ipsum vere loquor et glorior. In verbo *audeo*, respicit ad id quod dixit vers. 13 : « Audacius autem scripsi, » *q. d.* Audacius scripsi ob gratiam, quam vident omnes mihi datam a Deo : non enim audeo scribere et gloriar de meis viribus et gestis, quasi meis, uti faciunt vani et superbi.

19. IN VIRTUTE SPIRITUS SANCTI, — ἐν δυνάμει, hoc est, in potentia, robore, efficacia, puta in potenti et efficaci operatione Spiritus Sancti, quam explicat dum subdit :

ITA UT AB JERUSALEM USQUE AD ILLYRICUM (quæ nunc Sclavonia, vel Bosnia dicitur) REPLEVERIM (plene annuntiaverim ubique) EVANGELIUM CHRISTI. — Est Hebraica catachresis. Replere enim Evangelium est plene illud prædicare. Ita Vatablus. Potest *secundo*, « Evangelium » hic accipi pro prædicatione Evangelii, et « implere » pro perficere, *q. d.* Ut impleam et perficiam prædicationem Evangelii. Sic enim III *Reg. i, 14*, dicit Nathan ad Bethsabæe : « Ego complebo, id est perficiam, sermones tuos; » sic sæpe alibi « implere » significat perficere.

Tertio, Toletus sic explicat, *q. d.* Ego Evangelium quasi rete implevi multitudine Gentilium quos converti, quasi piscibus. Hic sensus acutior est quam germanior : potius hæc ratione per Hebræum hypallagen, « replere Evangelium » significaret, Evangelio replere provincias ab Jerusalem usque ad Illyricum. Sic enim Hebræi loquuntur : replere lapides vel gemmas in ephod, hoc est, ephod replere et ornare gemmis et lapidibus pretiosis, ut patet *Exodi xxxix, 10*, et *Exodi xxxi, 5* in Hebræo. Indequè Hebræi gemmas Rationalis vocant אבני מלאכה *abne milluim*, id est lapides plenitudinum, ut patet *Exod. xxv, 7* in Hebræo; quia, ut explicat Chaldæus, hæc gemmæ cælaturas ephod et Rationalis implebant, perinde ac smaragdus palam annuli implere solet. Pari enim hebraismo dici hic posset, Paulum Evangelium implevisse, hoc est, Evangelio quasi gemma pretiosissima implevisse et ornasse mentes hominum, omnesque provincias, quæ sunt quasi annuli, ephod et Rationalis Christi. Atque hic sensus forte pluribus placebit videbiturque ad hebræam phrasim maxime accedere.

Nota hic ingentem zelum et circuitum Apostoli : duos in hoc loco prædicationis suæ terminos sta-

Quid sanctificare, vel sacrificare Evangelium?

Prædicationem non est laicorum munus.

Fulchra allegoria de conversione Gentium.

Concionatores quomodo suo munere fungi debeant?

Prædicationem Evangelii unicuique esse in Ecclesia sacrificium comminiscuntur hæretici.

Vers. 18.

Vers. 19.

Implere Evangelium quid? Prima expositio, et genuina. Secunda.

Tertia.

Quarta.

Evangelium quasi gemma genuina implet et ornantes hominum.

Regiones ab Aposto-

tolo
Evange-
lii luce
illustra-
tae recen-
sentur.

tuit, Jerusalem et Illyricum; medias omnes regiones, Arabiam, Damascum, Antiochiam, Seleuciam, Cyprum, Pamphyliam, Pisidiam, Lycaoniam, Syriam, Ciliciam, Phrygiam, Galatiam, Mysiam, Troadem, Achaiam, Epirum et alias, quasi fulmen, omnes fide Christi illustrans et charitate inflammans, paucis annis ipse pervasit.

Vers. 20. 20. SIC AUTEM PREDICAVI. — Ὅτι φιλοτιμούμενον, sic magno studio conmissus sum et ambivi evangelizare. In Græco est hebraismus. Accusativus enim per antiptosin ponitur pro nominativo, scilicet φιλοτιμούμενος pro φιλοτιμούμενος; idque fit quia præcesserunt accusativi, ut nimirum cum illis hic quoque consentiat et concordet.

SICUT SCRIPTUM EST (Isaiæ LII, 15, ubi extat de vocatione Gentium prophetia, quam partim per Paulum impleri voluit Christus, partim per alios

Vers. 21. Apostolos : ait enim Isaias) : QUIBUS NON EST AN-
NUNTIATUM DE EO (puta Gentes Deum et Christum ignorantes), VIDEBUNT, — cognoscent eundem.

Vers. 22. 22. IMPEDIEBAR PLURIMUM (τὰ πολλά, id est plu-
ries : ita Syrus) VENIRE AD VOS.

Vers. 23. 23. ULTERIUS LOCUM NON HABENS IN HIS REGIONIBUS.
— « Locum, » scilicet vacuum, cum in eis repleverim, ut dixi vers. 19, Evangelium, ubique fundatis Ecclesiis, ubique constitutis et ordinatis Episcopis et Presbyteris, qui mea cœpta perficiant.

Vers. 24. 24. CUM IN HISPANIAM PROFICISCI COEPERO, SPERO
D. Pau-
lum in
Hispania
prædicas-
se multi
tradunt.

QUOD PRÆTERIENS VIDEAM (videbo) VOS. — Nota, plerosque omnes Patres docere Paulum, uti promisit hic, ita revera ivisse in Hispaniam, scilicet post liberationem ex primo carcere Romano sub Nerone, quæ contigit anno Christi 61, ubi Lucas finit Acta Pauli et Apostolorum. Postea enim octo annos supervixit Paulus : occisus enim est anno Neronis 14, Christi 69, licet gesta hisce octo annis nec Lucas, nec quis alius scripserit : ita docent S. Hippolytus, Athanasius, Cyrillus, Sophronius, Epiphanius, Chrysostomus, Theodoretus, Hieronymus, Gregorius, Isidorus, Beda, Ado, Metaphrastus, quos citat et sequitur Baronius anno Christi 61, et Pererius hic. Negat tamen idipsum S. Thomas ac D. Soto, et videntur favere Gelasius Papa, et Innocentius I, epist. ad Decentium; sed eos facile excusat Pererius. Astipulatur et Romanum Martyrologium 23 septembris, dum ait : « Narbonæ in Gallia natalis S. Pauli Episcopi, quem tradunt fuisse Sergium Paulum Proconsulem, qui a Paulo Apostolo baptizatus, et, cum in Hispaniam pergeret, apud Narbonam relictus, ibidem episcopali dignitate donatus est : ubi prædicationis officio non segniter expleto, clarus miraculis migravit in cœlum. »

Audi quæ de Probo, Xantippe, Philotheo et aliis in Hispania a S. Paulo conversis, narrat ex Sophronio Joannes Vasseus in Chron. Hispan. : Sophronius, inquit, Patriarcha Hierosolymitanus, scribit Italiam, Gallias et Hispanias transitu B. Pauli illustratas : qui cum in domo Probi, illustris cujusdam viri, hospitio susceptus in Hispania fuisset,

et Xantippe, uxor ejusdem Probi, modestiam hospitis sedulius in eum intenta, admiraretur; divina voluntate factum est, ut, dum sic intenta vultui peregrini inhæreret, appareret ante frontem Pauli quasi litteris aureis scriptum : « Paulus Apostolus, prædicator Christi. » Quæ cum prænuntia fama multa de Apostolo audisset, et diu desiderasset vultum ejus videre, gaudio pariter resoluta et stupore, cum lacrymis corruit ad ejus pedes. Edocta autem mysteria Christi, cum viro et familia Christo regenerata est. Sed et traditur Philotheus, ejus regionis princeps, Paulo adhæsisse, factus Christi confessor. Quin et Menologia Græcorum S. Xantippes a Paulo in Hispania conversæ diem natalem consignant 23 septembris.

SI VOBIS PRIMUM EX PARTE FRUITUS FUERO. — Nota τὸ ex parte, q. d. Inexplebile habeo vestri desiderium, ut nunquam totum illud saturare possim, sed duntaxat ex parte; præsertim si tantum in transitu vos videam et salutem, uti destino : ita Theophylactus.

Nota secundo : Pro fructus fuero, græce est ἐμπλησθῆναι, id est expletus fuero, scilicet jucunditate honestæ delectationis, quam ex vestra præsentia et consuetudine capiam : hoc enim est frui. Sic enim fructio distinguitur ab amore, qui abstrahit ab amati præsentia, et a desiderio, quod est rei absentis. Ita Theologi ex S. Augustino, lib. I De Doctrina Christ., cap. XXXIII.

25. PROFICISCAR IN JERUSALEM MINISTRARE SANCTIS, Vers. 25.
— ut Judæis Christianis in paupertate et necessitate constitutis deferam collectam eleemosynarum, quam pro eis feci in Macedonia et Achaia. Pro ministrare, græce est λειτουργῆσαι, quasi eleemosyna sit liturgia et sacrificium, ipsique eleemosynarii sint λειτουργοί, sive sacerdotes et sacrificii Dei : quia eleemosyna est generale quoddam sacrificium, Deoque gratissimum. Nam de ea dicit Dominus : « Misericordiam volo, non sacrificium. » Vide dicta vers. 16.

26. IN PAUPERES SANCTORUM, — hoc est, in pau- Vers. 26.
peres sanctos, puta in pauperes Christianos. Sic Plinius « ovorum oblonga » dixit, pro ova oblonga.

27. SI SPIRITUALIUM EORUM PARTICIPES FACTI SUNT Vers. 27.
GENTILES, DEBENT ET IN CARNALIBUS (in temporalibus bonis) MINISTRARE ILLIS. — Nota : Spiritualia bona a Judæis acceperunt Gentiles, primo, quia Christum, Apostolos, fidem, etc., Gentes a Judæis, quibus hæc promissa et data sunt, acceperunt; secundo, quia per preces, obsequia et ministeria sua subserviebant Christiani, qui erant in Judæa, Apostolis et Evangelio apud Gentes.

28. CUM ASSIGNAVERO EIS FRUCTUM HUNC. — Pro Vers. 28.
« assignavero, » græce est ἀρραχτάμενος, obsigna- vero, id est obsignatam a Gentilibus pecuniam fideliter tradidero, ne quis putet me inde quid usurpasse. Solent enim veteres annulis suis obsignare ea, quæ fideliter servata vel translata cuperent. En quam caute providet Paulus bona

Frui
quid?

Apostoli
in egen-
tes beni-
gnitas.

Spiritua-
lia bona
a Judæis
in Gentes
collata.

Cautela
Apostoli
in trac-
tandis
pecuniis.

coram Deo et hominibus, in pio opere eleemosynæ.

Nota : *Fructum* vocat eleemosynam, quæ, ut ait Chrysostomus, fructus est et commodum, non tam accipienti, quam danti. Nam Christus inquit : « Beatius est dare quam accipere. » *Beatius*, quia liberalius, generosius, virtuosius et magis meritorium.

Apostolus tamen proprie eleemosynam hic vocat *fructum*, non dantium, sed accipientium eam, fructum scilicet spiritualium honorum, quæ Judæi communicarant Gentibus, ut dixi vers. 27. Sicuti præcones fructum suæ prædicationis habent sustentationem et alimoniam.

Vers. 29. Benedictio Pauli quintuplex.

29. IN ABUNDANTIA BENEDICTIONIS EVANGELII CHRISTI VENIAM. — Ita lege cum Romanis et Græco. Per *benedictionem*, primo, Ambrosius accipit miracula; secundo, Theodoretus, pericula quæ passurus erat Paulus propter Evangelium; tertio, Theophylactus, eleemosynas quas Romæ erat collecturus pro Hierosolymitanis; quarto, Chrysostomus sic explicat, q. d. Scio cum veniam, inveniam vos plenos omnibus donis spiritualibus; quinto et optime, benedictio hæc est gratia et charismata Evangelii, q. d. Deus per meum adventum, prædicationem et conversationem copiosam vobis impertiatur Evangelicorum mysteriorum cognitionem, amorem, consolationem, gratiam et fructum. Ita Origenes et Anselmus.

Adventus Apostoli Romanis causa benedictionis Evangelicæ.

30. OBSECO VOS UT ADJUVETIS ME IN ORATIONIBUS VESTRIS AD DEUM. — Pro *adjuvetis me*, græce est *συμμεριάζετε μοι*, id est, *ut concertetis in agone mecum*. Præsiebat Apostolus certamen quod postea habuit Hierosolymis, Act. XXI, 27; ubi captus fuit ab infidelibus Judæis, contra quos precibus certabat, et Romanorum, ut secum certent, preces sic implorat. Ita S. Chrysostomus.

Multo ergo magis licet invocare, sine ulla Dei injuria, opem Sanctorum in cælis cum Christo regnantium. Si enim Paulus hic sine injuria Dei, id est honoris, invocationis et adorationis Dei petit : O Romani, orate pro me; cur sim Deo injurius, si dicam : S. Petre, ora pro me?

Invocationem Sanctorum licitam esse probatur.

31. OBSEQUII MEI (ministerii eleemosynarum; quas defero Christianis pauperibus in Judæa degentibus) OBLATIO ACCEPTA FIAT IN JERUSALEM SANCTIS. — q. d. Orate pro me; non tantum ad hoc, ut eleemosyna quam perfero, secure ad Hierosolymitanorum manus perveniat; sed etiam ad hoc, ut grata sit illis et hilariter accepta, neve propter me displiceat, aut minus arrideat. Erat enim Paulus Judæo-Christianis suspectus, quasi hostis judaismi et Gentium patronus.

Vers. 31.

32. UT REFRIGERER VOBISCUM. — q. d. Ut refrigeret et ex tot laboribus recreet videns vestrum profectum in Evangelio, et vos pariter recreemini videntes me, de quo multa inaudistis.

Vers. 32.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Totum caput continet salutationes. Unde colligas humanitatem Pauli, benevolentiam et charitatem maternam erga singulos. Discant hic præcones, imo Christiani omnes, illud : Saluta libenter, resaluta libentius.

Apostoli humanitas in salutando amicis Christianis.

Interim secundo, vers. 17, jubet ut caveant eos qui faciunt dissensiones et offendicula.

Tertio, vers. 23, Deo, qui omnes Gentes per Christum vocavit ad Evangelium et salutem, optat et tribuit honorem et gloriam æternam.

1. Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris : 2. ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit : etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi. 3. Salute Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu 4. (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt : quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ Gentium); 5. et domesticam ecclesiam eorum. Salute Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo. 6. Salute Mariam, quæ multum laboravit in vobis. 7. Salute Andronicum et Juniam, cognatos et concaptivos meos : qui sunt nobiles in Apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo. 8. Salute Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. 9. Salute Urbanum, adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum. 10. Salute Apellen probum in Christo. 11. Salute eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salute Herodionem cognatum meum; salute eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. 12. Salute Tryphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salute Persidem

charissimam, quæ multum laboravit in Domino. 13. Salute Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam. 14. Salute Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt fratres. 15. Salute Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem et omnes qui cum eis sunt, sanctos. 16. Salute invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. 17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis. 18. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri: et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. 19. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono et simplices in malo. 20. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. 21. Salutatur vos Timotheus adjutor meus, et Lucius, et Jason et Sosipater cognati mei. 22. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam, in Domino. 23. Salutatur vos Caius hospes meus, et universa Ecclesia. Salutatur vos Erastus, arcarius civitatis, et Quartus, frater. 24. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. 25. Ei autem qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, 26. (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei) in cunctis Gentibus cogniti, 27. soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui honos et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Vers. 1. 1. COMMENDO VOBIS PHOEBEN SOBREM NOSTRAM, QUÆ EST IN MINISTERIO ECCLESIE, QUÆ EST IN CENCHRIS.—Nota: Paulus vocat Phœben « sororem, » ob cognationem, non carnis, sed fidei et religionis. Sicut enim omnes viri Christiani vocabantur fratres, ita omnes feminæ Christianæ vocabantur sorores. Male ergo quidam recentiores « sororem » interpretantur uxorem Pauli, cum qua, inquit, vivebat jam cælebs. Nam Paulus ipse innuptis se annumerat I *Corinth.* VII, 8. Phœbe hæc, ut hinc patet, Corintho profecta fuit Romam, atque adeo latrrix fuit hujus epistolæ ad Romanos, ut habent Græca, Syra et Latina Complut. in fine epistolæ.

Phœbe diaconissa. Nota secundo: Fuit hæc Phœbe « in ministerio Ecclesiæ, » græce δίακονος, id est, ut explicant S. Chrysostomus et Origenes, *diaconissa*. Quenam fuerint olim diaconissæ, dicam I *Timoth.* V, 9 (1).

Nota tertio: Cenchræ erat portus et pagus Corinthi. Ita Origenes. Ergo etiam in pagis jam tum Christi fides erat pervulgata et celebris.

Vers. 2. 2. UT EAM SUSCIPIATIS IN DOMINO. — Domini nomine et amore, propter Dominum, vel in Domini gratia et charitate Christiana. Vide *Can.* 23. Unde subdit Paulus:

DIGNE SANCTIS, — scilicet, uti decet Christianos excipere Christianos, qui quasi sancti recipi debent. Ita S. Chrysostomus.

IPSA QUOQUE ASTITIT MULTIS. — Προσέτις ἐγενήθη, id est *assistrix fuit*, quod Eustathius et Græci nonnulli exponunt προσέτις, id est præfecta hospitium fuit. Videtur ergo hæc Phœbe fuisse ex illis, de quibus I *Timoth.* V, 10, dicitur: « Si hospitio recepit, si pedes sanctorum lavit, » etc.

(1) Vide et Binghamum, *Origines Eccles.* II, 22.

3. SALUTATE PRISCAM ET AQUILAM, — Judæos scenopagos, qui nuper Roma a Claudio ejecti, sed jam eo reversi erant, ut hic docet Apostolus. Vide *Actor.* XVIII, 2 (2).

4. QUI PRO ANIMA MEA SUAS CERVICES SUPPOSUERUNT, — *q. d.* Qui pro vita mea tuenda suam objecerunt periculo, vel in illa seditione Ephesi per Demetrium excitata, de qua *Actor.* XIX, 24; vel in Corinthiaca, de qua *Actor.* XVIII, 12; vel in alia simili.

5. ET DOMESTICAM ECCLESIAM (FAMILIAM CHRISTIANAM) EORUM (3).

SALUTATE EPÆNETUM, QUI EST PRIMITIVUS ASIE. — Ita Biblia Romana: nam Syrus et Græca jam habent *Achaia*, pro *Asia*, *q. d.* Salute Epænetum, qui primus in Asia ad fidem Christi est conversus. Unde Græca habent, ἐς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαιῆς, qui est primitiæ Achaia. Ita Chrysostomus et Theodoretus.

7. ANDRONICUM ET JUNIAM, COGNATOS MEOS, — gentiles meos, qui scilicet mecum ejusdem sunt gentis, puta sunt Judæi. Sic enim Paulus cap. IX, vers. 8, omnes Judæos vocat suos « cognatos. »

QUI SUNT NOBILES IN APOSTOLIS. — *q. d.* Qui inter Apostolos et doctores sunt insignes et illustres. Ita S. Chrysostomus et Theodoretus. Non enim soli illi duodecim vocati a Christo, sed et Paulus, Silas, Barnabas alique similes apud Ethnicos et infideles evangelizantes, fuerunt et etiam-

(2) Prisca hæc eadem est, quæ in *Actis*, XVIII, 2, Priscilla dicitur. Sic Livilla, Secundilla, Tertulla, pro Livia, Secunda, Tertia.

(3) Id est, cœtum, qui in eorum ædibus convenire solet. Nam in ædibus privatis tum Christiani convenire solebant.

num sunt Apostoli. De personis et sanctis hisce vide Baronium, in *Annalibus* et in *Martyrologio*.

QUI ET ANTE ME FUERUNT IN CHRISTO. — In fide Christi, q. d. Qui ante me crediderunt, et Christiani fuerunt.

Vers. 10. **10. SALUTATE APELLEN PROBUM** (græce δίκυμον, *probatum*) IN CHRISTO, — hoc est *christianismo*. Vide *Can. 37*.

Vers. 11. **11. SALUTATE EOS QUI SUNT EX NARCISSI DOMO, QUI SUNT IN DOMINO**, — qui sunt in Domini nostri Jesu Christi fide et Ecclesia, q. d. Salutate ex Narcissi domo omnes qui credunt Christo. Unde videntur in eadem domo aliqui fuisse infideles, quos saluari non jubet.

Vers. 14. **14. HERMAS**. — Hic Hermas auctor est libri, qui inscribitur *Pastor*, eo quod in ipso angelus pastor, protector et custos ipsius Hermæ, qui et angelus pœnitentiæ ipsius dicitur, inducatur duodecim præcepta vitæ bene agendæ præscribens : qui liber apud veteres magnæ fuit auctoritatis.

Vers. 16. **16. SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO**, — non Gentili, sed « sancto, » id est Christiano, religioso, honesto, modesto, casto, sincero, fraterno, de quo plura dicam II *Corinth. XIII, 12*.

Cur S. Paulus non salutet hic S. Petrum? Quæres, cur S. Petrum non salutet hic Paulus? An quia Romæ Petrus nunquam fuit, ut ex hoc loco contendunt Novantes? Respondeo : Minime; sed causa est, vel quod ad Petrum peculiare litteras dederit Paulus, vel quod Petrus, utpote

Regiones a S. Petro perlustrata, enim Roma pulsus esset.

Judæus, ante aliquot annos Roma pulsus a Claudio Imperatore, etiamnum abesset; discurrebat enim ad alias in Italia, Hispania, Africa et Britannia Ecclesias fundandas et juvandas, ut tradit et docet Innocentius I, epist. *ad Decentium*, et ex ea Baronius, Bellarminus et alii. Nam alioqui Priscilla et Aquila, alique Judæi, quos hic salutatur, Romam redierant, edicto Claudii jam obliterato vel revocato, aut certe illo stante furtim et clandestinum irrepentes.

SALUTANT VOS OMNES ECCLESIE CHRISTI. — Non quod ab eis salutandi Romanos accepisset Paulus mandatum, longe enim aberant; sed quia earum charitatem et affectum noverat, quo Romanos salvere et prospere agere cupiebant; et quia ipse erat caput omnium Ecclesiarum, omnes Ecclesias representans, sicut rex regnum. Sicut ergo regnum per regem loquitur et salutatur, ita et Ecclesiæ per Paulum; ut quod ipse facit, Ecclesiæ censeantur fecisse.

Sic I *Corinth. cap. ult., vers. 19*, dicit Paulus : « Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. » Sic quoque vulgo et vere amicis et familiaribus scribimus : Salutatur te ille vel iste familiaris tuus, et meus, etiamsi nobis nil tale dixerit, quia novimus ejus mentem, qua alium salvere et bene agere desiderat. Hæc enim mens est hominum invicem scribentium, hic usus communis, verus et mendacii expers.

Vers. 17. **17. ROGO UT OBSERVETIS EOS, QUI DISSENSIONES PRÆTER** (id est *contra*, ut vertit Erasmus) **DOCTRINAM, QUAM VOS DIDICISTIS, FACIUNT**. — Sic *Galat. I, 8*, dicit

Apostolus anathema iis qui aliud evangelizant, præter, id est *contra* id, quod evangelizatum est.

18. HUIUSCEMODI PER DULCES SERMONES ET BENEDIXIONES (hoc est adulationes, assentationes, inquit Theophylactus) **SEDUCUNT CORDA INNOCENTIUM**. — Per « dulces sermones; » græce δὲ τῶν χρησιμεύων. Ubi nota : a Græco χρησιμῶς, id est utilis vel commodus, Gentilibus vocabantur *Chrestii*, homines utiles vel benefici. Unde Lucianus in *Philopatros* : « Pauci, inquit, chrestii, id est *frugi*, sunt, quemadmodum ubique video. » Contra vero « chrestologi » dicebantur, qui cum bene loquerentur, male tamen agebant; qua de causa Pertinacem Imperatorem Chrestologum esse appellatum, auctor est Julius Capitolinus. Tales chrestologos Apostolus hic vocat hæreticos et pseudo-doctores, eorumque chrestologiam, id est blandiloquentiam, cavendam esse monet.

19. VESTRA OBEDIENTIA (qua prompte et perfecte Evangelio credidistis) **IN OMNEM LOCUM DIVULGATA EST**. — q. d. Ergo, o Romani, uti cœpistis, ita pergitis tueri hanc fidem et obedientiam. Vide dicta cap. I, vers. 8.

VELO VOS SAPIENTES ESSE IN BONO, ET SIMPLICES IN MALO. — « Sapientes, » id est prudentes et cautos, ne a bono quod accepistis, illorum seductorum dulcibus et blandis persuasionibus excidatis. Ad malum autem « simplices, » id est rudes, quasi nescientes male agere, qui nullam nocendi artem teneatis.

Nota : « Simplex » græce dicitur ἀκέραιος, quod deducitur a κέραιος, et a privativo, q. d. Sine cornu, placidus, innocens; vel ἀπὸ τῆς κερῆς, id est *miscere*, et a privativo, q. d. Immixtus, purus, sincerus, et exinde metaphorice, simplex, qui non novit adulterare, miscere, corrumpere, vitare. Sic *Matth. X, 16*, jubet Christus, ut simus ἀκέραιοι ὡς περισσεπαί, simplices sicut columbæ.

Simplex et ἀκέραιος quis?

20. DEUS PACIS (amator et auctor) **CONTERAT SATANAM** (qui magister est omnium dissensionum) **SUB PEDIBUS VESTRIS VELOCITER**. — q. d. Deus conterat cito dissensiones vestras cum suo principe. Ita S. Chrysostomus et Theodoretus.

Secundo, Origenes : « Deus conterat Satanam, » hoc est, inquit, omnem spiritum qui adversatur credentibus, quique per suos ministros, quasi serpens insidiatur calcaneo vestro et vos ad defectionem a fide sollicitat. Alludit ad *Genes. III, 13* : « Ipsa (vel, ut directe habent Hebræa, נִרְיָ hu, id est ipsum semen, sive proles mulieris, puta Christus) conteret caput tuum. »

Vers. 20. Quil τὸ Deus conterat Satanam? Prima expositio. Secunda.

Tertio, proprie *Satan*, id est diabolus, conteri, hoc est dejici, calcari ac vinci hic dicitur, cum ejus populus, scilicet idololatræ et infideles, maxime reges et principes qui Evangelio adversantur, dejiciuntur. Orat ergo hic Paulus, ut populus Christianus his omnibus fiat potentior, ut pro Imperatoribus et principibus idololatris Christiani surrogentur, utque Deus pacis persecutores Ecclesiæ convertat, eosque illi subjiciat. Ita Ansel-

Tertia. Satanæ conteri-tur, cum potentia principum Gentilium decrescit.

Statua
Martis
a S. Sem-
pronio
contrita.

mus. Sic inter alios S. Sempronius martyr productus ad Martis simulacrum, jussusque illud adorare, dixit: « Conterat te Dominus Jesus Christus Filius Dei vivi, » ac mox simulacrum ipsum sensim liquefactum defluxit: ut habent acta S. Nemesii martyris.

Hic sensus accommodus et illustris est: primus tamen sensus quem dedi, magis respondet præcedentibus, puta versui 17 et seq.

Vers. 22. 22. SALUTO VOS EGO TERTIUS, QUI SCRIPSI EPISTOLAM, IN DOMINO.—Hoc est, propter Dominum, aut potius, q. d. Salutem, quæ a Christo Domino est et proficiscitur, vobis precor.

Nota: Pro « Tertius, » aliqui legunt « Terentius, » sed perperam. « Tertius » ergo hic nomen est proprium scribæ, qui dictante Paulo epistolam scripsit. Estque hæc ejus sententia Scriptura sacra, uti reliqua epistola, quia illam ipsam vel Paulo, ut videtur, vel Spiritu Sancto dictante scripsit Tertius. Hunc factum esse Episcopum Iconii Diodorus Tarsensis hic, et Dorotheus in Synopsi testantur, ubi et martyrio coronatus est 21 junii, ut habent Martyrologia. De hoc Tertio ita ex Diodoro Tarsensi scribit Sixtus Senensis lib. II, in Tertio: « Tertius, inquit, Iconii Episcopus, Pauli discipulus et amanuensis, scripsit dictante Apostolo eam, quæ est ad Romanos epistolam; in cujus fine salutationem quoque suam apponens ait: Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam hanc, in Domino. Is cum esset parum sermone peritus, nec satis in scribendo exercitatus, epistolam, quæ propter multitudinem ac sublimitatem questionum, cæteris Pauli epistolis obscurior est, longe reddidit obscurissimam, dum sensus et cogitationes Pauli elocutionibus interdum confusis et inabsolutis sententiis, ac transposita nonnunquam ordinis serie conatus est explicare. Diodorus Tarsensis Episcopus, in Expositione epistolæ ad Romanos, hujus rei testis est. Theodolus, Cælesyriæ presbyter, in Expositione epistolæ ad Romanos, pro Tertio, Terentium legit. »

Tertius
scriba
exaravit
hanc epis-
tolam
dictante
Apostolo.

Tertius
hic pos-
tea fac-
tus est
Episco-
pus Ico-
nii.

Tertii
imperiti-
a in ex-
cipiendis
Apostoli
sententi-
is.

Vers. 23. 23. SALUTAT VOS CAIUS, HOSPES MEUS.—Ad hunc Caium scripsit S. Joannes tertiam suam epistolam Catholicam, in qua eum ab hospitalitate et misericordia in pauperes dilaudat.

ET UNIVERSA ECCLESIA, — scilicet quæ est Corinthi, unde hanc epistolam scripsit Paulus. Videtur ergo ex hoc loco, Caii domus fuisse ecclesia, sive locus ad quem ad synaxes congregabantur Christiani, qui erant Corinthi. Unde Ambrosius, Syrus et Græca legunt, τῆς ἐκκλησίας οἴκου, q. d. Caius est hospes non tantum meus, sed etiam universæ Ecclesiæ Corinthiæ.

Caius,
hospes
Apostoli
et conven-
ientium
Christia-
norm.

Erastus
quæstor.

ERASTUS, ARCARIUS, (græce ἀρχαῖος, id est quæstor) CIVITATIS, — Corinthi, ut dixi, cui nimirum commissa erat cura publici ærarii.

Vers. 24. 24. GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI CUM OMNIBUS VOBIS. AMEN. — Nota: Apostolus passim epistolis suis et præmittit et subjungit apprecia-

tionem gratiæ, ut doceat nil ita Christiano in votis esse debere, ac Dei gratiam gratiæque augmentum, qua scilicet non hominibus, sed Deo gratissimus, ac placeamus: sic enim ad omnia virtutum opera validi ac potentes efficimur, degimusque in perpetua pace ac lætitia. Sicut enim famulus qui regi servit, apud quem gratiosus est, nihil tristitiæ sentit, quiddam inimicitiae vel adversitatis aliunde occurrat; ita nos nihil mœroris sentiemus, sive amici alique nos deserant et infestent, sive pericula et tribulationes ingruant, si in Dei gratia simus, si Deus nos gratia sua roborat et confirmet.

Gratia
Dei quan-
ti sit?

Sic insuper, inquit S. Chrysostomus, hom. 10 in epist. II ad Timoth. in morali: « Si in gratia Dei sis, terribilis eris non tantum hominibus, sed et dæmonibus. Tales fuere Apostoli, qui, calcatis divitiis, Domini sui imperio sunt potiti. Ille, aiebant, morbo liberetur, ille dæmonibus: illum liga, hunc solve. In terris fiebant ista, sed e cælis proficiscebantur. » Et rationem subdit dicens: « Hic enim honor redundat in Dominum. Quo enim potentior est famulus, eo majori admirationi est dominus. » Addit deinde Chrysostomus, nos omni vi et violentia nobis et concupiscentiis illata, ad hanc gratiam assequendam conitti debere.

Virtus
gratiæ
Dei.

25. EI QUI POTENS EST VOS CONFIRMARE JUXTA EVANGELIUM MEUM (supple, sit honor et gloria, ut patebit vers. ult. in fine) ET PRÆDICATIONEM JESU CHRISTI (de Jesu Christo Salvatore) SECUNDUM REVELATIONEM MYSTERII, — q. d. Prædicatio Evangelii Christi non est prædicatio veritatis et rei humano lumine cognitæ, sed est prædicatio rei cognitæ per revelationem divinam: nimirum est prædicatio magni illius mysterii, quod tota hac epistola tractatum est, scilicet omnes omnino homines, etiam Gentiles et paganos, justificari ex fide Christi, idque gratis et sine ullis cuiuspiam meritis.

Vers. 25.

TEMPORIBUS ÆTERNIS. — Nota, nec mundum, nec tempus esse ab æterno, uti voluit Plato. Dicuntur ergo tempora æterna, non secundum rem, sed secundum imaginationem, quæ scilicet fingimus ante mundum æternitati coexistisse. Ita Anselmus, q. d. Paulus: Non est recens inventum Evangelii; sed ab æterno semper fuit ipsum Evangelium in secreto divinitatis consilio, menteque divina tacitum et occultum, et nunquam hactenus in mundo propalatum aut prædicatum. Unde subdit:

26. QUOD (scilicet mysterium jam dictum: Græcum enim ἀνεκδηλώτως referri debet ad μυστήριον) NUNC PATEFACTUM EST (declaratum et demonstratum est) PER SCRIPTURAS PROPHE TARUM (qui Christum, Christique Evangelium prædixerunt), SECUNDUM PRÆCEPTUM ÆTERNI DEI, AD OBEDIATIONEM FIDEI, — ut nimirum omnes Gentes Evangelium fidemque Christi audiant, illique credant et obediant.

Vers. 26.

IN CUNCTIS (quibusvis sine discrimine) GENTIBUS COGNITI, — scilicet mysterii: eo enim τὸ ἐκγνωτὶ referri patet ex Græco et ex parenthesi Ro-

Myste-
rium tota
hac epis-
tola trac-
tatum.

mana, quæ omnia a τὸ quod nunc patefactum est, hucusque duobus semicirculis includit. Græcizat ergo hic noster Interpres; cum alioqui clare, ut cœperat, dicere debuisset: «Mysterii, quod nunc patefactum est et in cunctis Gentibus cognitum;» vel, ut Græce est, γνωρισθέντος, id est notificatum et manifestatum est.

Vers. 27. 27. SOLI SAPIENTI DEO PER JESUM CHRISTUM.—Hæc refert ad «ei qui potens est,» vers. 23, q. d. Soli sapienti et potenti Deo per Christum et Christianam religionem omnis sit honor et gloria sempiterna.

Nota: Gloria sit «soli,» non Patri, ut Ariani; sed «Deo,» id est SS. Trinitati, cui per Christum hominem omnis honor defertur. Ita S. Augustinus, lib. III *Contra Maxim.*, cap. xiii. Nam Christus Deus et homo cum sit, ut Deus honorem recipit cum Patre et Spiritu Sancto; ut homo vero illum defert. Detulit autem, cum prædicavit in mundo SS. Trinitatem, et jussit baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti omnes gentes.

Sapientia solius Dei est. Nota secundo: Vox «sapienti» innuit, per nullam hominum sapientiam hominem potuisse viam salutis agnoscere: quia solus Deus a seipso, et per essentiam sapiens est, qui eam per fidem nobis manifestavit. Hinc solus sapiens dicitur: respicit enim Paulus ad mysterium, de quo dixit vers. 25. Ita Anselmus. Vide *Baruch*, cap. III, vers. 32 et 37.

CUI HONOR ET GLORIA IN SECU LA SECCULORUM. AMEN. — τὸ cui hebraismo redundat. Ita S. Augustinus. Hebræi enim repetunt relativum cum antecedente. Unde Græca et Syrus non habent τὸ cui. Sic ergo hæc omnia ordinanda sunt: Ei qui potens est vos confirmare, videlicet soli sapienti Deo, sit honor et gloria. Amen.

Vide S. Chrysostomum hic in morali, hom. ult., pulchre et pathetice ostendentem quantum S. Paulus suo zelo, labore et fervore honorarit et glorificarit Deum.

O Rex sæculorum, o revelator mysterii temporibus æternis taciti, o æterne Deus, immortalis et invisibilis, o qui habitas in celsis montibus ÆTERNITATIS! qui ex alto despicias arcta vitæ nostræ, omniumque temporum sub te labentium spatia; tibi honor, tibi gloria in sæcula sæculorum! Tu nobis beatæ ÆTERNITATIS aditum, devicta morte, reserasti: fac nos semper ejus memores ita sobrie, juste et pie vivere, ut ejus participes efficiamur; da nobis ita sancte et heroice hoc vitæ momentum transigere, ut in sæcula sæculorum te frui, te laudare, te cum omnibus Angelis et Sanctis celebrare mereamur, o vera charitas, o chara ÆTERNITAS! Deus meus et omnia. Amen (1).

(1) In Græco additur subscriptio hæc: Πρὸς Ῥωμαίους ἐγγράφη ἀπὸ Κορίνθου διὰ Φιλίππου, τῆς διακόνου, τῆς ἐν Κερκεραῖς ἐκκλησίας. Sed certum et exploratum est subscriptiones additas esse ab incertis auctoribus, qui ex certis historicis περιστάσει collegerunt, ubi epistola quædam scripta, per quem missa, quo tempore exarata sit. Auctor subscriptionis epistolæ ad Rom. sic videtur argumentatus esse: Paulus, cap. xv, 26, scripsit Macedonas et Achæos collegisse pecunias in usum pauperum Christianorum Hierosolymitanorum; in Achaia autem fuit Corinthus; ergo epistola scripta est Corinthi. Hoc vero non sequi, nemo non videt. Porro, cap. xvi, 1, Paulus commendat Romanis Phœben, diaconissam Cenchreensem; ergo epistola per eam scripta est; quum tamen Tertius eam scripsisse dicatur vers. 22. Res itaque manet incerta. Consentiant tamen Origenes, Theodoretus, Euthalius, et nunc plerique statuunt, Corinthi hanc epistolam esse scriptam; et quidem anno 53, ait Sepp.

COMMENTARIUS

IN PRIMAM EPISTOLAM (4)

AD CORINTHIOS.

ARGUMENTUM.

Describitur Corinthus.

Achaia sive Peloponnesus, quæ nunc vulgo Morea dicitur, olim celebres habuit urbes; harum metropolis et nobile emporium erat Corinthus, inquit Chrysostomus, duobus inelyta portibus, quorum Lechæum Ionio, Schonus Aegeo imminet mari. Unde a duplici hoc mari Poetæ « Corinthum bimarem » vocarunt, ut Ovidius, lib. IV *Fastor.* :

Adriacumque patens late, bimaremque Corinthum.

Fertur autem Corinthus primo a Sisyphe latrone, Æoli filio, condita fuisse, et Corceyra nominata, auctore Strabone, lib. VIII *Geogr.*, postea Ephyre: deinde eversa, et instaurata a Corintho Marathonis, seu Pelopis (ut Suidæ placet), sive (ut alii malunt) Orestis filio, Corinthus appellata. Hanc urbem Cicero, *pro lege Manilia*, Græciæ totius lumen appellat. Eo enim potentia propter situs opportunitatem pervenit, ut vix Romanæ urbi concederet.

Corinthiorum divitiæ, splendor, fastus et luxus.

Abundabat ergo Corinthus opibus, mercibus et metallis, ac præsertim ære, fuitque æs Corinthiacum celeberrimum et laudatissimum; adeo ut Plinius, lib. IV, cap. II, tradat illud auro et argento æquiparari. Ex hac opulentiâ manavit Corinthiorum fastus, ingluvies, luxus, libido, magnificentia, ut ea abierit in proverbium: « Non cuivis homini contingit adire Corinthum. » Ubi Demosthenes muliereculæ, pro horario usu corporis, deposcenti octona auri talenta, respondit: « Ego tanti poenitere non emo. » Hac de causa in hæc eorum vitia subinde, ac præsertim cap. VI, invehitur Apostolus.

Corinthiorum sapientia, et

Rursum *secundo*, Corinthi erat Oratorum et Philosophorum frequentia; inter quos fuit Perianther, unus e septem Græciæ sapientibus. Adit ergo

(1) Juxta hodiernos multos, non duas, sed tres epistolas ad Corinthios scripsit Paulus: ea quæ in bibliis *prima* inscribitur, revera *secunda* est; prima autem, anno præcedente, scilicet 53, ait Sepp, scripta, nunc est deperdita. Præcipuum autem argumentum petunt e I *Cor.* v, 9-11. Ita Michaelis, Roseumullerus, Sepp, op. cit. tom. II, p. 336; conf. D. Glaire, op. tom. VI, p. 69.

Paulus Corinthum, ut in urbe tam frequenti et celebri disseminaret Evangelium, in eaque annum et sex menses evangelizavit, ac multos ad Christum convertit, confirmante eum Domino, qui ei per visionem Corinthi apparet: « Noli, inquit, timere, sed loquere, et ne taceas, propter quod ego sum tecum, et nemo apponetur tibi ut noceat te, quoniam populus est mihi multus in hac civitate, » *Actor.* XVIII, 9. Hac Pauli prædicatione Corinthii Christiani mire profecerunt, adeo ut eorum sapientiam, prophetiam, aliasque eis a Deo datas gratias cap. I, 5; XIV, 26, et alibi celebraret ipse Paulus.

Hinc *tertio*, inter Corinthios orta est superbia, ambitio, et contentiones, præsertim postquam Apollo, vir eloquens et potens in Scripturis, supervenit Corinthum, *Act.* XVIII, 27; tunc enim nonnulli hunc Apollo prætulerunt Paulo, quasi in sermone minus eleganti et eloquenti; indeque orta sunt schismata, uno jactante et dicente: « Ego sum Pauli; » altero: « Ego sum Apollo, » etc. Paulus ergo hanc ad eos scribit epistolam, in qua statim per quatuor prima capita eos ab humana sapientiæ et eloquentiæ fastu, atque inani magistrorum suorum Pauli vel Apollo venditione, ad humilitatem crucis, ad Christi fidem et doctrinam abducit.

Quarto, scripserant Corinthii ad Paulum varia dubia proponentes, ut patet cap. VII, vers. 1, quæ ipse hac epistola resolvit: unde postquam primis quatuor capitibus, eorum schismata et vanæ sapientiæ ambitionem retudisset; deinde, cap. V, jussisset excommunicari et vitari incestuosum, ac cap. VI, litigia eorum eorum iudice infideli, atque fornicationem insectatus fuisset; cap. VII, primum eorum dubium de matrimonio et virginitate enodat, docetque quæ sint jura matrimonii Christiani, eique opponit et anteponit consilium Evangelicum virginitatis et cælibatus. Mox cap. VIII et X, dubium secundum eorum de idolothytorum esu aggreditur, asseritque illum in se licitum esse, sed cavendum, ubi est scandalum infirmorum. Deinde cap. IX, ut ostendat, quam ido-

Pauli apud eos prædicatione.

Corinthiorum ambitio, contentiones, et schismata.

Paulus hac epistola Corinthiorum schismata composit, dubia resolvit.

Iothytorum scandala sint cavenda, asseverat se ob ædificationem proximorum, abstinuisse stipendio sustentationis, sibi evangelizanti debito, ac labore manuum victum sibi comparasse. Inde cap. xi, tertium Corinthiorum dubium, de mulierum velatione, et quartum de cœna Eucharistica ejusque agape resolvit. Mox cap. xii, disputat de gratis gratis datis, easque varie variis a Spiritu Sancto distribui docet. Cap. xiii, demonstrat inter Dei dona et gratias excellere charitatem. Cap. xiv, quinto Corinthiorum dubio, An donum linguarum præstet prophetiæ? negative respondet. Cap. xv, sextum dubium eorum resolvit, probando multis resurrectionem, ejusque dotes, modum et ordinem docendo. Cap. xvi, jubet fieri collectam eleemosynarum pro pauperibus Hierosolymitanis; ac denique salutationibus claudit epistolam.

Quando et ubi scripta hæc epistola? Nota quinto: Scripta est tam hæc prima, quam secunda ad Corinthios, ante epistolam ad Romanos; nam, ut notat Chrysostomus, Apostolus, 1 Corinth. xvi, 2, Corinthios ad collectam, qua su-

blevent famem pauperum Hierosolymitanorum, adhortatur, quam Rom. xv, 25 et 26, jam factam esse docet. Rursum scriptam esse hanc epistolam Philippis, et missam per Timotheum habent Græca, Syra et Regia Latina, in fine epistolæ; sed videtur potius ex cap. xvi, vers. 8 et aliis Ephesi scripta (Actor. xix, 4) anno Christi 57. Ita Baronius, OEcumenius (1) et alii.

(1) De occasione hujus epistolæ egregie disputat Sepp, op. cit. ibid., eamque scriptam dicit ann. 54 ineunte, ita ut in proximum Pascha Corinthum perveniret. Cf. Chronicon quod præfixi *Actis Apostol.*

De stylo et elocutione, vide D. Glaire, ibid. p. 74; hæc vero tradit Rosenmullerus: « In Epistolis Pauli ad Cor. frequentior quam in cæteris ejusdem epistolis, et tantum non continuus est respectus ad historicas περιστάσεις, quarum cognitio primis quidem lectoribus, in re præsentibus, obvia fuerat, nobis vero ex ipsis demum Apostoli litteris, et maximam partem obscuris indiciis repetenda est; quæ harum epistolarum propria difficultas. Multa in hæc rem utiliter collegit et accurate disputavit Storrius, in peculiari Commentatione, cui titulus: *Notitiæ historicæ Epistolarum Pauli ad Cor. interpretationi inservientes*, Tubingæ. »

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Agit gratias Deo, pro gratia Corinthiis data, spondetque quod Deus in ea illos confirmabit. Deinde, vers. 10, insectatur eorum schisma, quo hic dicebat: Ego sum Pauli; ille: Ego sum Apollo; cum omnes sint Christi.

Tertio, vers. 17, radicem schismatis succidit, dum docet non debere Corinthios spectare eloquentiam Apollo, vel alterius prædicatoris; sed rem prædicatam, scilicet crucem, quæ licet Judæis sit scandalum, Gentibus stultitia, fidelibus tamen est Dei virtus et sapientia.

Hinc quarto, vers. 26, consequenter docet Deum non vocasse ad prædicationem et fidem crucis et salutis sapientes, potentes et nobiles mundi, sed stultos, infirmos et ignobiles Apostolos, aliosque primos fideles, idque ne quis in se, sed tantum in Deo gloriatur.

1. Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sosthenes frater, 2. Ecclesiae Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum, et nostro. 3. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. 4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu: 5. quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia: 6. sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis; 7. ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, 8. qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi. 9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. 10. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia. 11. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. 12. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo: ego vero Cephæ: ego autem Christi. 13. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? 14. Gratias ago Deo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium: 15. ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. 16. Baptizavi autem et Stephanæ domum: cæterum nescio si quem alium baptizaverim. 17. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare: non in sapientia verbi, ut non evacuatur crux Christi. 18. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem, qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim: 19. Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. 20. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? 21. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. 22. Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt: 23. nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; 24. ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam: 25. quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. 26. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: 27. sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut con-

fundat fortia; 28. et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: 29. ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio: 31. ut, quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur.

Vers. 1. 1. SOSTHENES (1). — Erat hic princeps synagogæ Corinthi, conversus ad Christum a Paulo, pro fide coram Gallione proconsule acriter verberatus, Actor. XVIII, vers. 17, ac post mortem relatus inter Sanctos, 28 novembris.

Vers. 2. 2. ECCLESIE DEI, QUÆ EST CORINTHI, SANCTIFICATIS IN CHRISTO JESU, VOCATIS SANCTIS (supple, scribit, et salutem dicit Paulus, precando): GRATIA VOBIS ET PAX A DEO. — Pro *vocatis sanctis*, Syrus vertit, *vocatis et sanctis*. Græce enim semper non est participium λεγόμενος, aut κεκλημένος, id est vocatus, dictus, appellatus; sed κλητός, nomen, quasi dicat: Vocatus sanctitatis, vel vocatione sanctus, vocatus ad sanctimoniam.

Beneficium vocationis cum admiratione et humilitate recensendum. Error Pelagii circa vocationem.

Nota primo, hoc beneficium vocationis Paulum toto hoc capite et passim alibi admirari.

Secundo, illud et omnia cætera humiliter ac pie divinæ benevolentiae et potestati adscribere. De humilitate locum hic habet in signem Chrysostomus, in morali homil. primæ.

Tertio, hinc patet contra Pelagium, non nostris meritis, sed mera Dei gratia nos vocatos esse ad fidem et gratiam Christi. Ita Chrysostomus et passim Augustinus. Rursum, hinc omnes Christiani olim dicti sunt Sancti, non actu, sed vocatione, professione, debito.

Quarto, hos Sanctos dicit « in Christo, » id est per Christi merita, sanctificatos, scilicet in baptismo et deinceps.

Quinto, ἡ Ecclesia et ἡ vocatis sanctis idem sunt. Est enim appositio sive explicatio Ecclesie; ut si quæras, quid sit Ecclesia? respondebo hinc ex S. Paulo: Sunt vocati Sancti; sive est congregatio et cætus fidelium, qui vocati sunt ad sanctitatem.

Unde sexto, hinc patet Ecclesiam esse visibilem. Scribit enim Paulus hæc non ideæ abstractæ, sed Ecclesie, quæ est Corinthi, quæ ejus litteras legere et videre poterat, ut patet.

Septimo, ex hoc loco liquet eandem ubique esse Ecclesiam, cujus pars erat Ecclesia Corinthiorum. Unde ait: « Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro, » id est, omnibus Christianis ubicumque consistant; sive mecum hoc in loco nostro, sive in alio quolibet suo loco. « Ipsorum » ergo, scilicet Corinthiorum, « et nostro, » scilicet meo et Sosthenis. Addit hoc, ne quis putaret cum dixit, « Domini nostri Jesu Christi, » dicere voluisse Christum dominum esse solius Pauli et Sosthenis. Ita Chrysostomus: « Eoque,

(1) Vers. 1-9 continent totius epistolæ exordium, et modestam benevolentie captationem.

ait, tacite innuit Paulus, Corinthios semotis contentionibus debere esse concordēs, quasi membra ejusdem Ecclesie et capitis Christi. » Deinde innuit se scribere hanc epistolam proprie quidem ad Corinthios, sed tamen cupere esse circularem ad omnes Christianos, uti circulares erant epistolæ aliorum Apostolorum et Episcoporum primis illis sæculis (2). Nam quod Cajetanus ἡ nostro interpretatur, q. d. Nostrajurisdictione extendit Corinthum, et ad Corinthios, ut urbs et locus Corinthi sit et ipsorum et noster, coactum est. Denique cur dicatur Ecclesia, vel evocatio, vel cætus vocatorum ad fidem, quæ olim synagoga, id est congregatio, dicebatur, et quid sit, qualis, quæ ejus notæ, vide Bellarminum, De Ecclesia, lib. I, cap. I, II et seq.; solide et docte edisserentem.

4. GRATIAS AGO DEO MEO SEMPER PRO VOBIS IN GRATIA DEI, QUÆ DATA EST VOBIS IN CHRISTO JESU. Vers. 4.

— « In gratia, » Syrus טוּחַת עַל אֲבִיבָה, græce ἐν τῇ χάριτι, id est, propter gratiam Dei, « quæ data est vobis in Christo, » id est, per Christum. Vide Can. 23. « Origo, inquit S. Bernardus, serm. 13 in Cantica, omnium fontium et fluviorum mare est: virtutum autem et scientiarum origo est Dominus Jesus Christus: continentia carnis, cordis industria, voluntatis rectitudo ex illo fonte manant; remittatur (per gratiarum actionem) ad suum principium celeste profluvium, quo ulterius terræ refundatur: Gloriam meam alteri non dabo, inquit Deus, » Isaia XLVIII, 11.

Gratiarum actio frequens debet esse Christiano.

5. QUOD IN OMNIBUS DIVITES FACTI ESTIS IN ILLO (per illum Christum) IN OMNI VERBO (prædicationis Evangelii) ET OMNI SCIENTIA, — id est, spiritali ejus intelligentia, q. d. Gratias ago Deo, quod vobis copiosam per me et Apollo exhibuerit præ-

(2) Quid Paulus voluerit verbis, ἐν παντί τόπου, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, in omni loco ipsorum, et nostro, obscurum est. Alii ita vertunt: Qui invocant nomen Domini Jesu Christi in quovis loco, Domini, inquam, tum ipsorum, tum nostri, ut verba αὐτῶν τε, etc., referenda sint ad Κοίτην, Domini: ita Chrysostomus, Photius et Theophylactus. Alii: sive natione sint Gentiles, sive Judæi. Nonnulli existimant Apostolum respicere ad partes in quas ecclesia Corinthiaca erat divisa, quarum alia se a Paulo, alia ab Apollone, alia a Petro, alia a Christo denominabat; diversas nempe partes diversis quoque locis ad sacra celebranda convenisse; quare Paulum ab initio statim monuisse se non scribere ad eos solum, qui se nominarent suos (nostro), sed ad Christianos Corinthios omnino omnes, ubicumque demum ad sacra celebranda congregarentur. Aliis denique ci in omni loco ipsorum sunt Christiani, qui Corinthi, aut Cenchreis, aut in reliqua Achaia versabantur, et cum Corinthiis versati erant; ci in loco ipsorum, qui tum apud Paulum Ephesi versabantur.

ditionem et doctrinam Evangelii, ejusque sensum et intelligentiam.

Vers. 6. 6. SICUT TESTIMONIUM CHRISTI CONFIRMATUM EST IN VOBIS, — id est, quibus, ceu testimoniis duobus Christiana fides fundata et firmata est in vobis. Nam Græci Græcum *καθὼς*, id est *sicut*, per enallagen interpretantur, *ὡς ἔστιν*, per quæ, scilicet verbum et scientiam. Alii sic explicant « sicut testimonium, » etc. *g. d.* Quibus rebus, scilicet, prædicatione Evangelii ejusque scientia, quasi certo testimonio cognoscitur vos esse fideles et discipulos Christi (1).

Vers. 7. 7. EXPECTANTIBUS REVELATIONEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, — in secundo illius adventu, quando omnium gratiarum copiam et consummationem in gloria cœlesti a Christo accipietis.

Vers. 8. 8. QUI ET CONFIRMABIT VOS (quantum est ex parte sua, id est gratiam dabit, quæ vos confirmare possit et actu confirmabit, si eam recipere, ea uti, et vos confirmare in Christi fide et charitate velitis, de quo rursum vers. 9 : « confirmabit, » inquam, ad hoc, ut sitis et persistatis) USQUE IN FINEM (vitæ) SINE CRIMINE, — græce *ἀνεργάτους*, id est inculpati, quos nemo culpæ aut criminari possit, quasi crimen aliquod contra fidem et charitatem Christi commiseritis; enim *sine crimine* referri ad *confirmabit*, patet ex Græco *βεβαιώσει ἀνεργάτους*, id est confirmabit inculpatos, sive in-criminales, ut scilicet tales sint et perseverent. Loquitur Apostolus toti Ecclesiæ, in qua plerique erant sancti et inculpati, etiamsi pauci aliqui schismata sererent, quos mox versu sequenti redarguit et culpât.

In ecclesia Corinthiorum plerique erant sancti.

IN DIE ADVENTUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. — Est ellipsis, frequens Apostolo; supplendum enim est, ut sitis et appareatis sine crimine illo die adventus et judicii Christi : nisi malis *ἐν ἡμέρῃ* poni pro *ἐν ἡμέρῃ*, in die pro in diem (sæpe enim *ἐν* et *ἐν* confundit Apostolus), ut explicet *ὅτι in finem* per *ὅτι in die adventus Christi* : hic enim ultimus noster et rerum omnium erit finis.

Vers. 9. 9. FIDELIS DEUS, PER QUEM VOCATI ESTIS IN SOCIETATEM FILII EJUS JESU CHRISTI. — Nota : « Fidelis » S. Paulo idem est quod constans, verax, ut ostendam I *Timoth.* I, 13, non quasi, ut vult Calvinus, solum efficaciter a se vocatos eosque omnes Deus salvet, et quemque illorum se salvum fore firma fide credere jubeat et efficiat. Ut quid enim mox vers. sequenti de Corinthiorum salute sollicitus schismata eorum inculpat? An non crediderant Corinthii? et tamen in schismata lapsi periculum damnationis incurrerant, ideoque illud ab eis avertere satagit Paulus. Possunt ergo fideles in peccata labi et damnari.

Error Calvini circa efficaciam Dei vocationem.

Deus non deserit hominem

(1) Alii : Nam religionis Christianæ veritas vobis confirmata est.

promisit, ut persistatis et confirmemini in fide et societate Jesu; nec vos deseret, nisi prius a vobis deseratur, ut docet Concilium Tridentinum (ex S. Augustino), *sess. VI*, cap. XI et XIII, ubi tria docet eadem quæ hic Apostolus :

Primo, justificatis omnibus Deum gratiam Christi dare, qua in justitia perseverare possunt, si velint. *Secundo*, eos sua voluntate posse ab ea excidere. *Tertio*, neminem scire an sit perseveraturus, an sit de numero electorum, nisi specialem hac de re a Deo revelationem habeat.

Nota *secundo* : « Societatem filii » hic vocat Paulus communionem fidei, gratiæ et gloriæ Christi, quæ habetur in Ecclesia Christi; sive ipsum christianismum, in quo habemus societatem filiationis, hæreditatis, Sacramentorum et omnium honorum Christi, *g. d.* Vocati estis, ut sitis filii Dei, socii, membra, fratres et cohæredes Christi. Ita Anselmus, Ambrosius, Theophylactus, Chrysostomus, quem vide. Sic S. Joannes ait *epist. I*, cap. I, 3 : « Ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo. »

Ubi adverte : Licet, ut ait Apostolus, omnes fideles Christiani sint de societate Christi, tamen alii aliis magis sunt de hac societate; scilicet, qui magis Christi vitam et gratiam participant, et qui non tantum præcepta; sed et consilia Christi sequuntur : sicut de societate Christi magis erant Apostoli, quam alii Christiani.

Insulse cavillantur hæretici : Paulus omnes Christianos dicit esse vocatos in societatem Filii Dei : ergo perperam Jesuitæ sibi solis arrogant nomen Societatis Jesu. Pari enim modo inferrent : Omnes Christiani colunt SS. Trinitatem, B. Virginem, angelos : ergo perperam Ecclesia instituit Ordines et Sodalitates nomine SS. Trinitatis, B. Virginis, angelorum, etc. Hæ enim Sodalitates alios non excludunt ab horum cultu, sed nomen aliis commune sibi appropriant, ut eo excitentur ad majorem et singularem pietatem erga SS. Trinitatem, B. Virginem, angelos, utque alios quoque ad eundem excitent.

Sciunt vero Jesuitas hoc nomen sibi non dedisse, sed Summos Pontifices Romanos ipsumque fundatorem S. Ignatium, qui ex humilitate et gloriæ vitandæ causa, suos non voluit vocari Ignatianos, sed Societatis Jesu, idque ex visione quadam, qua agens de Societate fundata, vidit Jesum crucem bajulantem, sibi que dicentem : « Ego vobis Romæ propitius ero : » quando divinitus ita illustratus fuit, ut non dubitaret hanc esse Dei voluntatem, hoc nomen Jesu Societati huic dandum esse. Audiant Ribadeneiram, lib. II *Vitæ S. Ignatii*, cap. XI : « Societatem Jesu appellari voluit, ut qui huc vocati fuerint, non se in Ignatii Ordinem aliquem ascriptos, sed in Societatem Filii Dei Jesu Christi Domini nostri vocatos agnoscant : sub illo summo Imperatore mereant; ejus signa sequantur, crucem suam cupide tollant, et

nisi prius deserit.

Tria notanda circa negotium vocationis et electionis divini.

in auctorem fidei et consummatorem Jesum aspiciant, qui proposito sibi gaudio sustinuit erucem, confusione contempta. Et ne defatigentur animis deficientes, certum illis atque persuasum sit ducem suum sibi præsto esse: illum non Ignatio solum et sociis, ut videmus hactenus fuisse, sed sibi quoque futurum semper propitium sperent. » Et Pium V Pontif., in *Bulla Societ.*, pag. 74: « Qui, inquit, sicut nomen Sociorum Jesu assumpserunt, ita opere, doctrina et exemplis D. N. Jesum Christum imitari, et ejus vestigia sequi nituntur. » Sicut ergo S. Paulus Timotheum, *epist.* II, cap. II, vers. 3, hortatur ut laboret ac certet, « sicut bonus miles Christi Jesu: » ita « Societas Jesu » suo nomine monetur et excitatur ut pro gloria Dei et salute animarum laboret, « quasi militia, seu legio, seu cohors militum sociata sub duce Jesu. » Plura vide apud Julium Nigronium de hoc titulo, et apud Jacobum Grefserum, Franciscum Montanum et alios, qui apologias pro Societate hac scripserunt.

Vers. 10. 10. OBSECO VOS, FRATRES, PER NOMEN DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI (in cujus unam eandemque societatem, familiam, domum et Ecclesiam vocati sumus omnes, quicumque fideles et Christiani sumus), UT IDIPSUM DICATIS OMNES — scilicet, quasi fratres germani, verbis et voce, consentiatis, dicatisque omnes simul: « Ego sum Christi; » non autem hic dicat: « Ego sum Pauli; » ille: « Ego sum Apollo. » Rursum non tantum voce, sed et mente consentiatis; alioqui enim ficta et simulata foret verbalis vestra oris confessio. Unde subdit quasi radicem concordiae dicens (1):

SITIS PERFECTI IN EODEM SENSU ET IN EADEM SENTENTIA. — Legunt aliqui in Græco, ἡρώσει, id est *scientia*, itaque legunt Latina Plantiniana; sed corrigendum est ἡρώσει, id est *sententia*, itaque legunt Latina Romana. Pro « perfecti, » græce est καταρτισμένοι, id est, ut Theophylactus, « Sitis coagmentati, » sive « perfecte compacti in eodem sensu et in eadem sententia, » ut idem sentiatis, et inter vos consentiatis in Christo, ut vobis invicem apte cohareatis in una mente et sensu in Christo; καταρτισμένοι enim significat ita apte et congruenter aliquid componere et coagmentare, ut partes inter se et cum toto congruant; atque quia tunc res perfecta atque absoluta est, cum concinne et congruenter hoc modo composita est, hinc hoc verbum significat quoque perficere, ut *Psal.* VIII, 3: « Ex ore infantium et lactentium perfecisti (græce καταρτισσά) laudem. » II *ad Corinth.* cap. ult., vers. 11: « De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, » id est, inter vos mutuo et cum capite vestro congruite. Hoc enim significat Græ-

cum καταρτισσά. *Psal.* XXXIX, 7: « Aures autem perfecisti mihi, » græce καταρτίσω μοι.

Vers. 11. 11. SIGNIFICATUM EST ENIM MIHI AB IIS QUI SUNT CHLOES. — Putant aliqui τὸ *Chloes* esse nomen loci: sed hic locus alibi nusquam legitur; nec Græca satis patiuntur *Chloes* esse locum. Unde verius Chrysostomus et Syrus putant hoc esse nomen familiae vel feminae, *q. d.* Ex familia *Chloes* audivi. Simili græcismo dicitur *Roman.* XVI, vers. 10: « Salutate eos qui sunt ex Aristoboli, Narcissi, » scilicet domo et familia.

Vers. 12. 12. QUOD UNUSQUISQUE VESTRUM (hoc est quilibet ex iis, qui inter vos contendunt, et schismatis partem aliquam fovent; erant enim inter Corinthios multi alii cordati et pacifici, a schismate et consequenter a verbis sequentibus alieni) DICIT (vicissim, alternative, vel respective: non enim quisque dicebat): EGO QUIDEM SUM PAULI, EGO APOLLO, EGO VERO CEPHÆ, — sed vicissim, cum diceret unus: « Ego sum Pauli; » alter dicebat: « Ego Apollo; » alter: « Ego vero Cephæ. » In voce ergo *unusquisque*; est acceptatio distributiva et disjunctiva familiaris Hebræis; quisque enim ambitiose et contentiose dicebat: « Ego sum Pauli; » vel: « Ego Apollo, Ego vero Cephæ. » Ego sum Pauli, scilicet discipulus, catechumenus; Ego Cephæ, scilicet a B. Petro Pontifice edoctus, vel baptizatus, Antiochiæ, Romæ, aut alibi. Nam hucusque Petrus Corinthi non fuerat, ut colligitur cap. IV, 13. Unde Baronius vult hæc verba esse eorum, qui declinabant schismata, quæ proprie ob Paulum et Apollo exorta erant, ut patet cap. III, 4; utque ea vitarent, aliis suos magistros jactantibus, ipsi dictitabant se nec Pauli, nec Apollo, sed Petri, Præsidis Ecclesiæ, esse discipulos; quasi dicerent: Hic dicit et jactat se esse Pauli discipulum, ille Apollo; ego vero dico me esse Cephæ, id est, me esse discipulum Petri, qui caput est Ecclesiæ et vicarius Christi: illi enim adhæreo, illo glorior; ille per Paulum vel Apollo, aliumve me convertit et baptizavit. Unde alius altius assurgens dicebat: « Ego sum Christi; » qui scilicet est ipse summus Princeps Apostolorum et Ecclesiæ, cujus vicarius est Petrus, cujus ministri sunt Paulus et Apollo.

Notandum est enim quod addit: « Ego autem Christi, » non male, sed recte loquentium esse, si absit contentio, et contemptus Apostolorum et vicariorum Christi, uti jam Anabaptistæ contemnant Prælatos; omnes enim decebat dicere: Nos sumus Christi, puta Christiani. Taxat ergo Corinthios, ex quibus non omnes, ut par erat, sed aliqui tantum Christianos se esse dicerent, alii vero aut Pauli, aut Apollo, aut Cephæ sese discipulos nuncuparent. Ita Ambrosius, Theophylactus, D. Thomas. Occasio schismatis videtur fuisse, quod Apollo, qui eloquens, acer et potens erat in Scripturis, Corinthi tum docebat, *Actor.* XVIII, 27, ita ut ejus respectu nonnullis Paulus visus sit frigidior et jejunior, utpote qui studio sermonis

Exhortatio Apostoli ad concordiam et fugam discordiam.

Schismata et contentiones Corinthiorum.

Recte loquentur qui dicunt se esse Christi, modo non contemnant Prælatos Ecclesiæ.

(1) Vers. 10 — cap. IV, reprehendit Apostolus Corinthios propter factiones et schismata quibus laborabant, atque simplicitatem doctrinæ Christianæ, tum adversus ambitiosos græcicæ philosophiæ jactatores, tum contra supersticiosos Judæos ita assertit, ut auditores suos ad rectam agendi rationem revocet.

et scientiæ cultum et ornatum vitaret; ut ipse ait cap. II, vers. 4.

Denique hinc Hieronymus, *ad Titum* I, putat Episcopum presbyteris jurisdictione esse prælatum, ut schismata hæc tollerentur, cum antea, ait, communi presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernarentur: quæ verba Hieronymi *ad Titum* I elucidanda sunt.

Vers. 13. 13. NUMQUID IN NOMINE PAULI BAPTIZATI ESTIS?
— *q. d.* Unus est Christus, in cujus nomine æque omnes baptizati estis: ergo frustra pro nobis, baptismi ministris, de præcellentia contenditis. Hinc Theologi docent baptismum et Sacramenta non valere, nec operari ex opere operantis, vel ministri; sed ex opere operato.

Ubi nota: Baptizari « in nomine Christi » idem est quod in invocatione, professione, virtute, merito et baptismo Christi baptizari, ac consequenter in nomen Christi transcribi, ut a Christo dicamini Christiani, non Pauliani, vel Apolliniani. Ita Græci. Vide de potestate excellentiæ, quam habet Christus in baptismo et aliis Sacramentis, S. Thomam.

Secundo, hinc S. Thomas et alii, adeoque Græcorum historia docet Græcos accepisse hanc suam baptismi formam, ut non dicant: Ego te baptizo; sed: « Baptizetur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; » ne quis dicat: Ego sum Pauli, Ego sum Apollo.

Tertio, inepte hinc Erasmus, Faber et Novantes a pari inferunt: Ergo perperam dicit hic: Ego sum Scoti; ille: Ego D. Thomæ; hic: Ego sum Francisci; ille: Ego sum Dominici alumnus et discipulus; quia Apostolos tantum insectatur contentiones de præ eminentia et schismata quibus Corinthii aliqui superbiebant, et Ecclesiam scindebant in studia partium, quasi fidei et baptismi vim et excellentiam tribuerent ipsi ministro, Paulo vel Apollo, non autem Christo. Neququam vero carpit monastica instituta, vel Philosophorum aut Theologorum scholas et academias: quæ licet exercitiis, ritibus, sententiis discrepent, tamen in eadem fide Christi, charitate et humilitate Christiana connexa sunt. Si quis aliter faxit, vanus is erit, et hujus vanitatem et contentionem cum Paulo ad Corinthios hos amandabimus; hominis hoc vitium est, non Ordinis: uti Corinthiorum quorundam hoc vitium erat, non Ecclesiæ. Longe verius aptiusque hæc in schismata Novantium retorqueas; ipsi enim dicunt, Ego sum Calvinii, Ego Lutheri, Ego Mennonis, idque in rebus fidei et religionis: aliam enim fidem inducit Calvinus, aliam Lutherus, aliam Menno. Hæc enim Religionum et Ordinum varietas ad majorem Ecclesiæ tum decorem, tum fortitudinem, tum unionem inducta est: sic enim castra in suas legiones distributa, sunt magis decora, fortia et unita. Si enim hac distributione carerent, magna in eis esset confusio. Religiosi variorum Ordinum uniti sunt, non tantum sub uno capite,

Summo Pontifice, in una Ecclesia; sed etiam in eo; quod non in statu laico vel ecclesiastico, sed in Religione simul omnes versantur. Religionem enim in Ecclesia unam quasi legionem eamque fortissimam constituunt. Sicut ergo unius corporis membra inter se unita sunt, et sicut unius legionis milites magis inter se, quam cum alia legione uniti sunt; ita prorsus Religiosi qui ad apicem perfectionis contendunt et arctiori nexu religionis et voti Deo devincti sunt, arctius quoque sibi invicem astringuntur.

Si quis ergo est inter eos, qui alteri Ordini detrahit, invidet, impedit, hujus vana est religio; hic non Religiosus, imo non Christianus, sed profanus est; nec spiritui Dei, sed dæmonis agitur.

Verus enim Religiosus cum S. Bernardo in *Apolo-* **Religio-**
log. dicit: « Unum Ordinem opere teneo, cæteros **sus**
charitate. » Franciscanus sum Ordine, sed chari- **unius,**
tate Dominicanus. Augustinianus, Benedictus, etc., **per char-**
itaque omnium Ordinum et Religionum Religio- **ritatem**
sus sum; unius opere, reliquorum charitate; quare **omnium**
omnium Ordinum bonis lætor, omnium prospero **est Ord-**
successu gaudeo, nulli invidio; omnes enim mei **num.**
sunt, et ego omnium. « Numquid divisus est Chris-
tus » in diversis Religiosorum Ordinibus? Absit. Idem enim Christus omnium Religionum est institutor, auctor et rector, idque ad majorem earum inter se unionem. Quod ergo causa esse debet majoris unionis, non sit causa turpissimæ, Deoque exosæ divisionis; ne audiamus illud: « Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis? » et illud: « An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? » Si Deo placuit Ordines alios aliis addere, novos veteribus in subsidium submittere, novam eis gratiam et spiritum dare, quis Deum carpat? Quis novis invidet? Quis Ecclesiam talibus operariis defraudet. Esto palmam ferant: gaudebo Deum per eos honorari animasque plures salvari, itaque laborum eorum particeps fiam; non enim meam, sed Dei gloriam quaero.

16. BAPTIZAVI STEPHANÆ DOMUM. — Stephanas, **Vers. 16.**
ait Theophylactus, vir erat Corinthi celebris, quem proinde a fide et charitate laudat Paulus cap. XVI, 17.

17. NON MISIT ME CHRISTUS BAPTIZARE, SED EVAN- **Vers. 17.**
GELIZARE (1). — Hæc duo sunt officia Pastorum, **Præci-**
scilicet prædicatio et Sacramentorum administra- **pium**
tio; sed illud principalius. Unde Episcoporum, **Episcopi**
Archiepiscoporum et Primatum præcipuum mu- **munus**
nus est prædicatio Evangelii; quod per se, nisi **est præ-**
legitime impediatur, exercere debent, inquit Con-

(1) Transit Apostolus ad apologiam doctrinæ suæ et modi quo in ea tradenda usus fuerit. Agit nempe, usque ad cap. II, 2, de *sententia* et *argumento* doctrinæ suæ, idque negat accommodari ad hominum præjudicatas opiniones, ut instar Philosophorum reticere vel adulterare audeat, quæ plerisque improbari et stulta videri sciat; deinde de *modo* quo Corinthi in *enuntianda* doctrina divina usus fuerit.

dicare
Evange-
lium.

cilium Tridentinum, sess. V, cap. II et, sess. XXIV, cap. IV. Baptismum verò aliaque Sacramenta Patrochis eorumque adjutoribus cum Paulo committere possunt.

Eloquen-
tia et sa-
pientia
sæcula-
ris, vana,
Paganor-
um et
hæreti-
corum
propria.

NON IN SAPIENTIA VERBI (id est cum eloquentia et sermonis ornatu non Evangelico. Græce enim est σοφία, unde Sophi et Sophistæ dicti sunt oratores, maxime forenses, ait Plutarchus in *Themistocle*. Talis fuit Libanius sophista, tales sunt et nostri Novantes spermatologi, qui se recte verbi ministros indigitant. Non ita Paulus; idque) ut **NON EVACUETUR CRUX CHRISTI**, — id est inanis reddatur, dum putant homines se salutem assecutos, et sibi fidem persuasam esse vi humanæ eloquentiæ, non vi passionis Christi. Hæc fuit origo schismatis dicentium: Ego sum Pauli, Ego Apollo; quod scilicet Apollo eloquens placeret nonnullis Corinthiis delicatis et eloquentiæ studiosis; aliis vero spiritum magis quam verba quærentibus, placeret Paulus, imperitus quidem sermone, sed non scientia. Unde Paulus hic, et per tria sequentia capita, multis eloquentiam et sapientiam sæcularem insectatur et deprimit. Hinc *secundo*, « sapientia verbi, » græce σοφία λόγου, accipi potest naturalis philosophia, *q. d.* Rationalis sapientia; hanc enim opponit cruci, vers. 18; deinde, vers. 19, 20, 27 explicat illam esse philosophiam, et humanam rationem ac prudentiam. Ita Maldonatus in *Notis*.

Vers. 19.

18. VERBUM CRUCIS PEREUNTIBUS STULTITIA EST. — *q. d.* Sermo de cruce salvatrice, sive quod per crucem et passionem Christi redempti sumus, incredulis ac perversis hominibus, ideoque perituris stultitia apparet. Et hoc est quod Isaias, cap. VIII, in persona Christi ait: « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israel, » de quo plura dicam *Hebr. II, 13*.

DEI VIRTUS EST. — « Virtus, » Græce δύναμις, id est potentia, robur, fortitudo, de quo plura vers. 24.

Vers. 19.

19. SCRIPTUM EST ENIM. — *Isaiæ XXIX, 14*, ubi sic ait: « Peribit sapientia a sapientibus ejus; et intellectus prudentium ejus abscondetur, » passive. Sed Septuaginta, quos sequitur Paulus, vertunt active, ἀπὸ τῆς σοφίας τῶν σοφῶν, καὶ τῆς συνέσεως τῶν συνετῶν κρύψω, *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium abscondam*. Pro quo Paulus habet ἀθετήσω, *reprobabo*; et, ut Tertullianus vertit, *irritam faciam*; estque idem sensus: peribit enim sapientia, quia Deus eam perdet et abjiciet. Forte etiam Septuaginta pro אבדה *abeda*, id est *peribit*, legerunt אבדה אבדה *abbedda* pro אבדה אבדה אבדה *aabbedda*, id est *perdam*, per crasim in futuro Piel. Nota, Paulum referre ad universum genus sapientiæ sæcularis id, quod Propheta proprie de Judæorum sapientia, quæ Pharisaica erat, dixit: Est enim par quoad hoc, utriusque, imo omnis sapientiæ sæcularis, ratio, *q. d.* Faciam ut sapientia sæculari omnes ad salutem uti nolint, sed Evangelio et cruce Christi.

20. UBI SAPIENS (id est *philosophus* Gentilium)? **UBI SCRIBA?** — id est *doctor* Judæorum. Citat Paulus *Isaiæ XXXIII, 18*: « Ubi, inquit, est litteratus? ubi legis verba ponderans (id est scriba)? ubi doctor parvulorum? » qui re ipsa « est conquisitor sæculi. »

Nota: Sicut Græci suos sapientes vocabant Philosophos, Chaldæi Magos; ita Judæi suos doctores vocabant *Sopharim*: quod Septuaginta σοφισταίς, Noster *Scribas* vertit; a ספר *sepher*, id est littera vel scriptura: quasi dicas, litterati aut scribæ, eo quod circa sacras Litteras versarentur. Illorum enim officium erat sacram Scripturam incorruptam servare, correctæ ejus descriptioni invigilare, illam interpretari, tum scripto, tum voce, et inde responsa conscribere, vel enarrare. Ita Epiphanius, *hæresi 16*. Unde *sopher* potest etiam deduci a ספר *saphar*, id est enarrare, recensere, ut *sopher* idem sit quod enarrator et explicator legis. Sed Noster et Septuaginta ad *sepher* respiciunt. Sic Grammatici olim dicti sunt, qui grammata et litteras versabant, et dubias Poetarum sententias explicabant. Judæorum enim studium omne erat in sacris Litteris, nec alias fere norant. Ita Jansenius, Toletus, Maldonatus et alii in Evangelia, ubi crebra Scribarum est mentio.

Scriba
quales,
et unde
dicti?

UBI CONQUISITOR SÆCULI? — Physicus, qui naturæ et mundi arcana curiose scrutatur, *q. d.* Abjecti sunt Philosophi et Scribæ, omnesque mundi sapientes depressi et confusi sunt, per prædicationem Apostolorum et gloriam Evangelii. Ita Chrysostomus (1).

Notat hic Paulus et in seq. tum veteres, tum novos Philosophos; non Christianos, ut volunt Anabaptistæ: tales enim erant Dionysius Areopagita, Hierotheus, Paulus, Clemens Romanus, Nathanael, Gamaliel, Apollo; sed Ethnicos, qui hoc eodem tempore, quasi æmuli Apostolorum orbem circumibant, et speciem pietatis, sapientiæ et eloquentiæ populos a Christo et Apostolis ad se traducere, quasi ipsi soli docerent veram sapientiam et viam ad virtutem, justitiam et salutem, conati sunt, qualis fuit Musonius, Dio, Epictetus, Damys, Diogenes minor, Apollonius Tyanaeus, qui hoc eodem tempore sua magia ita Græcis admirationi fuit, ut Ephesi statua donatus, et inter divos relatus sit; testis Philostratus, lib. IV: vide Baronium, anno Christi 73, pag. 777.

Philoso-
phi Gen-
tiles,
non
Christia-
ni taxan-
tur a
Paulo.

Eleganter et nervose more suo Tertullianus, lib. *De Idol.*, cap. IX: « Post Evangelium, inquit, nusquam invenias aut sophistas, aut incantatores, aut conjectores, aut magos, nisi plane punitos. Ubi sapiens? ubi litterator? ubi conquisitor hujus ævi? Nonne infatuavit Deus sapientiam hujus sæculi? Nihil scis, mathematicæ, si nesciebas te futurum Christianum: sin sciebas, hoc quoque

(1) Alii: *Acutus et subtilis disputator* (nam συζητήτων, *disputare*, apud Græcos usitatissimum est verbum) *hujus ævi*, id est, *hoc ævo vivens*; vel, *perverso ævi genio conformis*.

scire debueras, nihil tibi futurum cum ista professione. Ipsa te de periculo suo institueret, quæ aliorum climacterica precavit. Non est tibi pars, neque sors in ista ratione. Non potest regna cœlorum sperare cujus digitus aut radius abutitur cœlo. »

NONNE STULTAM FECIT DEUS SAPIENTIAM HJUS MUNDI? — « Stultam fecit, » id est *stultam ostendit*: ponitur verbum reale pro mentali vel verbali, juxta *Can.* 36. « Stultam, » inquam, in crucis et Christi ac salutis cognitione: ad hanc enim fide opus est, non acumine. Ita Chrysostomus. Patet ex seq. Vide *Baruch* III, 22. « Scientia piscatorum, inquit Ambrosius, stultam fecit scientiam Philosophorum, » cum scilicet suos et naturæ terminos egressa est.

In quibus ostenderit Deus stultam mundi sapientiam?

Sic enim in creatione stultum ostendit Deus illud axioma Philosophorum, quo dixerunt: « Ex nihilo nihil fit, » ideoque putarunt mundum esse increatum et æternum. Sic in incarnatione stultum ostendit illud eorum dictum: « Deus corpore, loco, tempore claudi nequit. » In passione illud: « Deus pati et mori non potest. » Sic in Eucharistia, stulta ostendit Deus hæc eorumdem; uti et Novantium nostrorum principia: « Accidens non potest esse sine subjecto; corpus nequit esse in puncto; duo corpora non possunt esse in eodem loco. » Licet enim hæc naturæ, non tamen Deo (qui omnipotens est, omnemque naturam transcendit) impossibilia sunt.

Hunc locum Pauli citans S. Paulinus, epist. 27 ad Aprum, ex advocato ad vitam monasticam conversum, ideoque hominum ludibriis expositum, ita eum in proposito confirmat docetque hominum risus et sannas contemnere: « Gratulor, inquit, quod illam reprobata a Deo sapientiam respuisti, et cum parvulis Christi quam cum sapientibus mundi habere consortium maluisti. Inde jam et hanc gratiam mereris a Domino, ut te oderint homines; quod non fieret, nisi verus imitator Christi esse cœpisses. » Et inferius, fructum et dignitatem propositi illius demonstrans: « Gaude, inquit, et exulta, ecce enim merces tua copiosa est in cœlis; non enim te, sed illum qui in te esse cepit, oderunt, cujus opus est in te, et humilitas quam contemnunt, et castitas quam detestantur: in quo te bono Prophetarum Apostolorumque participem esse lætus agnosce. Ab initio sæculorum Christus in suis patitur et triumphat; in Abel, occisus est a fratre; in Noe, irrisus a filio; in Abraham, peregrinatus; in Isaac, oblat; in Jacob, famulatus; in Joseph, venditus; in Mose, expositus et fugatus; in Prophetis, lapidatus et sectus; in Apostolis, terra marique jactatus; in Martyribus, toties et tam varie occisus. Ipse et in te patitur opprobria, et ipsum in te odit hic mundus: sed gratias ipsi, quod vincit cum judicatur, et triumphat in nobis. » Deinde laudans et admirans vitæ ejus commutationem: « Ubi, inquit, nunc tu ille es aliquando terribilis advocatus et

Mundi sapientia a Deo reprobata; et vicissim mundo odiosa Dei sapientia.

judex? Quis daret mihi pennas, et volarem ad te, videns te, non te, et videns ex leone vitulum: videns in Apro Christum, nunc versa ferocitatis et virtutis vice aprum sæculo, agnum Deo? non enim de silva, sed de segete aper es, qui bonis disciplinarum fructibus optimaris, et in fruge virtutum tibi pastus es (1). »

21. QUA IN DEI SAPIENTIA NON COGNOVIT MUNDUS Vers. 21.

PER SAPIENTIAM DEUM: PLACUIT DEO PER STULTITIAM PRÆDICATIONIS SALVOS FACERE CREDENTES. — Nota in *Dei sapientia*, quam scilicet ostendit in sapientissima et tam stupenda mundi fabrica et gubernatione, ait D. Thomas, q. d. Mundus stultus non cognovit in hac sapienti fabrica Deum practice, ut auctorem salutis, et ducem ad bonam et beatam vitam; nec etiam speculative, quia Deum finxerunt etiam Philosophi impotentem ad creandum, eumque putarunt necessario agere, carere providentia, etc.

Hinc Deus per rem, quæ mundo videtur stulta, scilicet per crucem, mundo se et salutem veram revelavit, ut stultis se accommodaret et cum eis quasi stultesceret, uti præceptor cum pueris repuerascit et balbutit. Sic Christus, quia non intelligebatur ut Deus, hominibus se revelavit ut homo et passibilis: hoc autem ingens est sapientia. Ita D. Thomas, Anselmus et alii (2).

Dens enim mundo quasi stultescit, ut stulto se accommodet.

Præclare S. Leo, serm. 5 *De Nativit.*, citatis hisce Apostoli verbis: « Mundo ergo; inquit, id est prudentibus mundi, sapientia sua cæcitas facta est; nec potuerunt per illam cognoscere Deum, ad ejus notitiam non nisi in sapientia ejus accedunt. Et ideo quia mundus de vanitate suorum dogmatum superbiebat, in eo constituit Dominus salvandorum fidem, quod et indignum videretur et stultum, ut et deficientibus omnibus opinionum præsumptionibus, sola Dei gratia revelaret quod comprehendere humana intelligentia non valeret. »

22. QUONIAM ET JUDEI SIGNA (miracula) PETUNT: Vers. 22.

NOS AUTEM PRÆDICAMUS CHRISTUM CRUCIFIXUM. — Thebanus ille, rogatus quid de Romanis sentiret, respondit: « Romani in lanceis, Græci in eloquentia, Thebani in virtutibus gloriantur. » At Apostolus dicit se et Christianos in Christo crucifixo gloriari: hæc nostra est lancea, hæc eloquentia, hæc virtus.

23. NOS AUTEM PRÆDICAMUS CHRISTUM CRUCIFIXUM: JUDEIS QUIDEM SCANDALUM, GENTIBUS AUTEM STULTITIAM. Vers. 23.

— Videtur alludere ad paronomasiam Hebræam, q. d. Christi sive Messiae crux Judæis est *מכסל michscal*, id est scandalum; Gentibus *מסכל miscal*, id est stultitia. « Ipsi autem vocatis » ad fidem est *סכל sechel*, id est in-

Locus hic Pauli ex Hebræo illustratus per insignem paronomasiam.

(1) Sensus totius hujus loci est: Ostende mihi Philosophos et doctos homines inter Judæos et Græcos, qui tot homines ad tantam sanctitatem perduxerint, quot et ad quantam nos per sermonem crucis.

(2) « Per sapientiam, » scil. suam, id est, cum omni eruditione sua, ac scientiæ superbo apparatu.

industria, sapientia et virtus, sive potentia (Græce enim *δύναμις* est) Dei. Hinc auctor Lexici Bibliorum Complutensium, in radice *שכחל sachal*, docet *מסכחל mascchal*, tam Chaldæorum, quam Indorum Christianorum S. Thomæ (qui cum a Babylonis Episcopum accipiant, eorum quoque lingua, puta Chaldæa, quæ Hebrææ est dialectus, in sacris utuntur) lingua significare crucem; atque a se, Indum quemdam Christicolam, qui crucem in manu semper gestabat; interrogatum quo illam nomine lingua sua appellaret, respondisse *מסכחל mascchal*, quasi dicas, sapientiam, industriam; indeque se collegisse Paulum, I Cor. I, 24, eo alluisse, cum ait: « Prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem et sapientiam. » Siquidem hæc vox, commutatis tantum litteris symbolicis et punctis, crucem, scandalum, stultitiam et sapientiam significat.

Cruz lingua Chaldaica et Judaica, significat Dei sapientiam et virtutem.

Virtus crucis in se et sui prædicatione eluxit in sex admirandis.

Nota cum Chrysostomo, hom. 6 in morali hic, et supra ad vers. 17: Virtus crucis non tantum in se, sed etiam in sui prædicatione eluxit. *Primo*, in eo quod Apostoli pauci, pisces, pauperes, illitterati, obscuro, Judæi, toti mundo exosi, orbem tamen cruci subjecerint. *Secundo*, quod hostes infensissimos, dæmones, peccatum, mortem, infernum, reges, principes, philosophos, oratores, Græcos, Barbaros, leges, judicia, religiones antiquissimas et temporis vetustatem pervicerint. *Tertio*, quod non armis, non sapientia, non eloquentia, sed simplici prædicatione persuaserint. *Quarto*, quod tam brevi tempore per totum orbem Christi fidem sparserint. *Quinto*, quod liberime et fortissime tyrannorum minas, verbera, mortes et tormenta, naturæ viribus intoleranda superarint, per Christi gratiam. *Sexto*, quod doctrinam non de Deo glorioso, sed crucifixo, eoque Salvatore credendo et adorando, legemque Christi, naturæ et carni non gratam, sed repugnantem persuaserint. Quare pulchre et apte Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, Christi regnum omnium regum et populorum regnis ita confert et præfert: « Salomon, inquit, regnavit, sed in finibus Judææ tantum a Dan usque ad Bersabee. Babylonis et Parthis regnavit Darius, non ultra; Ægyptiis Pharaon, sed illis tantum. Nabuchodonosor ab India usque ad Æthiopiā habuit regni sui terminum. Alexander Macedo nunquam Asiam universam et cæteras regiones, postquam devicerat, tenuit. Sic Germani, Britanni, Mauri, Romani, imperii sui habent terminos. Christi autem nomen et regnum ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus colitur, ubique regnat, ubique adoratur; omnibus æqualis, omnibus Rex, omnibus Judex, omnibus Deus et Dominus est. »

Regnum Christi omnium regum et populorum regna superat.

Porro sapienter Arnobius, lib. I *Contra Gentes*, exemplo Pythagoræ, Socratis et aliorum injuste occisorum, docet crucem Christo non attulisse

infamiam, sed gloriam: « Nemo unquam innocens, inquit, male interemptus infamis est, nec turpitudinis alicujus commaculatur nota, qui non suo merito pœnas graves; sed cruciatoris perpetitur sævitatem; et tamen, o isti, qui hominem noscolere vita functum ignominiosa ridetis, nonne Liberum et vos patrem membratim a Titanis dissipatum, fanorum consecratione mactatis? Nonne Æsculapium medicaminum repertorem, post pœnas et supplicia fulminis, custodem nuncupastis et præsidem sanitatis, valetudinis et salutis? Nonne ipsum Herculem magnum sacrificiis, hostiis et thure invitatis incenso, quem ipsi vos fertis vivum arsisse post pœnas, et concrematum in funestis busticetis? Nonne illum Atyn Phrygem abscissum et spoliatum viro, magnæ Matris in adytis Deum propitium, Deum sanctum Gallorum conclamatione testamini? Nonne ipsum Romulum patrem; senatorum manibus dilaceratum centum, et Quirinum esse Martium dicitis, et sacerdotibus et pulvinaribus honoratis, et in ædibus adoratis amplissimis, et post omnia cœlum ascendisse juratis? Aut igitur ridendi et vos estis, qui homines gravissimis cruciatibus interemptos Deos putatis, et colitis; aut si certa est ratio, cur id vobis faciendum putetis, et nobis permittite scire, quibus istud causis rationibusque faciamus. »

25. **QUIA QUOD STULTUM EST DEI, SAPIENTIUS EST HOMINIBUS; ET QUOD INFIRMUM EST DEI, FORTIUS EST HOMINIBUS.** — Id est stultitia et infirmitas Dei, id scilicet, quod in Deo et Christo nato et passo putant stultum et infirmum, scilicet Dei humanitas, mortalitas, passio, crux, fuit id, quo sapientissime et fortissime Christus quasi victus, vicit homines, Satanam et totum orbem, ait Ambrosius et Anselmus; q. d. In eo patet mira Dei sapientia et virtus, quod per rem stultam et infirmam, scilicet crucem, sapientiam omnem et fortitudinem vicerit. Unde illud *Habacuc III*: « Cornua in manibus ejus, » S. Hieronymus et Augustinus exponunt sic: Fortitudo et arma, quibus quasi eornibus hostes transfixit Christus, fuerunt brachia crucis, cui affixæ erant manus Christi. Hinc et Constantino Magno contra Maxentium pugnaturo crux e cœlo ostensa, cum hac inscriptione: « In hoc signo vinces, » ut testatur Eusebius, lib. I *Vitæ Constant.*, cap. xxii.

Christi crux signum victoria et triumphali.

Loens Habacuc III illustratus.

Litteraliter et moraliter nota: fortitudo et magnis sapientia crucis, ut docet D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* XLVI, art. 3 et 4, et S. Augustinus, lib. XIII *De Trinit.*, cap. xii, patet *primo*, quia summum Deus in cruce nobis ostendit amorem, ut hac arte nos ad se traheret: Deus enim nulla necessitate compulsus, nulla spe propriæ utilitatis illectus, solo nostri amore ad crucem sponte descendit, ita tamen sapienter, ut per hoc deitatis suæ celsitudini et gloriæ nihil detraheret. Deitas enim in se nihil est passa, sed omnem passionem in humanitate assumpta sustinuit. *Secundo*, quia in cruce redemit hominem, non per potentiam deitatis,

In quatuor rebus patet et elucet fortitudo et sapientia crucis.

sed per justitiam et humilitatem passionis; ut ait S. Augustinus. *Tertio*, quia in cruce perfectissimum obedientiæ, constantiæ; pœnitentiæ, patientiæ, fortitudinis, mortificationis vitiorum omniumque virtutum exemplar nobis imitandum proposuit. *Quarto*, quia in cruce mundi sapientiam et fastum confutavit, deditque homini lapsu per superbiam et delicias, speculum vitæ, scilicet, modum per humilitatem et crucem reparandi se.

Quocirca S. Bernardus, *ad Milites templi*, xi: « Nec minus, inquit, profuit infirmitas Christi quam majestas: quia etsi ex deitatis potentia peccati jugum jubendo submovit, ex carnis tamen infirmitate mortis jura moriendo concussit. Unde pulchre ait Apostolus: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Sed et illa ejus stultitia, per quam ei placuit salvum facere mundum, ut mundi confutaret sapientiam, confunderet sapientes: quod videlicet cum in forma Dei esset, Deo æqualis, semetipsum exinanivit formam servi accipiens; quod dives cum esset, propter nos egenus factus est, de magno parvus, de celso humilis, infirmus de potente; quod esuriit, quod sitiit, quod fatigatus est in itinere, et cætera quæ passus est voluntate, non necessitate: hæc ergo ipsius stultitia nonne fuit nobis via prudentiæ, justitiæ forma, sanctitatis exemplum? Ob hoc item Apostolus: Quod stultum est, inquit, Dei, sapientius est hominibus. Mors ergo a morte, vita ab errore, a peccato gratia liberavit. Et quidem mors per justitiam suam peregit victoriam: quia justus exsolvendo quæ non rapuit, jure omnino quod amiserat, accepit. »

Perfectissima Religiones et Sancti apicem perfectionis ponunt in opprobrio crucis, et stultitia Christi.

Unde Simeon Salus, Franciscus et maximi Sancti quesierunt stulti haberi a mundo, ut Deo magis placerent; adeoque Religiones nonnullæ hunc quasi apicem perfectionis et sapientiæ Christianæ suis præscribunt, ut tantum ament, cupiant, amplectantur sui contemptum, irrisiones, opprobria, injurias, quin et stulti haberi exoptent, quantum mundani sectantur sapientiæ famam, honorem, nominis celebritatem. Idque *primo*, hac de causa, ut sic mundum perfecte contemnant. *Secundo*, ut seipsos maxime humiliant et innatum gloriæ, laudis, honoris ac celsitudinis appetitum extirpent. *Tertio*, ut magis conformentur Christo, ejusque vestibus et insignibus induantur, qui propter nos, et ut daret nobis exemplum virtutis et perfectionis, hæc ipsa elegit, voluit haberi stultus, factus est opprobrium hominum et abjectio plebis. Dicunt ergo ipsi cum Paulo: « Mibi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. »

Hæc omnia docet crux Christi, si eam sæpe contempleris; nimirum crux est fons sapientiæ. S. Bonaventura rogatus, unde tantam hausisset sapientiam, Crucifixum ostendit oculis pene attritum. B. Jacoponus, vir nobilis et litteratus, cum ex cruce Christi didicisset mundo stultescere,

rogatus a Christo sibi apparente amice et familiariter, cur hanc stultitiam ita adamaret, respondit pio lepore, ut solebat: « Quia stultior me fuisti, Domine. »

Denique virtutem et elogia crucis paucis ita complectitur S. Chrysostomus, homil. 4 *De Cruce et Latrone*: « Si nosse desideras virtutem crucis, et quantum possum ad ejus laudem dicere; audi: Crux spes est Christianorum, resurrectio mortuorum, desperatorum via, claudorum baculus, consolatio pauperum, refrænatio divitum, destructio superbiorum, male viventium pœna, adversus dæmones triumphus, devictio diaboli, adolescentum pædagogus, sustentatio inopum, spes desperatorum, navigantium gubernator, periclitantium portus, obsessorum murus, pater orphanorum, defensor viduarum, justorum consiliarius, tribulorum requies, parvulorum custos, vivorum caput, senum finis, lumen in tenebris sedentium, regum magnificentia, scutum perpetuum, insensatorum sapientia, libertas servorum, Imperatorum philosophia, lex impiorum, martyrum gloriatio, monachorum abstinentia, virginum castitas, gaudium sacerdotum, Ecclesiæ fundamentum, templorum destructio, idolorum repulsio, scandalum Judæorum, perditio impiorum, invalidorum virtus, ægotantium medicus, esurientium panis, sitientium fons, nudorum protectio. »

Virtus et elogia crucis.

26. VIDETE ENIM VOCATIONEM VESTRAM, FRATRES, Vers. 26.

QUIA NON MULTI SAPIENTES SECUNDUM CARNEM, NON MULTI POTENTES. — Nota: *Tertio enim* dat causam præcedentium, estque hic alia probatio ejus quod dixit vers. 23: « Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes; » id ipsum enim probat duobus argumentis: *Primo*, vers. 23, ex objecto prædicationis, quia scilicet Deo placuit per crucem salvos nos facere, hoc autem mundo videtur stultitia. *Secundo*, idem probat hic ex ipsis ministris prædicationis, quia scilicet ipsi Apostoli prædicantes crucem et salutem fuerunt homines viles, rudes, abjecti et stulti coram mundo.

Rursum, *tertio enim* hunc versum cum vers. 25 proxime præcedenti apte connectit; ibi enim dixerat Apostolus: « Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. » Quæ sententia indefinita et generalis vera est, tam in ipsa cruce, quam in ipsis crucis prædicatoribus, ut docet Athanasius, Quæst. CXXIX *ad Antiochum*.

Adeoque *tertio enim* hic significat aptam convenientiam prædicatorum cum ipsa cruce, quasi dicat: Deus voluit stultitia et infirmitate crucis uti, eaque superare et sibi subdere omnium hominum sapientiam et potentiam, idque patet, non solum in ipsa cruce crucisque victoria, sed etiam in Apostolicis crucem prædicantibus; nam non elegit Deus sapientes et potentes mundi, sed pauperes, idiotas et stultos coram mundo Apostolos, qui crucis trophæum per totum orbem

Apta convenientiam prædicatorum crucis Christi, cum ipsa cruce.

Quales elegerit Deus ad faciendam Ecclesiam?

circumferrent, crucisque fidem toti mundo persuaderent, ut omnes homines crederent et sperarent se per crucem Christi justitiam et salutem adepturos.

Est ratio a simili, sive ab analogia; qualis enim fuit crux, scilicet vilis, abjecta et stulta mundo, tales decebat quoque esse crucis præcones. Deus enim cruci prædicandæ ita congrue omnia adaptavit mira sua sapientia, ut tam prædicatores, quam ipsi credentes quoque cruci congruerent: primi enim credentes et ad fidem vocati, fuerunt homines plebei, viles, obscuri, peccatores, publicani et meretrices.

VOCANTES ET VOCATI AD FIDEM IGNOBILES, PAUPERES, RUDES. VIDETE VOCATIONEM, — id est rationem et modum vocationis vestræ: quia Apostoli qui vos vocarunt, non sunt sapientes secundum carnem, id est carnali, terrena, mundana sapientia, quæ spiritualem et divinam nescit. Ita S. Thomas; loquitur enim maxime de vocantibus Apostolis. *Secundo* tamen, recte Chrysostomus ex vers. 2, etiam de vocatis et conversis accipit; nam plures indocti fuere conversi ad Christum, pauciores docti et nobiles, utpote superbi, ut, « Videte vocationem, » idem sit, quod videte vocantes et vocatos, quales scilicet sint, vide *Can. 21 et 30.*

PAUCI NOBILES ET SAPIENTES. Nota: Aliqui sapientes et potentes fuere vocati, ut Dionysius Areopagita, Paulus Proconsul, Nicodemus, Paulus hic noster, sed pauci; et Apostolus loquitur maxime de Apostolis, qui primi vocati sunt, cum essent pauperes et abjecti. Unde Ambrosius, lib. V *in Lucam*, ad illud cap. VI, *Elegit duodecim ex eis*: « Adverte, ait, cæleste consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores et publicanos, quos dirigeret, elegit, ne traduxisse prudentia, ne redemisse divitiis, ne potentia nobilitatisque auctoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur, ut veritatis ratio, non disputationis gratia prævaleret. » Et S. Augustinus, *De Verbis Domini*, serm. 59, tom. X: « Magna, inquit, artificis misericordia; sciebat enim quod, si eligeret senatorem, diceret senator: Dignitas mea electa est; si eligeret divitem, diceret dives: Opulentia mea electa est; si regem, diceret rex: Potestas mea; si oratorem: Eloquentia mea; si philosophum: Sapientia mea electa est. Interim, inquit Dominus, differuntur superbi isti, multum tument: da mihi prius istum piscatorem; veni tu, pauper: nihil habes, nihil nosti, sequere me: tam largo fonti vas inane admovendum est: dimisit retia piscator, accepit gratiam, et factus est divinus orator: leguntur modo verba piscatorum, et subdantur colla oratorum. » Vanum ergo videtur, quod de nobilitate et purpura S. Bartholomei apostoli fabulantur nonnulli.

Vers. 27. 27. SED QUÆ STULTA SUNT MUNDI ELEGIT DEUS, UT CONFUNDAT SAPIENTES. (Nota: *stulta, infirma, ignobilia mundi*, per auxesin, vocat Paulus ipsos fideles vocatos ad Christum, vel potius ipsos vocantes, scilicet Apostolos; hos enim, quia rudes,

pauperes, ignobiles, ideoque coram mundo stultos, mundique ludibria, opponit sapientibus, fortibus et potentibus mundi; eosdem vocat) **EA QUÆ NON SUNT** (id est abjecta, quæ pro nihilo habentur, *q. d.* Deus elegit Apostolos abjectos, qui pro nihilo habebantur), **UT EA QUÆ SUNT** (id est, ea quæ habentur in pretio, puta sapientes et potentes mundi) **DESTRUERET**, — et quasi annihilaret.

Ubi nota: Tria quæ mundus solet admirari, scilicet sapientia, potentia et nobilitas, a Deo fuerunt neglecta in vocatione hominum ad fidem, justitiam et salutem; atque e contrario, tria his contraria fuerunt ab eo electa, scilicet insipientia, impotentia et ignobilitas. Primi enim vocantes Apostoli, æque ac primi vocati, tam Judæi, quam Gentiles, fuerunt secundum mundum insipientes, impotentes, ignobiles. Idque ut ostenderet Deus divinum hoc esse opus, Dei gratiæ, non autem humanæ excellentiæ, ascribendam esse hanc vocationem. Ita secundo post Apostolos sæculo elegit Agnetem, virgunculam tredecim annorum, quæ sua admirabili fortitudine stupefaceret et confunderet Præsides omnesque Gentiles. Unde merito in ejus Collecta orat Ecclesia: « Omnipotens sempiternus Deus, qui infirma mundi eligis ut fortia quæque confundas: concede propitius, ut qui B. Agnetis, virginis et martyris tuæ, solemnia colimus, ejus apud te patrocinia sentiamus. » Tales fuere et S. Agatha, Lucia, Dorothea, Barbara et sexcentæ aliæ, quas ad hoc excitasse videtur Deus, ut in earum debilitate gratiæ suæ vim ostenderet, quodque *virtus divina in infirmitate humana perficitur*. Quocirca in earum Collecta orat Ecclesia: « Deus qui inter cætera potentia tuæ miracula, etiam in sexu fragili victoriam martyrii contulisti: concede propitius, ut qui beatæ N. virginis et martyris natalitia colimus, per ejus ad te exempla gradiamur. »

29. UT NON GLORIETUR OMNIS CARO. — « Non omnis, » id est *nullus*; est hebraismus. Rursum « caro, » id est *homo*: est synecdoche, *q. d.* Ideo Deus elegit et vocavit ad Christum non sapientes, nobiles, potentes; sed rudes, ignobiles et impotentes, ut nullus homo gloriatur se vocatum ad christianismum ob suam sapientiam, opes, nobilitatem, fortitudinem, merita; sed sciat se vocatum ex mera Dei gratia. Ita Anselmus.

30. EX IPSEO AUTEM VOS ESTIS IN CHRISTO JESU. — « Ex ipso, » id est *ipsius*, scilicet Dei, dono, per ipsius gratiam, et vos vocati estis ad fidem Christoque creditis. Ita Anselmus. *Esse enim in Christo, est Christo esse incorporatum in baptismo, sive esse in Christi Ecclesia et Christianismo, juxta Can. 37.*

QUI (CHRISTUS) FACTUS EST NOBIS SAPIENTIA A DEO, ET JUSTITIA, ET SANCTIFICATIO, ET REDEMPTIO. — « Justitia, » imputativa, inquit Novantes; quia scilicet non per veram et inherentem, sed tantum per externam Christi justitiam nobis imputatam

dat fortia.

Vers. 23.

Tria mundi admirabilia a Deo neglecta in vocatione hominum.

Vers. 29.

Vocatio nostra ex gratia Dei.

Vers. 30.

Ostenditur contra Novantes

non ex-
ternam
justitiam
imputa-
tivam
Christi,
sed inha-
rentem
justo
compe-
tere.

coram Deo, videmur esse justi. Sed contra insto: ergo sic et Christi redemptio activa (hanc enim addit Apostolus) nobis imputabitur, ac consequenter erimus nos redemptores nostri, quod est absurdum. *Secundo*, sapientia nobis inhaeret et fides; ergo et justitia: eodem enim modo ait Apostolus Christum factum esse nobis justitiam et sapientiam.

Christus
meritorie
et satis-
factorie
factus est
nobis jus-
titia.

Dico ergo ex *Can. 21*, cum Chrysostomo, Theophylacto, Anselmo, Ambrosio, S. Thoma, sensus hujus loci hic est: Christus factus est nobis auctor et causa veræ et Christianæ sapientiæ, redemptionis, sanctitatis et justitiæ: *Primo*, satisfactorie et meritorie, idque maxime hoc spectat Apostolus; quia Christus pro debito humano, justissimo sanguinis sui pretio satisfacit, et meruit nobis justitiam, sapientiam et sanctitatem, adeoque factus est nobis justitia, quia justitia, id est satisfactio, Christi nostra est, perinde ac si nos Deo satisfacissemus. Unde, ut Theologi docent, in justificatione per Sacramenta quasi prius natura, Christi satisfactio nobis applicatur; ut deinde posterius natura, propter eam remittantur peccata, et gratia infundatur. Damnatur ergo hic error Petri Abailardi, quem jam sequuntur Sociniani, qui docent Christum fuisse doctorem orbis, non redemptorem, nimirum eum missum esse a Patre, ut daret hominibus exemplum perfectæ virtutis, non autem ut a peccatis eos liberaret et redimeret. Quos insecutus S. Bernardus, epist. 190 ad *Innocentium Pontificem*: « Finis legis, inquit, Christus, ad salutem omni credenti, *Roman. x.* Denique, qui factus est nobis, inquit, justitia a Deo Patre. Quæ ergo mihi justitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non et mea indulta justitia? Et sane mihi tutior donata quam innata. Nam ista quidem gloriam habet, sed non apud Deum. Illa autem cum sit salutis efficax, materiam non habet gloriandi, nisi in Domino. Nam et si justus fuero, non levabo caput, inquit *Job, cap. x.* ne videlicet responsum accipiat: Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hæc est justitia hominis in sanguine Redemptoris, quam homo perditionis (Abailardus) exsufflans atque subsannans, in tantum evacuare conatur, ut totum quod Dominus gloriæ semetipsum exinanivit, etc., quod passus indigna, etc., ad id solum putet et disputet redigendum, ut traderet hominibus formam vitæ vivendo et docendo, patiando autem et moriendo charitatis metam præfigeret, » etc. Ratio Abailardi erat fallax et frivola: Diabolus, inquit, nullum jus habebat in hominem: ergo homo non egebat liberatore. Antecedens enim verum est de jure legitimo, non de jure usurpato, quo homo peccans sponte subderat se diabolo, peccato et inferno.

Christus
exempla-

Secundo, exemplariter, quia Christi justitia perfectissimum est exemplar, ad quod omnis nostra

justitia conformari debet, *q. d.* Paulus: « Christus factus est nobis justitia, » id est exemplar et speculum justitiæ.

Tertio, efficienter, quia justitiam hanc efficit Christus et producit per sua Sacramenta, et quia docet veram sapientiam ac scientiam Sanctorum, quomodo scilicet bene et christiane vivere, et qua via ad cælum et ad beatitudinem tendere debeamus.

Quarto, finaliter, quia ipse Christus et gloria Christi, finis est nostræ justitiæ et sanctitatis. Symbolice S. Bernardus, serm. 22 in *Canticis*, hæc quatuor, « sapientia, justitia, sanctificatio, redemptio, » adaptat *primo*, quatuor Christi operibus: « Christus, inquit, factus est nobis sapientia in prædicatione, justitia in absolute peccatorum, sanctificatio in conversatione quam habuit cum peccatoribus, redemptio in passione quam sustinuit pro peccatoribus. » Et inferius: « Christus factus est nobis a Deo sapientia, docens prudentiam; et justitia, delicta donans; et sanctificatio in exemplum temperantiæ, continenter vivens; et redemptio in exemplum patientiæ, fortiter moriens. Ubinam, quæso, vera prudentia, nisi in Christi doctrina? Unde vera justitia, nisi de Christi misericordia? Ubi vera temperantia, nisi in Christi vita? Ubi vera fortitudo, nisi in Christi passione? » *Secundo*, consequenter S. Bernardus hæc quatuor adaptat quatuor virtutibus cardinalibus, prudentiæ, justitiæ, temperantiæ et fortitudinis, quas Christus nobis communicat, dum subdit dicens: « Soli ergo qui ejus doctrina imbuti sunt, prudentes dicendi sunt; soli justii, qui de ejus misericordia veniam peccatorum consecuti sunt; soli temperantes, qui ejus vitam imitari student; soli fortes, qui ejus patientiæ documenta fortiter in adversis tenent. Incassum proinde quis laborat in acquisitione virtutum, si aliunde eas sperandas putat, quam a Domino virtutum; cujus doctrina, seminarium prudentiæ; cujus misericordia, opus justitiæ; cujus vita, speculum temperantiæ; cujus mors insigne est fortitudinis. »

31. UT QUI GLORIATUR, IN DOMINO GLORIETUR. — Vers. 31. Citat non verba, sed sensum *Jerem. ix, 23*. Ita Ambrosius, Theophylactus, Anselmus, D. Thomas. Jeremias sic habet: « Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me: » hoc autem est « in Domino gloriari. »

Nota: Loquitur Jeremias de liberatione a manibus Nabuchodonosoris et clade Chaldeorum, Judææ imminentium, *q. d.* Judæi gloriabantur in consiliis suorum sapientium, in robore militum, in opibus Hierosolymæ, quasi iis tuti futuri sint contra Chaldeos; sed errant: vera enim gloriatio est scire et nosse Deum, id est Dei providentiam; quodque ipse solus est, qui facit misericordiam, et quos vult, misericorditer liberat, non autem

riter, effi-
cienter et
finaliter
factus
est nobis
justitia.

Symbolice
Christus
nobis
est justitia,
fortitudo,
temperantia,
prudentia.

Locus
Jerem. ix
illustratus
et explicatus.

homo sapiens, dives, aut fortis; quodque ipse solus justam pœnam infert, cui vult, a qua nemo sapiens, fortis aut dives liberare potest; sicut vobis, o Judæi, inferet, facietque ut mors, id est Chaldæus hostis, mortem inferens, ascendat per fenestras, ut per eas in domos penetrans, parvulos omnesque trucidet.

Triplex gloria Christi in operibus quaerenda.

Id recte Apostolus hic vocantibus et vocatis ad christianismum adaptat, ut nemo gratiam christianismi sibi, suis viribus, aut naturæ donis tribuat, sed gratiæ Christi, et consequenter tacite infert, *q. d.* Non ergo, o Corinthii, in vobis, non in Paulo, vel Apollo, præceptoribus vestris, sed in Domino gloriamini: hoc enim initio probare proposuit Paulus, eoque omnia referenda sunt. « Ille, ait Anselmus, in solo Domino gloriatur, qui cognoscit non suum, sed illius esse, non solum ut sit, sed etiam ut non nisi ab illo bene sit sibi, a quo habet ut sit. » Rursum, qui habens aliquid, unde placeat Deo, non id suæ sapientiæ, potentiæ, operibus, ingenio, meritis; sed soli gratiæ Dei acceptum fert. *Tertio*, qui in omnibus quæ facit, non suam, sed Domini gloriam quaerit.

Scriptis in hæc Apostoli verba insignem sermonem S. Bernardus, *De Triplici Gloria*. Idem, serm. 23

in Cantic.: « Propterea, inquit, et omnis gloria Sanctorum intus, non foris est, hoc est, non in flore fœni, aut in ore vulgi, sed in Domino: quod conscientiæ solus sit arbiter Deus, cui soli placere desiderant, et cui placere sola vera et summa gloria est. » Et serm. 13 *in Cantic.*: « Fratres, nemo vestrum velit laudari in vita ista; quia quidquid hic favoris captas, quod ad Deum non retuleris, ipsi furaris. Tu enim, putride pulvis, unde gloria tibi, unde? » Et in *Sententiis*: « Noverat Apostolus gloriam propriam Creatoris esse, non creaturæ; sed consideravit rationalem creaturam adeo affectare gloriam, ut aut vix, aut nunquam ab hoc compesci desiderio possit, quippe quæ ad imaginem facta est Creatoris. Propterea saluberrimum adinvenit consilium, dicens: Quandoquidem nobis persuaderi non potest non gloriari, saltem qui gloriatur, in Domino gloriatur. » Dicamus ergo jugiter cum Psalte: « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Et cum viginti quatuor senioribus mittentibus coronas suas ante thronum: « Sedit in throno, et Agno benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum. Amen, » *Apoc.* cap. IV, vers. 11, et cap. V, vers. 13 et 14.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit extollere Christi sapientiam spiritualem super omnem naturalem et animalem.

Unde dicit, primo, se non aliud scire et prædicare quam Christum crucifixum; idque non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis.

Nihilominus secundo, vers. 5, asserit se sapientiam loqui inter perfectos; sapientiam, inquam, mundo absconditam, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, sed solus Dei Spiritus revelavit.

Hinc tertio, vers. 14, docet animalem non percipere ea quæ Dei sunt; spiritalem autem omnia percipere et judicare.

1. Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi. 2. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. 3. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos; 4. et sermo meus, et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis: 5. ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. 6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur: 7. sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, 8. quam nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. 9. Sed, sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum: 10. nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. 11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.

12. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: 13. quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. 14. Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. 15. Spiritualis autem judicat omnia: et ipse a nemine judicatur. 16. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

Vers. 1. 1. ET EGO, CUM VENISSEM AD VOS, FRATRES, VENI NON IN SUBLIMITATE SERMONIS, AUT SAPIENTIÆ. — Descendit Apostolus a thesi ad hypothesin, q. d. Dixi cap. præced. Deum in Evangelio prædicando noluisse uti sapientia sapientium sæcularium, sed eam rejecisse et reprobasse; atque per stultitiam prædicationis voluisse salvos facere credentes, ideoque non multos nobiles et sapientes, sed ignobiles et rudes Apostolos elegisse, ad promulgandum Evangelium; ex hisce infero dicoque: « Et ego, » id est, itaque ego quoque quasi unus e grege Apostolorum, qui juxta electionem et voluntatem Dei non sunt uti eloquentia et sapientia sæculari, iisdem uti nolui, venique ad vos, non in sublimitate, sed in simplicitate sermonis et sapientiæ.

Vers. 2. 2. NON ENIM JUDICAVI ME SCIRE ALIQUID INTER VOS, NISI JESUM CHRISTUM, ET HUNC CRUCIFIXUM. — Nota « judicavi. » q. d. Non reputavi, non æstimavi aliam scientiam, quam eam quæ est de Jesu crucifixo, Salvatore nostro: unde ita me gessi inter vos, quasi nihil scirem sapientiæ humanæ, cum tamen multum ejus callerem, nam alibi Poetas græcos cito; sed apud vos dissimulavi, ut simpliciter, uti alii Apostoli, prædicarem tantum Christum crucifixum: non quod alia fidei mysteria non prædicarim, sed quod præcipue docuerim et inculcarim in una Christi cruce esse gloriandum, et sperandam esse justitiam ac salutem, crucemque, ut addit Anselmus, imitandam esse, ac vitia crucifigenda esse Christiano. In Christo enim crucifixo, præter alia, videre est, hæc tria Christum elegisse et amplexum esse, scilicet summum dolorem, summam paupertatem, sive nuditatem, et summam ignominiam. Christus ergo suo dolore crucifixit nobisque crucifigendam docuit concupiscentiam carnis; pari modo sua paupertate crucifixit concupiscentiam oculorum, sive philargyriam; ac denique sua ignominia crucifixit superbiam vitæ: quæ tria sunt generalia mundi vitia omniumque peccatorum fontes, ut docet S. Joannes, *epist.* I, cap. II, vers. 16. Vide de cruce Christi dicta cap. I, vers. 23.

Vers. 3. 3. ET (ITAQUE) EGO IN INFIRMITATE (id est, in ærumnis, tribulatione et persecutione), ET TEMORE, ET TREMORE MULTO (ob infestationem Judæorum et Gentium me persequentium [1]) FUI APUD VOS. —

(1) Alii: Me apud vos gessi imbellem (indoctum), valdeque modestum ac verecundum.

Notat Chrysostomus et Anselmus Apostolum hic *epist.* II, cap. XI, vers. 30 et cap. XII, vers. 5, 9, 10 et alibi, *infirmitatem* vocare ærumnas ex periculis, insidiis, exiliis, metu quotidiano, calumniis, odiis. Rursus Paulum ingentes ærumnas et persecutiones passum esse Corinthi, satis patet ex eo, quod oportuerit eum ibidem a Christo in visione contra eas corroborari, *Act.* XVIII, 9: « Noli, inquit Christus Paulo, timere; ego sum tecum, nemo apponetur tibi ut noceat te. » Unde mox ibidem tumultum contra Paulum excitarunt Judæi, eumque pertraxerunt ad tribunal Gallionis, præsidis Achaïæ, ac publice coram eo Sosthenem archisynagogum diverberarunt, *Act.* XVIII, 12.

4. ET SERMO MEUS (privatus et familiaris), ET PRÆDICATIO MEA (concio publica: ita sermonem a prædicatione distinguit S. Thomas et Glossa, quin et Seneca, *epist.* 38: « Plurimum, inquit, proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo; disputationes præparate et effusæ, audiente populo (quas postea nominat conciones), plus habent strepitus, minus familiaritatis. » Hic ergo sermo noster, æque ac prædicatio) NON (fuit) IN PERSUASIBILIBUS (id est persuasoriis, sive exquisitis ad persuadendum: sic *incredibilis* in Scripturis idem est, quod *incredulus*) HUMANE SAPIENTIÆ VERBIS. — In hisce enim excellebant, Paulumque superabant oratores et philosophi qui erant Corinthi. Paulus vero novam philosophiam, novo dicendi et agendi modo, Corinthiis persuadere debebat, in eoque præcelluit omnibus oratoribus et philosophis, scilicet, « in ostensione spiritus et virtutis. » Ita S. Martinus, teste Sulpitio, dicebat: « Regnum Dei non in eloquentia, sed in fide constat; » et S. Augustinus, *serm.* I *De Accedentibus ad gratiam*: « Non, inquit, vobis tonantia et poetica verba proferimus, non aliqua grammaticorum arte composita, nec eloquentia sæculari deserto sermone fucata, sed prædicamus Christum crucifixum; » et lib. *Contra Felician.*, cap. II: « Nec præsumam, ait, unquam in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi: sed Scripturarum auctoritate contentus, simplicitati obedire potius studeo, quam tumori. »

Hæc ergo fuit demonstratio Apostolorum, ostendere nimirum, primo, magnum zelum et spiritum eructantem sapientia et arcana, non humana, sed divina, ita ut manifeste cernerent auctores Spiritum Sanctum per os eorum loqui; secundo, ostendere magnas virtutes, id est prodigi-

Ærumnas et tribulationes Pauli Corinthiæ.

Vers. 4.

Duo ostendebant Apostoli in ostensione spiritus et virtutis.

gia et miracula. Unde Origenes, lib. I *Contra Celsum*: « Disciplina, inquit, nostra propriam quamdam habet demonstrationem, diviniorem quam sint Græcorum demonstrationes, quam Apostolus nominat demonstrationem spiritus et virtutis, utpote Spiritu per prophetias (aliter hic explicat Origenes, quam explicui, sed, ut videtur, minus genuine) fidem adstruente iis quæ de Christo feruntur; virtute vero, per prodigia quæ facta credimus. » Nam, ut ait Oecumenius, « demonstratio quæ per opera est et signa, firmitior est ea quæ ex verbis producit. » Hæc ergo fuit ratio prædicandi apostolica, eaque efficacissima, quam sibi proponant ac imitentur nostri concionatores, ut nimirum sermo eorum non sit comptus, fucatus, affectatus, « in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis. » Ita evadent Apostolici, ac verba eorum erunt quasi ignitæ sagittæ corda penetrantes, et quasi mallei contententes petras. Audi S. Hieronymum, epist. 2 ad *Nepotianum*: « Docente, inquit, te in ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur; lacrymæ auditorum laudes tuæ sint. » Hic spiritus, uti et concionis fructus, oratione a Deo impetrandus est. Unde Origenes, lib. VI *Contra Celsum*, citans hæc eadem Apostoli verba: « Hæc verba, inquit, quid aliud sibi volunt, quam non satis esse, ut verum sit et natum ad movendos animos hominum, quod dicimus, nisi doctore divinitus concessa sit vis quædam, et dictis ejus adsit gratiæ cælestis energia? Et hoc est quod ait David *Psalm. LXXVII*: Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. »

Ratio prædicandi apostolica, efficacissima, omnibus concionatoribus imitanda.

Lacrymæ auditorum laudes sunt concionatoris. Spiritus et fructus concionis oratione impetrandus.

Vers. 3.

5. UT FIDES VESTRA NON SIT IN SAPIENTIA HOMINUM, SED IN VIRTUTE DEI. — *q. d.* Ideo Deus vult me evangelizare, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, « ut fides vestra, » id est conversio vestra ad fidem Christi, tribuatur non hominum sapientiæ et eloquentiæ, sed virtuti, id est potentiæ et efficaciæ Dei; nimirum, ut fides vestra sit fundata, non in hominum, sed in Dei sapientiæ et potentia. Ita Anselmus et alii.

Conversio non tribuenda eloquentiæ concionatoris.

Vers. 6.

6. SAPIENTIAM ACTEM LOQUIMUR INTER PERFECTOS. — « Sapientiam, » scilicet Christianam; de Christi cruce, gratia, salute et gloria æterna nobis acquisita per Christum, « loquor inter perfectos, » id est fideles; qui licet sint simplices, tamen in rebus salutis præ Aristotele et quovis alio philosopho perfecte sapiunt: ita Chrysostomus et Anselmus; quique non solum baptismo renati, sed etiam sacramento Confirmationis confirmati, perfectionem christianismi adepti, perfecteque Christiani effecti sunt. Inde enim a S. Dionysio et aliis sacramentum Confirmationis dicitur *τελειωσις*, id est *perfectio*, vel *consummatio*; ipsique confirmati vocantur perfecti, vel consummati. Ita Salmeron. Idemque insinuat Irenæus, lib. V, cap. VI, cum ait: « Sapientiam loquimur inter perfectos, dicens perfectos eos qui acceperunt

Confirmationis sacramentum perfectio dicitur, et consummatio.

Spiritum Sanctum, et omnibus loquuntur linguis per Spiritum Dei, quemadmodum et ipse loquebatur. »

Secundo simplicius, « sapientiam, » id est secretiora et altiora fidei mysteria, uti de resurrectione, Antichristo, reprobatione, prædestinatione; vel potius, « sapientiam, » id est profundiorum et altiorum rerum fidei explicationem, uti de modo, consilio et fine incarnationis, passionis et redemptionis Christi; ita enim hanc sapientiam Paulus explicat versibus proxime sequentibus. Hanc non rudibus initio, sed provecis perfectisque loquor et edissero. Unde hos perfectos, vers. 15, vocat spirituales, eosque animalibus, parvulis ac carnalibus opponit, *q. d.* Licet, ut dixi vers. 4, expers videar sapientiæ humanæ, non tamen divinæ; tametsi enim vobis, quia parvulis, tantum lac, id est simplicem et facilem doctrinam, dederim, ut ait cap. seq., vers. 2, tamen sapientiam arcanam et divinam loquor inter perfectos.

Quos per perfectos intelligat Apostolus, et quid per sapientiam?

Tuetur Apostolus hisce verbis suam auctoritatem apud Corinthios, qui audito Apollo, viro eloquente et sapiente, Paulum quasi ineloquentem et imperitum parvi facere videbantur.

SAPIENTIAM VERO NON HUIUS SÆCULI, NEQUE PRINCIPUM HUIUS SÆCULI. — Anselmus, Ambrosius, Cajetanus et alii per « principes hujus sæculi, » dæmones intelligunt, qui in hoc aere, et in impiis filiisque hujus sæculi dominantur: indeque probant dæmonem ante passionem Christi, licet sciret Christum esse Deum et Messiam, nescisse tamen, an ejus morte dæmonis imperium esset destruendum et homines redimendi, ut dicitur vers. 8. Hoc verum est, verius idipsum est in hominibus.

Principes hujus sæculi dæmones quid de Messia redemptione sciunt?

Unde *secundo*, simplicius Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus, Tertullianus, lib. III *Contra Marcionem*, cap. VI; Origenes, homil. 2 in *Cantica*, per principes sæculi accipiunt primores, qui inter homines sapientia, opibus, vel potentia præstant: unde ait: « Qui destruuntur, » id est abolentur, transeunt, evanescent. Hoc enim est Græcum *καταργουμένων*; et hi proprie Christum crucifixerunt, ut dicitur vers. 8. Tales fuerunt Pilatus, Herodes, Annas, Caiphas aliique principes Judæorum et Gentium.

Principes hujus sæculi primates hominum

7. SED LOQUIMUR DEI SAPIENTIAM IN MYSTERIO. — Est hebraismus, ponitur enim *in* *bet*, id est *in*, pro regimine genitivi. « Sapientiam in mysterio, » id est sapientiam mysterii, puta magni illius et arcani consilii divini de Verbi incarnatione et redemptione hominum per Christum, quæ nulla ratione naturali cognosci potest ab homine, imo nec ab angelo. Patet *Ephes. III*, vers. 4 et 5. Unde I *Timoth. III*, 16, hanc sapientiam mysterii vocat « magnum pietatis sacramentum. » Ita Theophylactus, Ambrosius, Oecumenius hic, atque Hieronymus et Leo Castrius in *Isaie* cap. LXIV. Idem tamen Leo, *secundo*, etiam hanc sapientiam in-

Vers. 7.

Per sapientiam in mysterio quid intelligat Apostolus?

terpretatur de magnitudine gloriæ Beatorum : hæc enim finis fuit Verbi incarnati et passi, ut sequitur.

Secundo, simplicius in mysterio refer non ad « sapientiam, » sed ad « loquimur, » q. d. « In mysterio, » id est, secreto et apud pauciores, scilicet eos, qui spiritales et perfecti sunt, sapientiam hanc profundiore et occultam, quæ abscondita est, loquimur. Unde Syrus vertit « loquimur Dei sapientiam in arcano; » et Tertullianus, « loquimur sapientiam Dei in occulto; » et quia, si voluisset dicere sapientiam mysterii, potius dixisset : Quod absconditum est; jam autem dicit : « Quæ abscondita est. » Denique quia hoc proprie est, loqui in mysterio : mystæ enim dicti sunt, ait Eustathius, ἀπό τοῦ μύστου τὸ ἑρμῆα, id est, a claudendo os : eo quod mysteria et arcana religionis suæ non vulgarent, sed celarent, et tantum ea secreto docerent paucos qui sacerdotes vel sapientiores erant. Hinc S. Dionysius et alii libros scripserunt de Mystica Theologia.

Mystæ dicti ἀπό τοῦ μύστου τὸ ἑρμῆα.

Vers. 8. 8. QUAM NEMO PRINCIPUM HUIUS SEculi COGNovit. — Pronomen quam refer tam, vel potius, ad gloriam nostram, quam ad sapientiam, q. d. Si hanc sapientiam, vel potius gloriam, ejusque per Christum prædestinationem cognovissent Pilatus, Annas, Caiphas aliique principes Judæorum, nunquam Dominum ipsius gloriæ, scilicet Christum, cujus merito nobis ante sæcula, puta ab æterno, prædestinata et præparata est hæc æterna gloria, crucifixissent. Advertit id solerter Gabriel Vasquez, I part., disp. 2, cap. III, et patet ex seq. Hinc tacite infert Apostolus, neminem aliorum principum hanc Christi sapientiam et gloriam cognovisse. Est enim argumentum ab exemplo primario : Judæi enim præ Gentibus erant sapientissimi, maxime in divinis; si ergo illi non cognoverunt, multo magis alii ignorarunt.

Vers. 9. 9. SED, — scilicet abscondita fuit eis hæc sapientia et gloria, quæ finis est sapientiæ istius; idque probat ex eo, quod de ea scripsit Isaias : « Oculis non vidit, nec auris audivit. » Est ellipsis. Vide Can. 38.

SICUT SCRIPTUM EST : QUOD OCULUS NON VIDIT, NEC AURIS AUDIVIT, NEC IN COR HOMINIS ASCENDIT, QUÆ PRÆPARAVIT DEUS HIS QUI DILIGUNT ILLUM. — Nota, Isaiam cap. LXIV, quem hic citat Paulus, agere de incarnatione Christi et vita præsentis. Unde hunc versiculum de miraculis Christi, deque sapientia, virtutibus omnique gratia, quam Christus nobis hic vivens communicavit, accipiunt Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, Oecumenius.

Loquitur Isaias de gloria Beatorum. Secundo et aptius, videtur admirans Isaias avolare ab incarnatione et Christo homine, ad gloriam cœlestem, quæ fructus est et finis incarnationis Christi. Tales enim raptus et transitus Prophetis, ob lumen propheticum sublime et amplum, sunt familiares.

Patet ex ipsis verbis, et quia ait : « Expectan-

tibus; » et : « Occurristi facienti justitiam. » Ergo loquitur de fructu operum justorum, scilicet vita æterna, quam expectamus : nam fructus incarnationis et fides non occurrit facientibus justitiam, sed sedentibus in tenebris et peccatis. Ita Hieronymus in cap. LXIV Isaiæ; S. Dionysius, De cœlesti Hierarchia, cap. XII, et Vasquez loco citato. Unde S. Bernardus, serm. 4 in Vigil. Nativ. : « Non vidit, inquit, oculus lucem inaccessibilem, non audivit auris pacem incomprehensibilem, etc. Sed quid est quod in cor hominis non ascendit? Utique quia fons est, et ascensum nescit. Scimus enim quia fontium natura est rivos sectari convallium, montium ardua declinare : quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. »

De hac beatitudinis magnitudine pie scribit et dissuaviatur Augustinus in Meditationibus, cap. XXII et seq., et Soliloquiorum cap. XXXV et XXXVI, qui libelli collecti videntur ab aliquo pio ex operibus Augustini. Apposite vero ad hunc Apostoli locum auctor libri De Spiritu et Anima (qui extat tom. III operum S. Augustini), cap. XXXVI : « Sicut, inquit, exterior homo circa ista temporalia quinque partito sensu afficitur, id est visu, auditu, gustu et cæteris; sic interior homo, in beata vita, circa quinque ineffabilia Dei, ineffabili amore afficitur : cum enim Deum suum amabit, quamdam lucem, quamdam vocem, quemdam odorem, quemdam cibum, et quemdam amplexum interiorum amabit : ibi enim fulget, quod non capit locus; ibi sonat, quod non rapit tempus; ibi olet, quod non spargit ventus; ibi sapit, quod non minuit edacitas; ibi hæret, quod non divellit satietas; ibi siquidem videtur Deus sine intermissione; cognoscitur sine errore; amatur sine offensione; laudatur sine fatigatione. »

Beatitudinis æternæ suavitatis et voluptas.

Hæc Apostoli sententia olim S. Adrianum convertit martyremque effecit : cum enim ipse miles esset florenti ætate, scilicet viginti octo annorum, videretque tantam Christianorum Martyrum in tormentis pro Christi fide tolerandis constantiam, interrogavit eos : Quid pro tantis pœnis expectatis? quid est quod vos tanta tormenta superare compellit? Responderunt illi : « Speramus bona illa, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se. » Hac voce tactus Adrianus conversusque, curat se illico inscribi catalogo Martyrum, durumque martyrium alacer subiit Nicomediæ (inspectante et incitante eum S. Natalia uxore), sub Diocletiano, anno Domini 306.

Hæc Apostoli sententia fecit Martyres.

Tertio, plena erit hujus loci intelligentia, si utrumque sensum jam dictum jungas, q. d. « Oculis non vidit, » etc., id est superant omnem sensum, experientiam, cogitationem naturalem, et omne hominis naturale desiderium, ea bona, quæ tu, o Domine Deus, præparasti per Christum, expectantibus te, tum in hac vita, scilicet iis qui aliquid de illis jam inaudierunt; tum maxime et propriissime in futura gloria : in illa enim

Superant omne desiderium bona nobis a Deo præparata.

Deus, qui est omnia bona, dabit se Beatis, et erit omnia in omnibus, ait Anselmus. Hisce enim Isaïæ verbis probat Apostolus id quod dixerat, scilicet arcanam et absconditam esse sapientiam, æque ac gloriam Christi, uti dixi paragrapho præcedenti.

Cordi cur tribuantur cogitationes?

Nota : « In cor hominis non ascendit, » id est in mentem hominis non venit, sive homo naturaliter cogitare, concipere, aut intelligere nequit : cor enim per catachresin Hebræis mentem significat; nam quod cor est in corpore, scilicet prima et nobilissima corporis pars, adeoque fons et principium vite, hoc mens est in anima; adde, cor subministrat cerebro spiritus animales, qui imaginationi et consequenter intellectioni subserviunt. Hinc Aristoteles, *De Somno et Vigilia*, cap. II, refragante licet Galeno omnibusque medicis, sensum communem non in cerebro, sed in corde collocavit. Pulchre quidam vitales hominis partes, per suas functiones distinxit atque secretavit hoc disticho :

Vitellium hominis partium functiones.

Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet tram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Hebræi mentis cogitationem ascensum vocant, et equare?

Rursum Hebræi mentis cogitationem vocant *ascensum*, et cogitare vocant *ascendere in cor* : quia res cogitata et intellecta primo a terra aliæ objecto ascendit in oculos vel aures, indeque ad sensum communem et phantasiam, inde denique ad mentem quasi arcem et culmen hominis : summum enim in homine est mens.

Nota *secundo* : Pro *expectantibus*, ut habet Isaïas, Paulus habet *diligentibus*, quia expectatio a dilectione manat naturaliter.

Vers. 10.

10. NOBIS REVELAVIT DEUS PER SPIRITUM SUUM. — Puta per Spiritum Sanctum. Est prolepsis, sive occupatio : occurrit enim tacite objectioni huic : Si hanc sapientiam et gloriam quam Christus suis amicis præparavit, oculus non vidit, nec ea in cor hominis ascendit; unde ergo tu, Paule, eandem te callere et prædicare jactitas? Respondet Paulus se eandem scire non per visionem, sensationem, vel conceptionem aliquam naturalem, sed per instinctum et revelationem Dei. Unde Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag.*, cap. XI, sic interpretatur *non nec auris audivit* : « Præter illam, inquit, solam, quæ in tertium cælum rapta est, » puta Pauli, qui in paradiso aure sua audivit hæc arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ait ergo Paulus : « Nobis autem, » scilicet spiritualibus Prophetis et Apostolis, hæc Deus revelavit, ut vos parvulos, o Corinthii, aliosque eadem doceamus. Hinc patet gloriam et beatitudinem nostram, non tantum esse supernaturalem in assecutione, sed etiam in cognitione; cognitione, inquam, non quidditativa, sed obscura et ænigmatica, qualis erat Apostolorum et aliorum viatorum; et consequenter, non esse in homine perfectum et efficac desiderium, vel appetitum naturalem hujus beatitudinis. Ita Scholastici, I *Part.*, *Quæst.* XII, art. 1.

Sapientiam et gloriam Dei scivit Paulus revelatione divina.

In homine non est naturalis appetitus beatitudinis supernaturalis, visionis Dei scilicet.

SPIRITUS OMNIA SCRUTATUR, ETIAM PROFUNDA DEI. — Nota *primo*, catachresin, « scrutatur, » id est penetrat et perspicit : homines enim ut quid ignotum perspiciant, illud scrutari et inquirere solent; Deus autem sine inquisitione omnia uno mentis cernit in ictu et intuitu. Ita S. Thomas, Theodoretus et Theophylactus.

Secundo, « profunda Dei » vocat omnia intima et secretissima Dei consilia; inter quæ maximum est hoc mysterium gloriæ et redemptionis hominum per Christum; hæc omnia penetrat et pervidet Spiritus Sanctus, quia unius cum Deo est essentiæ et cognitionis, ac consequenter ita profunda Dei scrutatur, ut nihil remaneat in Deo incognitum; sed ejus cognitio et visio objectum suum adæquet, Deumque tantum cognoscat quantum cognosci potest, id est, comprehendat Spiritus Sanctus, utpote Deus, tam Deum et Divinitatem, quam seipsum. Ita Molina, I *part.*, *Quæst.* XIV, art. 3, Theodoretus, S. Thomas. Hinc Ambrosius et veteres contra Macedonium probant Spiritum Sanctum esse Deum, q. d. Paulus : Hæc mysteria et arcana Dei revelavit nobis Spiritus Sanctus, ille omnium secretorum Dei est conscius, ideoque scrutatur et pervidet profunda Dei.

Divinitas Spiritus Sancti probatur contra Macedonianos.

11. QUIS HOMINUM SCIT QUÆ SUNT HOMINIS? — Vers. 11.

Quæ in hominis intimis, puta in corde et mente delitescunt, nimirum cogitationes, volitiones et intentiones, ipsumque profundum cordis humani.

QUÆ DEI SUNT (quæ in Dei mente sunt abscondita, puta cogitationes, consilia et determinationes divinæ voluntatis), NEMO COGNOVIT, NISI SPIRITUS DEI, — id est Spiritus Sanctus, qui eorum æque ac sui ipsius est conscius; est enim Spiritus Sanctus Deo intimus, æque ac spiritus hominis ipsi est intimus; ac proinde sicut spiritus hominis humanitatis, ita Spiritus Dei divinitatis divinæque omniscientiæ et omnipotentis est participes.

Spiritus hominis ut homini intimus, ita Spiritus Dei, Deo.

Nota : Cum ait, « Nemo cognovit, nisi Spiritus, » subaudiendum est, et nisi is cui voluerit Spiritus ea revelare, uti mihi et Apostolis illum ea revelasse dixi vers. 10.

Nota *secundo* : Cum dicit, « Nemo nisi Spiritus, » non excludit Filium : hic enim cum sit Verbum, etiam scit profunda Dei. Nam in divinis, cum vox exclusiva vel exceptiva tribuitur uni personæ, respectu essentialium attributorum, non excludit alias personas divinas, sed essentias alias a divina : nam tantum excludit ea, quæ naturæ sunt diversæ a Deo, q. d. Nemo scit secreta Dei, nisi Spiritus Dei, et illi qui eandem cum Spiritu habent naturam, intellectum, cognitionem, scilicet Pater et Filius; hi soli sciunt profunda Dei, nemo alius.

Particula exclusiva in divinis non tangit personas, si attributa sint essentialia, non notionalia.

12. NOS NON SPIRITUM HUIUS MUNDI ACCEPTIMUS, SED SPIRITUM QUI EX DEO EST. — Vers. 12.

Opponit spiritum mundi, Spiritui qui ex Deo est, et hunc sibi et Apostolis, illum mundi sapientibus et hominibus animalibus attribuit. Spiritus ergo mundi est, qui

Spiritus
Dei et
mundi
si-
licon-
tra-
rii.

a mundo suggeritur, a mundana nimirum et animalis prudentia, quique ad mundana, terrena et carnalia bona aspirat, facitque homines mundanos et animales; sicuti e contrario spiritus Dei est, qui a Deo et divina sapientia suggeritur, quique nos ad cœlestia et divina bona sectanda impellit, facitque homines spirituales et cœlestes. Unde subdit Apostolus :

Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. — *q. d.* Hic spiritus ostendit et revelat nobis, quæ et quanta bona a Deo nobis, scilicet Apostolis, aliisque diligentibus Deum, donata sunt, nimirum tanta quanta nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, ut dixi vers 9: eo enim redit et respicit hic Paulus.

Ut sciamus. — Hinc hæretici stabiliunt fidem suam particularem qua quisque fidelis et Christianus certo scit, imo fide divina credere debet, per Christum se habere dona Dei, scilicet remissionem peccatorum, gratiam, justitiam, et, ut Calvinus, se electum esse ad gloriam æternam.

Verum hæc non est fides, sed stulta et falsa præsumptio et impostura; quia non certo scimus, an nos ad justitiam rite disposuerimus, et an credamus certo, et ita ut oportet; nec usquam in sacra Scriptura hoc scriptum et revelatum est, scilicet, me credere ut oportet, uti nec me esse justum et electum.

Respondeo ergo, Apostolum loqui in genere de donis, iisque tantum quæ data sunt Apostolis et Ecclesiæ, *q. d.* Ut sciamus nos, Apostoli, quibus et quantis donis et beneficiis in genere, nos, id est Ecclesiam suam, ditavit Christus, scilicet, quanta gratia spiritus Sancti, redemptione, virtutibus, et maxime quanta gloria: de hac enim egit vers. 9, et hæc sunt in Deo, ut ait vers. 11, id est Dei libera voluntate et prædestinatione; et hæc a Deo Ecclesiæ data esse, per Spiritum ejus et revelationem scimus: hæc enim loquimur et prædicamus, ut sequitur, quasi articulum fidei; sed me esse ex iis, vel eorum esse participem; non est fidei, sed conjecturæ; nec publice prædicandum, sed secreto sperandum est. Vide *Can. 9.*

Quæ ut clarius et plenius intelligantur, nota, *ut sciamus* dupliciter accipi potest. *primo* objective, sciebant Apostoli, et omnes fideles, ex prophetiis, miraculis aliisque signis divinis Deum suæ congregationi, sive Ecclesiæ, per Christi Apostolos congregatæ, et deinceps congregandæ, promississe, et juxta promissa dedisse suam gratiam, remissionem peccatorum, justitiam aliisque gratiarum dona, ac denique spem certam vitæ æternæ: Ecclesiæ, inquam, in communi; non autem in particulari huic vel illi fideli, quia in particulari nescimus an hic vel ille verè sit fidelis.

Hoc modo *ut sciamus*, idem est, quod ut credamus. Credimus enim Ecclesiam Catholicam esse sanctam, in eaque esse remissionem peccatorum et vitam æternam. Deus ergo tantum re-

velavit Ecclesiam esse sanctam, non autem me esse sanctum; licet enim revelaverit et promiserit omnibus in Ecclesia rite credentibus et pœnitentibus remissionem peccatorum et justitiam, non tamen revelavit me rite credere et pœnitere; ac proinde nec revelavit mihi remissa esse peccata meque esse justum.

Secundo, *ut sciamus* subjective capi potest, *q. d.* Ut nos Apostoli in nobis quasi subjectis, per experientiam sciamus, quantam sapientiam et gratiam nobis donavit Deus; et tunc *ut sciamus* non significat *credamus*, sed *ut experiamur*. Nec enim quisquam Apostolorum fide divina credebatur se habere hanc sapientiam et gratiam; sed ejus actus et effectus in se experiebatur ita vehementes, crebros, claros et certos, ut moraliter non dubitaret se habere veram Dei sapientiam et gratiam. Erant enim Apostoli pleni gratia et sapientia, eamque alios docere, totique mundo aspirare debebant. Licet ergo Apostoli sciverint per experientiam se esse justos et sanctos, non tamen id sciebant, vel sciunt alii fideles; sed tantum sperant, atque ex signis probæ et honestæ vitæ conjectant et opinantur. Neutri tamen idipsum credunt fide divina: omnis enim experientia tantum generat fidem humanam, non autem divinam, quæ sola Dei revelatione nititur et dignitur.

13. QUÆ ET LOQUIMUR NON IN DOCTIS HUMANÆ SAPIENTIÆ VERBIS, SED IN DOCTRINA SPIRITUS. — « Non in doctis, » id est non in verbis Ciceronianis, Demosthenicis, Aristotelicis, quæ et qualia docet humana sapientia; « sed in doctrina Spiritus, » id est in iis verbis quæ et qualia docet Spiritus Sanctus. Videtur legisse Interpres ἐν δὲ δόξῃ, id est in doctrina: jam Græce legitur ἐν δὲ δόξῃ; id est in doctis, uti præcessit, sed idem est sensus.

SPIRITUALIBUS (rebus) SPIRITUALIA (verba et discursus) COMPARANTES, — et conferentes, *q. d.* Doceo hanc spiritualem sapientiam e Scriptura et aliis spiritualibus discursibus, non autem philosophicis, rhetoricis, aut terrenis rationibus, conceptibus et eloquiis: ita S. Chrysostomus; v. g. « Si quæritur, inquit Oecumenius, an surrexerit tertia die Christus? ex Jona probationes et testimonium adduco. Si quæritur an natus sit Dominus ex Virgine? ex sterilibus Anna et Elisabetha sumitur probatio et comparatio. » Hic causam et rationem a priori assignat Apostolus, cur Dei nutu abstinuerit ab eloquentia et sapientia mundana in sua prædicatione. Causa est, quod sapientia humana et divina plurimum inter se differant. Cum ergo sermo debeat rei esse accommodatus, plane decuit sermonem, quo prædicabatur divina sapientia, illi esse accommodatum, ac differre a sermone humanæ sapientiæ, nimirum ut esset simplex, gravis, efficax et divinus, tanquam a Spiritu Sancto proficiscens, qui omnem orationis fucum respueret: hic enim ornari res ipsa vêtat, contenta doceri. Nam sicuti

sanctam;
non autem
in particu-
lari hunc
vel il-
lum.

Apostoli
moraliter
dubitare
non pote-
rant,
quin ha-
berent
Dei sa-
pientiam
et gra-
tiam.

Vers. 13.

Qualibus
rationi-
bus et
discursi-
bus Pau-
lus pro-
baverit
fidei mys-
teria?

Causa
cur ab-
stinuerit
Paulus
ab elo-
quentia
et sapien-
tia mun-
dana.

Deus re-
velavit
Eccle-
siam esse